

TEORİde *doğrultu*

33

Ekim-Kasım

2008

İÇİNDEKİLER

İnkârcı-Sömürgeci Savaş Ve Ezilenlerin Direnişi	2
Demokrasi Ve Sosyalizm.....	7
Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi	21
Kapitalizm Tükendi - Sosyalizm: Yeniden, Daha Güçlü.....	23
Ekim Devrimi Ve Devrim-cilik	40
Petras'ın 20. Yüzyıl Sosyalizminden Çıkarttığı Dersler Üzerine	47
Benediktov'un Dilinden 'Stalin Ve Hruşçov Hakkında'	55
Ergenekon Davası Ve Devrimci Olanaklar.....	63
Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi Ve Kemalizmin İki Yönü	71
Genç Sen: Yeni Bir Araç Doğuyor.....	82
Alternatif Tarih Okumaları – VIII Bizans-Anadolu: Dinler- Halklar-İsyanlar.....	92

İnkârcı-Sömürgeci Savaş Ve Ezilenlerin Direnişi

Generaller partisinin devir teslim törenleri duya hükmeden yüksek askeri bürokrasinin faşist rejimi ve ordunun rejim içindeki işlevini sürdürme ilanına dönüştü. İki yıl sonrasının genelkurmay başkanı Işık Koşaner, “TSK, ulus, üniter ve laik devletin korunmasında her zarı taraf olmuştur ve olmaya devam edecektir. Cumhuriyetin temel niteliklerine sahip çıkmak siyasetle ilgili değildir” diyerek durumu yeniden gözler önüne serme gereği duydu. Koşaner, “TSK’nın, ulusunun dışında ayrı bir deneme ihtiyacı yoktur” sözleriyle de, burjuva ordunun özerk yapısının sınırlandırılmasına, hükümetin orduyu denetlemesine razı olmayacaklarını ortaya koydu.

Generaller partisinin yeni yönetimi diğer şeylerin yanı sıra, ulusal sorun ve ulusal demokratik mücadele konusunda izleyeceği çiziyi de açıkladı. Buna göre, ulusal meselede inkâr ve asimilasyon, ulusal mücadele karşısında ise imha esas alınacak.

Ne diyor generaller partisi?

Yalnızca sömürgecilikten değil, inkârdan da vazgeçmeyiz. Ulusal kaderini tayin özgürlüğü sözünü duymak bile istemiyoruz. Fakat mesele bundan ibaret değil. Kürtlerin bir ulus olduğunun anayasal kabulü ve Kürtçe eğitim gibi ulusal inkârı sona erdirecek talepleri de asla kabul etmeyeceğiz. Çerçeve “alt kimlik”, “bireysel kültürel haklar”la sınırlıdır. Daha fazla gerilemeyeceğiz. Alt kimliklerin üst kimlik haline gelmesine izin vermeyeceğiz. Ulusal demokratik mücadeleyi inkârcı-sömürgeci savaşla yok edeceğiz’.

AB’ye itirazımız yok, o “çağdaş uygarlık hedefi için bir araçtır”, fakat “ulusal, üniter devlet” konusunda herhangi bir olumsuz talepte bulunursa ona karşı da tavrımızı ortaya koyarız. Ulusal-üniter devletin bir vidasını bile söktürmeyiz, gevşettirmeyiz!.. Tüm bunlarla birlikte generaller partisinin yeni genel başkanı İlker Başbuğ, PKK’ye karşı ABD’yle birlikte ilişkilerin “mükemmel” olduğunu, süresi 17 Ekim’de dolacak “tezkere”nin yenileneceğinden kuşku duymadığını açıklayarak, inkârcı-sömürgeci savaşın şiddetlendirilip, boyutlandırılacağını duyuruyor... Başbuğ, “laiklik anayasal düzenin temelini oluşturur” kaydına karşın, bugün “terörle mücadelenin TSK’nın birinci önceliği” olduğunu, dolayısıyla Anayasa Mahkemesi’nin çizdiği sınırlarda kalması ve ulusal demokratik mücadelenin tasfiyesi konusunda istenenleri yerine getirmesi halinde AKP’ye karşı geçici, koşullu bir “ateşkes” ilan edeceklerini de ortaya koyuyor... Generaller partisi, AKP Hükümeti’nden “tezkere’yi yenilemesini, Kuzey Kürdistan’da ulusal demokratik mücadelenin kitle tabanını daraltma ve gerillaya katılımları engelleme hedeflerine bağlı ekonomik, sosyal, psikolojik “tedbirler” almasını, ayrıca Koşaner’in sözleriyle “silahlı teröristler kadar, legal alanda ortaya çıkan silahsız teröristlere ve ayrılıkçılık destekçilerine karşı da tedbirler getirmesini”, ordu ve polis terörünün yasal sınırlarının genişletilmesini, başta Amed olmak üzere belediyelerdeki yurtsever mevzilerin geri alınmasını istiyor. Tezkereyi hızla çıkartmasından anlaşılacağı üzere, Erdoğan’ın tüm bu konularda gerekli hizmete hazır olduğu görülüyor...

Ne var ki, her şey inkârcı-sömürgeciliğin iradesinden ibaret değil. İşçi sınıfı ve ezilenlerin, mazlum halkların da iradesi var... Generaller partisi, geçtiğimiz yaz sağlanan topyekûn savaş konsensüsü, sonbaharda Güney'e saldırı kararının burjuva meclisten geçişi ve aynı dönem ABD'yle elde edilen anlaşma koşullarında, her şey tamam, artık sıra gerillanın tasfiyesinde di-yordu! Egemen sınıfların ve şovenizmin boyunduruğundaki Türk halk yığınlarına zafer vaat ediyordu. Geçtiğimiz Aralık'tan bu yana Güney'deki gerilla mevzilerine hava saldırıları, kara saldırısı, Kuzey'de aralıksız sürdürülen inkârcı-sömürgeci savaş ve bütün bunlara karşı gerillanın Zap zaferi, Kandil'in işlevini başarıyla devam ettirmesi, Kuzey'de yoğunlaşan gerilla eylemleri, Bezele (Aktütün) Karakolu'nu koruyan tabura yapılan baskın, ulusal taleplerin ve ulusal demokratik öncüye desteğin cepheden sergilendiği ulusal kitle mücadelesi tarafından hazırlanan, üzeri örtülemez bir politik ve moral yenilgi! Generaller partisinin yalana dayalı faşist psikolojik savaşı tüm bu gerçeklerin altında ezildi. O nedenle de, "teröristle başarıyla mücadele ediyoruz ama terörle mücadele yalnızca bizim üstesinden gelebileceğimiz bir konu değil, devletin öteki kurumlan üzerine düşeni yerine getirmiyor" tekerlemesine sarıldı.

Şimdi yeniden denemek istiyorlar. İnkârcı-sömürgeci topyekûn savaş konsensüsü hala sürüyor. Hükümet bu konuda generaller partisinin direktiflerini hızla yerine getireceğini ortaya koyuyor. Güney'de PKK'ye karşı ABD'yle ilişkiler, "hem hava, hem kara, hem istihbarat paylaşımı noktasında" "mükemmel"! AB emperyalistleri, gerillanın imhası saldırılarına politik desteklerini esirgemiyorlar. Türk halkımızın geniş bölükleri asker cenazelerinin önünün kesilmesinin inkârcı-sömürgeci savaşın başarısından geçtiğini düşünmeye devam ediyor, "bölücü tehlike" demagojisinin boyunduruğu altında tepki veriyor. Kürt ticaret burjuvazisinin kimi kesimleri, inkârcı-sömürgecilik ne kadar uygun görürse o kadarına razı olacak bir burjuva çözüme, bir başka ifadeyle köleci barışa desteklerini sergileyen tutumlar geliştiriyorlar... Topyekûn savaşın, yalana dayalı dizginsiz bir faşist psikolojik harp eşliğinde yürütülmesi planlanmış durumda. O nedenle de, genelkurmayın "iletişim dairesi"; başına bir tuğgeneral atanarak örgütlendi. Haftalık bilgilendirme toplantıları ve günlük iletişim devreye girdi. Başbuğ, gazetele-

rin ve televizyonları "ağır toplarıyla birer gün arayla toplantılar yaparak, onlara, neyi, nasıl yansıtılmalarını istediklerini anlattı. Topyekûn savaşın gereklerine uygun olarak "akreditasyon" AKP hizasında duran bazı gazeteleri de kapsayacak biçimde genişletildi.. .

Başbuğ "çelişkiler üzerinden kimse ucuz siyaset yapmasın" diyor. Asker elbisesi giydirilmiş, zorunlu askerlik yasası gereği kışlaya gitmiş işçi ve köylü çocuklarının, ABD işbirlikçisi tekelci burjuvazinin ve generallerin faşist rejimi ve Kürdistan'daki inkârcı-sömürgeci boyunduruğu için ölmesine kimse soru sormasın istiyor! Peki, ne yapılmalı? Asker cenazelerine katılıp şovenizm körüklenmek, faşist rejimin kitle tabanı genişletilmeli. "Yine şehit verdik", "niye şehit vermeye devam ediyoruz" sorulan bizi rahatsız ediyor diyen Başbuğ, medyaya şu direktifi veriyor: "Evladını vermiş, ikinci evladını da vereceğini söylüyor. Bunu verin, büyüterek verin. Feryat edenleri bağrımıza basalım ama onları, ne olur lanse etmeyelim. Toplumun moralini bozuyor." Generaller partisinin yeni genel babanı da, selefleri gibi yalana çağırıyor. Burjuva gazete ve televizyonların faşist psikolojik harbe hizmet etmesini istiyor. Hem de herkesin gözü önünde!... Burjuva ordunun baş generali düzen partilerinin ve holding medyasının, genelkurmayın politikalarını ve icraatlarını eleştirmekten de vazgeçmesini istiyor. "TSK, günlük olayların içine çekilmesin. Bu bizi rahatsız ediyor. O zaman kendimizi savunmak zorunda kalıyoruz" buyuruyor!

Generaller partisi "cephe gerisi"ni yeniden derleyip toparlamaya, kendine çekidüzen vererek aşman itibarını yükseltmeye, ordunun iç birliğini güçlendirmeye çalışıyor. Faşist psikolojik savaş karargâhım yeniden örgütlüyor. Önümüzdeki yazdan itibaren, kirlî savaşın önde gelen kuvveti olarak komando birlikleri paralı veya meslekten kurulu hale gelecek. İnsansız uçak Heron gibi gelişmiş istihbarat araçları, saldırı helikopterleri ve yüksek donanımlı uçaklar almıyor. Gericiliğin etkisindeki emekçi ve ezilen yığınlardan asker cenazelerinde şovenist-ırkçı tepkiler vermeleri, fakat ölümlerin sürüp gidecek oluşuna ses çıkarmamaları ve generaller partisinin etrafında saf tutmaları isteniyor. Güney'deki PKK üslerine saldırı için yeni bir "tezkere" çıkarılıyor. Sivillerin girişine yasak bölge uygulaması sürdürülüyor. Ormanlar yakılıyor,

yurtsever köylülere dönük “faili meçhul” devlet cinayetleri işleniyor. Hükümete, faşist devlet terörünün yasal sınırlarının genişletilmesi gereği hatırlatılıyor. “Silahsız teröristler ve ayrılıkçı destekçileri”nin susturulması, ezilmesi yönelimi kamuoyu önünde açıkça dile getiriliyor. Kürt ticaret burjuvazisini ve açlık, işsizlik, yoksulluk içindeki Kürt halk yığınlarını, ekonomik-sosyal rüşvet ve vaatlerle sömürgeciliğin yanma çekme, hiç değilse tarafsızlaştırma, gençliğin gerillaya yönelimini engelleme taktik ve stratejileri geliştiriliyor. Ve nihayet kapsamı genişletilmiş pişmanlık yasası yedekte bekletiliyor! Bütün veriler birkaç yıllık dönemi içine alan bir savaş planlanması yapıldığını, daha önemlisi sömürgeci ordunun 93-94’teki savaş çizgisini günün koşullarına uyarlayarak tekrar diriltmek istediğini gösteriyor...

Generaller partisinin yeni genel başkanına bakılırsa “PKK bir kırılma noktasına doğru gidiyor.” Kırılma noktasından anlaşılması gereken nedir? “Emir komutanın dağılması.” Bu bakış açısı, gerillanın imhası için aralıksız sürdürülen inkârcı-sömürgeci savaşın yeni dönemde odaklanacağı hedefi de gösteriyor... “Emir komutayı dağıtma”, umut ve irade kırma!... Peki, ulusal hareketin durumu nedir? Ulusal demokratik mücadele 2004 yazından başlayarak güç ve etkisini artırdı. Tek taraflı ateşkese son verilmesi yeni bir dönemin kapısını açtı. Silahsızlanma ve ABD himayesinde bir gelecek arama biçimindeki politik teslimiyet ve utanca batanların kaçışları, kendilerini tasfiye etmeleri, yurtsever politik silkinmenin müjdecisiydi. İnkâr ve sömürgeci boyundurukta ısrar politikasını savaşla sürdüren faşist sömürgeciliğin karşısına politik mücadelenin silahlı biçiminin dikilmesi yurtsever umutları körükledi, ulusal kitle hareketine coşku, dinamizm ve kararlılık kattı. Newrozların politik içeriğinin güçlü biçimde öne çıkması, serhildanlar ve 22 Temmuz seçimlerinde aşılacak engeller bunun en özlü ifadeleri oldu. Bu dört yıllık dönemde gerilla teknik yetkinliğine bağlı taktiklerle burjuva ordunun generallerini demoralize etti. Politik ve psikolojik etkisi yüksek hücumlarla generalleri sorgulanır hale getirdi. Zaferiyle inkârcı-sömürgeciliğin savaş kurmayına ve güçlerine ağır bir moral darbe indirdi. Türk halkımız saflarında generaller partisinin zafer vaatlerini tartışılır duruma soktu. Kürt halk kitleleri ‘Sayın Öcalan’ sloganı etrafında seferber olarak, Kürt ulusal hareketi önderi Abdullah

Öcalan’ın tek kişilik İmralı hapishanesinde sessizce imha edilmesine isyan etti.

Tüm bunlara karşın, bugün PKK’nin ABD-İsrail destekli, AB onaylı ciddi bir kuşatmayla yüz yüze bulunduğu politik aklın başköşesinde tutulmalıdır. Bunun taşıdığı riskler asla hafife alınamaz. Fakat bu aynı süreç inkârcı-sömürgeciliğe yaşatılacak ağır politik-askeri başarısızlıklar temelinde generallerin partisinin baş aşağı yuvarlanmasına da adaydır. O nedenle önümüzdeki birkaç yıllık dönemin taşları yerinden oynatmaya gebe olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır... PKK’nin tek taraflı ateşkes baskılarına boyun eğmemesi, 10. Kongresini başarıyla tamamlaması, Kongre’nin 2003’te yaşananların ideolojik-politik dersleriyle donanmışlık temelinde bir “netleşme kongresi” oluşu, ulusal kitle hareketinin “anadilde eğitim” talebiyle başlattığı önemli çıkış, yurtsever vekillerin kitle mücadelesiyle özdeşleşmekten geri durmayan kararlılıkları ve ulusal hareketin emekçi dayanaklarına vurgunun güçlenmesi, inkârcı-sömürgeciliğe karşı mücadelenin geleceği açısından dikkate değer ve umut vericidir... “Anadilde eğitim” ve “ulusal kimliğim tanınsın” taleplerinin, kitle mücadelesinin gündemi haline getirilmesi özgün bir değere sahiptir. Bu hat Kuzey Kürdistan’da inkârcı-sömürgeciliğin ve partilerin manevra alanlarını daraltan bir yol açma potansiyeli taşımaktadır. AKP’nin bu talepleri karşısında yığınları etkileyecek demagogiler geliştirebilmesi çok güçtür. Kitle denizi açısından düşünülecek olursa, inkârdan ‘huzursuz’ her Kürdistanlının bu ulusal demokratik taleplerin haklılığı, meşruiyeti ve zorunluluğu duygusuna, düşüncesine yakın durması, safını bu temelde belirlemesi eşyanın tabiatına uygun olacaktır. Mesele her iki talebin, kitle katılımının zengin biçimleriyle dayatılmasıdır.

Ulusal demokratik öncünün, Türkiye ve Kuzey Kürdistan’ın antişovenist, antifaşist ve devrimci güçleriyle birleşik mücadele yürütme istek ve yönelimi de sürecin gerçekleri ve ihtiyaçları bakımından çok önemlidir. PKK 10. Kongresinde meselenin “stratejik” nitelikte bir görev olarak formüle edilişi, konuyla ilgili ciddiyetin ifadesi sayılmalıdır. Tüm bunlar 2004 yazından itibaren geliştirilen çizgiye, AB’nin ulusal sorunu bireysel ve kültürel haklara indirgenen inkârcı-sömürgeci programı kabul etmesinin yarattığı düş kırıklığı ve redde uygun adımlardır. ABD

ile inkârcı-sömürgecilik arasında, özellikle geçtiğimiz Kasım'dan günümüze ulusal hareketin tasfiyesi için geliştirilen işbirliğinin de, "netleşme"ye katkıda bulunduğu yadsınamaz... Sorumluluk ve ciddiyetle değerlendirilmesi gereken bu önemli yönelime karşın, PKK'nin birliğin biçimini "çatı partisi" formunda mutlaklaştırması, bugün şu veya bu nedenle söz konusu formu benimsemeyen antişovenist, antifaşist ve devrimci partileri, grupları, tavrını ezilenlerden yana koyan DKÖ'leri de kapsayacak bir adımı gözetmemesi kaba bir hata olacaktır. Oysa böyle bir genişleme sağlanmazsa, yıllardır sürdürülen gelen DTP, EMEP, SDP bloğuna "çatı partisi" adı verilmesinden öteye geçilemez. Çatı partisi, belki söz konusu blokun daha etkin bir varoluşa kavuşmasının koşullarını güçlendirebilir, fakat birleşik mücadeleyle varılmak istenen hedeflere taşıyamaz.

İşbirlikçi tekelci burjuvazi ve egemenler cephesinin öteki güçlerinin rejim krizini herhangi bir "burjuva çözüm"le aşamadıkları, yanı sıra bir mali-iktisadi kriz tehdidi altında buldukları günümüz koşullarında devrim iddialı bir çalışma yürütme, sorunları bu temelde ele alma görevi devrimci partiler için açık olmalıdır.

Faaliyetlerini, hazırlıklarını, hedeflerini, nesnel olarak, devrimi örgütlenme hattından kopuk biçimde, esasen evrimci gelişim içinde nicel büyüme ve toplumsal muhalefet yürütme çerçevesine hapsedenlerin; sıçramalı gelişimi, işçi sınıfı ve ezilenleri saflaştırmayı kapsayan bir konumlanışı ve siyasal mücadele tarzını bilinmez bir geleceğe erteleyenlerin, ne süregiden, ne de doğabilecek elverişli koşulları hakkıyla değerlendirebilmesi beklenemez. Yine, verili güç ve hazırlık düzeyiyle orantılı kalsa, kendi sınırlarını zorlamasa bile, hiç değilse ayrı bir parti ve grup olmanın gerekçesi yapılan özgün siyasal strateji ve çizgi her ne ise, onu uygulama iradesi gösteremeyenler doğaldır ki, giderek inandırıcılıklarını ve saygınlıklarını yitirme tehlikesiyle yüz yüze gelecekler, politik bakımdan kendi kendini amaçlaştıran bir anlam kaybına uğrayacaklardır. Bunlardan ayrı olarak faşist diktatörlüğün, gerillayı-PKK'yi imha ve tasfiye etme, umut ve irade kırma inkârcı-sömürgeci savaşı sürecinde, devrimci ve antişovenist kararlılıktan ödün vermeyen antifaşist parti ve grupları da güçten düşürmek, ezmek için saldırılara girişebileceğinden kuşku duyulmamalıdır. Hazırlık ve

konumlanışta bunun hesaba katılması yaşamsal değerdedir... Meseleyi, ulusal sorun ve bu zeminde ortaya çıkan gelişmeler temelinde ele alınca görüyoruz ki, inkârcı-sömürgeci savaşın daha kapsamlı hale getirilip şiddetlendirileceği, şovenizmin kışkırtılacağı, sosyal-şoven eğilimlere benzin döküleceği bir dönemle yüz yüzeyiz. Kokuşmuş "ez ve çöz" stratejisi, faşist topyekûn savaş yoluyla, "emir komutadan yoksun bırakmak", "umut ve irade kırmak", "kitle desteğini eritmek", "gerillaya katılımları engellemek", "belediyelerdeki yurtsever mevzileri geri almak" hedeflerine bağlanmış bir biçimde yeniden deniyor. Bu koşullarda, "emekçi çözüm" seçeneğinin yükseltilmesi, bir başka ifadeyle Kürt halkımızın ulusal geleceğini belirleme özgürlüğünün kararlıca savunulması, inkârcı-sömürgeci savaşın teşhiri, anadilde eğitim ve ulusal varlığın resmi tanınması taleplerinin sahiplenilmesi, "Kürt ulusuyla demokratik barış" isteminin yükseltilmesi, dönemin önde gelen politik görevleri arasında yer alacaktır. Ki aynı süreçte, Türk halkımız önünde, generaller partisinin ve burjuva ordunun emperyalist boyunduruk, burjuva egemenlik ve faşist rejim içindeki işlevinin, gerçekliğini ikna edici biçimde ve ısrarlı teşhiri önem kazanacaktır. Keza mali ve iktisadi krizin patlak vermesiyle oluşacak yeni toplumsal koşullar altında işçi ve emekçilerden toplanan vergilerin işsizlik, yoksulluk, sağlık ve eğitim gibi sorunlar yerine inkârcı-sömürgeci savaş giderleri ve silahlanma için kullanılmasına itirazların daha geniş kesimler tarafından dinleneceği bilinci ajitasyonda gözetilmelidir... Karşı karşıya bulunulan güncel görevlerin başarısı, işçi sınıfı ve ezilenlerin moral gücünün yükseltilmesi, daha büyük savaşımın koşullarının hazırlanması için devrimci, antifaşist ve yurtsever partilerin, grupların birleşik mücadele imkânlarını büyük bir ciddiyet ve sorumlulukla değerlendirilmesi gerektiği reddedilemez bir gerçek. Şüphe yok ki, günümüzde hazır ve potansiyel güçleri harekete geçirecek, yığınların yeni bölüklerini politik yaşama çekecek, mücadele azmini ve umudu körükleyecek bir antifaşist, antişovenist birlik, mevcut politik tabloya şaşırtıcı ölçüde değiştirmenin başta gelen yöntemlerinden biridir. Böyle bir göreve ilgisiz kalınması, özellikle devrimci parti ve gruplar bakımından önemli bir siyasal hata ve sorumsuzluk olacaktır...

Bugün faşizme ve ulusal inkâra karşı, işçi sınıfı

ve ezilenlere özgürlük, Kürt ulusal sorununa emekçi çözüm eksenli, her günkü politik, toplumsal ve iktisadi sorunlara ezilenler ve sömürülenler cephesinden müdahale edecek bir merkezi birlik biçimi olanaksız değildir. Yeter ki, bu birlik, pratikte bir seçim bloğuna indirgenmesin. Burjuva solunun kimi fraksiyonlarını kapsamak gibi bir yönelim taşımadığını açıkça ortaya koysun. Halklarımızı işbirlikçi burjuvazinin şu ya da bu kesiminin ve AB'nin politik

platformlarına dolaylı yedek haline getirecek bir muğlaklık içermesin. Ezilenlerin politikayı değişik araçlarla sürdürme hakkını reddetmesin. Bu konularda sağlanacak “netlik”, önce devrimci, antifaşist ve yurtsever partilerin, grupların yer alacağı, giderek de antifaşist, antişovenist tutarlılığa sahip sendikaları ve öteki demokratik kitle örgütlerini bağrında toplayacak bir birliğin, birleşik mücadelenin yolunu açacaktır.

Demokrasi Ve Sosyalizm

I

Bazıları demokrasiyi kendi başına bir “şey”miş gibi ele alarak tarif etmeyi pek sever. Oysa demokrasinin genel geçer tanımı açık ve basittir; demokrasi “halkın egemenliği” anlamına gelir. Bir “egemenlik”in olduğu her yerde bu egemenliğin bir aracı ve biçimi vardır, sınıflara bölünmüş toplumda, toplumun bir bölümünün diğerleri üzerindeki bu egemenliğin aracı devlettir, demokrasi de devlet biçimlerinden biridir. O halde en kestirme yoldan diyebiliriz ki, demokrasi halkın egemenliğine dayanan bir devlet biçimidir.

Demokrasi halkın egemenliği anlamına gelir, peki, halk kimdir? Ya da toplumun hangi kesimi halkı oluşturur? Örneğin, köleci toplumda nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan köleler ve kadınlar “halk”tan sayılmıyordu. Bu sebepten 400 bin nüfuslu Antik Yunan Atina’ında demokrasinin en geniş ve doğrudan uygulandığı dönemde “halk”ın egemenliği köleler ve kadınlar dışında kalan 5 bin kişi tarafından yürütülüyordu. “Demokrasi mi krallık mı” kavgası bu 5 bin kişi arasındaki bir meseleydi. Bu 5 bin kişi geriye kalan onbinlerce köle üzerinde nasıl bir egemenlik kuracaklarına dair aralarında çatışıyordu. “Çatışma” doğaldı çünkü bu 5 bin kişi de sınıflara bölünmüştü. En alttaki bireysel küçük üreticilerle büyük toprak sahipleri ve zengin tüccarlar arasında keskin sınıf çelişkileri vardı; alttakiler zengin sınıfların baskı, eziyet ve sömürsünden kurtulmak, ya da hiç değilse bunları sınırlamak ve böyle yapmakla köle emeği üzerindeki egemenliğe en geniş biçimde katılarak egemenlikten daha çok pay sahibi olmak istiyor, yuka-

rıdakiler de egemenliği kendi ellerinde toplayarak, bu sıkı egemenlik yoluyla köle emeğinin bütün nimetlerini kendinde toplamak ve küçük mülk sahiplerinin daha büyük bölümünü köle durumuna düşürmek istiyorlardı. En alttakiler en geniş demokrasiyle yönetime katılsalar da bu yine de nüfusun ezici çoğunluğunu, köleler ve kadınları, kapsamadığı için azınlığın egemenliği anlamına geliyordu.

Feodal toplumda da burjuva toplumun ilk dönemlerinde de demokrasinin uygulandığı her yerde “halk”ın bütün kesimlerini kapsadığı zaman bile “azınlık” egemenliğinin ötesine geçmiyordu. Örneğin feodal dönemde Avrupa’nın kimi bölgelerinde bağımsız senyörlükler ve kömünler biçiminde site demokrasileri görülüyordu. Bu site-şehir-kent meclislerine yalnızca mülk sahibi erkekler seçilebiliyordu ve bunlar toplam nüfus içinde küçük bir azınlığı temsil ediyordu. “Halk” soylu olmayanları tanımlıyordu, buna karşın mülksüzler ve kadınlar halktan sayılmıyordu.

Burjuva düzende de başlangıçta durum farksızdı, mülksüzlerin ve kadınların, ne seçme ne de seçilme hakları vardı. Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan bu iki kesimi de kapsayan “genel oy hakkı” burjuvaziye rağmen, onunla çatışarak ondan zorla sökülüp alındı. Burjuvazi “genel oy hakkı”nı en hararetli savunduğu zamanda bile bu iki kesimi daima hesap dışı bırakıyordu. Örneğin burjuva devrimin beşiği Fransa’da kadınlara oy hakkı tanınması için devrimden sonra 150 yıl geçmesi gerekmişti, bu hak ancak 1945’te yürürlüğe girdi.

Paris Komünü'nde "halkın egemenliği", o güne kadarki dar kapsamından ilk kez sıyrıldı, "genel oy hakkı"nın en geniş biçimde uygulanmasından, yasama ve yürütmenin halk egemenliğinde birleştirilmesine, silahlı bürokrasinin tasfiyesinden memurların ve yargıçların seçimle gelmesine kadar demokrasi en kapsamlı içeriği ile hayat buldu. Ne var ki, Komün'ün daha ileri gitmesine olanak tanınmadı ve burjuvazi tarafından vahşi biçimde ezildi.

Komünarların bayrağı, Rusya sınırları içinde yaşayan işçi ve yoksul köylülerin Sovyetleri tarafından yeniden göndere çekildi. Kadınlara seçme seçilme hakkı da dahil, halkın yönetime katılmasının, devlet yönetimini belirlemede eşit haklara sahip olmasının önündeki bütün engeller bir çırpıda kaldırıldı. Nüfusun ezici çoğunluğunun egemenliği gerçekleşti.

Sovyet demokrasisi de "tüm halkın" devleti değildi. O, işçi sınıfı ve yoksul köylülüğün egemenliğindeki bir proletarya diktatörlüğü idi. Daha ilk anda büyük mülk sahiplerinin mal varlıkları hiç de "demokratik" olmayan bir yoldan müsadere edilmiş ve toplumun ortak mülkiyeti haline getirilmişti. Üretim araçlarının özel mülkiyetini elinde bulunduranların daha küçükleri ise bin bir sınırlamaya tabi tutulmuş ve henüz sömürücü konumunda olanlara yönetime katılma hakkı tanınmamıştı. Proletaryanın amacı sömürüyü ortadan kaldırmaktı ve bu ancak sömürücü sınıfları ezmekle mümkün olabilirdi. Çoğunluk için en geniş demokrasi sömürücü azınlık için diktatörlük demektir. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse Antik Yunan Atina'sında 5 bin kişiyi oluşturan "halk" antik demokrasi ile 395 bin kişi üzerinde egemenlik uyguluyordu, bu 395 bin kişi politik anlamda "hiç"ti. Sovyetlerde ise durum tam tersineydi. Nüfusun ezici çoğunluğunun sömürücü azınlık üzerinde egemenliği söz konusuydu. Bu gerçek anlamıyla bir nitelik değişimi demektir.

II

"Halk" kavramına yüklenen anlamın nasıl değişiklikler gösterdiğini kısaca gözden geçirdik. Ya "egemenlik"?

Egemenlik hangi sınıfın elindeyse o bunu devlet aracılığıyla uygular.

İnsanlık tarihi, bir kısım insanın diğerlerinin ürününe karşılıksız el koymasına, bu ürünü kendi

özel mülkü haline getirmesinden bu yana sınıf mücadelesi tarihidir. Bu aynı zamanda devletin de tarihidir. "Devlet, daha çok belirli bir gelişme aşamasındaki toplumun ürünüdür; bu toplumun, kendi kendisiyle bir çelişki içine girdiğinin, önlemekte yetersiz kaldığı uzlaşmaz karşıtıklara bölündüğünün itirafıdır."(Engels)(1) Devlet tarihsel bir olgudur, "belirli bir gelişme aşamasındaki toplumun" yani, "uzlaşmaz karşıtıklara bölünmüş" toplumun ürünüdür; "fakat bu karşıtıklıklarının, yani, karşıt ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir mücadeleye içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde duran, çatışmaya gem vurması, 'düzen' sınırları içinde tutması gereken bir güç gerekli hale gelmiştir. Ve işte toplumdan doğan fakat kendisini onun üstüne çıkaran ve ona gitgide yabancılaşan bu güç devlettir."(Engels)(2) Devlet toplumun içinden çıkıp, toplumun ortak çıkarına, onun iç karışıklıklar içinde eriyip gitmesini önlemek amacıyla kullanılan bir araçmış gibi görünür. Bu "toplum çıkarma" görüntüsü egemen sınıf olarak örgütlenmiş sömürücü bir avuç azınlığın toplumun geriye kalan çoğunluğu yönetmesinin zeminini hazırlar. Devlet daha önce doğrudan doğruya silahlı bir güç olarak örgütlenmiş halk yerine, onun bu "güç"ünü onun adına üstlenmiş bir "kamu gücü" olarak ortaya çıkar, böylece halkın kendiliğinden hareket eden silahlı gücü olanaksız hale gelir. Daha önceki toplumlarda bilinmeyen hapisane vb. eklentilerle devletin "güç"ü daha da büyür. Devlet yalnızca egemen sınıfın çıkarına ve onun aracı olarak "zor tekeli"ni elinde bulundurmakla kalmaz, bu aygıtın masraflarını da halktan "zorla", vergi dayatmasıyla çıkarır. Devletin artan gücü oranında büyüyen bir bürokratik tabaka oluşur, "devlet memurları artık toplumun organları olarak toplumun üstünde dururlar." (Marx)

Silahlı gücün halkın denetimine alınması ve "düzenli ordu-zorunlu askerlik" in kaldırılması; vergi adaletinin sağlanması ve kimi vergilerin tümünden kaldırılması; toplumun üstünde duran memurların seçimle belirlenerek toplumun seviyesine indirilmesi ve halkın yönetime "eşit yurttaşlık" çerçevesinde katılması, devletin ortaya çıkışından bu yana demokrasi mücadelesinin başlıca talepleri olagelmıştır.

Demokrasi mücadelesi aşağıdan tabakaların, ezilenlerin, sömürülenlerin, horlananların devle-

te müdahalesi, onu “halkçılaştırma” amacına tekabül eder. Ne var ki, “devlet, sınıf çelişkilerini dizginleme gereksinmesinden doğduğu için; ama aynı zamanda bu sınıfların da çatışmasının ortasında doğduğu için, o kural olarak en güçlü, iktisaden egemen sınıfın devletidir ve onun sayesinde siyaseten egemen sınıf haline gelir ve böylece ezilen sınıfı bastırmak ve sömürmek için yeni araçlar elde eder.”(Engels)(3) Küçük köylüler, zanaatçılar, yoksul bütün halk tabakaları “iktisaden egemen sınıf” olabilecek maddi koşullara hiçbir zaman sahip olmadıklarından onların egemen sömürücü sınıflara karşı her büyük mücadelesi ya ancak geçici bir soluklanma yaratmış ya da onları bir başka sömürücü sınıfın kollarına itmiştir. Bundan dolayıdır ki; geriletilen egemen sınıf, gücünü az çok topladığı her durumda egemenliğini sınırlayan halka saldırmaktan bir an olsun geri durmamış, ya da, halk çoğunluğunun sırtına basarak eski sömürücü egemen sınıfı devirerek onun yerini alan yeni sömürücü sınıf konumunu az çok sağlamlaştırır sağlamlaştırmaz devrimsel kazanından çiğneyip geçmekten bir an olsun çekinmemiştir. Örneğin demokrasi dönemindeki Roma’da halkın her isyanı sonucu devlet memurlarının halk içinden ve seçimle gelmesi sağlanmış ama iktisaden en güçlü sınıf inisiyatifi yeniden ele aldığı anda, M.Ö. 82 yılında olduğu gibi ve daha sonraki dönemlerde de jüri mahkemelerine halk yerine yalnızca senatörlerin atanması, halk temsilcilerinin devlet içinde yükselme olanaklarının elinden alınması, memurların seçiminin halktan senatoya devredilmesi “zor’la dayatılmıştır. 1649’da köylü ve küçük zanaatçıların kitle tabanını oluşturduğu ayaklanmalar sonucu İngiltere’de kral idam edilerek monarşi yıkılmış ve cumhuriyet ilan edilmişti. Cumhuriyet 9 yıl yaşayabildi, 1658’de monarşi yeniden kuruldu. Fransa’da benzeri gelişmeler yaşandı. Burjuva devrimci hükümet sadece 5 yıl (1789-1794) ve devrim anayasası ise ancak 1798’e kadar hüküm sürdü. Bu tarihten sonra en gerici burjuvazi, feodal aristokraziyle anlaşma içinde monarşiyi yeniden inşaya girişti.

Oysa sosyalizmde, devrimle elde edilen kazanmalardan geriye değil ileriye gidilir. Bu sosyalist devletle kendinden önceki devletler arasındaki “özel” farktan ileri gelir. Köleci devlet köle emeğinin, feodal devlet serf emeğinin, kapitalist devlet ücretli emeğin sömürüsü üzerinde yükselir, aynı zamanda bu sömürünün de bir

aracıdır. Sömürüye dayanan üretim tarzına tekabül etmeleri ve bu alt yapının üzerinde yükselen siyasi üst yapı, egemen sınıfların egemenlik aygıtı olmaları onların “öz”üdür. Her üretim tarzına denk düşen farklı devlet tipleri vardır: Köleci, feodal, burjuva devlet gibi. Elbette aynı tür üretim biçimlerine denk gelen birden çok devlet biçimleri görülebilir. Nitekim köleci toplumda site demokrasileri kadar Uranlıklar; feodal toplumda krallıklar kadar monarşiler, merkezi imparatorluklar kadar bağımsız senyörlük ve siteler; kapitalist toplumda burjuva demokrasiden faşizme kadar farklı biçimler alan devlet örgütlenmeleri görülmüştür. Yine de bu biçimsel farklılık o devletin “öz”ünü değiştirmez, bu “öz”ün hangi biçimler altında kendini ortaya koyacağını gösterir. Sosyalist devlet “kökten” farklıdır. O sömürünün hangi biçimde devam edeceği ile değil, sömürünün kökünün kazılmasıyla meşguldür. Böyle olduğu için de sömürücü sınıflar etkisizleştirildikçe devrimci demokratik mevzilere yenileri eklenir, bu aynı zamanda “her türlü egemenlik”in ortadan kaldırılmasına yönelik bir adımdır. Demokrasinin sosyalizmde niteliksel dönüşümünün bir başka ifadesidir bu.

III

Elbette sosyalizmi hakim kılma sürecinde de farklı devlet biçimleri olacaktır. Küçük köylülüğün ve zanaatçılığın yaygın olduğu bir ülke ile büyük sanayinin egemen olduğu bir ülkede farklı sosyalist devlet yapılarının olması mümkündür, hatta bu kaçınılmazdır da.

Sömürücü toplumlarda mülk sahibi sınıflar ve mülksüzler vardır. Devlet birincilerin İkinciler üzerindeki baskı aracıdır. Belli bir üretim tarzına denk gelen devlet tipinin farklı biçimler alması, mülk sahipleriyle mülksüzler, ezenlerle bütün ezilenler ve ezenlerin kendi arasında süregelen sınıf mücadeleleri tarafından belirlenir. Örneğin köleci toplumda köle sahipleri birbirinden farklı katmanlara bölünmüştür. Bunlar kölelik düzeninin sürdürülmesinde çıkar birliğine sahiptir ama bu düzeni sürdürmek için gerekli devlet biçimi kendi aralarında yürüttükleri mücadele tarafından belirlenmektedir. Son tahlilde iktisadi olarak en güçlü olan, en çok köleye hükmedenler (feodalizmde en çok toprak, kapitalizmde en çok para) devlete hakim olur. Yine de bu bir dizi geçişler gerektirir ve iç mücadelelerle şekillenir, M.Ö. 7. yy’a kadar Atina’da

krallık vardır. Halkın çeşitli tabakalarının direniş ve isyanlarıyla demokrasiye geçilmiştir. Demokrasinin yerleşmesi için ise 200-250 yıl geçmesi gerekmiştir. Ortaçağda kralla feodal beyler arasındaki çelişkiler kralın yetkilerini kısan feodal meclislerin doğmasına neden olmuştur. Ama her defasında hakimiyetini güçlendirenler ister antik Yunanistan'da olsun, ister ortaçağda, isterse burjuva düzende ya demokratik kazanmaları kuşa çevirmiş ya da tümünden ortadan kaldırmışlardır. Sosyalist devlet ise, dünyanın neresinde olursa olsun demokrasiyle var olabilir. Çünkü o çoğunluğun iktidarındır, çünkü o mülksüzlerin iktidarındır. Sömürücü düzenlerde olduğu gibi "mülk"ün mülk sahibi sınıflar arasında nasıl paylaşılacağından doğan biçimsel farklılıklar sosyalizmde yaşanmaz. Sosyalizm "toplumsal mülkiyet" üzerine yükselir, mülkiyetin bu biçimi -ki bu bir nevi mülkiyetsiz mülkiyettir ama henüz özgür paylaşım olanağı yaratacak kadar çok olmadığı için paylaşım biçimini gerektirir komünal-konseysel bir demokrasi dışında bir siyasal yapılanmayla gerçekleştirilemez. Proleter demokrasi, tarihte ilk kez olarak, en geniş işçi-emekçi yığınlarını aktif politik yaşamın içine çeker, onları konseyler-komünler aracılığıyla politikanın öznesi haline getirir. Kapitalizmin 'normal' işleyişi içinde politikanın dışına itilen, politikaya katılımı oy vermekle, şu ya da bu burjuva partisini desteklemekle sınırlanan işçi sınıfı ve emekçi yığınlar, bu kez politikaya kendi dolaysız talepleriyle, kendi doğrudan temsilcilerini seçerek katılırlar.

Bu nedenle demokrasi sosyalizmin yapı taşıdır. Sömürücü toplumlarda devlet bireysel özel mülkiyetin korunması üzerine yükselir. Devlet biçimi ne olursa olsun bu "özel mülkiyet"ten en çok payı alan devlete hakim olur. Demokrasi mücadelesi bu hakimiyetin daha az mülk sahibi olanlar lehine sınırlandırılmasından ibarettir. Burjuva toplumda örgütlü proletarya bu gidişata son verir. Proletarya burjuva düzen içinde demokrasiyi sömürüyü kısıtlamanın, burjuva hegemonyayı geriletmenin silahı haline getirir. Yine de bu bireysel özel mülkiyet düzeninin kökenini değiştirmez. Sosyalist düzende toplumsal mülkiyet olduğu için, bu mülkiyetin ortaklaşa kullanımı için demokrasi bir zorunluluktur. Proleter demokrasi sosyalizme içkindir, toplumun bir bölümü lehine ondan vazgeçmek toplumsal mülkiyetin toplumun bu bölümü lehine bozuşması ile mümkündür.

İşte bu açıdan da sosyalist demokrasi, demokrasinin nitelik sıçramasını ifade eder. Elbette bu kendiliğinden olmaz. "Sosyalist üretim tarzı" kendi başına bağımsız bir üretim tarzı değildir. O komünizmin ilk basamağıdır, bu anlamda bir "geçiş"i ifade eder. Onun üzerinden yükselen siyasal üstyapı da bu anlamda salt bir "geçiş"ten ibarettir. Ve bu üst yapının, devletin "yabancı" bir güç tarafından değil kendi kendisi tarafından, egemen sınıf tarafından "geçiş"tirilmesi, komünist üretim tarzının üst basamağına doğru ilerledikçe yavaş yavaş ortadan kaldırılması gerekir. Bu yönde süreci "zor"layacak etkin bir siyasal irade olmadan bu başarılamaz. İşçi-emekçi kitlelerin sürekli seferber edilerek kapitalizmden komünizme geçiş süreci boyunca politikanın aktif öznesi kılınması gerekir.

Sosyalist demokrasi kendi bürokrasisini oluşturur ve bu bürokrasi kendi imhasının ekonomik ve politik koşullarını inşa eder. Eğer kitle inisiyatifi ve yönetime katılımı sürekli olarak daha da geliştirilemezse bu inşa süreci tavsar. Daha da önemlisi kitle denetiminden bağımsızlaşan bürokrasi kendi başına bir "güç" haline gelebilir. İşte bu anlamda da demokrasi yalnızca nesnel olarak değil, öznel olarak da sosyalizmin ayrılmaz parçasıdır. Çünkü halkın çıkarlarını savunmakla yükümlü bürokrasi demokratik denetimden sıyrıldıkça kendisi için bir kuvvet haline gelerek halka yabancılaşır. Bir başka deyişle, halk içinden çıkan ama demokratik denetimden uzak olduğu için halka yabancılaşan bir "güç"e dönüşür. Bu "güç" bir sınıf kimliği kazandığında kendini var eden toplumsal temellerle çelişkiye düşer ve o toplumsal temelleri yıkmaya uğrattır ya da toplumsal temelleri kendi çıkarlarına uygun olarak dönüştürür. 20. yy.ın sosyalizm deneyimleri buna dair birçok dersle doludur.

IV

Marks, "Korkunç bürokratik ve askeri örgütüyle, karmaşık ve yapay devlet mekanizmasıyla, yarım milyonluk bir ordunun yanı sıra yarım milyonluk bir başka memur ordusuyla bu yürütme erki" diye tarif ettiği 1850'li yıllardaki Fransız burjuva devletini "toplumun bedenini bir ağ gibi saran ve tüm gözeneklerini tıkayan iğrenç asalak organ" olarak tanımlar ve şöyle devam eder, "sonunda parlamenter cumhuriyet devrime karşı mücadelesinde, hükümet erkinin

araçlarını ve merkezileşmesini zecri (zorlayıcı) önlemlere güçlendirmek zorunda kaldı. Tüm devrimler bu mekanizmayı parçalamak yerine yetkinleştirdiler. Egemenlik için sırayla savaşıyan partiler bu korkunç devlet yapısının ele geçirilmesini kazanmanın başlıca garantisi olarak görürler.”(4)

Sosyalist toplumda tam tersi olur. Silahlı bürokrasi dağıtılır ve tüm halkın silahlanmasına geçilir.

Devlet işlerinin büyük çoğunluğu yerel konseylere bırakılacağından merkezi memur sayısı azaltılır.

Memurlar ve yargıçlar seçimle gelir; yönetici devlet memurlarının ayrıcalıkları ortadan kaldırılır. Hangi düzeyde olursa olsun seçilenin her an geri çağırılması onu seçenlerin inisiyatifindedir. Böylelikle toplumun üzerindeki devlet, toplumun hizasına çekilir. Paramparça edilen burjuva devlet yerine, sömürücülerin ezilmesi ölçüsünde daha da küçülen ve ucuzlayan bir devlet aygıtı kurulur.

Her yeni sömürücü toplumla birlikte devlet daha pahalı, hantal, bürokratik bir yapı haline gelmiştir. Örneğin düzenli ordu burjuva devrimlerden hemen önceki monarşi döneminde ortaya çıkmıştır. Geniş bir memur tabakası bu dönemden itibaren görülmeye başlanmıştır. Burjuva dönemde devlet öylesine büyük, düzenli, devamlı işleyen bir organ haline geldi ki ve bu devasa asalak aygıtın çalışanları, yani yüksek memur tabakası seçimle gelmediği için en demokratik parlamenter cumhuriyetlerde bile devlet aygıtı bin bir bağla zengin sınıflara damardan bağlandı. Egemen sınıflar parlamento ve hükümetleri kontrol etmek dışında devlet organlarını doğrudan kontrol edecek biçimler geliştirir ve olası “parlamenter risk”lere karşı bu ilişkileri sisteme kavuşturur. Egemen sınıfın sermaye gücü büyüdükçe devletle arasındaki bu doğrudan bağlar sıkılaşır. Ezilenlerin her başkaldırısı ve devrimci girişimler burjuva devlet aygıtının yalnızca hacmini genişletmez, durmaksızın ona yeni ekleniler katar.

Sosyalizmde ise komünist üretim ilişkileri için gerekli koşullara yaklaştıkça devlet daha da zayıflar ve nihayet komünizmde, sınıfların ortadan kalkmasıyla devlet de sönümlenir. Sömürücü toplumlarda durmaksızın büyüyen devlet (tepedeki egemen sınıf küçüldükçe devlet büyür, çünkü hükmedilmesi ve zapt edilmesi gere-

kenlerin sayısı çoğalır) sosyalizmde durmaksızın küçülür (içte sömürücü sınıflar yok edildiği ve sosyalizm dünyaya yayıldığı oranda devlete gereksinim zayıflar). Bu küçülme komünal-konseysel demokrasinin daha da etkinleşmesi ile mümkün olur.

Bütün burjuva devrimleri “ucuz devlet”i amaçlaştırmıştır. Feodal aristokrasinin devleti de, harcamaları da üretim dışı fazlalık, boşa sarfiyat olarak görülür. Ne var ki kokuşmuş, asalak feodal devlet yıkıldığında burjuvazi devlete kendisi “yerleşir.” Aşağıdan sınıfların direnişini bastırma için demokratikleştirdiği ya da ortadan kaldırdığı düzenli orduyu daha güçlü olarak yeniden kurar, kaldırdığı vergilerin yerine yenilerini koyar. Yakıp yıktığı kiliseleri yeniden inşa eder. Devlet yalnızca zenginliği korumanın aracı değildir; o aynı zamanda zenginliğe zenginlik katmanın da aracıdır. Sosyalizmde ise toplumun maddi ve kültürel düzeyini durmaksızın yükseltmek başlıca amaçtır, devlet ne kadar küçültülür, toplumsal fondan ona ne denli az kaynak aktarılırsa bu amacı gerçekleştirme düzeyi o denli ileri çekilir. Sosyalist demokrasinin nitelik farklarından bir başkasıdır bu.

V

Sosyalizmden önce de demokratik cumhuriyetler görülmüştü. Bu burjuva demokratik cumhuriyetler birkaç yıllık devrimci dönemlerde ayakta kalabildiler. Burjuvazinin üst tabakaları bu demokrasilere gerici yönde müdahale ettiler ya da düpedüz onları yıktılar. Burjuvazinin hakiyetini sağlamlaştırması ve aşağıdan sınıfların basıncıyla burjuva demokrasisi yeniden vücut bulduğunda ise artık bütün devrimci özünü yitirmiş, egemen sınıf olarak örgütlenmiş burjuvazinin gerici diktatörlüğünü sürdürmesinin aracı olmuşlardır. Sosyalist demokrasi ise kendinden önceki demokratik birikimi özümser ve onu nitelik değişimine uğratar. Nihayet en burjuva demokratik cumhuriyette dahi yurttaşlar arasındaki eşitlik biçimseldir. Oy kullanma hakkı olan herkesin oyu eşittir, keza yasal kısıtlamalar dışında kalan herkes aday olabilir, ama hepsinin toplumsal konumu eşit değildir, biri daha zengin ve diğeri daha yoksuldur. Zenginin parası her şey gibi yoksulun zihnini çelen araçları ve politikacıları satın alabilir; yoksulun parası boğaz tokluğuna bile yetmez. Zenginlerin politikacıları vardır ve politika iyi gelir getiren

bir meslektir. Yoksullar çalışmaktan kafasını kaldıracak boş zaman, zihninden dertleri kovacak olanaklara sahip olmadığından politikaya atılamaz. Yüksek maliyet gerektirdiği için, aday bile olamaz. Oysa burjuva demokrasisinin feodal aristokrasiye karşı savaşı gücü bu yoksullardır ve demokrasinin sınırlarının bu denli genişlemesinin gerçek yaratıcıları onlardır. Feodal egemen sınıflara karşı (burjuvazi de dahil) bütün halkın, burjuvaziye karşı ezilenlerin temel kazandan sosyalist demokrasinin temelidir. Marks ve Engels “demokratik cumhuriyet proletarya diktatörlüğünün özgül biçimidir” derken bunu kast ederler. O “biçim” ancak proletarya devletinde yeni bir öze kavuşur, çünkü yurttaşlar arasındaki eşitlik biçimsel olmaktan çıkar, toplumsal eşitsizlikler de toplum ilerledikçe yok olur.

Engels 1792’den 1798’e dek devrimci Fransa’da uygulanan sisteme gönderme yapar ve şöyle der; “Her Fransız ili, her komünü Amerikan örneği üzere tam özyönetime sahipti ve bizim de buna sahip olmamız gerekir. Özyönetiminin nasıl kurulması gerektiğini ve bürokrasi olmadan nasıl yapılabileceğini bize Amerika ile Fransız devrimi ve bugün hala Avustralya ve diğer İngiliz sömürgeleri kanıtladılar.”(5)

Engels’in söz konusu ettiği yıllarda devrimden sonra 1791 anayasası ile eski bürokratik merkezî devlet cihazı yerini geniş bir özyönetime bırakmıştı. Yerel devlet mekanizmaları seçimle geliyordu. Ülke vilayetlere, bölgelere, kent ve köy komünlerine ayrılmıştı. Her köyde ve kentte seçilmiş bir iktidar organı oluşturulmuştu. Daha büyük idari birimler de halk tarafından seçiliyordu. Yerel özyönetimin tüm organları geniş yetkilere sahipti. Polis onların yetki alanına giriyordu ve gerektiğinde düzenli askeri birlikleri harekete geçirebiliyorlardı. Bu yerel özyönetim organları ile yasama erkinin bir halk temsilcileri meclisinin elinde toplanması birbirleriyle bağlantılıydı.

Napolyon Bonaparte’ın hükümet darbesinden sonra durum değişti. Yeni anayasa ile birlikte cumhuriyet bir tabelaya dönüşmüş, yerel makamların organlarının seçimle işbaşına gelmeleri kaldırılmış, yerine atanmış valiler getirilmişti. Bölge ve belediye meclisleri valiliğin büroları haline gelmişti. Yerel yönetimin bütünü, yargıçlar dahil birinci konsül tarafından atanmaktaydı; bakanlar, ordu ve donanma kurmay heyeti de. Yasama inisiyatif de sadece onundu. İki meclisi

vardı ama bunlar Napolyon’un atadığı koruma senatosu tarafından atanıyordu. Böylece devrimin bütün kazanımları geri almıyor, yönetim mekanizmasının sıkı bürokratik merkezileşmesi sağlanıyordu. Bu “güçlü iktidar”dan burjuvazi pek memnundu, aşağıdan halk tabakalarının seçimle devlet mekanizmalarında yer bulması burjuvaziye pek korkutmuştu. (Lenin)(6)

İngiltere’de de 1649’da cumhuriyet ilan edildiğinde sürekli ordu dağıtılmış, vergiler kaldırılmıştı.

Sosyalizm; Roma’da memurların seçimle gelme ilkesini, Atina’da yargıçlarının halk tarafından ve halkın içinden seçilme ilkesini, Ortaçağ’daki komünal kent meclislerini, İngiltere’de sürekli ordunun varlığına son verilmesini, Fransa’da kentlerin, komünlerin özyönetimini vb. bütün demokratik kazanımları kendinde toplar. Bütün bu nicel birikimi nitel dönüşüme uğratar. Bu nitel dönüşüm önceki toplumlarda olamazdı, çünkü bunun maddi koşulları kapitalizmin belirli bir gelişkinlik düzeyine ulaşmasıyla nesnel olarak oluşmaya başlamıştı. Sosyalizmle birlikte ilk kez işçi sınıfı üretim araçları üzerinde özel mülkiyete son vererek sosyalist demokrasiye ete kemiğe büründürdü. Paris Komünü, parçaladığı burjuva devletin yıkıntıları üzerinden yeni bir devlet -“artık asıl anlamda devlet olmayan” bir devlet (Engels)- inşa etmeye girişti. Rusya’da iktidarı ele geçiren Sovyetler, Ocak 1918’deki III. Kongrede ilan ettikleri “Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi” ile proletaryanın insanlığın demokratik kazanımlarının sahiplenicisi olduğunu dünyaya ilan etti. Bu bildirme, hiçbir burjuva devriminin ortaya koymadığı bir hakkı, emekçi insanlığın sömürüden kurtuluşu hakkını ortaya koyar ve bayraklaştırır.

VI

Demokrasinin iki yanı vardı; birincisi, “Demokrasi bir devlet biçimidir, devlet türlerinden biridir. Bu yüzden her devlet gibi insanlara karşı örgütlü sistematik bir zor uygulamasıdır.” Diğer yandan demokrasi; “Yurttaşlar arasında eşitliğin, devletin şekillenmesini belirleme ve devlet yönetme hakkının herkese eşit olarak resmen tanınması anlamına gelir.”(Lenin)(7)

Burjuvazinin demokratik devleti, ücretli emek sömürüsü üzerine yükselir. Silahlı bürokrasi egemen sınıf olarak örgütlenen burjuvazinin hizmetindedir. Devlet zoruyla halk vergiler ara-

cılığıyla bir kez daha soyulur. Burjuva demokratik devlet, egemen sınıfın çıkarma başka ülkelere karşı saldırı, işgal ya da sömürgecilik amacıyla kullanılır.

Kapitalizmin gelişmesi nesnel olarak herkesin devlet yönetimine katılmasının koşullarını oluşturur. Ne var ki, üretim koşullarına burjuvazi hükmeder. Bu nedenle dağınık halde bulunan küçük üreticinin, üretim araçlarından yoksun proletaryanın ve bunlarla bağlı olarak zihinsel üretim araçlarından yoksun bütün emekçilerin yönetime katılmasının ekonomik önkoşulları kapitalizm şartlarında hiçbir biçimde oluşmaz. Bu koşulları ancak bir proletarya iktidarı hazırlar. Çünkü o üretim araçlarını toplumsallaştırarak “herkes”in malı yapar, böylelikle, tüm üretim araçlarını toplumsallaştırdığı ölçüde “herkes”in devlet yönetimine katılma hakkının bütün önkoşullarını yaratır. İşte bu nedenle proletarya devrimden sonra bir devlete gereksinim duyar. Eski devleti ele geçirmez, onu parçalayıp yok eder ama yeni bir devlet, kendisini de yok edişin koşullarını içinde barındıran ve olgunlaştıran bir devlet inşa etmeye girişir. “Kapitalist toplumla komünist toplum arasında birinin diğerine devrimci dönüşüm dönemi yatar. Buna bir de politik geçiş dönemi tekabül eder ki, onun devleti proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olamaz.”(8) Marks’ın meseleyi bu tarz ortaya koyuşunu Engels şöyle tanımlar, “Devlet bir sınıfın bir başka sınıfı ezme aygıtından başka bir şey değildir ve bu demokratik cumhuriyette monarşiden daha az böyle değildir.” Bu nedenle “Proletarya devlete gereksinim duyduğu sürece, ona özgürlük için değil düşmanlarını bastırmak için gereksinim duyacaktır ve özgürlükten söz edildiğinde de devlet, devlet olarak var olmaktan çıkar.”(9)

Lenin aynı konuda şunları söyler, “Demokrasi daima kapitalist sömürünün dar çerçevesine sıkıştırılmıştır ve bu yüzden daima azınlık için, yalnızca mülk sahibi sınıflar için, yalnızca zenginler için bir demokrasi olarak kalır. Kapitalist toplumun özgürlüğü, aşağı yukarı hep, antik Yunan cumhuriyetininkiyle aynı kalır: Köle sahipleri için özgürlük. Modern ücretli köleler kapitalist sömürü koşulları sonucunda öyle yoksulluk ve sefalet altında ezilirler ki, demokrasi ve politikadan ‘başka dertleri vardır’, olayların olağan, barışçıl seyrinde nüfusun çoğunluğu kamusal ve politik yaşama katılımdan dışlanmış

kalır.”(10) Nüfusun büyük çoğunluğunun devlet yönetimine özgürce katılımının koşullarının oluşumu için proletaryanın üretim araçlarını toplumsallaştırmak ve burjuvazinin direncini kırmak için sömürücü sınıfların özgürlüğünü sınırlamaya, onları baskı altında tutmaya, onlar üzerinde otorite uygulamaya gereksinimi vardır; proletaryanın diktatörlük yanı buradan gelir, ama o geriye kalan “herkes” için devlet yönetimine özgürce katılmanın koşullarını oluşturduğu için burjuva demokrasiden binlerce kez daha demokratiktir.

VII

Marks ve Engels Komünist Manifesto’da “burjuvazinin şiddet yoluyla yıkılarak proletaryanın egemenliğini” kuracağını, devrimin ilk adımının “proletaryayı egemen sınıf durumuna yükseltmek, demokrasiyi elde etmek olduğunu”, proletaryanın politik egemenliğini “burjuvazinin elinden tüm sermayeyi ardı ardına koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin elinde, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde toplamak ve üretim güçlerinin miktarının mümkün olduğunca çabuk çoğaltmak için”(11) kullanacağını yazdılar. (Marks ve Engels 1871 Paris Komünü deneyiminden sonra “demokrasiyi elde etmek” ya da devleti ele geçirmek yerine devleti yıkmak ve yeniden kurmak fikrine ulaştılar. Manifesto’da yapılması gereken tek değişikliğin bu olduğunu belirttiler.)

Tekrarlarsak:

a-Burjuvazinin elinden tüm sermayeyi almak

b-Bütün üretim araçlarını toplumsallaştırmak

c-Üretim güçlerinin miktarını mümkün olduğunca çoğaltmak

İşte proletarya politik egemenliğe ve demokrasiye, ya da bir başka deyişle proletarya diktatörlüğüne bunun için ihtiyaç duyar. Bu süreçte kaçınılmaz olarak en küçüğünden büyüğüne tüm sermaye sahipleri, üretim araçlarını elinde bulduran bütün kesimler proletaryanın karşısına çıkacaktır. Proletaryanın devrimden sonra da “tüm sermayeyi ardı ardına koparıp almayı” barışçıl yollarla yapamayabileceği, küçüğünden büyüğüne “bütün üretim araçlarını elinde bulduranlarının” bunlarının devletin elinde toplanmasına karşı direnebileceği, kapitalizmi durmaksızın yeniden ve yeniden üreten bireysel meta üreticilerinin direnişinin uzun sürebileceği

Sovyet deneyiminde açığa çıkmıştır. Bu deney aynı zamanda proletarya diktatörlüğünün neden zorunlu olduğunu da göstermiştir. Örneğin zengin köylülerin tasfiyesi yoksul köylülerin hücumuyla hızlanmasaydı sosyalizmin inşasında sıçrama gerçekleşmez ve “üretim güçlerinin miktarı mümkün olduğunca çabuk” çoğaltılmazdı.

Proletarya diktatörlüğünün alacağı biçimler; o ülkede üretim araçlarının ne ölçüde küçük bireysel mülkiyetin elinde durmaya devam ettiği, ne ölçüde büyük kapitalist birliklerde toplumsallaştığı kadar; sosyalist coğrafyanın kapitalizmi kuşatacak denli bir coğrafyaya mı yayıldığı, yoksa kapitalizmin kuşatması altında belirli bir alana sıkışmak zorunda mı kaldığı ile doğrudan ilintilidir.

Lenin, “Sosyalizm ile kapitalizm arasında, proletarya diktatörlüğünün uzun, az çok zorlu bir geçiş döneminin yattığını ve bu dönemin biçiminin birçok bakımdan, küçük ya da büyük özel mülkiyetin mi, küçük ya da büyük işletmenin mi egemen olduğuna bağlı olacağı”ni belirtir ve Estonya ile Rusya’yı karşılaştırır: “Estonya’da; okuma yazma bilmeyenin olmadığı, büyük tarımsal çiftliklerin bulunduğu bu küçük ülkede sosyalizme geçişin, Rusya gibi ağırlıklı küçük burjuva bir ülkede sosyalizme geçişe benzemeyeceği”ni söyler.(12) Rusya’daki proletarya diktatörlüğü hem Rusya gibi küçük burjuva bir ülkede sosyalizmi inşa girişilmesi, hem de emperyalist saldırılar ve kapitalist kuşatma altında tutulması -başlangıçta gerici ayaklanmalar, daha sonra emperyalist savaş ve ardından soğuk savaşla yıkıcı hücumlara uğratılması- ile koşullanmıştı. Rusya’da proletarya diktatörlüğü bu şartlar içinde şekillendi. Ve bu şartlar altında proleter demokraside kimi savrulmalar yaşandı. Önemli hatalar yapıldı. Proleter devleti savunma ve sosyalist inşayı başarıyla gerçekleştirme amacına bağlı olarak düşülen hataların bütün önemine karşın, yine de bunlar proleter demokraside nitelik değişimine yol açacak düzeye ulaşmadı.

VIII

Marks’ın “kapitalistlerin ortak yönetim kurulu” olarak tanımladığı burjuva devlet; kapitalizmin emperyalizm aşamasında tekellerin ortak yönetim kurulu, bugünkü emperyalist küreselleşme döneminde ise sayılan birkaç yüzü geçmeyen

uluslararası tekelin ya da onlar içinde öne çıkmış birkaç on dünya tekelinin “ortak yönetim kurulu” haline geldi. Sermaye tekellerin elinde yoğunlaştıkça devlet de bu tekellerin elinde yoğunlaştı. Karşı kutupta ise işçi sınıfı işsiz işçilerle birlikte devasa bir ordu haline geldi. Ara katmanlar hızla uçlara doğru savruldu. Kaçınılmaz olarak emek-sermaye çelişkisi daha da keskinleşti. Kapitalist tekeller ve devletler arasında hammadde kaynaklarına ve pazarlara yönelik hegemonya mücadelesi şiddetlendi. Hem içte hem dışta bu “uç”laşma ve “keskin”leşme silahlı bürokrasinin giderek daha da büyümesine yol açtı.

1929-32’deki büyük dünya ekonomik buhranından, ama özellikle de 2. Emperyalist Paylaşım Savaşı’ndan sonra tekellerin kapitalist devleti aynı zamanda bir tekelci kapitalist işletme haline geldi. Kapitalizmin genel bunalımına burjuvazinin verdiği yanıtı bu.

Burjuva bürokratik devlet aygıtı salt bir “zor” aygıtı olarak görülmediği her durumda varlığını toplumsal yararlı “kamu işleri” yürütmekle perdeliyordu. Bu “işlev” önceki dönemlerde de vardı, ama kapitalist devlet altında bunlar yeni bir çehre kazandı. Metaların dolaşımı, hammadde kaynaklarına erişim, kredi işlemlerinin yaygınlaşması için ve ulaşım iletişim kanallarının büyük bir hızla geliştirilmesi ve çoğaltılması -ki bu yollar yapılması, raylar döşenmesi, telgraf direkleri dikilmesi, telefon kabloları döşenmesi, posta işletmelerinin vb. kurulması demekti-, giderek daha da ihtiyaç duyulan işgücünün devamlılığını sağlamak için bakım ve eğitiminin yapılması -ki bu genel hastane, sağlık ocağı, genel okul vb. demekti-, bilimin sanayiye daha etkin uygulanması için daha çok üniversite kurulması, bilim insanı yetiştirilmesi gerekiyordu. Her bir kapitalistin bütün bunları kendi başına üstlenmesi söz konusu olamazdı, hem sermaye güçleri buna yetmezdi, hem de bunlar kâr getirmezdi. Devlet ne güne duruyordu. Bu “işler” burjuvazinin kolektif çıkarma devletçe üstlenilecek ve masrafları da tüm toplumun sırtına yüklenecekti.

İşçi sınıfının büyüyen örgütlülüğü ve mücadelesi, sosyalist devletlerdeki toplumsallaşma uygulamalarının yarattığı basınç, burjuva devletim doğrudan işçi sınıfı ve emekçilerin yararına bir kısım “kamu işi”ni de yürütmek zorunda bıraktı. Halk yararına bu “kamu işleri”nin masraflarının

bir kısmı devlet bütçesinden karşılanırken bir bölümü kapitalistlerden yapılan kesintilerden karşılanacaktı.

Devletin kolektif kapitalist işletme olarak devreye sokulması, “genel kamu işleri”nin, “halk yararına kamu işleri”nin giderek artan düzeyi hem kapitalizmin genel bunalımını geçici süre ertelemiş, hem de emekçilerin burjuva devlet gerçeği hakkında yanılısamalara kapılmasına neden olmuştu.

Bu yanılısama yeni değildi. Daha 20. yy.ın başında işçi sınıfı içinde başlıca iki eğilim vardı: Birincisi, devrim yoluyla burjuva devleti parçalamak ve yerine proletarya diktatörlüğünü geçirecek sosyalist inşa ile kapitalizmin kökünü kazımak... İkincisi, burjuvaziyi kapitalizmi geliştirme yolunda cesaretlendirerek kendi yıkımı için gerekli koşulların olgunlaşmasını beklemek ve aynı dönemde kapitalist devlete sızarak onu içten içe, yavaş yavaş dönüştürmek ve elbette burjuva yasallığa bağlı kılmak. Birinciler III. Enternasyonal’de diğerleri II. Enternasyonalde toplandı. Bu İkinciler işçi sınıfının ayrıcalıklı kesimlerinin siyasi eğilimini ifade ediyordu. II. Enternasyonalciler zamanla burjuvaziye bütünüyle iltihak ettiler. 1960’larda SSCB’nin kapitalizme dümen kırması ile SSCB yanlısı Avrupa komünist partileri II. Enternasyonalcilerin yarattığı boşluğu doldurdu, onların yerini aldılar. Bu işçi sınıfı arasında kapitalizm, kapitalist devlet ve demokrasiye dair yanılısaları güçlendirmişti.

Bugün gerçekler çok daha belirgin, çıplak ve acıtırıcı. 1974’te yeniden ağır bir krize saplanan kapitalizm rota değiştirdi. 1980’lerle birlikte devlet işletmeleri özelleştirme yoluyla kerte kerte tekellere devredilmeye başlandı. “Genel kamu işleri”nin bir bölümü de özelleştirildi. Kâr amacı gütmeyen devletçe yerine getirilen kimi hizmetler birer kapitalist meta üretimi alanı haline getirildi. İşçi sınıfının bakım, onarım ve eğitimi için devlet tarafından yürütüle gelen genel sağlık ve eğitim hizmetleri giderek daha çok kâr konusu yapıldı ve dört bir yanda hastane ve okul fabrikaları yükseldi. Zaten büyük çoğunluğu ücretli emekçi durumuna gelmiş memurların önemli bölümü devlet hizmetlerindeki bu yapısal dönüşüm nedeniyle birer ücretli işçiye dönüştü.

Doğrudan sermaye yatırımlarının ve sermaye dolaşımının önündeki engellerin bir bir temiz-

lenmesi, bu yatırım ve dolaşımın ekonomik olduğu kadar teknik, hukuki ve siyasi alt yapısının oluşturulması yatırımların ucuz işgücü alanlarına doğru kaymasına neden oldu. Bu gelişmiş kapitalist ülkelerde ücretlerin genel düzeyinin düşmesi, sosyal haklarının tırpanlanması, işsizlik ve yoksulluğun büyümesi anlamına geliyordu. Dün “ara sınıfların” bir bölümünü oluşturan serbest meslek sahiplerinin, yüksek eğitimlilerin giderek artan bölümü de işçi sınıfının saflarına düşmeye başlıyordu. Dünya pazarının yeniden düzenlenişi ve artan tekelleşme küçük üreticilere yönelik devlet desteklerinin azalmasına, tekelin baskısıyla daha çok çözülmesine ve işçileşmesine yol açtı. Bütün bu “yeni” gelişmeler özellikle 20. yy’ın ikinci yansından itibaren burjuva devletin emekçiler nezdinde sınıf çelişkilerini yumuşatan “kamu yaran” yönünün giderek ortadan kalkması ve kazanılmış haklarının elden gitmesi, gelecek güvencesi kadar alışıldık yaşam tarzını korumanın dahi zorlaşması anlamına geliyordu. “Kamu yararı” yok olan devletin polis, istihbarat, ordu vb. silahlı bürokrasisi büyümekte ve aynı zamanda kazanılmış demokratik haklar ve özgürlükler sınırlanmakta, devletin “sosyal” yanı olduğu kadar biçimsel demokratik yanı da sertçe törpülenmektedir. Devlet her zamankinden daha çok baskı ve kontrol devleti haline gelmektedir. Öyle ki burjuva devletler adeta bir “güvenlik paranoyasına tutulmuşlardır. Fransa’da 13 yaşından büyük herkesin fişlenmeye çalışılması, Londra’nın 3 milyon kamerayla 24 saat izlenmesine rağmen kamera yetersizliğinden söz edilmesi, Roma sokaklarında askeri güvenliğin dolaşmaya başlaması; telefon dinleme ve e-mail’lerin depolanmasının sıradan olaylar haline gelmesi, İngiltere’de gözaltı süresinin 42 güne çıkarılması, ABD’de aylarca hiçbir hukuki yardım almadan ve mahkemeye çıkarılmadan hapiste tutmaya neden olan “Vatanseverlik” yasası gibi faşist bir yasanın yürürlüğe girmesi, benzeri yasaların Avrupa’nın birçok ülkesinde peş peşe yürürlüğe sokulması, ABD’nin AB ile suç ortaklığı içinde uçakları adam kaçırmaya ve işkence merkezleri olarak kullanması, sayısı belirsiz yasalarda yeri olmayan ama devlet birimlerinin bilgisinde yeraltı hanelerinin kurulması; ABD’de işkence türlerinin hükümet kararıyla tespit edilmesi; kitle gösterilerine daha şiddetli müdahale, seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, grevleri yasaklama girişimindeki artış; komünist yardım örgütlerinin

dahi polis saldırılarına maruz kalması ve sayılamayacak kadar çok hak ihlali... Daha işgal ve sömürgeci savaş saldırılarından söz edilmedi bile.

IX

Engels devleti, “görünüşte toplumun üstünde” diye tarif etmişti, çağdaş burjuva devlet bu “görünüş”ü her geçen gün daha fazla yitirmektedir. Çünkü devlet “kamusal yararlı işler”den çekildikçe ve toplumdaki “zor”la çekip aldığı (vergiler vb.) birikimi birkaç on tekelin hizmetine sundukça bu gerçek daha belirgin hale gelmektedir. 15 Eylül 2008 krizinden sonra (sadece ABD’de 700 milyar dolar olmak üzere) ABD ve Avrupa ülkelerinde yüz milyarlarca doların, bu toplumun ortak sermayesinin birkaç mali spekülâtörün kurtarılmasına ayrılması en canlı ve yakın örnektir. “Daha az sosyal, daha az demokratik; daha çok sömürü, daha çok baskı” burjuva devletin güzergâhı budur. Dünyayı saran kapitalist buhran sırasında burjuva devlet arabası bu yönde vitesi daha da yükseltmektedir.

Marx, burjuva parlamentarizmi şöyle tarif ediyordu: “Üç ya da altı yılda bir, hakim sınıfın hangi üyesinin halkı parlamentoda temsil edeceğine ve ezeceğine karar vermek.”(13) Bugün bu tarifi “hakim sınıfın hangi üyesi” olarak değil de “hangi tekelci grubun temsilcisi” diye okumak gerekir. Geçmişte parlamento sömürüyü ve baskıyı gizleyen süslü, parlak bir kabuktu. Önce kabuğun içi çürüdü, bugün kabuğun kendisi de çürümekten lime lime dökülüyor. Tekelci egemenlik altında parlamentoyu oluşturan hakim sınıfın farklı üyelerinin sözcüsü partilerin halk yararına, hiç değil onların gözünü boyamak için kararlar alma, farklı politikalar oluşturma çabası bile yok artık. Eylül krizinde ABD’nin iki başkan adayının (Obama ve McCain) tekelleri kurtarma planının üzerinde hemen anlaşmaları, dahası kongreyi ikna etmek için ortak çaba içinde olmaları; Avrupa ve Japonya’da kriz karşısında her renkten burjuva partinin tekelleri korumak ve kurtarmak konusunda tek ses olmaları bu gerçeği bir kez daha ve bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermiştir. Burjuva partilerin halkın temel taleplerini bir ölçüde dikkate alarak rakiplerine üstünlük kurma hedefinden de söz edilemez. Burjuvazinin “çok” partisinden değil, tek partinin ayrı ayrı acentalarından bahsedilebilir ancak.

Gerçekte yasama ve yürütme tekellerinin elinde toplanmıştır. Ekonomiyle ilgili temel bütün kararlar tekellerin karargâhlarında kotarılmaktadır. Merkez Bankaları parlamento ve hükümetlerden “özerkleştirildi”, oysa gerçekte doğrudan tekellerin kumandasına verildi. Mali piyasaların yönetimi ya da iç ve dış ticaretin denetimi tekelci gruplarının yönetimindeki “kurullar”a devredildi. Daha genel kararlar G-7, IMF, DB gibi kapitalist kolektif kurum ve birliklerde almıyor. Savaş kararlarının alınmasında dahi parlamento bir “imza bürokratu” gibi kullanıyor. Geriye ne kalıyor? Yeni vergi çeşitleri icat etmek, vergileri artırmak, elde kalan “kamu işleri”ni tasfiye kararı vermek, yeni baskı yasaları çıkarmak... İşte çağdaş burjuva parlamentoların başlıca icraatları bunlardır.

Kapitalist üretimin bugünkü düzeyinde kapitalistler arasındaki rekabet üretim güçlerini geliştirme, emeğin üretkenliğini bu yönde geliştirme ekseninde değildir. Çünkü bu yönlü rekabet kâr oranlarının düşüşünü artık telafi edemiyor. Bu nedenle rekabet daha ziyade, mutlak artıdeğer sömürsünü artırmak -ücretleri düşürmek, çalışma saatlerini yükseltmek, sosyal hakları ortadan kaldırmak-, yani daha merkezileşmiş sermaye ile daha ucuz işgücü kullanarak avantaj sağlamak üzerinde gelişmektedir. Hammadde kaynakları üzerinde kontrol sağlayarak yatırım maliyetlerinde rakiplerine üstün gelmek de başlıca rekabet alanıdır.

Her iki yöndeki gelişmenin sonucu nedir? İçerde daha çok baskı ve sömürü, dışarıda daha çok saldırganlık ve savaş. Bu kapitalizmin nesnelligidir, burjuvalar arasında ve burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki nesnel ilişkilerin tarifidir.

İşçi sınıfı için bunun anlamı nedir? Kazanılmış hakların kaybetmek, yaşama düzeyinde görece yükseliş yerine gerileme, yoksullaşma, işsizleşme ve giderek büyüyen geleceğe güvensizlik. Bütün bunların politik karşılığı şudur: Burjuva demokrasisi yoluyla kapitalist devlete “sızarak”, burjuvazi ile “toplumsal uzlaşma” içinde kapitalist düzen altında “güvenceli yaşam alanı” yaratma hayallerinin tuzla buz olması. Bu da işçi sınıfının nesnelligidir.

Kapitalist düzeni ya da onun devletini işçi sınıfı lehine “toplumsal barış” içinde esnetme olanaklarından söz edilemez. Parlamentoda çoğunluk elde edilse bile bu ne ekonomi, ne politika, ne tekeller, ne devlet üzerinde bir denetim anlamı-

na gelecektir. Daha önce de belirtildiği gibi yasa ve yürütme gerçekte tekellerin elinde toplanmıştır. Üretim araçları bugüne kadar görülmeyen düzeyde tekellerin elinde merkezileştirilmiştir. Kazançların burjuvazi ile işçi sınıfı arasında görece daha adaletli paylaşımı, yani sömürünün sınırlandırılmasının olanakları kapitalist üretim ilişkilerinin keskinleşen çelişkileri nedeniyle daha azalmıştır. Sömürünün sınırlandırılmasına yönelik mücadelede sert sınıf kavgalarını zorunlu kılmaktadır. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete son vermeden geçici bir dönem için bile “refah içinde güvenceli yaşam” elde etme imkânları tükenmektedir.

X

Bu durum hiçbir biçimde, burjuva yönetim altında burjuva demokrasi, biçimsel demokrasi için mücadeleyi gereksiz kılmaz. Tam aksine bu yönde daha kararlı ve etkin bir mücadeleyi koşullar.

Burjuvazinin emekçileri devlet yönetimine müdahaleden, yasamaya etkide bulunmaktan giderek daha çok yoksun bırakması; demokratik hak ve özgürlükleri her geçen gün biraz daha sınırlaması, deyim yerindeyse kemirmesi; kazanılmış sosyal hakları bir bir ortadan kaldırması işçi sınıfı ve emekçilerin demokrasi bayrağına daha sıkı sarılmasını zorunlu kılar. Çünkü işçi sınıfı ve bütün ezilenler ancak demokratik mevzilerini savunarak burjuvazinin karşısına siyasal bir güç olarak dikilebilirler; ancak demokratik haklara yönelik saldırıları püskürterek bir direniş hattı oluşturabilir; ancak yeni demokratik hakları burjuvaziden zorla koparıp alarak onun saldırganlığını dizginleyebilirler. Ve işçi sınıfının bilinçli öncüleri bütün bu demokrasi mücadelesine kararlı ve tutarlı biçimde önderlik ettiği müddetçe korunan ve kazanılan demokratik mevzileri sonal amacı için sıçrama tahtası haline getirebilir.

Burjuvazinin demokrasiyi yok etmesi, işçi sınıfının ona daha sıkı sarılmasını gerektirir. Ama bu ne burjuva hegemonya altında burjuvaziyle “barış içinde bir arada yaşamak” içindir -ki bunun olanakları nesnel olarak tükenmiştir- ne de devlete ve yasamaya doğrudan müdahaleyi ortadan kaldıran ve işçi sınıfını politik bir güç olmaktan bölünmüş sosyal gruplar haline getirmeyi amaçlayan “sivil toplumcu”luğa meyletmek içindir. Demokrasi mücadelesi bu her iki

pespaye burjuva bakış açısını mahkûm ederek ilerletilebilir. İşçi sınıfı demokrasi mücadelesine burjuvaziye karşı daha etkin savaşmak için ve bu savaşım içinde politik eğitimini ilerletmek için daha sıkı sarılmalıdır.

Henüz politik özgürlüğün elde edilemediği ülkelerde, politik özgürlüğün, “Yani devlet yönetimine tüm yurttaşların doğrudan, yasayla (anayasa) güvence altına alınmış katılımı, tüm yurttaşlar için toplantı özgürlüğünün, kendi meseleleri üzerinde tartışma ve devlet işlerini demokle ve basın aracılığıyla etkileme hakkının güvence lenmesi”nin elde edilmesi en acil talep olarak yerini korumaktadır. İleri kapitalist ülkelerde ise politik özgürlüğün korunması ve ilerletilmesi başlıca güncel politik görevler arasındadır.

Marks, orta sınıfları -şehir ve kır küçük burjuvazisi- bütünüyle “gerici bir kitle” olarak niteleyenlere karşı “orta sınıfların... işçi sınıfı karşısında salt gericici bir kitle oluşturdukları saçmadır” demiş ve bunun nedenini “orta sınıfların... proletaryaya geçişlerinin yakın olması”(15) olarak açıklamıştı. Bugün Marks’ın sözünü ettiği “geçişler”in hangi düzeyde olduğunu ve nasıl bir hız kazandığını belirtmeye gerek yok. İşçi sınıfı iktisadi olduğu kadar politik sistemden de umudunu yitirmiş bu geçiş halindeki kesimlerin taleplerini hiç tereddütsüz sahiplenmelidir. “İşçi sınıfı bütün politik ve sosyal yaşama katılmalı, ileri sınıf ve partileri gericilere karşı desteklemeli, mevcut sisteme karşı her tür devrimci hareketi desteklemeli, her türlü ezilen ulusun veya ırkın, her türlü ezilen mezhebin, haklardan yoksun cinsiyetin vs. savunucusu olmalıdır.”(16)

İşçi sınıfı burjuva düzen altında bütün ezilenlerin hak ve çıkarlarının savunucusu, demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve burjuvaziden zorla koparıp alınması mücadelesinin politik öncüsü olarak boy gösterdikçe yeni bir dünyanın kapılarını aralayabilir. Burjuvazinin demokratik hak ve özgürlüklere saldırısının dünya çapında yoğunlaştığı günümüzde, bu her geçen gün önemi daha da artan politik bir sorun haline gelmiştir. Sömürge boyunduruğu altında tutulan, ezilen uluslarının ve eziyet gören, ayrımcılığa uğrayan ulusal azınlıklarının; emperyalizmin işgal saldırılarına maruz kalan halkların; her türlü aşağılanmaya ve ırkçı-insanlık dışı muameleye maruz bırakılan göçmenlerin, cins ayrımcılığının binbir biçimine maruz kalan kadınlarının; dinsel-politik baskıya tabi tutulan

mezhep ve dinsel toplulukların taleplerini politik mücadelenin konusu yapmak, işçi sınıfının başta gelen görevleri arasındadır. Bu görevleri yerine getirmeyen işçi sınıfı ezen-ezilen ulus, egemen din-azınlık din, egemen mezhep-azınlık mezhep vb. ayrımlarla politik olarak parçalanacak, şovenizmin, ırkçılığın, erkek egemenliğinin vb. zehri ile politik tükenişe sürüklenecektir. Ama yalnızca bu nedenle değil, en ileri burjuva demokrasilerinde bile peş peşe uygulamaya sokulan faşist yasaların, söz, toplantı, gösteri, basın özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların engellenmesi için de işçi sınıfı demokrasi mücadelesinin en ön safında yerini almalıdır.

Bu yönde atılan her adım burjuvazi ile proletarya arasındaki politik mücadelenin şiddetlenmesinden başka bir sonuç doğurmaz. Burjuva devlet bayrağı altında “huzur” içinde yaşamının koşulları bütün emekçi sınıflar için giderek daha çok tükenmektedir. Demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi sosyalist mücadeleye sıkıca bağlıdır ama birincisi için kılını kıpırdatmayanların ikincisine gevezelikten öte bir katkılarının olmayacaktır.

XI

Lenin, “Kapitalizmin gelişimi kendi payına, gerçekten ‘herkes’in devlet yönetimine katılabilmesinin önkoşullarını yaratır” der ve bunun koşullarının bazılarını şöyle sıralar: “En ileri kapitalist ülkelerde artık gerçekleştirilmiş olan genel eğitim, ayrıca büyük, karmaşık, toplumsallaştırılmış posta, demiryolu, büyük fabrikalar, büyük ticaret, bankalar vb. aygıtı tarafından milyonlarca işçinin eğitim ve disipline edilmesi.”(17) Lenin bu tarifi “kapitalistlerin ve memurların yerlerinin silahlı işçiler tarafından, silahlı halk tarafından doldurulmasının derhal, bugünden yarma geçilmesi” kesinlikle mümkün bir düzenleme olduğunu kanıtlamak için yapar.

Lenin’in söz konusu ettiği koşulların bugün dünyadaki ülkelerin neredeyse tamamında geçerli olduğu, gelişmiş kapitalist ülkelerde ise bu koşullarla kıyaslanamayacak düzeyde ilerlemeler gerçekleştiği kolaylıkla söylenebilir. Daha da önemlisi şudur ki, “büyük, karmaşık, toplumsallaştırılmış” işler yalnızca tek tek ülkeler düzeyinde değil ama birer dünya tekeli durumuna gelmiş kapitalist birliklerce, onlar tarafından ve onların kontrolünde dünya çapında gerçekleşmektedir. Ulaşım ve iletişim alanındaki teknik

altyapı öylesine mükemmelleşmiştir ki salt işçi sınıfının “eğitim ve disiplini” için değil, işçi sınıfının çok daha üst düzeyde bir birlik, “bütünsel varlık” olması için teknik temeli hazırlamıştır.

İşçi sınıfının ve milyonların aynı anda tartışma süreçlerine dahil olması, kararlara katılımı, hem de doğrudan katılımı için bilgisayarda bir tuşa basmak yeterli hale gelmiştir. Roma ve Atina’da olduğu gibi site halkının hep birden bir meydana toplanarak tartışma yapması ve oy kullanması yerine milyonlarca insan internet erişimi ile bir ekran içinde toplanabilirler. O halde “bugünden yarına geçilmesi” yani kapitalizmden komünizme geçilmesi için maddi teknik temel çok daha olgundur ve çok daha kısa sürmesi “kesinlikle mümkün”dür. İşçi sınıfı ve tüm yoksulların karar süreçlerine katılımı için demokrasinin en geniş çapta uygulanması için gerekli koşullar çok daha gelişmiştir. Komünist Manifesto’da tarif edildiği üzere burjuvazinin elinden tüm sermayeyi almak, bütün üretim araçlarını toplumsallaştırmak bugünkü şartlarda çok daha kolay ve hızlı gerçekleşecektir. Zira birkaç yüz tekelin mallarını toplumsallaştırmak bile üretim araçlarının büyük bölümünün toplumsallaşması anlamına gelecektir. Üretim araçlarının en büyük bölümü birkaç yüz tekelin elinde toplandığı; geriye kalanlar da onlara tabi kılındığı için yine Manifesto’da ifade edildiği gibi üretim güçlerinin miktarını mümkün olduğunca çoğaltmak için, bu güçleri zincirleyen bu büyük tekelerde merkezileşmiş üretim araçları üzerindeki mülkiyete son vermek, daha başlangıçta devasa bir adım anlamına gelecektir.

Bütün bunlar bizi aynı zamanda şu sonuca ulaştırır ki; sosyalist demokrasinin daha etkin uygulanmasının nesnel koşulları, yüzyıl öncesinden çok daha elverişlidir ve kapitalizmden komünizme daha hızlı geçmenin, buna bağlı olarak proletarya diktatörlüğünün daha kısa sürmesi ve devletin sönüp gitmesi için koşullar çok daha uygundur.

XII

Bu koşullar altında “daha az devlet, daha çok toplum” şiarı proletarya devletini tarif eder mi? Kesinlikle evet. Ne var ki bu şiar, bugünlerde kapitalist düzene son verilmeden, tekellerin egemenliği altında, iğrenç, asalak devasa bürokratik baskı ve sömürü aracı burjuva devlet yı-

kılmadan komünal-bireysel yapıların, devlet ve düzene alternatif olabileceğini ileri sürenlerce kullanılmaktadır. Tekelci devlet yıkılmadan, onun silahlı bürokrasisi dağıtılmadan böyle bir şiar ortaya atmak yalnızca sahiplerini gülünç kılmaz, işçi sınıfının silahsızlandırılması yolunda tekellere sunulmuş büyük bir hizmet anlamına da gelir.

Engels kendi zamanının otonomistleri ile tartışırken şunları söylüyordu: “Tüm sosyalistler, devletin ve onunla birlikte politik otoritenin gelecekteki sosyal devrimin sonucunda ortadan kaybolacağına; yani kamu işlevlerinin politik karakterinin yitireceği ve sosyal çıkarları denetleyen basit yönetsel işlevlere dönüşeceği anlaşıyorlar. Anti otoriterler ise, politik devletin, onu üreten sosyal koşullar ortadan kaldırılmadan önce bile, bir vuruşta ortadan kaldırılmasını istiyorlar.”

Bugünün otonomistleri “bir vuruşta” devleti ortadan kaldırmaktan söz etmiyorlar, devasa boyutlara ulaşan devletin gücü karşısında afallıyor ve o devasa aygıtın gölgesinde “otonomlar” yaratabileceklerini düşünüyorlar. Oysa o devasa gövdenin içinden çıkıp üzerine çullandığı toplumsal üretim ilişkilerinin bağrında o devleti paramparça edecek muazzam yıkıcı güçleri görmiyorlar. “Onun için ya ne söylediklerini kendileri bilmemektedir ve bu durumda sadece karışıklık yaratmaktadırlar, ya da bilmekte oldukları ve bu durumda proletarya davasına ihanet etmektedirler. Her iki halde de sadece gericiliğe hizmet etmektedirler.” (Engels)(18)

Burjuva düzen içinde yerel kitlevi halk örgütleri, sosyal dayanışma hareketleri kurmak mümkün müdür? Kesinlikle mümkündür ve gereklidir de. Ama bunlar işçilerin, yoksulların, bütün ezilenlerin kapitalist düzen altında, onlara rağmen alternatif yaşam alanları ve üretim ilişkileri geliştirebileceklerine dair boş hayaller yaymak için değil, artık devlet tarafından üstlenilmeyen “sosyal-yararlı işler”in toplum adına devlet tarafından üstlenilmesi talebi yükseltirken, bu süreçte, bu “işler”in halk dayanışması ile yerine getirilmesi ve örgütlenmesi için kurulmalıdır. Yine bunlar birbirinden kopuk oluşumlar olarak değil devrimci mücadelenin karargâhları olarak kullanıldıkları ölçüde yararlı olacaklardır. Mevcut iktidara alternatif olmaları için değil iktidarı alaşağı etmek için konumlandırılmalıdırlar. İç yapılan gereği demokratik bilincin gelişmesine

hizmet edecektir. İktidar hedefine, komünlerin merkezileşmiş iktidar hedefine bağlanmamış “otonomlar” yozlaşıp giderler. Kapitalist devlet altında alternatif devletsel yapılar yaşamaz, biri diğerini alt etmek zorundadır; ya da bu otonomlar düzene ve devlete ilişmeden yaşayacaklardır, bu kapitalist düzene ve burjuva devlete biat etmenin başka bir yoludur, hepsi bu.

Kapitalizmden önceki bütün üretim ilişkilerinde yeni üretim ilişkisi eskisinin yanı sıra doğar, giderek yayılır ve giderek eskisini yutarak, yıkarak ya da dönüşüme zorlayarak egemen hale gelir. Kapitalizm de feodalizmi böyle alt etmiştir. Ama kapitalizm böyle alt edilemez. Kapitalizm bu açıdan farklıdır. Onun yıkıcı güçleri onun yanı sıra, ona rağmen, onun dışında değil onun içinde, onun tarafından, kendi elleri ile oluşturulur. O durmaksızın her defasında kendisini daha şiddetli infilak ettirecek maddi güçleri büyütür. Bundan dolayıdır ki alternatif bir toplumsal üretim biçimi ve ilişkilerini kapitalizmin yanı sıra var etmek, yaşatmak, onu dışarıdan kuşatmak ve yutmak söz konusu olamaz.

Bugün kapitalizm içinde kendisini patlatacak maddi güçler öyle çoğalmıştır ki, işçi sınıfının devrimle iktidarı ele geçirmesi halinde kapitalizmden komünizme geçişin hızla gerçekleşmesinin, yani daha az devlet ve daha çok toplum için koşullar çok daha gelişmiştir. Bu yüzden temel mesele kapitalizmin kapsam alanı dışına çıkmak değil -ki bu olanaksızdır- kapitalizmi infilak ettirmek için gerekli ateşleyici güçleri örgütlemek ve harekete geçirmektir, ya da buhuranlarla nefesi tıkanan kapitalizmin gırtlığına sarılmaktır.

XIII

1917 Ekim Devrimi’nden hemen sonra Sovyetlerin Kurucu Meclisi dağıtma kararı devrim düşmanları kadar her türden revizyonist ve reformist tarafından da kınanmıştır. Onlara göre Bolşevikler demokrasiyi yok etmişlerdi. Örneğin Kautsky, Sovyetlerin bir savaş örgütü olduğunu ama Bolşeviklerin onu bir iktidar organı haline getirmeye çalıştığını belirtiyordu. Oysa Bolşevikler tam da Kautsky’nin eleştirdiği şeyi yapmak, parlamentonun yerine demokrasinin çok daha ileri biçimi olan konsey-sovyet demokrasisini geçirmek istiyordu; ikisi bir arada yaşayamazdı, biri diğerini galebe çalacaktı.

Başka ülkeler de benzer deneylerden geçti. 1918

Kasım'ında Berlin'de 500 bin kişi ile başlayan grev Almanya'nın başlıca büyük şehirlerini kapsamış ve sonunda Berlin'deki ordu birliklerinin de isyanı desteklemesiyle imparatorluk yıkılmış ve Berlin'de işçi-asker konseyi hakimiyeti ele geçirmişti. Konsey üçü sosyal demokrat SPD, üçü de II. Enternasyonal partisinden daha solda olan USPD'den 6 kişilik bir geçici hükümet kurmuştu. Devrim parça parça bütün ülkeye yayıldı ve ikili iktidar oluştu. SPD burjuva parlamenter işleyişten yanaydı. USPD parlamento ile konseylerin yan yana olacağı bir düzen öngörüyordu. Spartakistler (Rosa ve K. Liebknecht önderliğinde) ise "bütün iktidar konseylere" şiarını yükseltiyordu. Sonunda SPD inisiyatifi ele aldı ve karşı devrimci saldırıya geçti. Rosa ve Liebknecht alçakça öldürüldü. Konseyler karşı devrimci hücumla çözüldü. Rusya'da proletarya diktatörlüğü ile sonuçlanan devrim Almanya'da burjuva diktatörlüğüne evrildi, birinde III. Enternasyonal partinin öncüsü, diğerinde II. Enternasyonal partisinin öncüsü vardı, biri konsey demokrasisini, diğeri parlamenter demokrasiyi bayrak edinmişti.

Avusturya'da da durum çok farklı değildi. 1918'de işçiler sokaktaydı. Askerler proletaryanın yanında saf tutuyordu. "Tüm iktidar Sovyetlere", "Yaşasın proletarya diktatörlüğü" sloganları meydanlarda yankılanıyordu. Ne var ki, Avusturya'da II. Enternasyonalci parti etkindi. "Devrimci maceracılık" engel oldular ve böylelikle proletaryanın elindeki iktidarı burjuvaziye teslim ettiler.

Ya İtalya'ya ne demeli? 1920 Eylül'ünde 3,5 milyon işçi fabrikalarını işgal etmişti. İşçiler komitelerde ve silahlı müfrezelerde örgütlenmişti. Fabrika işgallerinin devrime dönüşmesinin önünde ciddi bir engel yoktu. Burjuvazi böyle bir devrimi bastırarak güçten yoksundu. Komünistler azınlıkta kalmıştı. Reformist önderlik anlaşma yolunu seçti ve işgal bitirildi. Hiç kimse burjuvaziye daha iyi hizmet edemedi.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılıyor ki "tek ülkede sosyalizm" bir kader değildi. Diğer ülkelerde devrimci önderlik inisiyatifi ele alabilseydi dünyanın çehresini değiştirebilirdi. Sorun "nesnel koşullardan çok "özel müdahale"deydi. Burjuva demokrasisi mi proletarya demokrasisi

mi sorusuna Bolşevikler tereddütsüzce İkincisinden yana yanıt verdiler. II. Enternasyonalci birincisine meylettiler. "İkisi bir arada"yı savunanların ise esamisi bile okunmadı. Burjuva demokrasisi proletaryanın konseylerine saldırdı ve dağıttı. Proletarya demokrasisi de kurucu meclise aman vermedi. Bu eşyanın tabiatına uygundu: Her demokrasi bir diktatörlüktür.

Tarihsel tecrübeler burjuva demokrasisi içinde kalarak işçi sınıfı ve emekçilerin geleceğine daha umutlu bakmasının artık olanaklı olmadığını yeterince gösterdi. Bugün kapitalist üretim ilişkileri lağvedilip burjuva devlet parçalanmadan toplumsal ilerleme sağlama olanağı tükenmiştir. Toplumsal ilerleme yolu burjuvazi tarafından tıkanmıştır. O yolun açılması için tek yol devrim, tek alternatif sosyalizmdir.

Dipnotlar

- 1- Engels, Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, akt. Lenin, Seçme Eserler c. 7, s. 19
- 2- Age, s. 19
- 3- Age, s. 24
- 4- Marx, 18 Brumaire, akt. Lenin, Seçme Eserler c. 7, s. 38
- 5- Engels, Erfurt Program Taslağının Eleştirisi, akt. Lenin, age, s. 80
- 6- Lenin, Seçme Eserler c. 7, notlar bölümü, not: 21
- 7- Lenin, Devlet ve Devrim, c. 7 içinde, s. 106
- 8- Marx, akt. Lenin, age, s. 133
- 9- Engels, Bebel'e mektup, akt. Lenin age, s. 144
- 10- Lenin age, s. 93
- 11- Marx-Engels, Komünist Manifesto, akt. Lenin, age, s. 34
- 12- Lenin, III. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'ne Rapor, age, s. 281
- 13- Marx, Fransa'da İç Savaş, akt. Lenin, age, s. 55
- 14- Lenin, Bir Program Taslağı, 1895-1896, Seçme Eserler c. 1, s. 476
- 15- Marks, Bracke'ye Mektup, akt. Lenin, Seçme Eserler c. 1, s. 537, dipnot 31
- 16- Lenin, Rus Sosyal-Demokratlarının Bir Protestosu, 1899, age, s. 507
- 17- Lenin, Devlet ve Devrim, age, s. 106
- 18- Engels, akt. Lenin, age, s. 70

Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi

Lenin tarafından kaleme alınan bu bildirme, 3 (16) Ocak 1918'de Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu tarafından kabul edildi. Sverdlov tarafından "Karar tasarısı" olarak Kurucu Meclis'e sunulan bu bildirme, Kurucu Meclis'in karşıdevrimci çoğunluğunca reddedildi. Böylece Kurucu Meclis, burjuva, sömürücü, emperyalist ve karşıdevrimci niteliğini Rus emekçi halkına sergiledi. Bu bildirgenin reddedilmesinin ardından Kurucu Meclis dağıtıldı. Bildirme, kısa süre sonra, 12 (25) Ocak'ta toplanan II. Sovyetler Genel Kurulu'na sunulurken kabul edildi ve Sovyet Anayasası'nın temeli haline geldi. Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi, bugün de sosyalizmin emekçi, ezilen insanlığa kazandırdıklarını belgeleyen bir manifesto olarak önemini koruyor.

Kurucu Meclis Şunları Kararlaştırır:

I

Rusya bir İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Cumhuriyeti ilan olunur. Tüm merkezi ve yerel iktidar bu Sovyetlere aittir.

Rusya Sovyetler Cumhuriyeti, özgür ulusların özgür birliği temelinde Ulusal Sovyet Cumhuriyetlerinin Federasyonu olarak kurulur.

II

Kurucu Meclis, başlıca görev olarak önüne, insanın insan tarafından her türlü sömürsünü, toplumun sınıflara bölünmesini tamamen ortadan kaldırmayı, sömürücülerin direnişini acımasızca bastırmayı, toplumun sosyalist örgütlen-

mesini yaratmayı, sosyalizmin bütün ülkelerde zaferini koyar ve bu nedenle şunları kararlaştırır:

Toprakta özel mülkiyet kaldırılır. Üzerindeki tüm binalar, tüm demirbaş ve tarımsal üretime ait tüm diğer akşamlarla birlikte tüm toprak, tüm emekçi halkın malı ilan edilir.

Halkın sömürücüler üzerinde iktidarını güvence altına almak üzere ve fabrika, işletme, maden ocağı, demiryolları ve diğer üretim ve taşıma araçlarının tamamen işçi-köylü devletinin mülkiyetine geçmesinin ilk adımı olarak, Sovyetler tarafından çıkarılan İşçi Denetimi Üzerine ve Yüksek Ulusal Ekonomi Konseyi Üzerine Yasalar teyit olunur.

Emekçi kitlelerin sermayenin boyunduruğundan kurtulmasının önkoşullarından biri olarak tüm bankaların işçi-köylü devletinin mülkiyetine geçtiği teyit olunur.

Toplumun asalak katmanlarını bertaraf etmek üzere genel çalışma yükümlülüğü yürürlüğe konur.

Emekçi kitlelere tüm iktidarı güvencelemek sömürücülerin iktidarını restore etmenin her türlü olasılığını ortadan kaldırmak üzere emekçilerin silahlanması, sosyalist bir İşçi-Köylü Kızıl Ordusu'nun kurulması ve mülk sahibi sınıfların tamamen silahsızlandırılması kararlaştırılır.

III

1-İnsanlığı, savaşların en caniyanesi olan bu savaşta dünyayı kan gölüne çeviren mali serma-

yenin ve emperyalizmin pençesinden kurtarma sarsılmaz kararlılığının ifadesi olarak Kurucu Meclis, Sovyet köylüleriyle en geniş kardeşleşmeyi örgütleme, hakeza halklar arasında ne pahasına olursa olsun ve devrimci önlemler aracılığıyla demokratik bir barış sağlama, ulusların kendi kaderini özgürce tayin etmesi temelinde ilhakların ve savaş tazminatlarının olmadığı bir barış sağlama politikasını tamamen onaylar.

2-Aynı amaçla Kurucu Meclis, birkaç seçkin ulusun sömürücülerinin refahını, Asya'nın, genelde sömürgelerin ve küçük ülkelerin yüz milyonlarca emekçisinin köleleştirilmesi üzerine inşa eden burjuva uygarlığın barbar politikasıyla ipleri tamamen koparmayı talep eder.

Kurucu Meclis, Finlandiya'nın tam bağımsızlığını ilan eden, askeri birlikleri İran'dan çekmeye başlayan ve Ermenistan'ın kendi kaderini tayin özgürlüğünü açıklayan Halk Komiserleri Konseyi'nin politikasını selamlar.(1)

3-Kurucu Meclis, Sovyetler iktidarının çıkardığının Çar'ın, çiftlik sahiplerinin ve burjuvazinin hükümeti tarafından imzalanan borçlanmaların iptali üzerine yasayı, uluslararası banka sermayesine ve mali sermayeye indirilen ilk darbe olarak görür ve Sovyet iktidarının, sermaye egemenliğine karşı uluslararası işçi ayaklanmasının tam zaferine kadar bu yolda şaşmadan yürüyeceğine olan inancını ifade eder.

IV

Kurucu Meclis'in, halkın henüz sömürücülere karşı kitlesel olarak ayaklanabilecek durumda olmadığı, sömürücülerin sınıf ayrıcalıklarını savunmada gösterecekleri direnişin tüm gücünü bilmediği ve sosyalist bir toplumun inşasına pratikte henüz başlamamış olduğu bir dönemde, Ekim Devrimi'nden önce hazırlanan aday listelerine dayanarak seçildiğini göz önüne alarak, Kurucu Meclis, Sovyet iktidarına karşı çıkmayı biçimsel açıdan bile temelden yanlış bulur.

Meselenin özü itibarıyla Kurucu Meclis, bugün, halkın kendisini sömürenlere karşı giriştiği son

savaş anında, devlet iktidarının tek bir organında bile sömürücülere yer olamayacağı görüşündedir. İktidar tümüyle ve yalnızca emekçi kitlelere ve onların yetkili temsilciliklerine -İşçi, Köylü ve Asker Temsilcileri Sovyetleri'ne ait olmalıdır.

Kurucu Meclis Sovyetler iktidarını ve Halk Komiserleri Konseyi'nin kararnamelelerini destekler ve toplumun sosyalist dönüşümünün önemli esaslarının saptanmasıyla kendi görevlerinin bitmiş olduğu görüşündedir.

Rusya'nın tüm uluslarından emekçi sınıfların gerçekten özgür ve gönüllü ve bu nedenle de bir o kadar sıkı ve sağlam ittifakını kurma uğraşında Kurucu Meclis, aynı zamanda kendi görevini Rusya Sovyet Cumhuriyetleri Federasyonu'nun belli başlı ilkelerini saptamakla sınırlar ve her ulusun işçi ve köylülerine, federal hükümete ve diğer federal Sovyet kurumlarına katılıp katılmayacaklarına ve hangi temelde katılacaklarına, kendilerinin tam yetkili Sovyetler Kongresi'nde bağımsızca karar verme hakkını tanır.

Dipnot

1- 6 (19) Aralık 1917'de, Fin Diyet Meclisi, Finlandiya'nın bağımsızlığını ilan etli. Sovyet devletinin milliyetler politikasına uygun olarak, Halk Komiserleri Konseyi, 18 (31) Aralık 1917'de Finlandiya'nın bağımsızlığı hakkında bir kararname yayımladı. Hükümet toplantısında, Lenin kararname metnini şahsen Fin Başbakan Svinhufvud'a teslim etli. 22 Aralık (4 Ocak) 1918'de Finlandiya'nın bağımsızlığı Sovyetlerin Merkez Yürütme Kurulunda onaylandı.

19 Aralık 1917 (1 Ocak 1918) tarihinde Sovyet hükümeti, Brest-Litovsk anlaşmasına uygun olarak, İran hükümetine, İran'daki Rus birliklerinin geri çekilmesine dair ortak bir plan çıkarmak üzere bir teklif götürdü.

29 Aralık 1917'de (11 Ocak 1918) hükümet Türkiye Ermenistanı üzerine Kararname'yi yayımladı. Kararname, Pravda'nın 31 Aralık 1917 (13 Ocak 1918) tarihli 227. sayısında yayımlandı.

Kapitalizm Tükendi

Sosyalizm: Yeniden, Daha Güçlü

Ferat Deniz

2007 Ağustosunda konut kredi piyasasında bunalım olarak baş gösteren, 2008 Ocak ayında ikinci bir patlamayla yeni bir evreye ulaşan ABD merkezli mali kriz, Eylül 2008'ten itibaren dünyayı saran bir ekonomik krize doğru evrildi. Görüldü ki; uzun bir sürece yayılan bunalım sınırlı bir para sermaye, borsa krizi değil, burjuva üretimin bütün çelişkilerinin kolektif olarak patlak verdiği dünya pazarı bunalımı(1), bir başka deyişle dipteki çelişkilerin su yüzüne çıktığı kapitalizmin genel bunalımıdır.

Son 30 yıldır sistemin üzerine inşa edildiği temel kurumsal yapılar ve politikalar infilak etti. Kapitalizmin asırlık finans kurumları peş peşe battı. Piyasanın hiçbir gücün müdahalesine gerek olmadan kendi kendini dengeleyeceğine dair yüksek perdeden zikredilen zırvalar bir anda unutuldu; kapitalistlerin ortak yönetim kurulu devlet aman-aman yardıma çağrıldı. ABD Hükümeti son 5 yıldır Irak işgali için sarf ettiği harcamadan daha büyük bir miktarı “kurtarma paketi” adı altında kongreden ite kaka geçirerek kapitalistlerin emrine sundu. Onu İngiltere, Almanya, Belçika, Hollanda, İzlanda ve diğerleri takip etti. ABD'den sonra AB ülkelerinde de mevduata verilen güvence sınırı yükseltildi. Toplum soyarak zenginleşenler bir kez daha ellerindeki devleti kullanarak bunalımın yükünü toplumun sırtına yıktılar; “kârlar özel zararlar toplumsal” kuralı burjuva üretim tarzının varlık biçimi olarak bir kez daha işledi.

İkiz Kuleler büyük bir gürültüyle yerle bir olduğunda, uçakların çarpmasıyla oluşan yüksek ısının binayı ayakta tutan çelik iskeleti zayıflatmış, bunun sonucu olarak katlarının üst üste yıkılmasıyla gökdelenlerin “katlı etki” denen bir biçimde çöktüğü açıklanmıştı. Eylül'de yaşanan kriz de bu çöküşü andırıyor. ABD dünya ekonomisinin ikiz kuleleridir. Finans tekelleri de kapitalist emperyalizm piramidinin en tepe noktalarını işgal etmektedirler. Şu sıra finans tekellerinden başlayarak katlar üst üste çökmektedir. Aynı benzetmeyi ABD ve dünya ekonomisi ilişkisine uygulayabiliriz. En üstte ABD ve en gelişmişlerinden başlayarak diğer ülkeler onun altında sıralanmaktadır. Dünya pazarı hiç olmadığı kadar bütünleştiği için ABD'nin çökmesi halinde diğerlerinin onun ağırlığını taşımaları mümkün değildi.

Yaşanagelen ekonomik depremi salt bir “mali kriz”, dar anlamda bir para-sermaye krizi olarak tanımlamak sadece eksik değil aynı zamanda yanıltıcıdır. Krizin finans sektörünü vurması ona kısıtlı bir “mali” tanımı vermeye yeterli kanıt oluşturamaz. Krizin tetiği mali sektörde çekilmiştir ve bunun başka türlü olma olasılığı yoktur. “Para bunalımları -gerçek bunalımlardan bağımsız(2)(a) ya da bunların yoğunlaşmış şekli olarak(b)- kaçınılmazdır”. Kredinin kapitalist üretimde egemen olmasından bu yana bütün bunalımlar ilk anda bir para bunalımı olarak baş gösterirler. Sermayenin aşın üretimi ilk başta

kendini ödemelerdeki tıkanıklıkta göstermektedir. Önce ödemeler zinciri kopar, yükümlülükler yerine getirilemez, güven sarsılır vb. sonuç: Gerçek bunalım.

Eylül krizini gerçek bunalımlardan bağımsız sınırlı bir “mali kriz” olarak niteleyenler, sanki bütün sorun, birkaç finans kumarbazının, para madrabazının, borsa simsarının gözü dönmüş para hırsından kaynaklanıyormuş gibi göstermektedirler. Onlara göre bu çılgınlığa çeki düzen verildiğinde sorun da aşılmış olacaktır. “Neoliberalizmin bunalımı” tanımını için de benzeri vurgular yapılabilir, zira “neoliberalizm krizi” ile değil düpedüz emperyalist küreselleşme krizi ile karşı karşıyayız. İflas eden neoliberalizm politikaları değil burjuva üretim tarzıdır. Kapitalizmin damarları tıkanmıştır. Onun artıdeğer sömürü mekanizmaları ağır hasarlıdır. “Mali kriz” ve “neoliberalizmin bunalımı” tanımlamaları tekeli kapitalizme, emperyalist küreselleşmeye doğrudan hücumu engellemeyi amaçlanan ideolojik barikatlardır. Bu aynı zamanda ‘aman, krizin daha fazla derinleşmesini engelleyelim, toplum fatura neyse ödesin aksi takdirde herkes altında kalır, aynı zamanda faşizm gelir, var olanı korumaya fit olalım’ çağrısının maddi zemini oluşturmaktadır. Yine aynı doğrultuda ölü sosyal demokrat politikalarla emekçileri aldatma peşinde olanlardan da söz edilebilir.

Krizin henüz bütün yönleriyle yıkıcı etkisini tam göstermemesi, yani henüz bütün sektörleri tam olarak girdabına almamış olması, ya da henüz dünyayı altüst edecek bir şiddete erişmemiş olması, gerçeği zerrece değiştirmez. ABD’de önceki yüz milyarlarca dolarlık müdahale paketleri yetmediği için yürürlüğe konan 850 milyar dolarlık kurtarma paketi, kabul edildiği sırasındaki bütün tantanaya rağmen ancak sınırlı bir etki yarattı. Bu paket, krizin ağırlığı karşısında ancak düşmenin hızını yavaşlatabildi, nitekim öyle oldu. Yere çakılmak ise mukadderat. Bugünlerde Wall Street civarındaki meyhaneler ve kiliselerin her zamankinden çok daha fazla dolup taşması bu kaçınılmaz yazgının ifadesi olsa gerek.(5)

Elbette bunalıma bir müdahale biçimi olarak piyasaya para sürmek paniği hafifletebilir. Ama bu ancak bunalımın sınırlı bir para bunalımı olması, ya da parayı sürenin kredisi sarsılmadığı müddetçe gerçekleşebilir. Eylül krizine böyle

bir müdahalenin işe yaramayacağı 2007 Ağustos ve 2008 Ocak’taki krizlere bu yönde yapılan müdahalelerin işe yaramamasından belliydi. Yaramadı, çünkü ne kriz sınırlı bir para bunalımıdır ne de ortada kim senin kimseye güveni kalmıştır. Araba durmuştur ama sebebi benzinin bitmesi değil motorun teklemesidir.(c)

Burjuva İdeolojisinin İflası

ABD’de ve Avrupa’nın birçok ülkesinde batık şirketlerin devlet tarafından kurtarılması ya da krize yönelik devlet müdahalesinden yola çıkılarak bu devletçi girişimlerin “sosyalist” olarak nitelenmesine ne demeli?! En liberalinden en muhafazakârına birçok burjuva aydın, hatta Anglikan Kilisesi bile Marks’ın haklı çıktığına dair fikir beyan ettiler. “Marks haklı çıktı” başlığıyla hiç olmadığı kadar çok makale yayınlandı, demeçler verildi. Ne oldu, şeytan imana mı geldi?!

Şeytanı bilemeyiz ama burjuva üretim tarzının geleceğine dair umutların dumura uğradığı açık. Bir de gerçekler öyle kör kör parmağım gözüne ki, hiç kimse görmezden gelemez. Kapitalizm tel tel dökülüyor, tükeniyor, hal böyle olunca çare arayışı, yeni sisteme dair tanımlamalar her yanı sarıyor. Tanımı yapanlarının burjuva olması, yalan yanlış şeyler söylemiş olmaları gerçeğin asıl yönünü teşkil etmez. Çünkü aslolan, artık kapitalizmle eski biçimde yürünemeyeceğinin yüksek sesle itiraf edilmek zorunda kalınmasıdır.(d) Ekonomik kriz yalnızca kapitalist şirketleri değil burjuva ideolojisini de iflase sürüklemektedir. Eşyanın tabiatına uygun bir gelişmedir bu; kendisini var eden toplumsal maddi temellerle birlikte düşünüş sistemi, ideolojik kalıplar da alt üst olur; yıkıntılar yeni fikirlerin filiz vermesine zemin oluşturur.

Gel gör ki; bu kez burjuva düşünürler “yeni şeyler” söylemek yerine “eski hikâyeler”den dem vurmaya başladılar. Yıllar önce davul zurnayla gömdükleri “sosyalizm”i şimdilerde matem marşıyla diriltip, kapitalist düzenin yıkımını engelleyecek destek kalası olarak kullanmak istiyorlar. Onların “sosyalizm” diye tarif ettikleri şeyin sosyalizmle uzaktan yakından ilişkisinin olmadığını biliyoruz elbette! Ama bugüne değin küçümsemeye, hatta tiksintiyle ağızlarına aldıkları ve olur olmaz da tükürme isteği hissettikleri bu kavramı dillerine dolamaları tesadüf olmasa gerek. Söyleyene değil söyletene bak!

Üretimnin toplumsal niteliği öyle bir noktaya ulaşmıştır ki; üretim araçları üzerindeki burjuva özel mülkiyet, üretici güçlerin gelişmesinin önüne bugüne kadar hiç olmadığı düzeyde öylesine büyük bir engel olarak dikilmiştir ki; yalnızca tıkanan değil, düpedüz çürüyen burjuva üretim tarzının damarlarını “bırakınız yapsınlar”la işlevsel kılma olanağı öylesine ortadan kalkmıştır ki, akla toplum adına kolektif müdahaleden başka bir şey gelmemektedir. Bu burjuva ideolojik tükenişin acı bir itirafıdır. Kapitalist üretim ilişkileri temeli üzerinde “devlet sosyalizmine dair burjuva gevezeliklerin altında yatan gerçek neden budur.

Devlet Tekelci Kapitalizmi Diriltilebilir Mi?

1929-1930 büyük ekonomik buhranı da kapitalist ekonomiyi yerle bir etmişti. Ekim 24’de New York borsası çökmüş, bir yıl sonra kriz Avrupa’yı sarmış, 1931 Mayıs-Haziran’ında Avusturya ve Alman bankaları havlu atmış, Eylül’de de İngiltere bunalımın girdabına takılmıştı. Finans sektöründe tetiklenen kriz her yeri sarmış, muazzam üretim düşüşleri ve ticaret daralması ile ekonomiyi felç etmişti. Kapitalist dünya krizle boğuşurken, SSCB aynı dönemde tarihte görülmedik bir ekonomik büyüme yaşıyordu. Toplumsal mülkiyete dayalı planlı ekonomi büyük zaferler kazanıyordu. 1933’te ABD’de Roosevelt’in seçimi kazanmasıyla New Deal(e) politikasına geçildi. Ekonomi piyasaya terk edilmeyecek, kapitalist temel üzerinde planlı ekonomi uygulanacaktı. İlk iş olarak bankalar kapatıldı ve sadece “sağlıklı” olanların yeniden açılışına izin verildi. Ardından devlet eliyle hidrolik santraller inşa edildi, sanayi tesisleri kuruldu. Sulama tesislerinin yapılması, nehir yataklarının düzeltilmesi vb. çalışmalara girişildi. Üretim kısıtlamalarına karar vermek ve fiyat kararlaştırmaya dair devlete yetki veren yasalar çıkarıldı. Bu, önceki dönemde kapitalizme dair söylenen her şeyin kapitalizm içinde reddi anlamına geliyordu. Ekonomik çöküntü ve sosyalizmin başarıları burjuva dünyayı yeni arayışlara itmişti.

Kapitalist buhranın keskinleştirdiği çelişkiler ve SSCB’nin büyük başarıları 2. Paylaşım Savaşının ana gerekçelerini oluşturdu. Savaş sonrasında sosyalizm ideolojik-politik etkisi kadar, coğrafî sınırlarını da genişletmişti. Diğerlerine kı-

yasla ABD savaştan çok az yara alarak çıkmış, savaş sonrası kapitalist dünyanın efendisi haline gelmişti. Kapitalist dünyanın ayağa kaldırılması ve sosyalist gelişmenin sınırlandırılması ve bu yoldan giderek yıkıma itilmesi emperyalizmin başlıca hedefiydi. Ekonomiye devlet müdahalesi olmadan “ayağa kaldırma”nın, bir an önce gerçekleşmesinin olanağı yoktu. ABD’den akan sermaye, bu devlete dayalı ekonomik inşa için önemli bir finans kaynağıydı. Bu “devletçilik” kaçınılmazdı zira bireysel kapitalistlerin devletin üstlendiği işlevi üstlenecek, savaş yıkımını onaracak kadar sermaye birikimleri yoktu. Aynı zamanda SSCB’ye duyulan derin sempatiyi zayıflatmak için de alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi kadar, emekçilerin yaşam düzeyini yükseltmeye yol açacak önlemlerin de bir an önce alınması gerekiyordu.

Burjuva ekonomi 1974’te bir kez daha derin bir kırılma yaşadı. Buna karşın “refah yılları” kapitalist tekelleşmenin çok daha yoğunlaşmasına neden olmuştu. Kapitalist krizi aşmanın yolu devletin üretim-ticaret-finans alanlarından peyderpey çekilerek buraları özel işletmelere devretmesi olarak görüldü; elbette uluslararası ticarete getirilen kısıtlamaların aşılması ve emekçilerin kazanmalarının gasp edilmesi de aynı politikanın unsurlarıydı.

Bugünkü burjuva devletlerin krize müdahalesi, 1930’lar ABD’sine ya da 1960’lar Avrupa’sına bir geri dönüş olarak değerlendirilebilir mi? Hayır, bu olanaksız. Her şeyden önce kapitalist gelişmenin kaldıracı olabilecek bir burjuva dünya liderliğinden hali hazırda söz edilemez. ABD’nin durumu ortada ve onun geçmişteki rolünü oynayacak yeni bir oyuncu da henüz ortada yok. İkincisi -ki sorunun esasını teşkil eder-, devlet önceki dönemde üretim araçlarının merkezileştirilmesinin hızlandırılması için bir manivela görevi görmüştü; bugün sorun üretim araçlarının merkezileşmesinin görece düşük düzeyde olması değil ki. Gelişmiş kapitalist ülkelerde küçük üretimin hemen hiçbir öneminden söz edilemeyeceği gibi, dünya tekelleri haline gelmiş devasa kapitalist birlikler, dünya üzerindeki birçok devletten daha çok üretim ve ticaret yapmaktadır. Bismarck dönemi Almanyası’nda uygulanan devlet kapitalizmi, gecikmiş Alman kapitalizmine hız katarak onu diğer gelişmiş ülkelerle rekabet eder duruma getirdi; 2. savaş sonrası Avrupa’da ise devlet kapitalizmi

SSCB'ye karşı Avrupa'nın hızla toparlanmasına hizmet etti.

Sorun artık, ne yaygın küçük üretim, ne de sermayenin merkezileşme düzeyindeki yetersizliktir. Bir başka deyişle, daha büyük işlere girişmek için sermaye birikiminin yetersizliği sorunu yoktur. Tam aksine, sermayenin aşırı birikiminden söz edilebilir. Sorun, sermayenin genişletilmiş yeniden üretim mekanizmalarının tıkanan damarlarının artık kapitalist yoldan açılması imkânlarının tükenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenledir ki; şirketlerin devlet mülkiyetine geçmesi, durumda özsel hiçbir değişiklik yaratmaz.(f) Genişletilmiş yeniden üretim mekanizmalarındaki tıkanıklığı gidermenin yegâne yolu üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete son vermektir. Üretici güçlerin gelişmesi için muazzam bir birikim vardır ama bu birikim burjuva amaçlara hizmet etmediği müddetçe bütünüyle kullanılmamaktadır. Sorun üretici güçlerin yetersizliği değil, onların sermaye tarafından gemlenmesidir.

Emperyalist küreselleşmeye ön gelen ve "bilimsel teknolojik devrim" denilen üretimde teknik yenilenme süreci, kapitalizmi şaha kaldırmak bir yana, sanayi üretiminin büyüme oranlarındaki düşmeyi dahi durdurmamıştır. Aksine, sanayideki bu teknik gelişmeler, kâr oranlarını daha aşağıya çektiği gibi, buna bağlı olarak büyüme oranlarındaki düşüşü de hızlandırmıştır.

Kapitalist ekonomilerin yıllık küresel büyüme hızı ortalaması:

60'larda: %3.5

70'lerde: %2.4

80'lerde: %1.4

90'larda: %1.1 olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde Fortune dergisinin sınıflandırmasıyla dünyanın en büyük 500 şirketinin (Fortune 500) kâr oranları şu şekildedir:

1960-69: 7.15

1980-90: 5.30

1990-99: 2.29

2000-02: 1.32

Kâr oranlarındaki bu düşüş eğilimiyle ekonomik büyümedeki düşüş oranları kuşkusuz birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır; zira kapitalizm kâr için üretim demektir. (6)

Spekülasyon kapitalizmin ruhudur

"Yatırım" bankaları olarak adlandırılan; gerçekte tek işi değerli kâğıt spekülasyonu olan bankaların tamamı çökünce, bir dönemin kapandığı ilan edildi. Bu mümkün mü?

"Faiz getiren sermaye ve kredi sistemindeki gelişmeyle birlikte bütün sermaye kendisini çiftleştirmiş ve bazen de üçleştirmiş gibi görünür" der Marks.(7) Burada "bütün sermaye" vurgusuna dikkat edilmelidir. Bugün faiz getiren sermayenin ve kredi sistemindeki gelişmenin hangi boyuta ulaştığını tartışmak bile gereksiz. Marks'ın "çiftleştirilmiş ya da üçleştirilmiş gibi görünür" diye tanımladığı durum verdikleri 2 ya da 3 dolarlık kredi karşılığında bankada gerçekte yalnızca 1 dolar emniyet karşılığı olması anlamına geliyordu.

"Bear Sterns geçen yıl çöktüğünde l'e 26 kaldıraç oranı kullanıyordu. Hedgie Carly Capital havaya uçtuğunda l'e 32 oranına sahipti. Fennie and Freddie nihayet ABD Hazinesi tarafından devralındığında ise bu kafadarlar l'e 80 oranında kaldırıca sahipti, yani kredi olarak verdikleri her 80 dolar için 1 dolarlık sermaye emniyet karşılıkları vardı."(8)

Hayali sermaye, yani aynı sermayenin birden çok kez varmış gibi görünmesi, faiz getiren sermaye ve kredi sisteminin ortaya çıkmasından bu yana vardır.(g) Yine de l'e 20-30, hatta l'e 80 türeve ulaşması emperyalist küreselleşmesin ürünüdür. Hayali sermayenin bu kadarı salt piyasa kontrolünün zayıflığı ile izah edilemez. Kapitalistler yatırdıkları sermayeyi hangi yoldan olursa olsun, en çabuk ve en çok genişletme eğilimi içindedirler. Bu nedenledir ki "değerli kâğıt spekülasyonu" salt spekülâtör (yatırım) bankalarının işi değildir. Kolay ve hızlı yoldan para kazanma söz konusu olduğunda hiçbir kapitalist böyle bir olanaktan kendini yoksun bırakmazdı. En büyük mevduat bankalarından en büyük sanayi tekellerine kadar kapitalist şirketler, bu spekülasyon köpüğünden "faaliyet dışı kazançlar" adı altında sermaye güçleri oranında beslendiler. Öyle ki; bu biçimde elde ettikleri gelir kimi zaman "esas faaliyet kârları"nın üzerinde görünüyordu. Değerli kâğıt spekülasyonu kapitalizmin bütün hücrelerine sinmeseydi spekülasyon köpüğü bu düzeye ulaşabilir miydi? Bu piyasa 10 yılda yüzde 825 büyüyerek 610 trilyonluk, bir başka deyişle dünya GSMH'sinin

10 katı büyüklüğünde bir köpük oluşturdu. Türevin türevinin türevi... Kâğıtları sigortalama kâğıtları piyasası bile 58 trilyona dayanarak dünya GSMH'sını yakalamıştı.

Peki, bu kadar büyük şişkinlik neden oluştu? Miktarından değil değer büyüklüğünden bahsettiğimiz müddetçe paranın kaynağı artıdeğerdir. Gerçekleştiği, yani paraya dönüştüğü oranda artı değer kütesinin büyümesi, kredinin genişlemesine yol açar.(h) Para çoğalır. Artıdeğer kanalları tıkandığında da para fazlası görülür.(i) Ama bu durumda artık “çok”luktan değil “fazlalık”tan bahsedilebilir. Bunun nedeni paranın yatırıma dönememesi ve aşırı birikmiş sermaye haline gelmesidir. Her iki durum da kendi başına bugünkü durumu izah etmeye yetmez. Çünkü artıdeğer kanatlan ekonomik-politik-ideolojik şiddet araçları ile burjuvazi tarafından olabildiğince açılmıştır. Buna karşın sermaye “çok”luğu değil “fazlalığı” ortaya çıkmıştır. Vahşi sömürden elde edilen kâr, genişletilmiş üretime dönmesi halinde eskisinden daha az kâr getirmekte; bundan dolayı da sermaye, üretime akmak yerine çok daha yüksek kârlar elde edebileceği spekülasyona hücum etmiştir.

Birikmiş fazla sermayeye hükmeden kapitalistlerin hücum ettiği her piyasada köpükler yarattığı, bu köpükler patladığında milyonlarca emekçinin ve küçük sermaye sahiplerinin birikiminin bu yoldan büyük sermayeye eklendiğini tespit etmek zor değil. ABD’de banka borçlarını ödeyemediği için evlerini kaybeden sayısız insanı anımsamak yeter. Tarım ve hammadde fiyatlarında yaratılan spekülasyonun(i) alım güçleri zaten düşük olan dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca emekçiyi bir anda açlıkla karşı karşıya getirdiği, yakın dönemin tanıklıkları arasındadır.

Bazıları spekülatif sermaye üzerindeki kontrolü sıkılaştırarak sorunların üstesinden gelinebileceğini ileri sürüyor. Ne büyük bir yanılgı! Sorunun kaynağı sermayeye dayalı üretimin kendisidir. “Fazla” parayı nasıl gemleyebilirsiniz ki. Bu para mutlaka bir yerlere akacak. Onu kontrol altına almak suretiyle genişletilmiş yeniden üretime yönlendiremezsiniz, çünkü o alanda yeterince genişleme yeteneği göstermediği için “fazlalık” haline gelmiştir. Onu derdi “çok” olması değil, “fazlalık” olmasıdır.

Emeğin Üretkenliği Yerine Yoğunluğu

Bir yandan kronik sermaye fazlalığı görülüyor, ama diğer yandan bu fazlalığı daha da artıran ya da sürekli kılan genişletilmiş yeniden üretim genişleme oranı azalarak da olsa devam ediyor. Peki, nasıl oluyor bu?

Kapitalist üretimin geldiği bugünkü aşamada üretim artışı, emeğin üretkenliğinin yükseltilmesinden çok emeğin yoğunlaştırılmasından kaynaklanıyor. Bu demektir ki; emeğin üretkenliğinde önemli bir artış olmaksızın, belirli bir süre içinde emeğin harcanmasında artış gerçekleştirilmiştir. “Verimlilik” yükselişinin asıl kaynağı budur. Emeğin yoğunluğundaki artışla birlikte, tıpkı emeğin üretkenliğindeki artış gibi aynı süre içinde eskisinden daha çok ürün üretilmiş olur. Fark şuradadır: Emeğin üretkenliği arttığında belli bir değer daha büyük bir ürün kütlesine dağılır, böylece ürünün değeri azalır; emeğin yoğunluğu yükseltildiğinde ise aynı değerde daha fazla ürün elde edilmiş olur, ürün başına değer azalmaz.(13) Emeğin yoğunluğunu artırmak suretiyle kapitalist aynı ücreti ödeyerek ama işçiyi eskisinden daha çok çalıştırarak çok ürün üretilmesini sağlar. Kapitalistin emeğin üretkenliği yerine yoğunluğunu artırmaya yönelmesi, emeğin üretkenliğini artırma, yeni daha seri üretim yapan makinelere, teknolojiye yatırım yapması halinde eskisi kadar kâr elde edemeyeceğini bilmesinden kaynaklanır. Bu nedenle o, bilimi-teknolojiyi üretime daha çok uygulayacağına, işçiyi daha yoğun çalıştırmaya yönelir. Emeğin üretkenliğinin artması halinde meta bollaşır ve ucuzlar, meta başına artıdeğer azalır ama meta kitlesi eskisinden çok daha yüksek olduğu için toplam artıdeğer kitlesi artar. Kimin makinesi aynı süre içinde daha çok çıktı üretme yeteneğinde ise o kapitalist herkesten daha çok kâr elde eder, emeğin üretkenliğini en çok artıran, yani bilimi teknolojiye diğerlerinden daha yoğun uygulayan kapitalist artı kârları cebe indirir. Bu durumda üretim teknolojisini geliştirmek rekabetin başlıca konusu olur. Emeğin yoğunluğunu artırma çabasında ise rekabet aynı süre içinde işçiyi daha çok çalıştırmaya odaklanır. Bunun yanı sıra işgününü uzatmak, ücretleri düşürmek artı değeri yükseltmenin başlıca metotları haline gelir. Kapitalizmin son 20-30 yıldır temel eğilimi bu yöndedir. Bu onun tarihsel tükenmişliğinin en açık göstergesidir. Sömürü olağanüstü boyutta ama elde edilen

kârlar genişletilmiş yeniden üretime yeterince akmayınca mutlak sermaye fazlası, sadece bunalmalarda görülen bir olgu olmaktan çıkarak kronik bir nitelik alıyor. Ve elbette kronik işsizlik gibi süreğen ve yaygın yoksulluk da manzarayı tamamlıyor, hem de ekonomik göstergeler en iyi durumdayken. Sonuç: Üretime dönmeyen bu sermaye sınır tanımazcasına spekülasyona koşuyor.

Teknolojik İlerlemeye Ne Demeli?

Elbette teknolojik gelişme var ama bu sermayenin birikim düzeyine oranla çok yavaştır. Sermaye teknolojiyi geliştirme enerjisinden, ya da ateşinden giderek daha çok yoksun kalmaktadır. Çünkü teknolojik gelişmeyi hızlandırması halinde kâr oranındaki düşüşü, kâr kitlesini artırarak telafi etme olanağından yoksundur. Yine de günlük yaşamında değişikliğe neden olan teknik ilerlemeye bakarak bir teknolojik devrim yaşandığını düşünen olabilir. Bu bir yanılsamadır. Evet, teknik gelişme olduğundan kuşku duyulamaz ama bu gelişme her şeyden önce dengesizdir. Biraz dikkatli bakıldığında görülecektir ki, teknolojik ilerleme ulaşım ve iletişim alanında yoğunlaşmaktadır. Daha tam ifadeyle: Üretim alanında emeğin yoğunluğunun, dolaşım alanında emeğin üretkenliğinin öne çıktığından söz edilebilir. Fabrikada emeğin yoğunlaştırılması ile elde edilen üretim artışının en uzak pazarlara, en hızla ulaşmanın sağlanması için teknolojik atılım kaçınılmazdır. Meta dolaşımındaki hızlanma, ticaretin yoğunlaşması ve elbette ticari işlemler, borsa giriş-çıkışları ve başkaca sermaye akımlarının da hız kazanmasını zorunlu kılar.

“Haftanın yedi günü çalışıyorduk ve yılda sadece üç boş günümüz vardı. Her gece saat 10’a kadar mesai yapıyorduk... Yorulsanız ve boynunuzu esnetmek ya da çevreye bakmak isterseniz yapamazsınız. Etrafınıza bakmanıza bile izin vermezler.”(14) Bir Çinli işçinin dilinden işte emeğin yoğunluğu! 2007 Eylül itibariyle Çin’de ortalama ücret 188 dolardı (1390 yuan). Yılda 130 bin Çinli işçi, iş kazalarında hayatını kaybediyordu. İşte vahşi kapitalizm! 1990-2000 yılları arasında Çin’e yılda ortalama 30 milyar dolar sabit sermaye yatırımı yapılırken 2005 yılında bu rakam 72 milyar dolara çıkmıştı.(15) İşte ucuz işgücüne hücum!

Eskiden gemiler 5-6 bin civarında konteynır

taşıyabiliyorken artık 10 binlik kapasiteye çıkmaya başladılar. Airbus hem daha düşük yakıt harcayan hem de normalden daha fazla yolcu taşıyan ve koltuk başına maliyeti yüzde 15 düşüren A.380 modelini yarattı.(16) İşte teknolojik devrim! Tuzla tersaneleri çarpıcı bir örnektir. En ilkel şartlarda en modern gemiler böyle üretiliyor.

Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki gelişim bütün göz alıcılığına karşın tıkanıklık içindedir. “Teknoloji balonu”nun 2001’de ABD’de nasıl patladığı hafızalardaki yerini koruyor hala. Bilgisayar teknolojisi üretime yeterince uygulanmadığı ya da sermaye bu yönde yatırıma yönelmediği için gelişememe sancısı ile kıvranıp duruyor. Bunun finans krizi ile bir ilgisi yok. “Finans krizinden daha önce teknoloji devlerinin adeta ‘inovasyon’ (yeni fikir) krizine girdiğini belirtiyor” uzmanlar. Peki neden? “Teknoloji firmaları gelecek projelerinden daha çok parasal anlamda kısa vadeli, geri dönüşü daha hızlı yatırımlara ağırlık” verdikleri için.(17)

Demek ki bir “teknoloji devrimi”nden değil bir teknoloji krizinden söz edilmelidir. Krizin nedeni tekniğin geriliği değil; teknolojinin yeterince kâr getirmediği için emeğin üretkenliğini artırmaya, bir başka deyişle makine üreten makineye uygulanmamasındandır.

Teknolojinin üretime uygulanması yerine emeğin yoğunluğunun artırılması, işgününün uzatılması, ucuz işgünü vb. daha büyük, kompleks fabrikalarda üretim yapmak yerine, tam tersine üretimin daha geri bölgelere kaydırılması ve daha küçük birimlerde yürütülmesine yol açmıştır. Üretimin daha küçük birimlere yönelmesi, buralarda daha yoğun teknolojinin uygulanmasından değil, örgütlülükten yoksun küçük birimlerde emeğin yoğunluğunu artırmanın daha çok olanaklı olmasındandır.

Fason üretim, taşeronlaştırma vb. alabildiğince yaygınlaşmasının nedeni budur.

Kriz halinde değilken dahi sermaye üretkenliğinin bu yapısal tükenişi onun kendini var ediş temelini yine kendisi tarafından nasıl torpillendiğini gösterir. Dünya GSMH artışı en üst düzeydeyken bile, işsizliğin -bırakalım düşmeyi-yükselmeye devam etmesi; dünya üretimi artarken mutlak yoksullaşmanın görülmesi; bir uçta zenginlik akıl almaz boyutlara ulaşır ve daha az

kişinin elinde toplanırken, diğer uçta açlığın ve sefaletin pençesinde, herhangi bir güvenceden yoksun emekçi kitlelerin durmaksızın artması; en iyi durumdaki işçiler dahil olmak üzere bütün işçilerin geleceğe güvenlerini yitirmesi, sermayenin kendisiyle birlikte işçi sınıfı ve bütün emekçi tabakaları fiziksel, ruhsal, kültürel, bir bütün olarak insanal tükenişe nasıl sürüklendiğini göstermektedir.

Kriz yokken görülen bu olguların kriz anında emekçiler için nasıl bir felaket göstergesi haline geleceğini anlamak için kâhin olmaya gerek yok. Krizin atlatılması ve sanayi üretim devresinin yeniden yükseliş evresine girmesi de işçi sınıfına gönenç getirmeyecektir. Bunun kanıtı kriz öncesinde burjuva üretim en iyi durumdayken emekçilerin içine sürüklendiği sefalettir. Her yerin Çinleştirilmesi, her işçinin sefilleştirilmesi, fiziki ve ahlaki yozlaşmanın derinleştirilmesi... Kapitalizmin “gönenç” döneminde de emekçileri bekleyen bundan başka bir gelecek yoktur.

Tek yol, tek çıkış bilimin teknolojiye uygulanması, emeğin üretkenliğinin artırılması, bu yolla refahın yükseltilmesi, daha kısa işgünü ile işsizliğin sonlandırılmasıdır. Ne var ki, artideğer üretimine dayalı sermayenin üretim biçimi altında bunu başarmak olanaksızdır. İnsanlığın önünde üretim araçlarını toplumsallaştırmaktan başka bir seçenek bulunmuyor. Bu, sosyalizm demektir.

Emperyalist Küreselleşme Krizi

ABD’den başlayarak dünyanın dört bir yanını saran kriz şu ya da bu burjuva ekonomi politikasının değil, emperyalist küreselleşmenin krizidir. Uluslararası tekellerin içinden bir kısmı devasa dünya tekellerine dönüşmüş; SSCB’nin yıkılması, Çin’in kapitalist yoldan dünya pazarına bağlanmasıyla daha önce bölünmüş olan dünya pazarı bu yeni durumda, bölünmeden önceki zamandan daha üst düzeyde bütünleşmiş; sermayenin dünyanın her yanına serbestçe dolaşımının önündeki engeller kaldırılmış; yeni sömürgeci yeniden yapılandırılarak emperyalizmin mali-ekonomik sömürgeciye dönüştürülmüş; sürece uyum sağlamayı reddedenler işgal edilerek sömürgeleştirilmiştir.

Irak sömürgeleştirmeye dair tipik bir örnektir. I. Emperyalist Paylaşım Savaşından sonra İngiliz sömürgeci haline gelen Irak, 1958’de bağımsız-

lığına kavuşmuştur. 1925’ten itibaren ayrıcalıklarla donatılmış olarak Irak’ta faaliyet gösteren Exxon Mobil (ABD), Shell (Hollanda), Total (Fransa) ve BP (İngiltere) petrol tekelleri 1972’deki millileştirme ile ülkeden bütünüyle kovulmuştur.

2005’teki Irak işgalinden sonra, 2007 yazında ülkenin en büyük petrol yataklarının işletme hakkının ihalesiz, sözleşmesiz daha önce kovulan bu aynı şirketlere devredilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Böylece bu şirketler kontratlarının yüzde 75’ini elinde tutacaktı.(18) Bu 30 yıllık üretim anlaşması, petrolün emperyalist tekellerce ele geçirilmesinden başka bir anlama gelmiyordu. Kovulan tekeller işgalle geri dönmüştü.

İktisadi ilhakla birlikte siyasi ilhakın da hukuki çerçevesi oluşturulmalıydı, başka türlü ayrıcalıkların sürdürülmesi teminat altına alınamazdı. Önerilen “stratejik çerçeve” anlaşması 50’den fazla ABD üssü bulundurulmasını; Irak hava sahasının işgalci güçlerin denetiminde kalmasını;

ABD askerlerine askeri operasyon ve gerektiğinde kişileri hapsedme izni verilmesini;

ABD askerleri ve özel güvenlik firmaları için dokunulmazlık hakkı tanınmasını içeriyordu. 1. Dünya Savaşından sonra işgalci İngiltere sözde bağımsızlığa hazırlık gerekçesiyle benzeri bir anlaşmayı o dönemdeki kukla hükümete dayatmıştı, yine de ABD’nin bugün dayattığı sömürge anlaşması İngilizlerinkinin de çok daha ötesine gidiyor.

Sömürgecilik her zaman böyle kaba biçimlerde ortaya çıkmıyor. Tipik olan mali-ekonomik sömürgeleşmedir. Sermaye ihracı görülmedik boyutta yaygınlaştı ve yoğunlaştı. Finans kapital dünyanın her yanına elini kolunu sallayarak girişinin önündeki çitleri yok etti. Geri kapitalist ülkelerin yeni sömürgeci temelde oluşmuş ulusal ekonomilerinin altındaki halıyı çekip aldı.

“Gelişmekte olan ülkeler”e dönük sermaye akımlarının 1980’den bu yana ulaştığı düzey incelendiğinde sermaye ihracının gösterdiği gelişme ve farklılaşma, buna bağlı olarak da emperyalist küreselleşme sömürgeciliğinin ne anlama geldiği kolaylıkla görülür. 1980’de “gelişmekte olan ülkeler”e dönük sermaye hareketleri bu ülke GSYİH’lerinin yüzde 35,6 düzeyinde iken bu oran 2006’da yüzde 66,1’e ulaşmıştır.

Belki bundan daha önemlisi sermaye ihracının aldığı biçimlerdir. 1980’de Portföy (değerli kağıt) yatırımlarının bu ülke GSYİH’lerinin içindeki payı yalnızca binde 4’ken, 2006’da bu oran yüzde 13.4 olmuştur. Keza Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) oranı 1980’de yüzde 5.1’den 2006’da yüzde 23.7’e yükselmiştir. 1980’de “borç” biçimindeki sermaye akımı yüzde 30.1 ve 2006’da yüzde 29.0 olarak esasen oransal yerini korumuştur. Buna karşı portföy ve DYY’larla kıyaslandığında onların ikisinin toplamından düşüktür. Sermaye ihracında “borç”un yanı sıra ve ondan daha çok DYY ve portföy yatırımları öne geçmiştir.

Ekonomik-mali sömürgecilikten ne kastettiğimiz, bir yönüyle aşağıdaki tablodan kolayca anlaşılacaktır.

‘Yükselen’ ve ‘gelişmekte olan’ ülkelere sermaye akımı (% GSYİH)(19)				
	DYY	Portföy	Diğer borç	Toplam
1980	5.1	0.4	30.1	35.6
1985	6.7	0.3	43.8	50.8
1990	8.2	0.9	41.2	50.2
1995	11.7	4.0	38.6	54.3
2000	19.6	5.2	31.6	64.4
2006	23.7	13.4	29.0	66.1

Kaynak: IMF WEO, Nisan 2008

Emperyalist sermaye, yalnızca “diğer borç”larla dolaylı sömürü değil DYY yatırımları ile üretim ve ticaret üzerinde doğrudan söz hakkı edinmiş, portföy yatırımları ile borsayı yönlendiren güç haline gelmiştir. 2000’den 2006’ya portföy yatırımlarındaki sıçrama sermayenin nasıl bir kan emici asalak olarak bu alanda hücumu geçtiğini göstermektedir. DYY’lar da geri kapitalist ülkelerin ucuz işgücü platformları olarak değerlendirilmesinden ileri gelmektedir. Bu vahşi sömürü mekanizmaları, tekelerin ve onların işbirlikçilerinin kasalarını şişirirken küçük üreticilerin hızla mülksüzleşmelerine ve işçilerin daha da yoksullaşmasına yol açmıştır. Ama bu yeni tipte bağımlılıkla daha sıkı iç içe geçiş, buna karşın gelişmiş ülkelerle geri ülkeler arasındaki eşitsizliğin büyümesine neden olmuştur. Yoksullaşanlar yalnız bağımlı ülke emekçileri değildir. Ucuz

işgücüne hücum, gelişmiş ülkelerdeki ücretlerin düşmesine ve işsizliğin çoğalmasına neden olan unsurlardan biridir. Emperyalist sömürden elde edilen kazançlar emperyalist ülke emekçilerinin refah düzeyini görece yükseltmek bir yana, tam tersine refah düzeyinin düşmesinin başlıca nedenlerinden birisidir. Bu yeni durumda geri ve gelişmiş ülke zenginleri, zenginliklerine zenginlik katarken dünyanın bütün işçileri yoksullaşmaktadır. Bunlar krizin daha yaygın ve şiddetli geçmesinin de maddi zeminini oluşturmaktadır.

Krizle birlikte hem hammadde kaynakları üzerinde sömürgeci hakimiyetin iştahı daha kabarcak, hem de ekonomik-mali sömürgecilik daha da derinleşecektir. Aynı zamanda bu emperyalistler arası hegemonya mücadelesinin şiddetleneceği anlamına gelir. Krizle birlikte sermayenin geri ülkelere kaçacağına dair beklentiler boşunadır. Borsadan geçici çıkışlar, her yerde olduğu gibi kimi iflaslar genel olarak bir sermaye büzüşmesine yol açacaktır. Ne var ki buradan emperyalist tekellerin etkinliğinin azalacağı sonucu çıkarılamaz. Tam aksine emperyalist tekellerle işbirlikçi tekeller arasında daha sıkı bir bütünleşme sağlanacak, “yıkılmış” daha küçük şirketler ucuz yoldan kapatılacak, emperyalist tekeller kriz öncesinden çok daha “yerleşik” hale gelecektir.

Sermaye Ulusal Sınırlara Geri Çekilebilir Mi?

Krizle birlikte sermayenin ulusal sınırlara geri çekilebileceğine, “ekonomik milliyetçiliğe” döneceğine dair fikirler ileri sürülüyor. (Örneğin, Sungur Savran, Birgün, 20.09.08) Böyle bir tartışma emperyalist küreselleşmeyi kavramaktan öte anakronik bir içerik taşımaktadır. Her şeyden önce bilinir ki; kapitalizmin her gerçek krizi her zaman daha üst düzeyde bir merkezileşmeyle sonuçlanmıştır. Bugünkü krizin ertesinde de daha gelişkin bir merkezileşme görülecektir. Daha krizin ilk anında bile bunun işaretleri ortaya çıkmaktaydı. ABD’de birileri batarken birileri de batanları ucuza kapatmakla meşgul. Örneğin J.P. Morgan bataklardan Bear Stearns’i midesine indirdikten sonra devlet tarafından el konulan, ülkenin en büyük mevduat bankası Washington Mutual’ın varlıklarını en düşük fiyattan satın aldı. Daha Haziran ayında 1.78 trilyonluk varlığa sahipken, yalnızca iki ay sonra, Eylül’de 2.04 trilyonluk varlıkla Citig-

roup'un ardından ikinci büyük mevduat bankası haline geldi. Krizle birlikte en büyük tekellerin de sarsılacağı, yıkılacağı, küçüleceği ihtimal dahilindedir. Ama eşitsiz gelişme krizde de görülür, kriz herkese eşit vurmaz. Ayakta kalmayı başaranlar diğerlerini yutar. Nasıl olur da hem sermayenin merkezleşmesi artacak, ama hem de bu sermaye ulusal sınırlarına çekilecektir?! O devasa sermaye, ne ulusal sınırlar içinde sömürecek kadar işçi bulabilir, ne de piyasayı genişletmek için mülksüzleştireceği küçük üretici ve orta kapitalist. O artık yalnızca ülkesinde daha az kâr ettiği ve yurt dışında daha yüksek kârlar elde etme olanağı olduğu için değil, o devasa birikmiş sermayeyi kendi ülkesinde genişletme olanağı kalmadığı için başka yatırım alanları aramaktadır. Başka türlü yaşama olanağı kalmamıştır.

ABD'li Lehman Brothers batınca Almanya'daki binlerce aile perişan oldu. L. Brothers'dan kâğıt alan 40 bin yatırımcının parası bankanın batmasıyla buhar oldu. Dünyanın dört bir yanında bu biçimde birikimleri buharlaşan yüzbinlerce yatırımcı olduğu biliniyor. ABD devletinin devletleştirdiği sigorta şirketi AIG, Çin'de faaliyet gösteren en büyük şirketlerden biridir. Dünya pazarları öylesine birbiriyle iç içe geçmiştir ki kriz, dünyanın bir bölümü "devrim zoru"yla emperyalist zincirden kopmadıkça, daha üst düzeyde bir bütünleşme dışında bir sonuç yaratmayacaktır. Japon Mitsubishi, batan bir ABD bankasını iç etti. Belçika Fortis'i bir Fransız bankası kaptı. (Ki bu Fortis, yaklaşan krizde avlanmak üzere Türkiye'den bir banka da satın almıştı, ama bu sefer ava giden avlandı!) Rus bankerler İzlanda bankalarını haraç mezat satın almak için pazarlığa girişti.

Bunlar kriz henüz ortalığı tam dağıtmadan görülenler, ortalık bütünüyle toz dumana karıştığında batmakta olan "ulusal" şirketlerin parası olan başka "ulusal" şirketlerin kapısında nasıl sefil bir dilenciye dönüşeceklerini hep birlikte göreceğiz. Sermaye devletsiz yapamaz ama dünyasallaşmadan da duramaz. İşte onu yıkıma sürükleyen, kendi gelişmesinin önüne sınırlar diken başlıca çelişkilerden biri budur. Ulusal devletlere bölünmüş dünya ile sermayenin küreselleşme zorunluluğu arasındaki çelişki gerçekte emeğin toplumsallaşması ile üretim araçlarının özel-bireysel mülkiyeti arasındaki çelişkiden kaynaklanır ya da onun farklı formdaki bir görünümüdür.

Ulusal Pazar-Dünya Pazarı

Asya ülkeleri için ihracatın ve ABD pazarının önemi(20)

Ülke	İhracatın ekonomi içindeki payı	ABD'ye ihracatın toplam ihracat içindeki payı
Japonya	%13	%23
Çin	%38	%21
Hong Kong	%168	%15
G.Kore	%37	%13
Tayvan	%70	%15
Singapur	%137	%10
Tayland	%65	%15
Malezya	%121	%19
Endonezya	%39	%12
Filipinler	%39	%18

Diğerleri bir yana yalnızca Çin'i ele alarak da tablodan görüneni kavrayabiliriz. İhracatın Çin ekonomisi içindeki payı yüzde 38 ve ABD pazarı Çin'in toplam ihracatının yüzde 21'ini emiyor. ABD'deki krizin diğer Asya ülkelerinde olduğu gibi Çin'de de nasıl bir depreme yol açacağını anlamak için tabloya göz atmak yeterli olacaktır. ABD'de başlayan kriz İngiltere'den Japonya'ya bütün dünyayı sarmış durumda. Üretim sektörlerinde krizin etkileri görülmeye başlandı bile. Kriz bu yönde daha da derinleştiğinde Çin ekonomisinin üçte birden fazlasını oluşturan ihracatı ne yapacak? Kime satacak o malları? Kendi ülkesinde ucuz işgücüne dayalı üretim yapıldığı için "fazlalık" haline gelen malları iç pazarda eritme olanağından yoksundur. Dünyanın 4. büyük ekonomisi haline gelen Çin'deki güçlü bir sarsıntı hammadde ve petrol fiyatlarında keskin bir düşüşe neden olmayacak mı? Ya Çin'de muazzam miktarda doğrudan yatırım yapan uluslararası tekeller, bu yatırımlarını sırtlayıp nereye götürecekler? ABD ve AB'de zaten pazar daralmışken nereye gidecekler? Tekrar etme pahasına belirtmeliyiz ki; kriz bütün şirketleri vuracak, ama bu eşitsiz olacaktır. Ayakta kalmayı başaranlar diğerlerini yutacak ve eskisinden daha büyük sermayeye hükmeder hale geleceklerdir. Bundan dolayıdır ki;

dünya tekellerinin kriz sonrasında bugün olduğundan daha çok dünya çapında ve dünyaya yayılmış biçimde sermaye ihracı ve meta üretimi yapmak dışında bir varlık şansları yoktur. Sermaye her halükarda daha üst düzeyde merkezileşecektir. Ama tekelci rekabet ve rekabetin başarısı için gerekli olan tekelci devlet bu merkezleşmenin yine ayak bağı olarak sermayenin kendi kendine zorunlu olarak diktiği engeller olmaya devam edecektir. Bölgesel bloklaşma, emperyalist hinterlandların daha belirgin biçimde oluşması, çelişkileri zayıflatmak yerine daha da keskinleştirecektir.

Meseleyi bir de ABD yönünden ele alalım.

Doların ani ve sert düşüşler yaşaması halinde bunun kapitalist dünyayı nasıl karıştıracığı yuvarıdaki tablodan kolaylıkla çıkarılabilir. ABD tahvillerine yüksek güvenle yatırım yapan bu ülkelerin bir anda nasıl büyük servet kayıplarına uğrayacakları açık. O nedenle krizin derinleşmesini engellemek için ortak çareler arıyorlar. Ama krizin engellenemeyeceği anlaşıldığında seyreyle gümbürtüyü! Herkes saç saç baş başa girecek. Herkes boğulmamak için bir başkasının cehennemini dibini boylamasına aldirmaksızın tepesine binecek, sırf biraz daha nefes almak için bir başkasını boğmakta bir an olsun tereddüt etmeyecektir.

Tablo aynı zamanda dünyada yüzmilyonlarca insan işsizlik ve yokluk içinde kıvrılırken, nasıl bir aşırı sermaye fazlalığının oluştuğunu, asallıklığın, sermaye çürümesinin hangi düzeye ulaştığını da gözler önüne seriyor.

2000-2006 yılları arasında dünya ortalamasının altında bir büyüme gerçekleştiren Japonya'nın aynı yıllarda ABD tahvillerine yatırdığı sermayeyi 4 kat artırması yeterli bir göstergedir. Sermaye üretime dönmek yerine, ABD tahvillerinde miskin miskin yatıyor. Çin'de ucuz işgücü yağması ile elde edilen yüz milyarlarca dolar, emekçilerin yaşamını iyileştirmek, emeğin üret-

kenliğini artırmak yerine uzun vadeli ABD tahvillerinde bekletiliyor.

ABD tahvilleri çok kârlı olduğu için değil, güvenli olduğu için tercih ediliyor. Çünkü o tahvillere yatırılan "fazla sermaye"dir. Çünkü o üretime yatırıldığında kendini daha az güvende hissedecektir. Diyelim ki kriz doların canına okudu, dolar "güvenli liman" özelliğini yitirdi. Bu sorunun esasını zerrece değiştirmez, "fazla sermaye" kendisine yeni bir "güvenli liman" arayacaktır. Sorun, vahşi kapitalist sömürüyle elde edilen paraların bir bölümünün "fazlalık" haline gelmesi, ama bu "fazlalık"ın değerini düşük bir faizle de olsa koruyacak bir yatırım aracı bulunması zorunluluğundan kaynaklanmıyor mu?

Yeni Bir Dünya İçin Eksik Olan Ne?

Kapitalizm büyük bir krize yuvarlanmaktadır ama onu yıkacak toplumsal ve siyasal güçler oluşmamıştır, ya da ona alternatif toplumsal sistem tarihe gömüldü ve yenisi de doğmadı diyenler, hiç de az değil.

Bu görüşü ileri sürenler ikiye ayrılıyor. Birinci grupta kapitalizmi temel çelişkileri ile kavramaktan uzak olanlar bulunuyor, ikinci grupta ise bilinçli çarpıtıcılar.

Diğer sömürücü düzenlerden farklı olarak kapitalizmde geleceğin egemen üretim ilişkileri eskinin yanı sıra ortaya çıkarak zamanla serpilip gelişerek egemenliğini ilan etmez. Yeni bizatihi kapitalist üretim ilişkilerinin içinde şekillenir ve yeni ancak sermaye egemenliği yıkılınca boy gösterir. Kölecilik varken feodalizm ortaya çıktı. Kapitalizm feodalizmin bağrında doğdu ama ona rağmen, ondan farklı bir üretim tarzı olarak gelişti ve feodal darlık gelişimini engelleyince onu yıkıma uğrattı. Sosyalizm ise kapitalizmin yanı sıra çıkmaz, onun içinde oluşur ve doğumu ancak onun ölümü ile mümkün olur. İşte bu nedenle "alternatif" ortada yok demek bilimsellikten uzak bir görüştür.

Uzun vadeli ABD tahvillerine yatırım yapan ülkelerin portföyleri (milyar dolar) (21)						
Ülke	2000	2002	2003	2004	2005	2006
Japonya	286	411	514	736	814	827
Çin	91	165	250	320	485	678
İngiltere	212	160	177	223	283	324
Lüksemburg+Ceyman	120	219	307	432	525	600
Petrol ihracatçısı Ortadoğu ülkeleri	29	39	26	34	54	92

Sosyalizmin varlığı;

a-Üretim araçlarının sermaye eliyle mümkün olduğunca merkezileştirilmesinde,

b-Aynı sürecin bir başka görünümü olarak emeğin mümkün olduğu kadar toplumsallaştırılmasında,

c-Bu her ikisinin de küresel çapta gelişme eğilimini zorlamasında kendim ortaya koyar.

Sermayeye dayalı üretim ilişkilerinde bugün;

1-Sermaye kâr oranlarının düşmesini emeğin üretkenliğini artırarak, kâr kütlesini büyütme yoluyla telafi etme yeteneğini, aşırı merkezileşmesi nedeniyle yitirdiği, bu nedenle daha üst düzeyde bir merkezileşmenin ona yeni bir itilim sağlayamayacağı bir noktaya erişmiştir.

2-Üretim ve ticaretin küresel çapta organize edilebileceği bir düzeye ulaşılmasına karşın tekelci rekabet ve devletlere bölünmüş dünya bu organizasyonun baş engeli olarak dikilmekte, bu da küresel organizasyon yerine küresel anarşiye yol açmaktadır.

3-Küresel çapta oluşan sermaye fazlası ve anarşik üretim, sermaye tarafından mülksüzleştirilmiş milyonların ve üretime dönmeyen sermayenin işsiz ve işlevsiz biçimde çürümesine neden olmaktadır.

Engels, 1894'te, Kapital Cilt 3'e yazdığı önsözde; 1867 genel bunalımından beri birçok derin değişiklikler olduğundan söz eder. İletişim ve ulaştırma alanlarındaki dev gelişmeyle gerçek bir dünya piyasası bir olgu haline gelmiştir: "Bütün bunlar aracılığı ile eski bunalım üreten ortamlar ve bunların gelişmesini sağlayan olanaklar, ok edilmiş ya da azaltılmıştır" der ve ekler; ama bu "kendi içerisinde, gelecekte çok daha güçlü bir bunalımın tohumlarını taşımaktadır."(22) Engels'in aynı yerde "bugüne dek eşî görülmemiş bir dünya bunalımı" olarak tasavvur ettiği bir dönemden geçmiyor muyuz?

"Gelişmelerin istisnasız bütün işletme ve devletleri yutacak tek bir dünya tröstü doğrultusunda olduğuna kuşku yoktur. Ama bu doğrultudaki gelişme öyle bir gerilim altında, öyle bir tempoyla, öyle çelişkiler, çatışmalar ve kasılmalarla -yalnız ekonomik değil, aynı zamanda siyasal, ulusal vb.- ilerlemektedir ki, tek bir dünya tröstüne ulaşmadan, ulusal mali sermayeler 'ultra emperyalizmin dünya birliğini oluşturmadan

önce', emperyalizm kaçınılmaz olarak infilak edecektir, kapitalizm karşısına dönüşecektir"(23) diyordu Lenin. Bugün tam da Lenin'in bahsettiği gibi emperyalizm infilak halinde değil mi?

"Kapitalist üretim tarzı, kendi ayakları üzerine duracak hale gelir gelmez, emeğin daha geniş ölçüde toplumsallaşması, toprak ile diğer üretim araçlarının toplumsal olarak daha fazla sömürülen ve dolayısıyla ortak üretim araçları olarak daha geniş ölçüde kullanılan üretim araçları haline dönüştürülmesi ve özel mülk sahiplerinin daha fazla mülksüzleştirilmeleri yeni bir biçim alır. Şimdi mülksüzleştirilecek olan kimse, artık, kendi başına çalışan emekçi değil, birçok emekçiyi sömüren kapitalisttir. Bu mülksüzleştirme, kapitalist üretimin kendi içinde taşıdığı yasaların işlemesiyle, sermayenin merkezileşmesiyle gerçekleşir. Bir kapitalist, daima birçoklarının (başka kapitalistlerin) başını yer. Emek sürecinin, git gide büyüyen kooperatif şekli, bilimin bilinçli teknik uygulaması, toprağın yöntemli bir biçimde işlenmesi, emek araçlarının ancak ortaklaşa kullanılabilir emek araçlarına dönüştürülmesi, bütün emek araçlarının birleşik toplumsal üretim araçlarıyla sağlanan tasarruf, bütün insanların dünya pazarları ağma sokulması ve böylece kapitalist rejimin uluslararası bir boyut kazanması, bu merkezileşme ya da birçok kapitalistin birçok kapitalist tarafından mülksüzleştirilmesi ile ele ele gider. Bu dönüşüm sürecinin bütün avantajlarını sömüren ve tekellerine olan büyük sermaye sahiplerinin sayılarındaki sürekli azalmayla birlikte sefalet, baskı, kölelik, soy-suzlaşma, sömürü de olabildiğine artar."(24) Tam da Marks'ın söz konusu ettiği koşullarla, örneğin "kapitalist rejimin uluslararası bir boyut kazanması" ya da "sermaye sahiplerinin sürekli azalması"yla karşı karşıya değil miyiz?

Marks aynı yerde şöyle devam eder; "Ama bunlarla birlikte, sayıları sürekli artan, kapitalist sürecin kendi mekanizması ile eğitilen, birleştirilen, örgütlenen işçi sınıfının başkaldırımları da gene genişler, yaygınlaşır. Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte ve kendi egemenliği altında fişkırpıp boy atan üretim tarzının ayak bağı olur. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, en sonunda, bunlarının kapitalist kabuklarıyla bağdaşmadıkları bir noktaya ulaşır. Böylece kabuk parçalanır, kapitalist özel mülkiyetin çanı çalmıştır. Mülksüzleştirilenler

mülksüzleştirilecektir.” Alternatif nerede, yeninin toplumsal güçleri nerede, sorularına yanıt olarak Marks, başka bir yeri değil, kapitalizmin bağrında biriken o yıkıcı kuvvetleri işaret etmiştir.

Kapitalist kabuk artık üretici güçlerin gelişim düzeyiyle bağdaşmıyor, yolu yok bu kabuk parçalanacak. Bunun kendi kendine olmayacağı çok açık. Ama bu parçalamayı sağlayacak toplumsal güçler yine sermaye tarafından birleştirilip eğitilmiş durumda. O halde sorun bu toplumsal maddi gerçeğin bilince dönüşmesindedir. Bu gerçek şu ya da bu ölçüde kendiliğinden yansıtmakta ve hareketi sağlamaktadır. Grev ve genel grevlerin yaygınlaşması bir yana, Eylül krizinin daha ilk günlerinde ABD işçilerinin Wall Street’te Marks posterleriyle yürümeleri, Fransız işçilerin uzun yıllardan sonra ilk kez enter-nasyonal marşıyla gösteri alanına girmesi, sosyalizme ve sosyalizmin başarılarına dair makale sayısında patlama, Marks’ın kitaplarının satışında dünya çapındaki büyük artış, bu yansımaya ve harekete örnek verilebilir. Yine de bu alternatifin kendiliğinden bir politik, ideolojik bilinç haline dönüşmesine yetmez. İşçi sınıfının burjuvazi karşısında politik ayağa dikilmesi, kendisiyle birlikte insanlığın kurtuluşu için sermayeye dayalı üretim biçimini tarihin küflü müzesine kaldırması gerekiyor. Bir başka deyişle yeni eskinin rahminde yeterince olgunlaşmıştır, artık orada daha fazla kalamaz, şimdi gerekli olan “ebe”nin kolları sıvamasıdır, aksi takdirde sermaye kendisiyle birlikte bütün dünyayı çürüterek yok oluşa sürükleyecektir.

Sosyalizm; Yeniden, Daha Güçlü

Bugün işçi sınıfı ve emekçi insanlık geçtiğimiz yüzyılın başındaki işçi sınıfı ve emekçilere göre nesnel olarak yeniyi yaratma gücü ve düzeyi bakımından çok daha gelişkindir. Aynı şey bilinç düzeyi açısından da söylenebilir. İşçi sınıfı devasa bir ordudur, dünyanın birçok yerinde nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Çok daha eğitilidir. Zihin emekçilerinin büyük bölümü proleterleşmiştir. Yüksek eğitimi gerektiren meslek erbabı artan düzeyde işçileşmektedir. Küçük mülk sahiplerinin burjuva üretim tarzı altında yaşama şansı kalmamıştır. Aynı zamanda deneyimlidir işçi sınıfı ve emekçiler. 1917 Ekim Sosyalist Devrimi ve sosyalizmin inşası deneyiminden geçtiler. Keza, kapitalizm içerisinde kalarak ‘sosyal devletle ne ölçüde gele-

ceklerini ve refahlarını güvence altına alabileceklerini sınıdılar. Ve gördüler ki; ‘sosyal devlet’ sosyalist sistem var olduğu için burjuvazinin vermek zorunda kaldığı bir tavizdi, sosyalizmin olmadığı yerde ‘sosyal devlet’ten söz edilemezdi. Ve yine görüldü ki; burjuva üretim biçimi altında sermaye düzeninin ‘sosyal devlet’ uygulamalarıyla esneme şansı kalmamıştır. Ne var ki; deneysel bilinç işçi ve emekçi sınıfların zihninde bir kez yer etmiştir, hem sosyalizm deneyi hem de ‘sosyal devlet’in kazanından en geri bilinçli işçiyi bile ‘eski günler’in özlemiyle sar-sacaktır. Burjuva düzenin kokuşmuşluğu derinleştikçe sosyalizme, komünizme, leninizme, marksizme, Stalin’e dönük bütün kirli yalanlar, çarpıtmalar sisi dağılacaktır. Tohum tarihin rahmine düşürülmüştür bir kez. 1871’de Paris işçileri fazla dayanamadı ama onların deneyimlerinden güç alan Sovyetler çok daha güçlü geldi. Onlar da dayanamadı. Ama tohum hep kaldı ve yaşatıldı. Şimdi Sovyetlerin deneyiminden alınacak büyük kuvvetle tohum toprağı öyle bir yarararak çıkacak ki, hiçbir güç onu engellemeye tevessül bile edemeyecek, çünkü onlar artık tarih dışıdır ve yedikleri kriz dersleri ile felçli bir ihtiyara benzemektedirler.

1929-1957 yılları arasında dünyanın bazı kısımlarında kişi başına dolar olarak bir yılda düşen gelir (1953 satın alma gücü ile)(25)		
	1929	1957
Kuzey Amerika	1243	1868
Kuzey Batı Avrupa	528	790
SSCB	178	750
Güneydoğu Avrupa	181	360
Latin Amerika	196	300
Japonya	152	240
Güney Doğu Asya	68	67
Çin	50	61

Mucize Mi Dediniz?

Sosyalizm kapitalist gelişmenin henüz çok geri olduğu bir ülkede, Rusya’da ilk kez inşa edilmeye girişildi. Diğerleri onu yüzüstü bıraktı, Sovyetler Birliği her şeyi tek ülkede, kendi başına yapmak zorunda kaldı. Ama o haliyle bile burjuvaları şaşkınlıktan dillerim yutacak hale getirdi. Bu yalnızca bir devrimci savaşçı kahramanlıktan kaynaklanmıyordu. Dünün sefilleri, çıplakları, horlananları devleti ele geçirmiş ve baştan aşağı yeni bir toplumsal düzen kurmak için kolları sıvamıştı. Herkesin ha yıkıldı yıkıla-

cak diye beklediği bir anda tarihe mucizeler yaratarak adlarını yazdırdılar. Kapitalizm kriz altında perişan olurken sosyalizm bayrağı yeni toplumun temelleri üzerinde daha da yükseklerle çıkarılıyordu.

İşte sosyalizm mucizesi! Nüfusun önemli bölümünün okuma yazma dahi bilmediği, eğitim düzeyinin çok düşük olduğu, nüfusun yaklaşık yüzde 85'inin köylerde yaşadığı geri kapitalist bir ülkede; 1. Paylaşım Savaşının yıkıntıları yetmiyormuş gibi devrim sonrası emperyalizmin askeri kuşatması altında tecrit edilen, ardından büyük bir iç savaş yaşayan; başka ülkelerin kredi vermesi bir yana, ihracat mallarına boykot uygulanan; milyonlarca insanı ile birlikte muazzam miktarda maddi birikimini yitirdiği 2. Emperyalist Savaşta en yıkıcı saldırılara maruz kalan bir toplumun, 1929-1957 yılları arasında dört kattan fazla, başka bir deyişle yüzde 400'den fazla büyümesi mucize değil de nedir? Kapitalizm tarihinin herhangi bir aşamasında böylesine yüksek bir büyüme oranı gerçekleştiren ülke görülmemiştir. Üstelik bu büyüme işsizliğin ortadan kalkması, yoksulluğun geriletilmesi, toplumsal kaynakların eşit dağılımı temelinde yaşanmıştır, kapitalizmin büyüme süreci gibi eşitsizliği büyütme, milyonları işsiz-aç bırakma pahasına değil.

Üretim kollarındaki gelişmeyi inceleyerek sosyalist atılımı bir de bu açıdan inceleyebiliriz(26)				
Üretim	Ünite	1928	1938	Artış oranı
Pik demir	ton	3.3	14.6	%440
Çelik	ton	4.3	18	%410
Kömür	ton	35.5	133	%370
Petrol	ton	11.7	32	%273
Elektrik	kwt	19.1	48.8	%255
Çimento	ton	1.8	83.7	%4650
Lokomotif	tane	478	1626	%340
Yük vagonu	bin adet	10.6	49.1	%463
Traktör	bin adet	1.2	80	%666
Motorlu taşıt	bin adet	7	211	%3014

Üretimdeki bu büyük sıçrama kapitalist dünyanın 1929'dan başlayarak bütün 1930'lu yıllarda etkisi altında kıvrandığı büyük ekonomik bunalım döneminde, tamamen kendi kaynaklarına dayanarak gerçekleşiyor.

1927-1929 yılları arasında kapitalist dünyada yüzde 25'lik bir üretim artışı gerçekleşiyor -ki bu kapitalizm ölçüsünde büyük bir gelişim oranıdır ne var ki, bu hızlı büyüme kapitalist üretim biçiminin içsel çelişkileri nedeniyle büyük bir yıkımın habercisi oluyor.

Dünya ekonomisinde üretim gerilemesi (milyon ton)(27)			
	1929	1932	Düşme oranı
Bakır	1.5	0.9	%40
Ham demir	98.5	39.7	%60
Ham çelik	120.4	50.4	%58
Petrol	206.3	180.5	%12.5
Linyit kömür	229.9	166.2	%27.7
Taş kömür	1525.6	948.4	%37.8

İki sistem arasında fark mı görmek istiyorsunuz? İşte geri kapitalist bir ülkede sosyalizmin inşasının görkemli başarıları ve işte en ileri kapitalist ülkelerin bir bir dökülmesi. Eğer kapitalist ülkelerden biri mucize yaratacaksa -ki onların mucize dedikleri Sovyet mucizesi karşısında zavallı kalır-örneğin "Japon mucizesi" ya da "Çin mucizesi" gibi, bu ancak işçi ve emekçilerin vahşi sömürü ve kapitalist emperyalizmin dünyayı yağmalaması pahasına gerçekleşebilir ve bu yüzden "mucize" kriz duvarına çarparak dağılır.

Amaç farklı

Kapitalizmde de sosyalizmde de belirli bir emek zamanına denk gelen üretimi durmaksızın artırmak ve bu yoldan gerekli emek miktarını giderek azaltmak ortak amaçtır. Kapitalist bunu kâr miktarını durmaksızın daha çok artırmak için yapar çünkü gerekli emeği ne kadar düşürürse artı emek o kadar büyüyecektir. Sosyalizmde ise amaç toplumsal refahı durmaksızın daha da yükseltmektir.

Kapitalizmde meta, sosyalizmde ürün üretilir. Sermaye düzeninde meta üretimi artıdeğer üretimi amacına bağlanır. Bir metanın değeri onun üretimi için gerekli ortalama toplumsal emek zamanı tarafından belirlenir. Bu iki kısıma ayrılır. Fabrika binaları, makineler, hammaddeler, yardımcı maddeler sermayenin değişmeyen kısmını oluşturur. Bu kısım üretim esnasında ne kadar tüketilmişse, metada o kadar karşılık bu-

lur. Emek gücü için, yani ücretler için ayrılan sermaye, değişen sermayedir.

Üretim esnasında gerçekleşen emek de iki kısımdan oluşur; gerekli emek ve artı emek. İşçi tükettiği emek gücünün değerini gerekli emek (ücretler) olarak geri alır. Ama emek gücü diğer bütün metalden farklı olarak, kendisinin üretilmesi için gerekli olandan daha yüksek bir değer aktarır metaya. Bu ikinci bölüme kapitalist karşılıksız el koyar. Ürüne yeni eklenen değer, gerekli emekle artı değer toplamıdır. Gerekli emek artarsa artıdeğer düşer. Gerekli emek düşerse artıdeğer yükselir. Kapitalist gerekli emeği ne kadar aşağı çekebilirse karşılıksız el koyduğu bölüm, artıdeğer o kadar artar. İşgünü uzunluğu sabit kalmak suretiyle bunu başarmanın biricik yolu belirli bir zaman süresinde işçi başına düşen üretimi artırmaktır. İşçi kendisi için çalışan patronun gözünde bir artıdeğer üreticisidir, onu ne kadar soyarsa o kadar zenginleşir. Ne var ki; aynı işçi bütün kapitalistler için tüketicidir, metalar satıldıktan sonra paraya çevrilebilir ancak. Böylece kapitalist bir yanda yoksullaştırdığı işçiye diğer yandan daha çok mal satmaya çalışır. Kapitalizmi durmadan bir sıtma nöbeti gibi yakalayan çelişki budur. İşte bu nedenle “Kapitalist üretimin bütün gücünü harcadığı dönemler her zaman aşırı üretim dönemleri olmaktadır, çünkü üretim potansiyelleri, hiçbir zaman, daha fazla değer yalnız üretilmekle kalmayıp aynı zamanda gerçekleşebileceği (satış) ölçüde kullanılmaz; ama metaların satışı, meta sermayenin ve dolayısıyla artıdeğerin gerçekleşmesi, yalnız, genellikle toplumun tüketim gereksinimleri ile değil, aynı zamanda büyük çoğunluğu daima yoksul olan ve daima da yoksul kalması gereken bir toplumun tüketim gereksinimleri ile sınırlıdır.”(28) Sonuçta metalar kapitalistin elinde yığılır. Ya satılması halinde meta, üretiminde üstlenilen yükümlülükleri yerine getiremeyecek bir değer düşmesine uğradığı ya da satılması gereken zamanda satılmadığı için geriye doğru yükümlülüklerin aksamasına yol açar, her iki durumda da bunalım patlar.(29) “Pazarın sınırlarını dikkate almaksızın üretmek, kapitalist üretimin doğasında vardır.(30)

Ortaya çıkan “fazla” ne bireysel meta fazlalığıdır ne de ürün fazlalığıdır. İnsanların gereksinimlerinin en yüksek olduğu bir anda, yalnızca alım güçleri yetersiz olduğu için ihtiyaç duydukları maddelere ulaşamamaktadırlar. O ne-

denle bir aşırı üretimden değil sermayenin aşırı üretiminden söz edebiliriz.(31) Bu süreç, sermayenin tahrip edilmesi ve yıkımı ile sonuçlanır. “Yeniden üretim süreci gemplendiği; emek süreci sınırlandırıldığı ya da bazı durumlarda tamamen durduğu ölçüde, gerçek sermaye tahrip edilmiş olur. Kullanılmayan makine sermaye değildir. Sömürülmeyen emek, yitirilmiş üretime denktir. Kullanılmaksızın kalan hammadde sermaye değildir. Kullanılmayan ya da yarım kalmış yapılar (ve yeni yapılmış makineler, depolarda çürüyen metalar) -bütün bunlar sermayenin tahrip edilmesidir. ... Böylece bu araçların kullanım değeri ve değişim değeri mahvolur. Sermayenin yıkımı, değerlerin aşınması anlamına gelir; bu aşınma daha sonra sermaye olarak aynı ölçekte yeniden üretimlerini yenilemesini önler. Bu meta fiyatındaki düşüşün yıkıcı sonucudur. ... Sermaye olarak kullanılmış değerler, aynı kişinin elinde yeniden sermaye olarak hareket etmekten alıkonur. Eski kapitalist iflas eder.”(32)

1927-29 yıllarındaki sermaye üretiminde büyük yükseliş ve ardından büyük sermaye tahribi ve yıkımları ile üretimde keskin düşüşlerin nedenini izah etmiş bulunuyoruz. Bugün için durum bambaşkadır. Daha önce genişçe anlatılmaya çalışıldığı gibi sermaye üretimini bugünkü aşamasında

a-Emeğin üretkenliğinden çok emeğin yoğunluğu artırılarak üretim artışı sağlamakta,

b-Sermayenin yoğunlaşmasından (sabit sermaye genişletme yatırım) çok sermayenin merkezileşmesi (birleşme-satın alma) görülmektedir.

Bu sermayenin üretici güçleri geliştirme yeteneğini nasıl yitirdiğini gösterir, bu nedenlerdir ki önemli bir üretim artışı -emeğin yoğunluğuna dayandıkça zaten sınırlı olmak zorundadır- olmamasına rağmen sermayenin aşın üretimi görülmekte ve bunalım patlamaktadır.

Sosyalizmde de amaç, gerekli emeği durmaksızın daha çok düşürmektir. Bu emeğin üretkenliğini durmaksızın artırmakla mümkün olur. Böylece, belli bir zaman içinde daha çok üretmekle işçiye daha çok boş zaman kalacak; artan üretkenliğe el koyan bir asalak sınıf olmadığı için toplum refahı yükselecektir, insanların ürettiklerini tüketmeye doğal sınırları dışında herhangi bir engel olmadığı için bu anlamda bir fazla ürün yığılması görülmeyecektir. Aksine üretim

ne kadar artarsa tüketim o denli yükselecektir.

Elbette bu hemen-birden gerçekleşmeyecektir. Ürünün meta niteliği giderek, süreç içinde ortadan kaldırılır.

Emeğin üretkenliği ne kadar gelişirse bu süreç o kadar kısa olacaktır.

Kapitalizmde anarşik üretim vardır. Kâr oranı hangi alanda yüksekse, kapitalistler oraya sinekler gibi üşüşür. Buna bağlı olarak, bazı alanlarda sermaye kıtlığı görülürken bazı alanlarda sermaye yığılması oluşur. Bu anarşik üretim ancak şiddetli sarsıntılarla dengeye oturur. Bu düzeltmeler çoğunlukla kısa dalgalanmalar ya da kısmi bunalımlarla gerçekleşir. Sosyalizmde ise bunların hiçbiri görülmez. Plan yoluyla toplumsal gereksinimler önceden hesap edilir, üretimde denge sağlanır.

Kimin Yararına Büyüme

1930'lardaki devasa ekonomik atılım hangi koşullarda gerçekleşti? İşgününün genelde 7 saate, ağır sanayide 6 saate düşürüldüğü, kadın ve çocukların gece çalışması ve tehlikeli işlerden men edildiği dönemdir bu. 1928'den sonra işsizlik ödeneği vardır, ancak 1930'larda işsiz kimse kalmadığı, işsizlik sorunu kökünden çözüldüğü için işsizlik ödeneği de gerekli olmaktan çıkar. Aynı yıllarda sadece Almanya'da 6 milyondan fazla işsiz vardır. Kapitalist dünyada işsizlik oranı 1932'de yüzde 25'in üzerine çıkmıştır.

1936 SSCB Anayasasında bütün yurttaşların sosyal güvenlik şemsiyesi altında olduğu ilan edilir, bu dünyada ilktir. Yine o yıllarda çalışamayacaklara güçsüzlük durumlarına göre maaşlarının yüzde 60 ile yüzde 100'ü arasında ödeme yapılmaktadır. Kadınlar için 55, erkekler için 60 olan emeklilik yaşı madenlerde çalışanlar için 50'dir. Emekli maaşı normal ücretin yüzde 60'ıdır. Sovyet emekçileri bu hakları elde ettiğinde kapitalist dünya emekçileri henüz bunlardan çok uzaktı.

Görülmektedir ki; ekonomik büyüme işçilerin daha ağır şartlarda çalışması nedeniyle değil emeğin üretkenliğinin durmaksızın yükseltilmesinden kaynaklanmıştır. Üretim arttıkça toplumsal refah yükselmiştir. Bu komünizme yürüyüşün tabiatına uygundur zira üretim araçları toplumsallaştırılmıştır ve sömürü ortadan kaldırılmıştır.

Fabrika düzeyinde de işçilerin kazanmalarına göz atabiliriz.

İşletme bazında elde edilen gelirin bir kısmı vergiye, bir kısmı birikim için sanayi bankasına, geri kalanı ise yönetim fonu olarak işletmeye bırakılmaktadır. İşletme yönetim fonunun nasıl kullanılacağı yasayla belirlenmiştir. Bu fonun yarısı zorunlu olarak konut fonuna ayrılır. İşletmede çalışan bütün işçilerin kültürel hayatlarını geliştirici hizmetler (kreşler, çocuk bahçeleri, kulüpler, yemekhaneler vb.), kendilerini gösteren işçilere prim ve rasyonalizasyon tedbirleri vb. için harcanmaktadır. İşletme bazında üretim ne kadar artarsa, yönetim giderleri ne kadar düşürülürse, işletme fonuna bırakılan pay artmaktadır. Bu fonun sarf edilmiş şeklini, işletme yöneticisi ve sendika fabrika komitesi birlikte tespit eder. Fabrika komitesi sendikalı işçiler tarafından seçilir. İş saatlerini tespit etmekten ücret sistemi ile ilgili üretim standartlarını belirlemeye kadar işyeri komitesinin bir dizi yetkisi vardır. İşine son verilen işçinin durumunu tetkik etme hakkı da vardır, bu komitenin. İş sorunlarını çözmeye dönük mahalli halk mahkemelelerinde de sendikacıların 3 temsilcisi bulunmaktadır.

Nüfusun ezici çoğunluğunun okuma-yazma bilmediği bir toplumda, çok kısa bir sürede okuma yazma bilmeyen hiç kimsenin kalmaması bir yana; 1936'da teknik okullarda 700 bin işçi-öğrenci eğitim görmeye başlamıştır. İkinci beş yıllık plan döneminde kalifiye işçi sayısı 4 kat, mühendis sayısı 7 kat artmış ve bunların ezici çoğunluğu işçi-köylü ailelerinden gelmektedir. Açık ki yalnızca çelik vb. maddelerin üretimi sınırlanmamış, toplumun maddi kültürel refah düzeyinde devasa atılmalar gerçekleşmiştir.

Dünden Yarına

“Kişisel emekten doğan dağınmık özel mülkiyetin kapitalist özel mülkiyete dönüşmesi, halen toplumsallaşmış üretime fiilen dayanan kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüşmesinden kuşkusuz kıyaslanamayacak kadar uzun süreli, daha şiddetli ve çetin bir süreçtir. Birinci durumda, halk yığınlarının birkaç gasp edici tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusuydu; İkincisinde ise, birkaç gasp edicinin halk yığınları tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusudur.”(33)

Tam da Marks'ın dediği gibi sermayeye dayalı

üretim biçiminin bugün ulaştığı düzeyde, yeni bir toplumsal sistem için gasp edicilerin mülk-süzleştirilmesi yeterli olacaktır. O nedenle sosyalizmin inşası kadar, sosyalizmden komünizme geçişin örgütlenmesi için de koşullar çok daha uygundur.

Açıklamalar

(a) “Yani kendi başlarına ortaya çıkabilen ve böylece ticaret ve sanayi üzerinden ancak dolaylı bir etki yapan özel türden bir bunalım”(3)

(b) “Yeniden üretim sürecinin tüm sürekliliğinin krediye dayandığı bir üretim sisteminde, kredinin birden bire kesildiği ve ancak nakit ödemelerin geçerli olduğu sıralarda -ödeme araçlarına olan büyük hücum karşısında- bir bunalımın mutlaka ortaya çıkacağı açıktır. Bu yüzden, ilk bakışta bütün bunalım sırf bir kredi ve para bunalımı gibi görünür aslında bu, yalnızca poliçelerin paraya çevrilebilme sorunudur. Ne var ki bu poliçelerin çoğunluğu, fiili alım satımları temsil eder ve bu alım satımların genişliğinin toplumun gereksinimlerinin çok üzerinde olması, en sonunda, bütün bu bunalımların temelidir.”(4)

(c) M. Friedman, darboğazı aşmak için “gerekirse havadan para saçın” demişti. Bush yönetimi 1 yılda 1.5 trilyon dolar saçtı.

(d) ABD Hazine Bakanı H. Paulson bile şöyle demek zorunda kaldı: “Kuralsız kapitalizm çıkmaz sokaktır. Bunu gördüm.” Aynı Paulson Ağustos 2007’de “şimdiye kadar iş hayatımda tanık olduğum en sağlam küresel ekonomi” diye yüksek perdeden konuşuyordu. (Fortune Türkiye, Ekim 2008)

(e) Kartların yeniden dağıtılması

(f) Kaldı ki; hâlihazırdaki devletleştirmeler, müşteri bulana kadar şirketleri koruma altına almaktan ibarettir. Zorunlu olarak daha ileri önlemler de alınabilir ama bu gerçek ‘sorunu’ sorun olmaktan çıkarmaz.

(g) “Hayali sermaye oluşumuna, sermayeleştirme deniyor. Her devresel gelir, faiz oranı ile borç alınan bir sermaye tarafından gerçekleştirilebilecek bir gelir gibi, faiz oranı üzerinden hesaplanarak sermayeleştirilir. Örneğin yıllık gelir 100 sterlin faiz oranı yüzde 5 ise, 100 sterlin, 2000 sterlin üzerinden yıllık geliri temsil eder ve bu 2000 sterline, yıllık 100 sterlin üzerinden

yasal mülkiyet hakkının sermaye-değeri gözüyle bakılır.”(9)

Başka bir örnek: “Hissenin nominal değeri, yani başlangıçta bu hissenin temsil ettiği yatırılan meblağ 100 sterlin ise ve bu kuruluş yüzde 5 yerine yüzde 10 faiz veriyorsa, hissenin piyasa değeri, diğer şeyler aynı kalmak üzere, faiz oranı (banka) yüzde 5 olduğu sürece 200 sterline yükselir, çünkü yüzde 5 üzerinden sermayeleştirilmiş iken, şimdi 200 sterlinlik bir hayali sermayeyi temsil etmektedir. Bunu 100 sterline satın alan kimse, bu sermaye yatırımı üzerinden yüzde 5’lik bir gelir elde eder. Girişimin geliri azalınca, bunun tersi doğrudur. Bu senedin piyasa değeri kısmen spekülattır, çünkü bu yalnız fiili gelir ile değil, aynı zamanda önceden hesaplanan, beklenen gelir ile saptanmıştır.”(10)

(h) “Yeniden üretim süreci sürekli olduğu ve dolayısıyla geriye akış güven altına alındığı sürece, bu kredi vardır ve genişler, ve genişlemesi yeniden üretim sürecinin kendisindeki genişlemeye dayanır.”(11)

(i) “Borç verilebilir sermayedeki her büyüme, gerçek bir sermaye birikimini ya da yeniden üretim sürecindeki bir genişlemeyi göstermez. Bu büyük miktarda borç sermayesinin bomboş kaldığı, bir bunalımı hemen izleyen sanayi çevrimi evresinde çok açık duruma gelir.”(12)

(i) Ocak 2008’de 100 libre pirinç 15 dolar civarındaydı. Nisan ayına geldiğinde yüzde 70 yükselişle 24 dolar seviyesine çıktı. Haziran’da 18 doların altına indi. Ocak’tan Haziran’a ne arz-talep dengesinde önemli bir değişiklik olmuş, ne büyük kıtlık görülmüş, ne de savaş, doğal afetler vb. sebeplerle ikmal yollarında tıkanma olmuştu. Açık ki, mortgage krizinden kaçan spekülattörler bu piyasaya akmıştı. Petrol için de aynı şey geçerli. 2007 yılında 72 dolar, 2008 Temmuz’unda 146 dolar, Ağustos’ta 100 dolar civarı, Ekim’de ise 75 dolar.

Dipnotlar

1. K. Marks, Artı-Değer Teorileri c. 2, s. 512, Sol Yayınları, 1999, birinci baskı
2. K. Marks, Kapital c. 3, s. 457, Sol Yayınları
3. K. Marks, Kapital c. 1, s. 457, Sol Yayınları
4. K. Marks, Kapital c. 3, s. 434
5. Mario Calabresi, New York’ın Motoru Durdu, 6 Ekim Cumhuriyet
6. Verileri aktaran: Walden Bello, Wall Street:

- Çöküşün Nedenleri, sendika.org
7. K. Marks, Kapital c. 3, s. 417
8. Mike Whitney, Birgün, 17 Eylül 2008
9. K. Marks, Kapital c. 3, s. 414
10. Age, s. 415
11. Age, s. 428
12. Age, s. 430
13. K. Marks, Kapital c. 1, s. 498, 576-577
14. John Hari, Radikal, 9 Ağustos
15. Saruhan Özel, Global Dengesizliklerin Dengesi, s. 76, Alfa Yayınları
16. Age, s. 82
17. Milliyet, 6 Eylül 2008
18. Naomi Klein, Radikal, 16 Temmuz
19. Fatih Özatay, Radikal, 25 Eylül
20. S. Özel, age, s. 95
21. Age, s. 147
22. F. Engels, Kapital c. 3, s. 484, dipnot
23. Lenin, Buharin'in Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi kitabına önsöz
24. K. Marks, Kapital c. 1, s. 727
25. Cahit Talas, Ekonomik Sistemler, s. 368, İmge Yayınları, 5. baskı
26. Maurice Dobb, Sovyet Ekonomisinin Gelişimi, Özdemir Basımevi, 1968, s. 302
27. H. Kinder, W. Hilgemann, Dünya Tarih Atlası c. 2, s. 462, ODTÜ Yayıncılık
28. K. Marks, Kapital c. 2, s. 284, dipnot
29. K. Marks, Artı-Değer Teorileri c. 2, s. 493
30. K. Marks, age, s. 500
31. K. Marks, Kapital c. 3, s. 222
32. K. Marks. Artı-Değer Teorileri c. 2, s. 476-477
33. K. Marks, Kapital c. 1, s. 727

Ekim Devrimi Ve Devrim-cilik

71 günlük Paris Komünü'nün yarım kalan yol açıcı rolünü anarak tarihteki onurlu yerine koyarsak; 1917'de Rusya'da gerçekleşen Ekim Devrimi, işçi sınıfının tüm ezilenleri de kapsayıp kucaklayan, iktidarlaşmayı başaran ilk devrimidir. Büyük Sosyalist Ekim Devrimi, proletarya ve ezilenlerin devrim bilincinin somut ve vücut bulmuş ifadesidir. Devrim teorisi ve pratiğinde bir çığırır. Yeni bir çağı, proleter devrimleri çağım açar, başlatır.

Kapitalizmin emperyalizm çağında ezilenlerin devrimci öncü sınıfı, işçi sınıfıdır. Ekim Devrimi'yle devrimci proletarya ezilenlerin kurtuluş devrimlerine öncülük edeceğini, "dünyanın bütün işçileri birleşiniz" şiarının "ezilen halklar"la da birleşmesi gerektiğini gösterir, kanıtlar. İşçilerle ezilenleri tek davada birleştirir. 1917 Ekiminde Rusya proletaryası tarih sahnesine çıkar ve sosyalist/toplumsal devrimini gerçekleştirir. Ekim Devrimi işçi sınıfının kendi öncü partisiyle devrimi hazırladığı ve tüm ezilenlere öndelik ettiği sosyalist devrimi karakterize eder. İşçi sınıfının devrimci ideolojisiyle donanmış Bolşevik/Komünist Parti devrimin önderliğini ve kılavuzluğunu yapar. Ekim Devrimi, ezilenlerin yeni çağdaş tarihi ve devrim bilincidir. Emperyalizm çağında proleter devrimlerinin, sosyalizm davasının realize edilebileceğini, zafere ulaşacağını kanıtlar.

Ekim Devrimi'nin arka planında marksizmin devrim ve sosyalizm teorisi, devrim bilinci durur. Marksizm tarihsel materyalizm anlayışıyla (marksist tarih teorisiyle) insanlığın üç bin yıllık sınıf mücadeleleri tarihini çözümler. Tarihte devrimci olanı, devrimlerin rolünü açığa çıkarır. Tarihin devrimci diyalektiğini vurgular. Mark-

sizmin devrim teorisini tarihten süzüp çıkarır ve teorileştirir.

Marksizmin devrim teorisi ve bilinci; insanlığın uygarlık tarihinin özünde bir sınıf savaşımı tarihi olduğunu tespit eder. Marksizm, devrimleri sınıf savaşımının dolaysız ürünleri ve sonucu olarak ele alır; tarihin itici gücü ve 'tarih lokomotifleri' olarak nitelendirir. Devrimleri tarihe yön veren, ilerleten, tarihin "sıçrama an"ları olarak analiz eder. Tarihin bu "sıçrama an"larının köklü ve nitel dönüşümlere yol açan karakterini vurgular.

Marks, tarihte gerçekleşen tüm eski devrimlerin birer azınlık devrimi karakteri taşıdığını ama artık "tarihin bu talihinin" proleter devrimleriyle, tüm ezilenlerin birleştiği bu çoğunluk devrimleriyle değişeceğini açıklar. Yeni toplumsal devrimin öncüsü ve öznesi olarak devrimci proletaryayı işaret eder. Kendisiyle birlikte tüm insanlığın kurtuluşunu sağlayacak sonuna kadar devrimci yegâne sınıf olarak proletaryayı görür. İnsanlığın sosyal kurtuluş yolunun proleter devrimler ve sosyalizm yolundan gerçekleşeceğini çözümler. İşçi sınıfı ve ezilenlerin kendi devrimci partilerinde örgütlenerek burjuvazinin kurulu düzenini yıkması ve yeni bir toplumsal sistem kurması gerektiğini vurgular. İşçi sınıfı ve ezilenleri kendi tarihlerini yapmaya çağırır. Komünist Manifesto'yla insanlığın sosyal kurtuluş ve çoğunluk devrimleri yolunu ilan eder.

Marksizmin bu devrim teorisi, Kıta Avrupası'nın burjuva devrimleri laboratuvarında tarihin ve yaşamın mihenk taşma vurulur. Devrimci proletarya Avrupa'nın burjuva demokratik devrimleri içinde staj görür. Devrim düşüncesi ve

teorisi sınıf savaşmaları, devrimler içinde geliştirilir. Marksizmin devrim teorisi Paris Komünü ve devrimiyle en ileri gelişim aşamasına ulaşır. Teori ilk tarihsel girişimini ve provasını yapar. Buzu kırar, yolu açar, tarih kapısını sosyalizme aralar. Yenilen Paris Devrimi, ders ve deneyleriyle marksizmin devrim düşüncesini daha da geliştirir. Devlet ve devrim ilişkisini berraklaştırır. Devrimin devletin ele geçirilmesi değil bilakis iktidarın yıkılıp parçalanması ve yeni bir devletin kurulması olduğu vurgulanır. Devrim teorisi Paris Devrimi'yle test edilir, geliştirilir ve rafine edilir. İktidar bilinci güçlenir.

Ekim'in Açtığı Yol

Büyük Sosyalist Ekim Devrimi, Marks-Engels'in öngördüğü, Paris Komünü'nün yarım bıraktığı toplumsal devrimi gerçekleştirdi. Paris Komünü'nün devrimci dersleriyle donanmış, 1905 devrim okulunda okumuş ve öncü devrimci partisini yaratmış Rusya proletaryası, toplumsal devrimi zafere taşıdı. Tenin önderliğindeki Bolşevik Parti, proleter devrime öncülük ve önderlik etti. Marksizmin devrim ve sosyalizm teorisini, emperyalizm çağında gerçek kıldı. Ekim Devrimi'nin teorisyeni, taktisyeni ve stratejisti Lenin, marksizmin devrim teorisini yaratıcı biçimde uyguladı ve daha da geliştirdi. Emperyalizm çağının marksizmini yarattı.

Ekim Devrimi nedir? Her şeyden önce bir 'çoğunluk devrimi'dir. İşçilerin, köylülerin, emekçilerin, kadınların, askerlerin, ezilen ulusların devrimidir. Nüfusun ezilen, sömürülen ayrıma ve baskıya tabi tutulan; dışlanan, horlanan, aşağılanan engin çoğunluğunun kurtuluş eylemidir. Bir avuç sömürücü-asalak, zalim ve mutlu azınlığın, devrimci zor eylemiyle alaşağı edilmesi ve ezilenlerin kendi kendilerinin egemeni ve yöneteni olduğu bir sistemin yaratılmasıdır. Öyleyse Ekim Devrimi ilkin tarihin 'azınlık devrim'leri biçiminde ve çoğu zaman sadece bir egemen sınıftan diğerine el değiştiren karakterine bir müdahaledir. Tarihin akışını ve karakterini değiştirir. Bu insanlığın yeni tarihidir.

Ekim Devrimi'yle büyük insanlığın yani emekçi sınıfların ve ezilen halkların 'tarihi ve talihi' köklü bir biçimde değişti. Çünkü Ekim Devrimi yeni tipte ve karakterde bir toplumsal devrimdir. Toplumun altını üstüne getirdi. Ayakları baş yaptı! Toplumsal düzenin üst yapısını ve ona temel oluşturan altyapısını yıktı, parçaladı ve

yeniden kurdu. Tarihin yönünü sınıflı toplumdan sınıfsız topluma çevirdi. Kapitalizmin sömürü düzenine, köleliğine, adaletsizliğine son verdi. Sömürücü sınıfları ortadan kaldırdı. Üretim araçlarının tüm toplumun emrine ve denetimine verdi. Toplumun ortak malı haline getirdi. Toplumsal mülkiyet biçimleri geliştirdi. Üretkenlerin kendilerini yöneteceği bir sistem kurdu.

Yeni tipte bir demokrasi ve devlet biçimi yarattı. Sosyalist demokrasi ve Sovyet devleti, emekçi halkın kendi kendini yönetmesini sağladı. Sosyalizm ezilen ulusa, ezilen cinse en tam hak ve özgürlüklerini verdi. Ulusların kendi kaderlerini özgürce tayin etmesini sağladı. Ulusları tam hak eşitliği temelinde ve kendini yönetme özgürlüğü içinde birleştirdi. Sovyet Federasyonu içinde özgür ulusların kardeşçe birliğini yarattı. Ezilen cins kadına, ekonomik, siyasi, medeni vb. tüm alanlarda erkeklerle eşit haklar sağladı ve güvenceye aldı. Kadınların özgürleşmesinin ve toplumsal kurtuluşunun önünü açtı. Özetle Ekim Devrimi'yle ezilenler tarihte ilk kez toplumsal devrimlerini yaptı, kendi kendilerini yönetme özgürlüğüne kavuştu ve sosyalist toplumu kurdu.

Büyük Sosyalist Ekim Devrimi, ezilen ve sömürülen büyük insanlık âlemine yepyeni bir yol açtı. Ezilen insanlığın kendi eylemiyle yeni bir tarih, yeni bir toplum yaratabileceğini öz eylemi ve eseriyle görmesini sağladı. Ezilenler kendi kaderlerini kendi ellerine alabileceklerini, insan özüne yaraşır özgür, adil, eşit ve mutlu bir toplumsal düzeni kurabileceklerini, sosyalizmin mümkün olabileceğini, yine kendi öz eylemiyle tanıtladı ve deneyimledi.

Ekim Devrimi yalnızca Rusya'daki 'Ekim proleter devrimi', 'salt kendisi' değildir. Daha fazlasıdır. Tüm ezilenlerin toplumsal kurtuluş yoludur. 20. yüzyıldaki tüm ezilenlerin devrimlerinin arka planında bir biçimde Ekim Devrimi'nin ruhu, bilinci bir prototip-model devrim olarak esinleyici ve yön verici fikirleri durur. Ulusal kurtuluşu sosyal kurtuluşla bütünleyen bir dizi devrim ve sosyalizmin rehberi Ekim Devrimi'dir. 20. yüzyılda işçi sınıfı ve ezilenlerin tüm ilerici, devrimci, sosyal kazanmalarında Ekim Devrimi ve sosyalizmin belirleyici rolü ve payı bulunmaktadır. 20. yüzyıl devrim ve sosyalizm deneyimleri ve edimleriyle, dünya ezilenlerine tarihte hiç görülmedik bir insanlık kornumu-durumu yaşattı. Ezilen insanlığa büyük

özgürlük, hak, insani yaşam koşulları sundu. Dünya ezilenleri sosyalizmin nimetlerini tattı.

Yenilgiden Yeni Zaferlere

Buna rağmen 20. yüzyıl sosyalizmin zaferiyle açıldı ve yenilgisiyle kapandı. 20. yüzyılda sosyalizm, evrensel sınıf mücadelesinin tayin edici koşullarında, iç ve dış etkenlerinin toplam sonucu olarak yenildi. Kapitalizmden sosyalizme geçişte yaşanan sert sınıf mücadelesine karşın, iç gericiyi yaratan toplumsal koşulların üstesinden gelinememesi ve en sonu yolundan saptırılan sosyalist devletin kendi iç çürümesi, yozlaşması, başkalaşımı ve emperyalist kapitalizmin kuşatmasıyla sosyalizm çözümlenip çöktü. Ekim Devrimi, tarihte yenilen ilk toplumsal devrim değildi kuşkusuz. Sosyalizmin yenilgisi tarihte çokça yaşanan bir tarih yarasını ve gerçeğini bir kez daha tanıtladı. Bu anlamda marksizmin tarih, devrim ve sosyalizm teorisi doğrulandı. Tarihin devrimci ileri sıçramalarının olduğu gibi geriye düşmelerinin de olduğunu gösterdi. Tarihin ileri sıçramasını veya geriye düşmesini sağlayan temel ve tayin edici unsur, sınıf mücadelesidir. Ve tarih devrimlerin deneme tezgâhıdır.

Yeni toplum eski toplum üzerinde genel ve tam egemenliğini kurup pekiştirmediği, devrimci dönüşümleri sağlayamadığı devrimi sonal amacı doğrultusunda süreklileştirmediği koşullarda, yeni toplum eski toplum tarafından yenilgiye uğratılır. Eski toplum yeniyi yıkar, ama yeninin yeniden yeşermesini, tarihin uzun ve sonsuz top- rağında yeniden boy vermesini engelleyemez.

20. yüzyılda uygulanan sosyalizm; tarihte ezilenlerin çoğunluk ve toplumsal devrimlerinin, inşa ettikleri toplumsal sistemin de yenilebileceğini, evrensel sınıf mücadelesinin tarihteki tayin edici yerini ve rolünü; dünyada kapitalizmle birlikte var olan sosyalizmin ancak emperyalizmin kuşatmasını yararak ve kapitalizmi yeryüzünden silip süpürecek sonal amacına varabileceğini dersini sundu. Ekim Devrimi ve onun dolaysız ürünü sosyalizm, ezilen dünya insanlığı için, daha ileri bir sosyalizm yaratmanın tüm derslerini biriktirdi. 20. yüzyıl devrimleri, sosyalizm deneyimleri yenilgi ve zaferleriyle, üstünlükleri ve kusurlarıyla, eksiklikleri ve yanlışlarıyla 21. yüzyıl sosyalizminin maddi ve entelektüel koşullarını çok daha ileriye taşıdı, olgunlaştırdı.

20. yüzyılda sosyalizmin yenilgisi tarihteki bir güneş tutulmasından başka bir şey değildir. Sosyalizm yeniden ve daha güçlü gelecektir. Tarihin baharı yeniden kızıl devrim çiçeklerine bürünecektir. Tarihin yarası ve buyruğu budur.

Revizyonist SSCB'nin yıkılışının ardından ortalığı kapitalizmin zaferini ve ebediliğini kutsayan, sosyalizmin yanlışlığını ve imkânsızlığını vazeden teoriler ve burjuva gerici zırvalar kapladı. Devrim ve sosyalizm mücadelelerinin de gerilediği, ezilenlerin dünya çapında demoralize olduğu koşullarda; devrim ve sosyalizm her türlü zenci saldırının boy hedefi haline getirildi. Devrim ve sosyalizm çok yönlü gerici saldırıların ateşi altında geri çekildi. Dünya kapitalizmi sosyalizmin geçici yenilgisi koşullarını tarihsel bir fırsata dönüştürdü. Emperyalist küreselleşme saldırılarını her bakımdan boyutlandırdı ve zincirinden boşanmışçasına hızlandırdı. Sosyalizmin boşluğu ve yokluğu koşullarında dünya işçi sınıfına ve ezilenlerine en fütursuz ve acımasız biçimlerde saldırdı. 'Tarihin sonu'nu ve kapitalizmin ebediliğini ilan edip dayatan dünya kapitalizmi, emperyalist küreselleşme saldırılarıyla dünya ezilenlerinin yaşamını korkunç bir cehenneme çevirdi.

Emperyalizm bizzat kendi eli ve eylemiyle tarihin bitmediğini, sınıf mücadelesinin sürdüğünü gösterdi. İşçi sınıfı ve ezilenlerin 20. yüzyılda elde ettiği sosyal kazanımları bir bir geri aldı. Kapitalizmin sert saldırıları altında ezilenler de yeniden başını kaldırdı. Sosyalizmsiz dünyanın kötülüğünü, yavaş ve derinden hissetmeye başladı. Emperyalist küreselleşme ve neoliberal saldırganlık karşısında ezilen ve sömürülenler yeniden mücadelelerini yükseltti. Yeniden yeni bir dünya özlemini ve 'yeni bir dünya mümkündür' şiarını sınıf kavgasında dillendirmeye başladı.

Günümüzde ezilenlerin dünya çapındaki mücadelesi yükselip ivme kazanırken, devrim ve sosyalizme çok yönlü saldırılar da sürmektedir. Bu saldırılar iki ana hedefe yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki ezilenlerin sınıf mücadelesi ve devrim fikridir, bilincidir. İkincisi sosyalizmdir. Dolayısıyla uluslararası kapitalizm ve burjuvazi özünde Ekim Devrimi'ne ve onun açtığı toplumsal devrim yoluna saldırmaktadır. Tarihin bu devrimci yolunu kapatmak istemektedir. Yeni bir tarih ve devrim bilinci yaratan Ekim Devrimi, devrim ve sosyalizmi birbirinin ayrılmaz parçası

kıldı, birleştirdi. Devrimsiz sosyalizm olmayacağını kanıtladı. Sosyal reform teorilerinin ve burjuva sosyalizminin gerici karakterinin ipliğini pazara çıkardı. Ve insanlığın önüne tek bir kurtuluş yolu koydu. Devrim yolundan sosyalizm!

Burjuva Sosyalizmi Ve Devrimci Sosyalizm

Bugün emperyalist burjuvazi ve tüm gerici reformcu güçler devrim ve sosyalizmi birbirinden ayırarak, devrimci sosyalizme saldırmaktadır. Saldırıların ilk hedefi sosyalizm olmaktadır ve kendi içinde iki temel boyutu kapsamaktadır. Burjuva gerici saldırıların birinci boyutunu, sosyalizmin imkânsızlığını (kapitalizmin vazgeçilmezliğini) ispata dönük ideolojik argümanlar ve gerici teoriler oluşturmaktadır. İkinci boyutunu ise, sosyalizm fikrinin/ teorisinin ve toplumsal projesinin bozulması, iğdiş edilmesi, yozlaştırılması ve Ekim Devrimi'yle kristalize olmuş devrimci sosyalizmin, bir burjuva sosyalizmi haline getirilmesinde ifade bulmaktadır. SSCB'nin yıkılışı ve 20. yüzyıl sosyalizminin evrensel sınıf mücadelesi koşullarında kendi dönemini yenilgiyle kapaması, sosyalizmin olanaksızlığına delil olarak sunulmaktadır. Ezilenler sosyalizmin olanaksızlığına inandırılmaya, sosyalizm amacından vazgeçmeye çağrılmaktadır. Kapitalizm, özel mülkiyet, kâr hırsı insanlığın vazgeçilmez seçeneği olarak sunulmakta, hatta bencilliğin "insanın doğasında" olduğu palavrası ortaya atılmaktadır.

Sosyalizme saldırıların ikinci boyutu daha sinsî ve önemlidir. Çünkü devrimci sosyalizm yerine burjuva sosyalizmi ikame edilmektedir. İşçi sınıfı ve ezilenler burjuva sosyalizminin gerici bayrağı altına çağrılmaktadır. Böylece sosyalizmi kapitalizmin içine çekip hapsederek, kapitalizmle barışık ve onun bir parçası haline getirilen envai çeşit teori oluşturulmaktadır. Ve burjuva sosyalizmi teorileri emekçi sınıflara "yeni sosyalizm", teorileri olarak sunulmaktadır.

Günümüzde burjuva reformcular ve reformcu küçük burjuva sosyalistleri bu "yeni sosyalizm" teorilerinin bayraktarlığını ve siyasal temsilciliğini yapmaktadır. Güncel burjuva-sosyalizm teorilerinin belkemiğini bundan 160 yıl önce Komünist Manifesto'da da vurgulandığı gibi, yine insancıl kapitalizm, sosyal kapitalizm, sosyal reform vb. gerici reformcu teoriler oluşturmaktadır.

Komünist Manifesto'da burjuva sosyalizmi şöyle tanımlanıyor:

"Burjuvazinin bir kesimi burjuva toplumun varlığının devamını sağlamak için toplumsal hoşnutsuzlukları gidermek ister. İktisatçılar, insan-severler, insanlıkçılar, işçi sınıfının durumunu iyileştiriciler, hayır işleri örgütleyicileri, hayvanlara eziyet edilmesini önleme derneklerinin üyeleri, ılımlılık bağınazları, akla gelebilecek her türden gizli reformcular bu kesime girerler. Sosyalizmin bu biçimi eksiksiz sistemler haline de getirilmiştir. Bu kesime örnek olarak Proudhon'un Sefaletin Felsefesi'ni anabiliriz.

"Sosyalist burjuvalar modern toplumsal koşulların bütün üstünlüklerini, buradan zorunlu olarak çıkan savaşmaları ve tehlikeler olmaksızın istiyorlar. Bunlar mevcut toplumu istiyorlar ama onu devrimcileştiren ve çözüştüren öğelerden temizlenmiş olarak. Proletaryasız burjuvazi istiyorlar."

Günümüzde burjuva sosyalistleri de proletaryasız burjuvazi ve 'insani kapitalizm' istemektedir. Burjuva sosyalizminin pek çok çeşidi 'yeni sosyalizm' adı altında devrimci sosyalizm yerine konulmaya çalışılmaktadır. Bu burjuva sosyalizmlerinin hepsi Ekim Devrimi ve yaşanmış sosyalizmi reddederek varlığını duyurmaktadır. Postmarksist, postmodern, reformcu pek çok burjuva teorisyen, "özgürlükçü sosyalizm", "demokratik sosyalizm", "anarşist sosyalizm", "yeşil-ekolojist sosyalizm", "güzel/cici", "gü-leryüzlü" vb. yaftalarıyla devrimci sosyalizmin, aynı anlamda Ekim Devrimi'nin toplumsal devrim yolunun vaktinin geçtiğini ilan edip, kendi burjuva sosyalizm teorilerinin bayrağını göndererek çekmektedirler.

Kimi burjuva sosyalistler "iktidar olmadan dünyayı değiştirme" zırvasını teori katına yükseltmektedir. Kokuşmuş ve çürümüş sosyal reformculuğu yeniden ısıtıp ezilenlerin önüne koymaktadır. Kapitalizmin defolarını onarmakla mükellef sosyal reformculuğu retorikle bezeyerek ezilenlere devrim diye sunma sihirbazlığına soyunmaktadır. Ortalık sözle dünyayı değiştirme iddiasında olan söylem teorilerinden geçilmektedir. Kimi burjuva sosyalistleri daha ileri giderek "iş"i kökünden çözmektedir. Proletaryanın devrimci sınıf olmaktan çıktığını, hatta proletaryanın ortadan kalktığını -ilan etmektedir. Proletaryayı felsefi ve spekülâtif söylem teorileriyle ve el çabukluğuyla ortadan kaldırmaktadır. Devrimin sınıf öznesi olmadığına

göre devrime de gerek yoktur denmektedir. Komünist Manifesto'nun işaret ettiği noktaya geliyoruz. Küçük burjuva sosyalist sihirbazların elinde; abrakadabra, elveda proletarya! Proletarya yok, çokluk var! Böylece, burjuva sosyalizminin bayrağını yükseltiyorlar. Varılan yer, sonuç; 'proletaryasız burjuvazi' limanıdır. Dön, dolaş, gel aynı yerdeyiz: Kapitalizm! Burjuva sosyalizminde kapitalizmden çıkış yoktur. Ezilen insanlık kapitalizme mahkûmdur. Kapitalizmden öte yol, tarih vs. yoktur. Burjuva sosyalizminin tüm parıltılı retoriğiyle anlattığının özü-özeti budur. Kutsal kapitalizme sosyalistçe âmin demektir!

Burjuva sosyalistleri ve tüm burjuva gerici koro, ilkin sosyalizm düşüncesine ve pratiğine; ikinci olarak, ezilenlerin devrim fikrine ve mücadelelerine karşı saldırılar yürütmektedir. Ekim Devriminin yarattığı sosyalizmi toptan reddeden burjuva sosyalizmi aynı biçimde sosyalizme devrimle varmanın olanaksızlığını ve gereksizliğini de teorileştirmektedir. Devrimler döneminin kapandığını vazedmektedir. Kapitalizmin tamirciliğine ve kölelik düzeninin reformasyonuna soyunan burjuva sosyalistleri ile bilumum postmarksist, postmodem, "yeni sosyalist", devrim yerine evrimi koymaktadır. Bu nedenle önce ezilenleri devrim fikrinden uzaklaştıracak ve vazgeçirerek devrimci sınıf nosyonuna saldırılar yoğunlaştırılmaktadır. Devrimi yapacak, örgütleyecek sınıflara, devrimin faillerine, özneye, devrimcilere saldırmaktadır. 'Tarihin öznesi yoktur' zırvasıyla insanlık tarihinin tüm gerçeği, yasaları tersyüz edilmektedir. Tarih bilinci çarpıtılmaktadır. Bir bilinç ve bellek katliamı yapılmaktadır. Tarihin itici gücü ve dinamosu olan sınıf savaşmaları reddedilmektedir. Burjuva sosyalistleri 'toplumu devrimciyeştiren ve çözüştüren öğeleri' tarihten temizlemek istemektedir. Devrimciliği, özneyi tarihin dışına atmaktadır. Tarihin öznesi yoktur, devrimler çağı kapandı gibi teorik-ideolojik argümanlarla ezilen sınıfların tarihteki devrimci rolleri reddedilmektedir.

Böylece ezilen sınıfların kendi tarihlerini yapamayacakları, tarihi kendi sınıfsal amaçları doğrultusunda değiştirmeyecekleri gerici fikri vazedilmektedir. 'Öznenin ölümü' teorisine devrim(ciliği)n olanaksızlığı ve gereksizliği temellendirilmeye çalışılmaktadır. Devrim, devrimcilik, öncü, parti vs. vb. sınıf savaşmalarının temel ideolojik-politik ve pratik gerçekleridir. 'Tarihin

öznesi yoktur' gerici fikri tüm bu gerçeklerin, kavramların 'iş'ini kökünden bitirmek için ileri sürülmektedir. Gerçeği tahrif eden bu teoriler gerici-ideolojik söylem ve kurgulardır. Ve yaşamda, sosyal ve siyasal insan pratiğinde yanlışlığı sürekli açığa çıkan çürük tezlerdir.

Burjuva sosyalistleri devrimler döneminin kapandığı gerici zırvasını vazedirken, sınıf bilinci ve sezgileri güçlü emperyalist devletler, 21. yüzyılın 'ayaklanmalar yüzyılı' olacağı analizi ve öngörüsüyle konum almaktadır. Egemen sınıflar 21. yüzyılda ayaklanma ve devrim beklemektedir; buna göre konum olarak "önleyici" hazırlık yapmaktadır. Burjuva sosyalistlerinin allı pullu teorilerine kulak asmamaktadır. Bu teorilerin ezilenleri uyutmak ve aldatmak için kullanılmasını şevkle ve zevkle desteklemektedir. Gelgeldim ezilenler ve emekçiler için 'yeni sosyalizm' manifestolarıyla ortalıkta gezen burjuva sosyalistleri "dünyayı devrimsiz dönüştürme"yi tahayyül etmektedir. Devrimin gereksizliği ve geçersizliği üzerine olmadık teorik akrobasilere ve hokkabazlıklara başvurmaktadır.

Toplumsal tarihin 'öznesiz', yani failsiz, yani devrimcisziz, yani eylemsiz; 'ereksiz', yani yön-süz, yani sınıfsal bakımdan amaçsız, bir kendinde süreç, kendi kendine çalışan bir makine olduğunu söyleyen bu burjuva sosyalistlere yaşamın devrimci gerçekleri cevap vermektedir.

Yaşadığımız tarih ve dünya gerçekleri burjuva sosyalistlerinin tüm bu devrim ve devrimcilik düşmanı ideolojik kurguların ezilenleri aldatmak amaçlı kuyruklu yalanlar olduğunu göstermektedir. Tarihin yön-süz, amaçsız, failsiz olduğunu ileri süren bu pek akıllı teorisyenlere; şu yaşadığımız dünyada sınıf olarak emperyalist burjuvazinin neoliberal kapitalizm için kendi devletleri marifetiyle önünü nasıl açtığını sormak gerekmiyor mu? Bu emperyalist devletler bir sınıf devleti değil midir? Uluslararası burjuvazi kendi tarihini yapmıyor mu? Bu tarihin bir ereği/amacı yok mudur? Bu tarih amaçsız, öznesiz, failsiz mi gerçekleşiyor? Peki, işçi sınıfı devrimci olmaktan çıktı mı? Ezilen halklar, ezilen cins, ezilen inançlar vb. devrimci bir rol oynamıyor mu artık? O halde dünyanın tüm coğrafyalarında ezilen ve sömürülenlerin mücadelesi neyin nesi? Latin Amerika'da yükselen kavga bayrakları nedir? Nepal'de gerçekleşen devrim? Dünyada yankılanan yeni bir dünya mümkündür şiarı neyi anlatmaktadır?

İşçi sınıfı ve ezilenler söz konusu olunca, öznenin öldüğünü ilan etmek, işçi sınıfının tarihte devrimci rol oynayamayacağını teorileştirmek, açık ki ezilenlerin tarih yapma, devrim yapma fikrinden ve hakkından vazgeçirilmesini amaçlayan gerici bir safsatadır. Emperyalizm, burjuvazi, egemen olan özne olarak tarihe kendi amaçları için yön verecek, tarih yapacak ama sıra ezilenlere gelince özne ve devrimcilik ölecek! Proletarya burjuvazinin karşısına örgütlü devrimci sınıf olarak çıkamayacak! Ezilenler tekellere karşı kendi taleplerini bayraklaştırmayacak! Devrim yapamayacak! Çünkü işçi sınıfı devrimciliğini, özne olma vasfını yitirmiştir. Marksist-leninist tarih, devrim ve sosyalizm teorileri yanlıştır. Oh ne âlâ! İşte burjuva sosyalistlerinin inanmamızı istedikleri ve söylem teorileriyle süsleyip püsledikleri burjuva yalan ve masal budur.

Bu burjuva sosyalist masallara inanacak değiliz elbette. Ne tarihin öznesi öldü, ne sınıf mücadeleleri bitti, ne tarihin sonu geldi. Her şey yerli yerinde durmaktadır. Tarih sınıf savaşmaları ve devrimler tarihi olmaya devam etmektedir. Devrim her yerde ve her şeydedir. Doğada, toplumda, düşüncede, bilimde... Devrim köklü bir dönüşümdür. Ani ve sıçramak bir nitelik değişimini durumun bir halden başka bir hale geçmesini ifade eder. Toplumsal devrim, toplumsal altüst oluşu ve yeni bir toplumsal düzenin kurulması demektir. Toplumsal ve siyasal devrimlerin faileri, özneleri sınıflardır. Devrimciler bu sınıf ve devrim mücadelesinin öncü kurmaylarıdır.

Devrimci

Devrimcilik 'özel faal' olanı anlatır. Devrimci bilinçli, kasıtlı, amaçlı, politik eylem yapan kişidir. Kendiliğinden ve bilinçsiz sürecin, bilinçli öznesidir. Müdahale eden, değiştiren, yenileyen, yıkan, tasarımılayan ve yeniden kurandır. Devrimcilik insana içkindir. Çünkü bilinçli eylem ve emek insana mahsustur. Ve bu özellik insanın toplumsal özünün oluşturucu ve aynı zamanda belirleyici ögesidir. İnsan eylem yapan, emeğiyle üreten kendi koşullarını en geniş anlamda dünyayı ve o dünya içinde kendini de değiştirip dönüştüren varlıktır. Dolayısıyla devrim ve devrimciliğe inanmak insanın kendisine ve insana inanıp güvenmesidir. Dünyayı yaratan emeğin ve eylemin yaratıcı gücünün farkında olmaktır. İnsanın değiştirme gücüne, yenilenme arzusuna,

daha özgür, eşit, adil ve mutlu yaşama arzusuna inanmaktır. Bu anlamda devrimcilik ve sosyalizm düşüncesi insanın toplumsal doğasına içkindir. Bu özellikler insanlığın toplumsal mayasında, özünde bulunmaktadır. Tarihin her döneminde insan doğasında verili olan bu öz değişik sınıfların eyleminde, farklı ideolojik ve siyasal biçimlerde, farklı eşitlik teorileriyle sosyalizm biçimleriyle ezilenlerin isyan ve kurtuluş mücadeleleriyle açığa çıkmıştır.

Devrimcilik, iktidarı hedefleyen ve iktidara karşı yapılan sınıf temelli politik-ideolojik karakterli eylemdir. Egemen sınıfın iktidarına ve toplumsal düzenine karşı ezilen sınıfların gücünü, politikasını, alternatiflerini oluşturan ve hayata geçiren politik ideolojik örgütsel eylemler bütünüdür.

Devrimcilik programda, toplumsal devrim amacını ilan eder ve önüne çezeceği, gerçekleştireceği hedefleri koyar. Ezilenlerin taleplerini bayraklaştırır. Yeni bir toplumsal düzen kurmayı ilan eder ve bu amaç doğrultusunda ezilenleri kavgaya çağırır.

Devrim şiddetli bir alt üst oluştur ve kapitalizmden sosyalizme geçişin yegâne yoludur. Devrim, gül bahçesinde yapılmaz ve "devrimin yolu engebelidir, dolambaçlıdır, sarptır".

Devrimcilik stratejide, devrimci sınıfları mevzilelendirir. Sınıf savaşımını başta iktidar aygıtı olmak üzere belli amaç ve hedefler doğrultusunda örgütler. Devrimci planlar. Ezilenlerin sınıf savaşımını öncü parti kurmaylığında yönetir, sınıf savaşımını büyütür ve tarihe yön verir.

Devrimcilik taktikte, siyasal iktidarın bir bütün olarak egemen sınıfların uygulamalarının karşısına, örgütlü çıkar. Kendi sınıf politikalarıyla taktik eylem planlarıyla egemen sınıfın politikalarını engeller, sınırlar, boşa çıkarır. İktidar çarkına çomak sokar. Devletin işleyiş ve biçimine karışır, politika yapar. Tüm taktik politikalarını iktidar perspektifiyle yürütür. Bu mücadeleler içinde ezilenleri eğitir, devrime hazırlar.

Devrimcilik teoride, kendi pratiğinde ve uluslararası sınıf mücadele deneylerinden devrimci sonuçlar çıkarır. Deneyleri soyutlar genelleştirir, sistemleştirir. Dünya gerçeklerini çözümler. Devrimci pratiğin önünü açacak fikirler üretir. Fikirleri bilimsel teoriye, sınıf mücadelesi teorisine dahil eder. Pratiğin önünü teorinin ışığıyla aydınlatır.

Ekim Devrimi tüm bu devrimci bilinç ve birikimin adıdır ve bugün de devrimciliğin temel referanslarından. Devrimciliğin teorik ışığı, pratik kılavuzudur. Diğer adı leninizmdir. İktidar bilinciyle mücadele yürütmenin, öncü iradenin, devrimin ve ezilenlerin burjuvaziye karşı siyasal bir ordu olarak birleştirmenin ve savaş-tırmanın, egemenleri devrimci zor yoluyla alaşağı etmenin devrimci çizgisidir, yoludur. Ekim Devrimi Bolşevik düşünce, yöntem ve iradedir. Ezilenlere ve onların devrimci dönüştürücü gücüne inanmaktadır, kitlelere güvenmektir, ezi-

lenlerden öğrenmeyi bilmektir. Her koşulda ve her dönemde devrimci olanı bulmak, devrimci olanaklara hücum etmektir. Cüretli, yaratıcı ve atılımcı olmayı başarmaktır.

Bugün Ekim Devrimi bilincine, edinimlerine sınıksız sarılarak, ML bilinci güncelleyerek, yenilgi ve zaferlerden dersler çıkararak, günümüz sınıf mücadelelerinin gerçeklerini teorik olarak çözümleyerek, pratik olarak çözerek ve en sonu, en önemlisi 21. yüzyıl devrimciliğini yaratıp muzaffer kılarak yeni Ekim Devrimlerinin yolu açılabilir.

Petras'ın 20. Yüzyıl Sosyalizminden Çıkarttığı Dersler Üzerine

Memleket Dayanışması Mı? Proleter Dünya Devrimi Mi?

Haydar Özkan

ABD'li sosyalist aydın James Petras'ın "21. Yüzyıl Sosyalizmi üzerine düşünceler" başlıklı makalesi, sendika.org sitesince çevrilerek yayımlandı. (Yazıyı EK'te yayımlıyoruz.) Bu kısa makalede Petras, yayıncılarının ifadesiyle "Bir taraftan 20. yy. deneyimleri üzerinden 21. yy. sosyalizmine ilişkin kimi dersler çıkarırken, bir taraftan da isim vermeden Küba ve Venezüella devrimlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunuyor".(1) Tartışmanın arka planını oluşturan, Petras ile Castro arasındaki polemik, "Küba'yı Savunmak" başlığı altında kitaplaştırmıştı.(2)

Gerçekten de makale, Petras'ın sosyalizme yaklaşımlarını genelde Küba örneği üzerinden ortaya koyuyor. Bu bakımdan dar deneyci bir yazı olduğu söylenebilir. Küba'da sosyalist bir ekonominin ne denli var olduğu ayrı bir tartışma olmakla birlikte, bu küçük adanın pratiğinden hiçbir koşulda, sosyalizm adına genel evrensel sonuçlar çıkarılamayacağı aşikâr bir durumdur.

Ancak nihayetinde yazı "20. yy. sosyalizmi" ile ilgilidir ve fikirler bu deneyimlerin genel eleştirisi adına öne sürülüyor! Dolayısıyla burada daha genel olarak, Petras'ın "21. yy. sosyalistlerine önerileri" ile ilgiliyiz.

Yazıda 20. yüzyılda sosyalist hükümetlerin eşitliği sağlayamadığı, bunu "onur ve haysiyet" üzerine boş sözlerle ikame etmeye çalıştığı belirtiliyor. Petras, sosyalizmin öncelikle iyi yaşam standartları sunması gerektiğini düşünüyor.

Sosyalist topluma özgü ahlakın, adanmışlığın, toplum için çalışmanın, kısacası sosyalizmin yeni insanını inşa edecek ideolojik parametrelerin değil, halkın tüketim arzu ve taleplerinin esas alınmasını öneriyor.

"En temel anlamda 'sosyalizm'in, kapitalizm altında olduğundan daha iyi bir maddi hayata dönük bir araç olduğunu hatırlamak önemlidir: Daha yüksek yaşam standartları, daha geniş siyasi özgürlük, koşullarda toplumsal eşitlik ve iç ve dış güvenlik. 'Saygı', 'haysiyet' ve 'dayanışma', sadece bu temel maddi hedeflere eşlik eden şeyler olarak anlaşılmalıdır, ikameler olarak değil. ... Adalelin soyut ilkeleri adına maddi yaşam standartlarından 'fedakârlığı' idealleştirerek 'sosyalist' olduklarını iddia eden hükümetler, modern dinamik bir sosyalist hükümetten çok, dini düzenin 'ruhani sosyalizmi'ne yakındırlar."

Yazının temel vurgusu bu, bir "tüketici sosyalizmi" eğilimi ortaya koyuyor.

Ancak bu geniş kaynaklarının nasıl yaratılacağı yazı boyunca bir muamma olarak kalıyor.

Diğer taraftan Petras, örneğin sosyalist hükümetlerin dünya devrimine ve enternasyonal dayanışmaya yönelik politikalarını, bunlara ayrılan kaynakları da eleştiriyor:

"Denizaşırı dayanışma ve misyonlar, sosyalist rejimin başlıca dahili sınıf tabanı için maddi

yatırımları arttırmak ve derinleştirmenin yerine önceliğe alınmamalıdır. Dayanışma memlekette başlar. ... 20. yüzyıl sosyalist hükümetleri, büyük miktarlarda yardımı (çoğu ilerici bile olmayan!) denizası rejimlere yönlendirerek, çoğunlukla kendi işçilerine yabancılaştılar. Sonuç olarak, ‘uluslararası dayanışma’ adına yerel ihtiyaçlar ihmal edildi. 21. yüzyıl sosyalizminin ilk önceliği, memlekette dayanışmadır.”

Bu iki anlayış arasındaki göz çıkaran çelişki, Petras’ın sosyalizmi “ulusal” ölçekler içinde düşündüğünü ve ele aldığını gösteriyor. Anlaşılan Petras, 20. yüzyılın tek ülkede sosyalizm pratiğini idealleştirerek teori katma yükseltmeye yönelmiş. Yeni bir tek ülkede sosyalizm modeli kurmaya girişmiş. Yani Petras’ın istediği öyle bir “sosyalizm” ki; hem halka büyük maddi olanaklar ve ileri bir yaşam standardı sunacak (ki bu, üretici güçlerin çok geniş bir ölçek üzerinde ve ileri düzeyde örgütlenmesi demektir), hem de bunu tek bir ülkenin maddi kaynaklarına dayanarak yapacak! Dayanışma memlekette başlayacak; sosyalizm o tek ülkenin sınırları içinde mükemmelleşerek her türlü tüketim olanağını sunacak.

Buraya kadar gelen fikre şu soruyu sormamız şarttır: Bölüşüm (ve tüketim) ilişkileri, üretim ilişkilerinin bir uzantısı ve sonucu değil mi? Sosyalist bir ülkede üretici güçlerin gelişim düzeyi, üretim ilişkilerinin niteliği, dünya devriminden ve dünyada sosyalizmin gelişiminden (bir zerre dahi olsa) koparılabilir mi? Tek tek sosyalist ülkelerde ekonominin (dolayısıyla halkın yaşam tarzının) gelişimi, dünya devriminin gelişiminin doğrudan sonucu değil midir? Emperyalist zincirden koparak sosyalist devrimi gerçekleştiren her bir ülke, sosyalist ekonomilerin tümünün gelişimi bakımından bir ileri hamle anlamına gelmez mi?

Öyleyse; Petras, hem halka büyük tüketim olanakları sunacak gelişkin üretici güçler istiyor, hem de bunun temellerinden birini oluşturan dünya devrimi perspektifine, enternasyonalist politikaya muhalefet ediyor.

Bu konuda Petras’ın tam tersini düşünüyoruz. Gelişkin bir sosyalist ekonomi ancak giderek genişleyen bir devrimler zinciri temelinde kurgulanabilir, kurgulanmalıdır.

Denklemini şöyle kuralım: Tek bir ülkede zafere ulaşan sosyalist devrim, eğer emperyalist dünya

ekonomisinden kopuşmak, kapitalist üretim ilişkilerini hızla dönüştürmek ve yeni bir emek üretkenliği düzeyi temelinde gelişkin bir sosyalist ekonomi inşa etmek istiyorsa, devrim ateşini bölgesine ve tüm dünyaya yaymayı temel bir yönelim olarak gerçekleştirmelidir. Eğer tersi geçerli olursa, devrim tek ülkede tecrit kaldığı oranda kapitalizmden kopuşma düzeyi o oranda geri kalacaktır. (Tabii ki bu “tek” ülkenin hangi ülke olduğu, büyüklüğü ve sahip olduğu olanaklar önemsiz değildir!)

Bu bakımdan sosyalist bir ülkenin dünya devrimini desteklemek üzere kaynak ve imkân ayırması yanlış değil, tersine temel bir öncelik olmalıdır. Hele de ekonomilerin iç içe geçmişliğinin en ileri düzeye vardığı emperyalist küreselleşme koşullarında.

Sosyalist bir ülke, dünya işçi sınıfının vatanı ve mevzisi. Onun dünya proleter devriminin gelişimini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için ayırdığı kaynakların “başka ülkelere aktarılan kaynaklar” olarak görülmesi, kategorize edilmesi, enternasyonalist olmayan, ulusalcı bir yaklaşım olacaktır. Sosyalist ülke, dünya devriminin, dünya işçi sınıfının bir uzvu, mevzisi, organıdır.

Tek ülkede sosyalizmin inşası, dünya devriminin önünün kesildiği, devrimin yalnızlığa mahkûm edildiği koşullarda, (1920’lerde Rusya’da yaşandığı gibi) dünya proletaryasının mevzisini savunmak ve tahkim etmek amacıyla yine rol oynayabilecektir. Muhtemelen de dünya devriminin gelişim dalgaları içinde böylesi savunma dönemleri olacaktır. Ancak sosyalizm bölgesel ve dünyasal ölçeklerde ele alınmalı, öyle tasarlanmalıdır.

20. yüzyıldaki sosyalizm deneyimleri, “çok fazla” enternasyonalist oldukları için eleştirilebilir mi? Hayır, tam tersine. Yüzyıla muazzam bir enternasyonalizm pratiğiyle giren uluslararası komünist hareket ve SSCB’de zafere ulaşan sosyalizm, yüzyılın ortalarından itibaren dünya devrimi perspektifinden koptuğu, hatta giderek “kapitalizmle barış içinde bir arada yaşama/yarışma” utancına battığı için eleştirilmelidir. Petras’ın tezine dayanak yaptığı “çoğu ilerici bile olmayan” ülkelere yapılan yardımlar tam da bu son dönemlerin politikasıdır, “dünya dengesini” koruma, çeşitli bölgelerde nüfuz oluşturma adına kimi gerici hükümetler, hatta askeri cuntalar dahi bu dönemde SSCB tarafından desteklenmiştir!

Peki, Petras'ın eleştirisinden 21. yüzyılın müstakbel sosyalist deneyimleri için çıkacak sonuç ne olacaktır? Daha az enternasyonal dayanışma, sosyalist ülkenin dikkat merkezine kendisini koyması... Böyle bir anlayıştan çıkacak şey, emperyalist dünya ekonomisinden kopuşamayan, dünya sosyalizmine doğru ilerleyemeyen, kendi "ulusal" sınırlarını aşamayan bir sosyalizm anlayışı ve pratiği olabilir ancak!

Ulusal Bencillik Değil, Proleter Enternasyonalizmi

Petras'ın "Dayanışma memlekette başlar" sloganı sosyalist bir ülkede atıldığı oranda düpedüz ulusal bencilliği yayan bir slogan olur. Dünya proletaryasının, dünya devriminin çıkarlarının yerine o ülkenin proletaryasının, emekçilerinin ulusal/kesimsel çıkarlarının öne çıkarılması, esas alınması anlamına gelir. Sosyalist bir hükümet, tam tersine halkını dünyanın diğer halkları için fedakârlığa, mücadeleye, gönüllü çalışmaya çağırmalıdır. Ulusal bencilliği örgütlemek bir yana, tam tersine, bu tür eğilimlerle ortaya çıktığı her yerde çetin bir mücadele yürütmelidir. Yığınların enternasyonalist eğitimi ancak bu yoldan başarılabilir.

Diğer yandan Petras'ın ortaya attığı "memleket dayanışması" sloganının, proletarya ile küçük burjuvazi arasında dayanışma, bağlaşma, sınıf işbirliği anlamına geldiği de vurgulanmalıdır. Yani dünya proletaryasıyla çözülen bağların yerine "memleket" küçük burjuvazisiyle güçlendirilecek bağlar olacaktır. Petras'ın üretim ilişkilerim ele alıştı da bu yöne işaret ediyor.

Üretim İlişkilerinin Devrimci Dönüşümü

Petras, sosyalist bir ekonomide üretici güçlerin gelişmesinin bir diğer temel kanalı olan üretim ilişkilerindeki devrimci dönüşümler konusunda da yanlış bir yönü eleştiriyor:

"Toplumsal dönüşümler ve kapitalist mülk sahiplerinin sosyalist devlet tarafından tasfiye edilmesi, sadece, yeni düzenin verimliliği, çalışma koşullarını ve sosyalist kurumların tüketicilerine karşı sorumluluğu geliştirebildiği takdirde haklı çıkarılabilir. Örneğin, bazı sosyalist rejimlerde, 'devrimci atak' kisvesi altında devlet, 'kapitalistleri tasfiye etmek' adına müdahale ederek, binlerce küçük ve orta boy kentli perakendeci işletmeyi imha etmişti. Sonuç bir fel-

ketti: Dükkânlar kapalı kaldı; devlet küçük işletmeler yığını örgütlemekte beceriksiz oldu ve işçilerin büyük bir kısmı hayati hizmetlerden yoksun kaldı."

Burada eleştirilen "bazı ülkeler" açık ki, Küba'dır ve Küba'nın 1968'de gerçekleştirdiği "Devrimci Hücum" hamlesidir. Fidel'den aktaracak olursak, bu hamlenin çerçevesi şöyledir:

"Man 1968'de, devrimci bir saldırı düzenlendi. Bu devrimci saldırının sonucunda çok sayıda küçük işletme ulusun eline geçti. Böylesi bir önlem, sosyalizmin inşasının bu aşamasında bir ilke sorunu olarak zorunluluktan değil, emperyalizm tarafından dayatılan son derece sert ekonomik abluka koşullarında ülkemizin özgül durumunun sonucu olarak ve aynı zamanda insan ve mali zenginliklerini optimal bir şekilde kullanma zorunluluğunun sonucu olarak ortaya çıkıyordu. Bu önlem, süreci tıkayan şehirli kapitalistler tabakasının olumsuz politik eylemini engelledi."(3)

1968-70 dönemi Küba ekonomik politikasının "sola" saptığı yıllardır. "Devrimci Hücum" hamlesiyle kamulaştırmanın yönü küçük burjuvaziye yöneldi. (Küba devleti o döneme kadar emperyalistlere, tekellere ve orta burjuvaziye ait tüm üretim araçlarını zaten kamulaştırmıştı.) Diğer yandan ücretlerle çalışma zamanının bağı kopartıldı. Oysa önceden işçinin ücretini alması çalışma saatini doldurmasına, "normu" yerine getirmesine bağlıydı. Bu dönem, 1970 yılındaki ünlü "10 milyon ton şeker kamışı hasadı" hedefti hamlenin boşa çıkmasıyla son buldu. Bu politikalar sonraki yıllarda Küba partisince de sol sapma olarak eleştirildi. (Bu kez de başka yanlışlıklar yapıldı, ama konumuz bu olmadığı için geçiyoruz.)

Ancak Petras'ın özellikle bu örneği seçmesinde bir maksat var. Örneğin makalesinde sıkça eşitlikten söz etmesine rağmen Petras, Çin'deki, Vietnam'daki vb. kapitalist restorasyon politikalarını eleştirmiyor. Ancak eleştirmek için Küba'daki "devrimci hücum"u seçiyor. Bu, onun Raul Castro'nun reformlarını ele alışıyla ilgili. Raul reformlarının sıkı bir destekçisi olarak Petras, bu geri adımları teorik bir çerçeveye oturtmaya çalışıyor. Raul reformları da özü itibarıyla halkın tüketim ihtiyaçlarının karşılanması için meta ekonomisi ve tarımda özel mülkiyet karşısında atılan kimi geri adımlardan oluşuyor.

Buradan üretici güçlerin gelişimi konusuna dönersek. Sosyalizmde üretici güçlerin gelişimiyle üretim ilişkilerinin sosyalist yönde dönüşümü arasında çok sıkı bir bağ vardır. Üretici güçlerin nicel gelişimi, üretim ilişkilerindeki nitel dönüşümlerin imkânlarını biriktirir. Üretim ilişkilerindeki devrimsel dönüşümler ise üretici güçlerin özgürce ileri atılmasının önünü açar, zemini oluşturur. Sosyalist bir ekonomide, üretim ilişkilerinin ileriye doğru dönüşümü durursa, duraksarsa üretici güçlerin gelişimi de nihayetinde durağanlığa düşer. Bunu Sovyetler Birliği'nde Lenin-Stalin ve Kruşçev-Brejnev dönemlerinin karşılaştırılması çok açık biçimde ortaya koyar. Lenin ve Stalin döneminde üretim ilişkilerinin devrimci dönüşümleri (sanayinin kamulaştırılması, sosyalist merkezi planlı ekonominin inşası, köylülüğün kolektifleştirilmesi, sovhozlarının kurulması) üretici güçlerin de fırtınalı biçimde gelişmesine yol açmıştır. Kruşçev'le başlayan kapitalist restorasyon politikaları ise üretim ilişkilerinde geriye doğru bir dönüşümü (meta ekonomisinin alanının genişletilmesi, işletmelerin kâra göre üretime geçirilmesi, makine traktör istasyonlarının kolhozlara satılması, kolhozcu köylülere bireysel bahçe tarımı yapma imkanı sağlanması vb.) getirdi ve üretici güçlerin gelişiminde de önce duraksamaya, sonra tıkanmaya yol açtı. Nihayetinde açık kapitalist ekonomiye geçiş ve dünya kapitalizmiyle bütünleşme yolundan, kapitalist restorasyon süreci muazzam bir yıkımla sonuçlandı (Gorbaçov ve sonrası).

Sosyalist bir ekonomi, üretim ilişkilerinde sürekli ileriye dönüşümlerle ilerler, güçlenir. Bugün köylülüğün kolhozlaştırılması ileriye doğru muazzam bir devrimci adımken, yarın kolhozların da dönüşümü gündeme gelir. Nihayetinde sosyalizm bir geçiş toplumdur.

Petras'ta komünizm hedefi ve perspektifi yok. Dolayısıyla O, sosyalist ülkeyi kendinde bir amaç olarak ele alıyor. Sosyalist ülkelerden komünist dünya toplumuna, sosyalist ekonomiden komünist ekonomiye doğru giden iki temel çizgiyi "unutması" bunların yerine "memleket dayanışması" ve "nitelikli tüketim"i geçirmesi tabii ki temelde buraya dayanıyor. Petras, halkın tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasının yolunu, meta ekonomisiyle uzlaşma, dolayısıyla küçük burjuvaziyle uzlaşma ve ona alan açma politikasında görüyor. Sorunu koyuşuyla, küçük meta

üretiminin tasfiye edilmesi durumunda "halkın tüketim ihtiyaçlarının giderilemeyeceğini söylemiş oluyor.

Kuşkusuz kendi emeğine dayanan küçük mülk sahipleriyle ilgili sosyalist politika, büyük ve orta burjuvazide olduğu gibi, doğrudan mülksüzleştirme olamaz. Proletarya, ülke ekonomisinin gelişkinliği ölçüsünde kır ve kent küçük burjuvazisini tedricen dönüştürmeye girer. Yöntemler farklı olsa da burada da amaç tam toplumsallaştırmayı başarmaktır. Sosyalizm, sadece büyük fabrikaların, kapitalist çiftliklerin ve bankaların değil; küçük esnaf işletmelerinin, küçük ve orta köylü işletmelerinin de toplumsal mülkiyet altında birleştirilmesini hedefler. Devrimin gerçekleştiği ülkedeki üretici güçlerin gelişkinlik düzeyi, bu görevin zorluk derecesini ve ne kadar uzun bir tarih dönemini kapsayacağını ortaya koyar. 21. yüzyılda bu koşullar dünya ölçeğinde daha gelişkindir ve küçük meta üretiminin toplumsallaştırılması görevi 20. yüzyıla göre nispeten daha sancısız olacaktır. İnsanlık tam toplumsallaştırmaya nesnel olarak daha yakındır. Petras bu olguya dikkat çekeceği yerde, dikkatleri meta ekonomisinin korunmasına, piyasa ilişkilerinin tümüyle tasfiye edilmemesine çekiyor.

Küçük burjuvazi, meta ekonomisi demektir. Kentte esnaf, serbest meslek sahipleri, kırdaki üretici köylülük ve onların etrafındaki araçlar, meta ekonomisinin unsurlarıdır ve meta üretimi, her gün yığınsal ölçekte kapitalizmi yeniden üretir. Sosyalizmin gelişkinliği, küçük meta ekonomisinin kolektifleştirilmesi ve giderek toplumsallaştırılması ile de ölçülür. Sosyalizm tam toplumsallaşmaya ne kadar yaklaşırsa, üretici güçlerin gelişiminin zemini de o kadar olunlaşır.

Meta ekonomisi ve onun dayandığı değer yasası ne kadar önemsizleştirilirse, en geniş halk kitlelerinin sağlık, eğitim, konut, gıda vb. kullanım değerlerine ulaşımı o kadar mümkün olur. Tersine anılan sosyal hizmetlerin, yanı sıra sanayi, tarım ve hizmetler sektörü ürünlerinin halka bedelsiz sunulması, metaların dolaşım alanını küçültür. Petras'ın bu bağlantıyı kurmadığı açıktır.

Petras; "Kapitalizm, toplumsal eşitsizlikler üzerinden devam eder; sosyalizm daha geniş eşitlik vasıtasıyla derinleşir. ... Sosyalizm her şeyden önce toplumsal eşitlikle ilgilidir. Gelir seviye-

sinde, okullarda ve hastanelerde eşitlik; sınıflar arasında ve içinde eşitlik” diyor.

Doğrudur;

Kapitalizm eşitsizlik üretir; sosyalizm eşitlik üretir.

Kapitalizm değişim değerini çoğaltır; sosyalizm kullanım değerini.

Kapitalizm özelleştirir; sosyalizm toplumsallaştırır.

Kapitalizm metalaştırır; sosyalizm metasızlaştırır (meta olmaktan çıkarır).

Sosyalizmin daha geniş eşitlik üretmesi eğilimi, ancak üretim araçlarını tam toplumsallaştırma, ürünleri meta olmaktan çıkarma ve giderek sınıfları ortadan kaldırma yönündeki hareketiyle birlikte ele alınabilir. Bu ikisini birbirinden koparmak, hem sosyalist hükümete küçük burjuvaziyle uzlaşmayı, meta ekonomisinin alanını genişletmeyi önermek hem de “daha geniş eşitlik”ten söz etmek; bir tutarsızlıktır.

Raul Castro Reformlarına Yaklaşım Sorunu

Petras, sendika.org editörünün de dikkat çektiği üzere, “Makalede Küba devriminin Raul Castro dönemindeki reformlarına ilişkin olumlu bir çerçeve çiziyor.” Raul Castro’nun reformlarının içeriğinin; ücret eşitliğini kaldırma, tarımda özel mülkiyetin önünü açma, halkın tüketim taleplerine öncelik verme olduğu biliniyor. Petras da, önceliğin “halkın temel tüketim kalemlerindeki kronik eksiklikler hakkında yükselen taleplerinin ve hoşnutsuzluğunun” giderilmesine yönelik politikalara verilmesini savunuyor. (Bu konuda Petras’ın Küba’yla ilgili önceki makalelerine de bakılabilir.(4))

Petras, Raul Castro’nun reformlarını desteklemekle kalmıyor, bunlarının kalıcılaştırılmasını, hatta “model”in bu eksende oluşturulmasını öneriyor. Önerisi, bu reformlarının bir taktik tavız gibi değil, stratejik bir yönelim gibi ele alınmasına denk düşüyor.

Küba’nın karşı karşıya olduğu nesnel zorluklar karşısında devrimci hükümetin meta ekonomisinin alanının genişlemesi ve tarımda özel mülkiyet yönünde verdiği bu tavızlar nasıl ele alınmalıdır? Bunlar nihayetinde ekonominin stratejik tepelerini tutmaya devam eden bir devrimci

hükümetin attığı taktik geri adımlar mı olacak? Latin Amerika’da ve dünyada yeni devrimlerin gelişmesiyle bir kenara atılacak tavız politikaları mı olacak? Yoksa bizzat küçük burjuvaziye tavız stratejisine mi dönüşecek? Petras işte bu ikincisini savunmaktadır. Kitlelerin ilelebet özveri yapması mümkün değildir, önemli olan maddi yaşam koşullarını iyileştirmektir, enter-nasyonalizm yerine memleket dayanışması önceliklidir yaklaşımları, nihayetinde gelip bu noktaya dayanmaktadır.

Şu anki haliyle dahi Küba’daki geri adımlar “daha geniş eşitlik” değil, tam tersine bariz ve açık toplumsal eşitsizlikler üretmiştir.

Bu geri adımlar, bir yandan, evet, herkese ücretsiz sağlık-egitim, çocuklara her sabah süt, herkese sosyal güvence, herkese çalışma hakkı, düşük iş saatleri vb. gibi sosyal kazanımları korumaya yarayacak mali gücü sağlamakta, ama diğer yandan da başkaca toplumsal eşitsizlikler yaratmaktadır.

Turizm sektörünün varlığı, sağladığı döviz girdisiyle, bir yandan Küba ekonomisini ayakta tutan, ücretsiz sosyal hizmetlerin fon kaynağını oluşturan temel direklerden birisidir. Ancak diğer yandan bu sektörde dövizle ücret alanlar Küba toplumu içinde ayrıcalıklı bir katmandır.

Turizmde yüksek ücretler, diğer sektörlerdeki çalışanlar arasında huzursuzluk yaratmaktadır. Eğitimli kadrolar, “eşit işe eşit ücret” yerine kendi vasıflı emeklerinin daha yüksek bir ücretle değerlendirilmesini istemektedir. Bu istekleri yanıtlanmadığı oranda işlerini bırakarak turizm sektörüne kaymaktadırlar. Bu isteği karşılamak üzere ücret makasları açılmakta, maddi teşviklerle üretkenlik artışı hedeflenmektedir.

Tarımsal üretim durağanlığa sürüklenmiştir. Buna karşı, kamu çiftliklerinin bir kısım toprağı özel girişimcilere sözleşmeyle verilerek üretim artışı sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu, muhtemelen Küba’nın gıda üretimini artıracak ve küresel gıda fiyatlarındaki artıştan dolayı Küba’nın yaşayacağı zararı sınırlayacaktır. Ancak nihayetinde bu uygulama yeni bir tarım burjuvaları kesiminin doğuşuna neden olacaktır.

Sorunun genel çerçevesini şöyle ifade edebiliriz: Ekonominin meta ekonomisi yönünde bükülmesi, nesnel ekonomik dayatmalarının ürünü olabilir. Kuşkusuz meta ekonomisi yönünde geri adım atmak yerine daha yüksek bir emek üret-

kenliğiyle ileri adım atmak temel olmalıdır.

Meta ekonomisi yönünde geri adımlar atıldığı durumda, bunlarının taktik bir geri çekiliş kapsamında mı, yoksa kapitalist restorasyon stratejisi kapsamında mı atıldığı önem kazanır. Geri adımların taktik çerçevede ele alınıp uygulandığı koşullarda dahi, bunlar giderek yerleşikleşir ve başka geri adımları zorlama yönünde bir basınç yaratır. Küba'nın yaşamakta olduğu süreç, bir yandan "eşitlik" in soyut ve genel değil, somut ve pratik olarak kurulabileceğini gösteriyor. Ancak diğer yandan "daha fazla meta ekonomisinin", asla "daha fazla eşitlik" alanına gelmeyeceğini, gelemeyeceğini de gösteriyor.

Küba'daki devrimci halk iktidarı, emek üretkenliğinde yeni bir düzeye sıçrayarak ve keza Latin Amerika'daki yeni devrimlere bağlı olarak ileri sıçrayabilir. Ekonomideki sıkışmaların gerçek çözümü bu yöndeki gelişmelere bağlıdır.

Petras, Küba'yla ilgili önceki yazısında 1991 sonrası politikalarının yarattığı toplumsal eşitsizlikleri eleştiriyor, ancak bu sorunun temellerine inmiyor, alternatif bir yol da önermiyor. Nihayetinde salt görünümleri eleştirmek ama nedenleri tartışmamak tutarlı bir duruşa götürmez.

Son Olarak

20. yüzyıl sosyalizmi ve gelecekteki sosyalist deneyimlerle ilgili tartışmaya dönelim. Sosyalizm bir geçiş toplumdur. "Sosyalizm sınıfların ortadan kaldırılması demektir" (Lenin). Sosyalist toplumun gelişim yönü, "dışta" bölge ve dünya devrimiyle en sıkı bağlanma ve kaderini dünya proletaryası ve ezilen halklarıyla birleştirme, "içte" ise, eski üretim ilişkilerinin devrimci dönüşümü, ekonominin sosyalist merkezi planlama temelinde inşası, meta ekonomisinin tedrici tasfiyesi, değer yasasının işlerlik alanının daraltılması ve giderek yok edilmesi, üretim araçlarının tam toplumsallaşmasının sağlanması, kitlelerin politikaya aktif katılımı-özneleşmesi, Sovyet (konsey) demokrasisi yoluyla işçi-emekçi kitlelerinin sınıf mücadelesinin öznesi haline getirilmesi, üretim ilişkilerindeki dönüşümlerin kitle mücadelesiyle birleştirilmesi yönünde olmalıdır. Bu üç yön arasında bir iç bağıntı ve tutarlılık vardır. Enternasyonalist devrimci perspektiflerden uzaklaşma ile içte üretim ilişkilerinin dondurulması, kitlelerin politika dışına düşmesi arasında da keza bir bağıntı vardır.

Açık ki, Petras'ın "21. yüzyıl sosyalistlerine" önerdiği güzergâh bu değildir. Hatta ilk iki noktada bunun tersidir. Bu yüzden yazısındaki, işçi kitle inisiyatifi, bürokratik yozlaşmaya karşı uyanık olmak, eşitliğin titizlikle korunması gibi doğru saptamalar da temelsiz kalmaktadır.

Dipnotlar

- (1) www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=19220
- (2) Küba'yı Savunmak Ya Da Sokağın Köflesinde Dikilmek, derleme, Kalkedon Yayınları
- (3) KKP 1. Kongre Belgeleri, Sorun Yayıncılık, s. 47
- (4) Küba: Devam Eden Devrim Ve Güncel Çelişkiler, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=13743
Küba Devrimini Savunmak: Aşkla Mı Kinle Mi?, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=13201

EK:

21. Yüzyıl Sosyalizmi üzerine düşünceler

James Petras

[Sendika.Org'un notu: Petras, bu makalesinde bir taraftan 20.yy deneyimleri üzerinden 21.yy sosyalizmine ilişkin kimi dersler çıkarırken bir taraftan da isim vermeden Küba ve Venezüella devrimlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunuyor. Makalede Küba devriminin Raul Castro dönemindeki reformlarına ilişkin olumlu bir çerçeve çizilmesinin yanı sıra, Venezüella'daki bürokrasi gerçeği ve Küba ile Venezüella'nın uluslararası yardım programlarına ilişkin olumsuz eleştirilerin ipuçları da bulunabilir.]

21. yüzyılda sosyalizme ilişkin perspektifleri incelemek için, sosyalist projeye şekil veren temel önermelerden bazılarını hatırlamak gerekir.

Dahası, çarpık yapılan ve başarısızlığa uğrayan politikaları anımsamanın büyük önem taşımasının yanı sıra, 20. yüzyıl sosyalist rejimleri tarafından erişilen temel ilerlemelerin bazılarını da hatırlamak önemlidir.

En temel anlamda "sosyalizm" in, kapitalizm altında olduğundan daha iyi bir maddi hayata dönük bir araç olduğunu hatırlamak önemlidir: Daha yüksek yaşam standartları, daha geniş siyasi özgürlük, koşullarda toplumsal eşitlik ve iç ve dış güvenlik. "Saygı", "haysiyet" ve "da-

yanışma”, sadece bu temel maddi hedeflere eşlik eden şeyler olarak anlaşılmalıdır, ikameler olarak değil. “Saygı” ve “haysiyet”e, uzun vadeli, geniş ölçekli mahrumiyet, fedakârlık ve maddi ilerlemenin gecikmiş biçimde yerine getirilmesi koşulları altında ulaşılamaz. Adaletin soyut ilkeleri adına maddi yaşam standartlarından “fedakârlığı” idealleştirerek “sosyalist” olduklarını iddia eden hükümetler, modern dinamik bir sosyalist hükümetten çok dini düzenin “ruhani sosyalizmi”ne yakındırlar.

Toplumsal dönüşümler ve kapitalist mülk sahiplerinin sosyalist devlet tarafından tasfiye edilmesi, sadece, yeni düzenin verimliliği, çalışma koşullarını ve sosyalist kurumların tüketicilerine karşı sorumluluğu geliştirebildiği takdirde haklı çıkarılabilir. Örneğin, bazı sosyalist rejimlerde, “devrimci atak” kisvesi altında devlet, “kapitalistleri tasfiye etmek” adına müdahale ederek, binlerce küçük ve orta boy kentli perakendeci işletmeyi imha etmişti. Sonuç bir felaketti: Dükkanlar kapalı kaldı; devlet küçük işletmeler yığınının örgütlemekte beceriksiz oldu ve işçilerin büyük bir kısmı hayati hizmetlerden yoksun kaldı.

20. yüzyıl sosyalist devletleri işçilerin çoğunluğuna hizmet eden verimli ve eksiksiz sağlık, eğitim ve güvenlik sistemleri inşa ettiler. Sosyalist devletlerin çoğu, doğal kaynakları üzerindeki yabancı denetimini ve sömürsünü ortadan kaldırdı ve bazı örneklerde çeşitlendirilmiş endüstriyel ekonomiler geliştirdiler. Bütün hepsinde, yaşam standartları yükseldi, suç oranı düştü, istihdam, emeklilik ve refah sağlandı. Ancak 20. yüzyıl sosyalizmi, derin yapısal krizlere önyak olan derin çelişkilerle bölünmüştü. Bürokratik merkezîyetçilik işyerindeki özgürlüğü yok saydı ve kamusal tartışmalar ile halk katılımını kısıtladı. Kamusal otoritelerin “güvenlik” üzerine yaptıkları aşın vurgu, yeni fikirleri, girişimciliği, bilimsel ve popüler inisiyatifleri engelleyerek, teknolojik durgunluğu ve kitlesel pasifizmi körükledi. Siyasi büroya dayanan seçkin maddi imtiyazlar, halkın sosyalist ilkelere dönük inancının altın oyan ve kapitalist değerlerin yayılmasına önyak olan derin eşitsizliklere neden oldu.

Kapitalizm, toplumsal eşitsizlikler üzerinden devam eder; sosyalizm daha geniş eşitlik vasıtasıyla derinleşir. Kapitalizm ve sosyalizmin her ikisinin de verimli, üretici ve yenilikçi işçilere

ihtiyacı vardır: ilki, kârları maksimize etmek için, İkincisi genişleyen bir refah devletini sürdürmek için.

21. Yüzyıl Sosyalistlerine 20. Yüzyıl Dersleri

21. yüzyıl sosyalistinin 20. yüzyıl sosyalizminin başarıları ve başarısızlıklarından alacağı dersler vardır.

İlki: Politikalar, halkın çalışma koşullarının yanı sıra yaşam [şartlarını] da geliştirme doğrultusunda hayata geçirilmelidir. Bu kaliteli barınma, hane donanımı, toplu taşıma, çevresel kaygılar ve altyapıya muazzam yatırımlar anlamına gelir. Denizaşırı dayanışma ve misyonlar, sosyalist rejimin başlıca dahili sınıf tabanı için maddi yatırımları arttırmak ve derinleştirmenin yerine önceliğe alınmamalıdır. Dayanışma memlekette başlar.

İkincisi: Kalkınma politikaları, hammaddeyi işleme, kitlesel tüketime yönelik (giyim, ayakkabı vs.) kaliteli ürünler üretecek endüstrilere ve tarıma büyük yatırımlar yapma, özellikle temel zorunlu besinlerde kendine yeter hale gelme konusuna özel bir önem vererek, ekonomiyi çeşitlendirme üzerine odaklanmalıdır. Sosyalist ekonomiler hiçbir koşulda, büyük belirsizliklerle malul olan tek ürünlere (şeker, turizm, petrol, nikel) dayanmamalıdır.

Sosyalist bir hükümet, yüksek ekonomik ve kültürel önceliklerine uygun biçimde eğitimi, gelir ve altyapı politikalarını finanse etmelidir; bu, tarım uzmanları ve becerikli tarım işçileri, becerikli inşaat işçileri (tesisatçılar, elektrikçiler, boyacılar) ve sivil mühendisler ve megaşehirleri dağıtmak ve özel taşıma yerine kamusal taşımayı ikame etmek amacıyla ulaşım işçileri ve kent ve kır plancıları yetiştirmek demektir. Halkın, havanın, suyun kalitesini, gürültü seviyesini ve besinin ulaşılabilirliğini, fiyatlarını ve kalitesini denetlemek üzere seçtiği çevre ve tüketici konseylerini onlar kurmalıdırlar.

20.yüzyıl sosyalist hükümetleri, büyük miktarlarda yardımı (çoğu ilerici bile olmayan!) denizaşırı rejimlere yönlendirerek, çoğunlukla kendi işçilerine yabancılaştılar. Sonuç olarak, “uluslararası dayanışma” adına yerel ihtiyaçlar ihmal edildi. 21. yüzyıl sosyalizminin ilk önceliği, memlekette dayanışmadır. 20. yüzyıl sosyalistleri, yerel faaliyetin önüne geçerek ve pasifliği

özendirerek, yukarıdan “refah”ı vurguladılar - “veren” hükümet ve “alan” kitleler. 21. yüzyıl sosyalizmi, makamlarını kamusal yetkileri vasıtasıyla bireysel serveti çoğaltmak ve korumak üzere kullanan ayrıcalıklı “sosyalist” burjuva bakanlara ve memurlara karşı durmak için özerk sınıf faaliyetlerini özendirmelidir. [Ancak] özerk halk örgütlenmeleri, özel şoförlü Mercedeslere binerken ve lüks yalılarda, ikinci ve üçüncü yazlıklarında sefa sürerken yüksek maaşlı sanayi işçilerine “ayrıcalıklı” oldukları gerekçesiyle saldıran ve çocuklarını yurtiçi ve yurtdışındaki pahalı ve halka açık olmayan özel okullarda okutan zengin bakanların ikiyüzlülüğünü teşhir edebilir.

Sosyalizm her şeyden önce toplumsal eşitlikle

ilgilidir. Gelir seviyesinde, okullarda ve hastanelerde eşitlik; sınıflar arasında ve içinde eşitlik. Toplumsal eşitlik olmaksızın, bütün “çeşitlilik”, “haysiyet” ve “saygı” muhabbetleri anlamsızdır. Kapitalistler de, kendi kârlarını ve zenginliklerini etkilemediği sürece “çeşitliliği” destekler. Sosyalistler, zenginliği ve mülkiyeti, siyah ya da beyaz, yerli çiftçi ya da kentli işçi, erkek ya da kadın ve genç ya da yaşlı, bütün işçilere etkili biçimde yeniden bölüştüreceği gelir ve mülk eşitliğini destekler. Yoksul olmanın ve sömürülmenin “haysiyeti” yoktur; haysiyet mücadelesiyle ve toplumsal eşitlik ve yükselen yaşam standartlarına dair sosyalist hedeflere ulaşılmasıyla birlikte gelir.

Benediktov'un Dilinden 'Stalin Ve Hruşçov Hakkında'

Sosyalizmin ekonomik temelini kuruluşu, faşizmin yenilgiye uğratılması ve savaş sonrası ekonominin yeniden inşası gibi tarihsel görevlerin başarıldığı "Stalin Dönemi" çok tartışıldı ve tartışılıyor. Yine 20. Kongre'yle girilen süreçte Sovyetler Birliğinin sosyo-politik ve sosyo-ekonomik karakterlerinin ne olduğu tartışmalara konu oldu ve oluyor. '91 yıkımı, tüm bu tartışmaları daha geniş bir perspektiften ve yeni sorularla ele alma gereğini adeta koşulladı. V. Litov'un kitabı, Stalin ve Kruşçev (Hruşçov) şahsında yürütülen tartışmalar ekseninde politik, iktisadi ve toplumsal gerçeklere ayna tutuyor. Sorunlara daha yakından bakma fırsatı yaratıyor.

Yayına V. Litov'un hazırladığı kitap, Tarım ve Köy İşleri Halk Komiserliği (Bakanlığı) bünyesindeki değişik görevlerden sonra, 1938-58 döneminde Tarım Halk Komiserliği sorumluluğunu üstlenen İvan Aleksandroviç Benediktov'la yapılan görüşmelerden oluşuyor.

'80'li yılların başında gerçekleşen söyleşilerin ilk bölümü ancak 1989'da "Ülkemiz İkinci Bir Hruşçov'a Dayanamaz" başlıklı kısmı ise 2003'te yayımlanma imkânı bulmuş. Çünkü, Benediktov'un öngördüğü gibi, başvuru dergiler ortaya çıkan metni yayımlamayı kabul etmemişler.

Birinci baskısı geçtiğimiz Şubat'ta "Yazılama Yayınevi" tarafından yapılan bu 103 sayfalık kitap, Stalin'in önderlik ettiği süreç ile Kruşçev ve ardıllarının yönettiği dönemin değişik yönleriyle değerlendirilmesini içeriyor. Açık sözlü, tarihsel gerçekler karşısında objektif olabilmeyi

önde tutan, diyalektik materyalist yöntemi kullanma hünerine sahip Benediktov, V. Litov'un, "geçmiş anlama çabasının samimiyetine" inanarak, sorularını berrak sözlerle yanıtlıyor.

Genel geçer laflar etmiyor, Benediktov. Söz kalabalığı da yok tarzında. Yalın, net ve inanarak konuşuyor. Süreçleri bizatihi yaşamış ve yine olup bitenler hakkında yeterince düşünmüş olmanın özgüveniyle tartışıyor, iddialarda bulunuyor, değerlendirmeler yapıyor.

Söyleşinin şanssızlığı, V. Litov'un, muhatabının, dönemin Sovyetler Birliği hakkındaki kimi vurgularına ve '91 yıkımını öngören sözlerine sorular sormaması, o konularda bir düşünsel enerji sarf etmemesi. Oysa '80'ler dünyasında, Stalin'in önderlik ettiği dönem kadar, 20. Kongre sonrası sürecin gerçekleri de çok önemliydi.

Benediktov, soruları yanıtlarken, Sovyetler Birliği tarihi içinde belirli dönemlerde adları öne çıkmış Tuhaçevskiy, Vişinskiy, Beriya, Mehlis, Mikoyan, Malenkov, Jukov, Yagoda, Yejov ve Voznozovski gibi bireyler hakkında da kimi bilgiler sunuyor, gözlemlerini, düşüncelerini anlatıyor.

Stalin'in önderliği, Politbüro'nun işleyişi, Stalin'in önderlik tarzı, kolektivizm anlayışı, destek verdiği, önlerini açtığı kadro tipi, genç kadrolara karşı tavrı, adalet anlayışı, bireysel yaşantısı, çalışma temposu, bilimsel gelişmelere yaklaşımı, öğlenci olabilme istek ve pratiği vb. konularda gözlemlerini sergileyen Benediktov, Stalin'in Kruşçev ve partinin önde gelen kimi kad-

roları hakkındaki düşüncelerini, son yıllarında parti genel sekreterliği için kimi ilk tercih olarak gördüğü, o parti kadrosunun ne tip özelliklere sahip olduğu ve Stalin'in ölümü sonrasındaki serüveni gibi üzerinde çok spekülasyonlar yapılmış bir dizi önemli konuyu çarpıcı örneklerle ele alıyor söyleşi boyunca.

Aynı biçimde Kruşçev'e yakından bakıyor. Stalin'in sağlığında Politbüro'daki tavrı, sahip olduğu yetenekler, başarıları, "temizlikler" sürecindeki pratiği, ideolojik duruşuna dair fikirler, 20. Kongre'deki tavrının ve başlattığı antistalinist kampanyanın ardına neyi gizlediği, program ve görüşlerinin sınıf içeriği, hangi kesimlerin desteğini aldığı, yararlandığı toplumsal psikoloji, onun ve ardılarının Sovyetler Birliği'ni toplumsal, iktisadi ve bilimsel alanlarda nereden nereye getirdiği, bürokrasinin parti ve devlet aygıtlarında elde ettiği konum, halka yabancılaşma, emekçilerde doğan nefret gibi pek çok meseleye değiniyor.

Hem Litov'un sorularına, hem de Benediktov'un analiz ve düşüncelerine yeni sorular yöneltilir, doğal olarak. Fakat bu işi kitabı okuyacaklara bırakalım ve Benediktov'un kimi bilgi, gözlem ve değerlendirmelerini aktararak zihinlerini bileyecekleri bir hazırlık imkânı sunalım.

'30'lu yıllarda Politbüro'nun işleyiş tarzı, Stalin'in kadro görevlendirme ölçütleri, aradığı temel özellikler, uzmanlık gerektiren konularda uzmanlar karşısındaki tavrı gibi sorunlardaki görüşlerinden başlayarak dinlemeye girişebiliriz Benediktov'u.

Benediktov'a göre, antistalinist kampanyayla yaratılan imajın aksine, "'30'lu yılların sonlarında Politbüro'nun çalışmalarındaki kolektiflik yeterince net bir biçimde kendini gösteriyordu."

Şu sözler de ona ait:

"Ben Stalin'le onlarca kez buluştum ve söyleştim, sorunları nasıl çözdüğünü gördüm, insanlara nasıl davrandığını, nasıl düşündüğünü, nerede tereddüt ettiğini, en karmaşık durumlardan nasıl çıkış yolu aradığını gördüm.

Çok net olarak diyebilirim ki, partinin ve ülkenin yüksek çıkarları ile yaşayan Stalin, yetenekli insanları potansiyel rakipler diye uzaklaştırarak bu çıkarlara bilinçli olarak zarar vermezdi. Buna benzer aptallıkları bilgin adam pozlarında uydu-

ran insanlar, çok açık ki gerçek durumu, ülke yönetiminde işlerin nasıl yürüdüğünü bilmiyorlar."

"Yaygın kaniya rağmen, o yıllarda bütün sorunlar, bunların içinde önde gelen parti, devlet ve ordu görevlilerinin atamaları ve görevden alınmaları da Politbüro'da kolektif tarzda kararlaştırılıyordu. Bizzat Politbüro toplantılarında sık sık tartışmalar, kavgalar ateşleniyor, temel parti sorunları çerçevesinde farklı, çoğu zaman birbirine tamamen ters görüşler ifade ediliyordu. Sessiz ve itirazsız hemfikirlik yoktu, Stalin ve yanındakilerin buna tahammülü yoktu. Bunu söylemeye hakkım var, çünkü Politbüro toplantılarında birçok kez buldum." "Stalin genelde kişisel sempati ve antipatilerle hareket etmezdi, işin gereğine bakardı."

"İşin gereklerim en başa yerleştiren Stalin, kural olarak en itibarlı uzmanların fikrini dinleyerek karar alırdı, kendi meylettiği görüşe ters olanlar dahil bir biriyle çelişen görüşleri dinlerdi. Eğer 'muhaliflerin' argümanları ikna ediciyse Stalin, genellikle ya konumunu değiştirir ya da ciddi düzeltmeler yapardı."

"Yetkin insanların anılarını okuyun -Stalin'i yakından tanımış, onunla deyim yerindeyse yan yana çalışmış olanları ... hepsi de ağız birliği yapmışçasına, Stalin'in kendi başına düşünen, kendi fikirlerini savunmayı beceren insanlara değer verdiğini itiraf ediyor."

(Stalin) "Kendi bakış açısını kim olursa olsun herkesin önünde savunabilen sağlam ve bağımsız yargıları olan insanlara bariz bir sempati duyardı ve bunun aksine yüreksiz, yaltakçı, önderin önceden bilmen fikrine kendini uydurmaya çalışanları sevmezdi. Ve genç, yeni başlayan kadrolara, ilk baştaki çekingenlik ve deneyimsizlikleri için belli bir müsamaha ve bir tür 'indirim' uygulanırken, deneyimli ve çok emek vermiş olanların benzeri 'insani zaafı' hiç affedilmezdi."

"Stalin zamanında yüksek yönetim kademelerine terfi ancak siyasal ve profesyonel niteliklere göre oluyordu. İstisnalar elbette vardı, ancak bunlar kaideyi bozmayacak kadar nadirdi. Temel ölçüt kişilerin iç becerisi, en kısa sürede mevcut durumu olumlu yönde değiştirme yeteneğiydi. Akrabalık ilişkileri şöyle dursun, 'öndere' kişisel sadakat ve yakınlık, 'torpil' denen şey kesinlikle hesaba katılmıyordu. Ayrıca, Sta-

lin'in özellikle sempatisini kazanan, daha doğrusu başkalarına örnek gösterdiği kişilerden talep edilenler çok daha sıkı ve zorlayıcıydı.(...)

Kadro seçme ve yerleştirme hususunda o yıllarda yürürlükte olan Bolşevik sistem; parti, devlet ve ordudaki kilit makamlarda, gerçekten en yetenekli ve mesleki açıdan en hazırlıklı kişilerin, bugünkü ölçülere göre olağanüstü şeyler, tam anlamıyla mucizeler yaratmış kişilerin olmasını sağlıyordu.”

Genç kadroların yükseltilmesi politikasını değerlendiren Benediktov'a göre;

“Stalin zamanında Sovyet hükümeti, üyelerinin yaş ortalaması açısından neredeyse dünyanın en genç hükümetiydi. Örneğin ben, 35 yaşında SSCB Tarım Halk Komiseri atandım ve bu, istisna olmaktan ziyade kuraldı. Halk komiserlerinin çoğu 30 yaşını geçmezdi.”

“Çeşitli tarih ‘bilginleri’nin öne sürdüğü, genç ve yetenekli insanların parti ve devlet aparatına alınmasının sebebinin ‘30’lu yılların temizliklerinin yaratmış olduğu boşluğu doldurmak olduğu yolundaki iddiaları kabul edemem. Birincisi, gençlerle yan yana yaşlı, deneyimli kadrolar da çalışıyordu ve gençlikle deneyimin etkili bir uyumu sağlanmıştı. İkincisi -ve esas olan da budur1937 temizliklerinden sonra bile kilit makamlar için deneyimli, emektar kadrolar dahil olmak üzere yeterince rakip vardı.”

“Sağlam bir temele dayanarak diyebilirim ki, gençliğin yükseltilmesi hem bizzat Stalin’in, hem de partimizin MK Politbürosu’nun öteki üyelerinin bilinçli, her yönüyle düşünülmüş ve tartışılmış çizgisiydi.”

Şu ilginç gözlemler de Benediktov'a ait;

“Stalin, insanlara daima eşit, nazik, saygılı davranırdı, özellikle genç yöneticilere. İşe zarar vermediği sürece insani zaafllara karşı sabır değilse de anlayış gösterirdi. İşlenmiş hataları gösterirken bile, el altından bize kendine güven aşılardı, onun yanından her zaman da kanatlanmış olarak, eksiklikleri yenmek, çalışıp yeni düzlüklere çıkmak için ikiye katlanmış bir istekle ayrılırdık.”

Benediktov, 30’lu yıllardaki yargılamalar ve cezalandırmalarla ilgili olarak, V. Litov’un 20. Kongre perspektifinden yöneltmiş ısrarlı sorularını yanıtlarken şunlara dikkat çekiyor:

“‘30’lu ve kısmen ‘40’lu yıllardaki temizliklerin esas sebebi nesnel etkenlerdir. Her şeyden önce elbette Sovyet iktidarının açık, özellikle gizli düşmanlarının kudurmuşçasına direnişi gelir. Açık düşmanların sayısı gizli düşmanlardan çok az idi, tüm zorluk da burada idi.”

Benediktov’a göre, devrim sonrası ilk dönemdeki kargaşadan, bulanıklıktan yararlanarak devlet ve parti örgütlerine hatta NKVD’ye (İçişleri Halk Komiserliği -bn) girmiş eski sömürücü egemen sınıfların mensupları, maddi ayrıcalıklarını yitirmiş ve alternatifleri olmadığından “bağırllarına taş basarak” Sovyet aparatında çalışmakta olan devrim öncesi entelijensiya, eski NEP’manlar, Sovyet rejiminin düşmanı kulaklar ve kısmen orta köylüler, bir bölümü mülteci çevrelerle düzenli bağlara sahip yer altına çekilmiş küçük burjuva hatta monarşist eğilimli karşı devrimci siyasi gruplar, pratikte bunlarla aynı zemine düşen Troçki, Zinovyev ve sonrasında da Buharin önderliğindeki muhalefet, Kızıl Ordu’nun komuta kademesinde yer alan ve Sovyet iktidarına karşı kin gütmeyi sürdüren epey sayıdaki çarlık subayı bu kategoridendi.

Sonuçta, diyor Benediktov, “Düşmanlığını gizlemeyen kapitalist kuşatma ve yaklaşan faşizmle ölümüne kapışma koşullarında, ülkenin önderliği, ülkeyi içerden gelmesi olası darbelerden korumak, potansiyel ‘beşinci kolu’ silahsızlandırmak ve parti, devlet, ordu yönetimi saflarında maksimum birliği sağlamak için kararlı, büyük ölçekli önlemler almak zorundaydı.”

Sözlerinden, o süreçte kaçınılmaz gördüğü bu tutuklama, yargılama ve cezalandırmaların olağanüstü koşulların ürünü olduğu, o yüzden de bir yöntem tarzında genelleştirilemeyeceği düşüncesini taşıdığını anladığımız Benediktov, meseleyi sosyalist yasallığın, Sovyet adaletinin çığnenip çığnenmediği açısından da ele alıyor ve şunları söylüyor: “İdealde her bir patlama ve üretim durması olayı, defolu mal üretim vb. nesnel ve bireysel bir biçimde araştırılmalı, nerede deneyim yetersizliği, nerede cezai sorumluluk ve nerede bilinçli sabotaj olduğu titizlikle incelenmeliydi. Ancak her zaman böyle oluyordu, her şeyi ‘halk düşmanları’nın üzerine atmak daha kolay ve daha basitti, üstelik çarlık zamanında sıradan insanlara cefa çektiren bu düşmanların anısı hale taze idi.”

Sorunun, ünlü kişiler şahsında örnekleyen Benediktov, Kızıl Ordu’ya devrim sonrası katılmış,

“30’lu yıllardaki ordu üzerindeki parti yönetimini pek tanımayan”, “asilzade tonları” süregiden general Tukaçevskiy’in “gizli bir toplantı düzenleyip dönemin Savunma Halk Komiseri Vorosilov’u görevden alma planları yaptığı” kanıtlanmış olmasına karşın, Almanlarla bağlantısı hakkındaki belgelerin Almanlarının bir tuzağı olduğu bilgisi yer veriyor.

“Temizlikleri”, temelde, nesnel koşullarının dayattığı haklı ve zorunlu bir mücadele olarak gören Benediktov, bu savaşım sürecinde sosyalist yasadığın ve Sovyet adaletinin ihlal edilmişinin, kurumsal ve bireysel işlev temelinde Stalin’e yüklediği sorumluluk açısından da ele alarak düşüncelerini ortaya koyuyor:

“Stalin başkalarının arkasına saklanmayı, sorumluluğu -onun bazen kızgınlıkla ifade ettiği gibi- ‘sorumlu kişiler kolhozu’na atmayı, hızla ve uzun süreliğine unutturmuştu bize. NKVD dahil öteki halk komiserliklerinde de benzer ilkelerin uygulandığını düşünüyorum.”

“Böyle bir yaklaşım genelde yönetici kadroların enerji çevrim katsayısını arttırıyordu, fiiliyatta kim kimdir net bir biçimde görmeye izin veriyordu. (...) Ancak maalesef madalyonun bir de öteki yüzü vardı. Halk komiserliklerinin dış etkilere ‘kapalılığı’ ve görevi kötüye kullanma olanaklarını kastediyorum. NKVD’nin başında profesyonel anlamda iyi hazırlanmış, fakat ahlaki planda yeterince sağlam olmayan insanlar getirildiğinde, herhalde bu durum kendini hissettirirdi. Sonuçta kontrol çalıştı, bu insanlar görevlerinden alındı ve müstahaklarına kavuştular. Ancak suçsuz insanlar acı çekti ve bundan dolayı Stalin elbette belirli bir sorumluluk taşıyor.”

Benediktov, yüklendiği görevde somutlanan işlevsel sorumluluk dışında, Politbüro’daki bireysel tutumları açısından da ele alıyor Stalin’in tutumunu.

“Sabotajcılıkla suçlanan insanların kaderi konusunda Stalin, o zamanki Politbüro’da liberal olarak ün yapmıştı. Kural olarak suçlananların tarafında olur ve aklanmalarını sağlamaya çalışırdı, ancak tabii ki istisnalar da olurdu. (...) Ayrıca bizzat ben de birkaç kez Stalin’in bu konuda ‘şahin’ sayılan Kaganoviç ve Andreyev ile çatışmalarına tanık oldum. Stalin’in bu konudaki sözlerinin özeti, halk düşmanları ile mücadelede bile yasallık zemininden çıkmamak gerektir.”

“Doğrusu nadir olarak Stalin’in oylamada azınlıkta kaldığı durumlar oluyordu. Bu özellikle temizlikle ilgili durumlardı, bu noktada Stalin, daha önce de söylediğim gibi, Politbüro’nun bir dizi öteki üyelerine göre daha ‘yumuşak’ konular alıyordu.”

“Temizlikler sırasında azımsanmayacak sayıda dürüst insan da acı çekti ki, bu durum Stalin’in hoşnutsuzluğunu doğurdu ve Stalin’in Kaganoviç’e olan güvenini yitirmesinin sebeplerinden birini oluşturdu.”

“Kuşkusuz, Stalin’in Temizlikler esnasında meydana gelen keyfilik ve kanunsuzluklardan haberi vardı ve işlenen aşırılıklarının düzeltilmesi, dürüst insanların hapisten kurtarılması için somut önlemler aldı. Bu arada o zamanlar iftiracı ve ihbarcılara nazik davranılmıyordu. Bunların birçoğu ortaya çıkarılıp kendileri de kurbanlarını gönderdikleri kampları boyladılar. Paradoks şurada ki, bunlardan Hruşçovcu ‘buzların çözülmesi’ döneminde serbest bırakılanların birçoğu herkesten daha gürültücü bir biçimde Stalin’in kanunsuzluklarından dem vurmaya başladı. Ve hatta bu konuda anılar yayınlamayı bile akıl ettiler.”

Benediktov, V. Litov’un, “Dediniz ki, Stalin halk komiserlerini haksız yere baskıya uğramış kişileri savunmaya dahi teşvik ediyordu. Siz, diyelim Tuhaçevskiy, Voznesenskiy ya da Blüher’i savunsaydınız acaba mevkinizde kalabilir miydiniz? Yaygın kaniye göre onların baskıya uğramasının sebebi Stalin’in onları iktidar mücadelesinde rakip olarak görmesiydi” sorusunu yanıtlarken şunları söylüyor:

“(…) İktidar mücadelesi’, ‘rakiplerin’ ortadan kaldırılmasına gelince, affedersiniz ama bunlar boş yakıştırmalar. (...) İşin özüne gelirsek, tekrarlıyorum ve bu sefer yetkin olmadığımı dair hiçbir kayıt koymaksızın tekrarlıyorum, despotizm ve iktidar hırsının baskılarla hiçbir ilgisi yoktu. En azından Stalin için. Çevresindekiler hakkında ise ayrıca durmak gerek...”

Benediktov, bu süreçle ilgili parti önderliğinin kolektif değerlendirmesine dikkat çekiyor ve bunun Stalin’in tutumuna dair sözlerinin haklılığının bir ifadesi sayıyor.

Bolşevik parti, 1938’deki MK Plenumunda, “Dürüst komünistlere ve partisizlere karşı işlenen kanunsuz eylemleri açıkça kabul etti ve bu konuda bütün merkezi gazetelerde yayınlanan

özel bir karar aldı” diyor Benediktov.

“Ocak 1938 MK Plenumundan hemen sonra, suçsuz yere baskı görmüş binlerce insan ve bunların arasında bulunan önde gelen komutanlar, hapis yerlerinden geri dönmeye başladılar. Hepsine resmen itibarları iade edildi, bazılarından ise Stalin şahsen özür diledi.”

Benediktov, partinin 1939’daki 18. kongresinde, “Bütün ülkenin önünde temelsiz baskıların verildiği zarardan açıkça söz edildi” diyor.

Şu ilginç değerlendirmeler de Benediktov’a ait: “’30’lu yılların temizlikleri temelde kaçınılmaz idi. Bir 15 yıl daha yaşasaydı Lenin de bu yoldan giderdi diye düşünüyorum. Stalin’in ve sözde ‘Stalinizmin’ en tutarlı eleştirmenlerinin er ya da geç Lenin’i de eleştirmeye başlamaları tesadüf değildir. Bu insanların en azından mantıksal tutarlılığı var... Ancak elbette ki, Lenin yaşasaydı maliyetler ve aşırılıklar çok daha az olurdu.”

Benediktov Stalin’in bilime, bilim insanlarına yaklaşımlarına ve dönemin gerçeğine dair şu tipten gözlemler, bilgiler aktarıyor:

“Yeni yönelimlerin pratik değerini sezme konusunda olağanüstü bir yeteneği olan Stalin, bir 5-6 yıl daha yaşasaydı, genetikçiler gerekli olan her şeyi ve hatta fazlasını alırlardı.(...) Stalin’in atom araştırmaları ve uzayın keşfinin muazzam pratik önemini kavrayan ilk dünya siyasal önderlerinden biri olduğu bir gerçektir (...) Sonuçta ekonomik olarak Batı’dan on yıllarca geride olan ülkemiz, bilimsel-teknik ilerlemenin kilit noktalarında öncü konumlar alabilirdi...”

“Sovyet bilimini dünyada öncü konumlara getiren özgün okulların çoğu bazı gazeteci ve edebiyatçıların lanetlediği, Stalin döneminde oluştu ve güçlendi. Bunların çiçek açması ‘50’lerin sonu ‘60’larının başına denk gelir, bundan sonra hepsi yavaş yavaş gerilemeye başladı. Tanınmış yerli okullarınız gerilemeye başladı, bilimde grup çıkarları ve tanınmış klanların tekeli egemen oldu, bilim insanları özellikle insani bilimlerde göz göre göre bozulmaya başladılar.”

“Çağdaş bir dille söyleseniz, ‘30’lu yıllarda emekçilere, onların yeni toplumu kurmak için verdikleri devrimci mücadeleye sıkıca bağlı aktif hayat pozisyonu olan bilim insanları için, akademik rutin ve dogma ile, ‘zaferin nimetleri içinde yatmak’ ile uzlaşmayan insanlar için,

ivedileşmiş pratik görevlerin çözümünü hedeflemiş insanlar için kitlesel, toplumsal bir sipariş oluştu.”

Benediktov’un değerlendirmelerinde Stalin’in parti ve devlet yönetimindeki işlevine, bunların sonuçlarına ve Stalin’in bireysel yaklaşımlarına dair daha pek çok örnek mevcut. Ve doğaldır ki, 20. Kongre’den 80’lerin başına uzanan süreçle iktisadi, politik, toplumsal, bilimsel-teknik alanlarda bir dizi kıyaslama yapılıyor. Bu konularda aradan çekilip, sözü Benediktov’a bırakacağız. Fakat önce, Stalin’in kendinden sonra parti önderliği için kimi daha hazır gördüğü sorununa ve Benediktov’un Stalin’e eleştirisine değinelim.

Benediktov, “Büyük Anayurt Savaşı yıllarında Stalin ardılı olarak açıkça G. K. Jukov’u, savaş sonrası ise ilk yıllarda da C. A. Voznezenskiy’i ilan etmişti” diyor ve onların “askeri sorunlar ve devlet sorunlarında kendisine (Stalin’e -bn) başkalarından daha sık itiraz etmiş insanlar” olduklarını söyleyerek Stalin’in yaklaşımının, dönemin “ilkeli, kendi başına düşünebilen” kıstaslarına uygun düştüğüne işaret ediyor. Açıklama ve değerlendirmelerinde dönemin bu parti önderliği kadroları hakkında bilgi vererek ve onların hangi nedenlerden ötürü tercih olmaktan çıktıkları konusunu da ele alıyor.

Stalin’in ömrünün son yılındaki MK Plenumundaki konuşmasında “yaşını ve sağlığını gerekçe göstererek, resmen işgal ettiği yüksek makamların hiç olmazsa bazılarından azat edilmeyi” talep ettiğini, aynı toplantıda “yeterince sağlam ve tutarlı olmadıkları” gerekçesiyle Molotov ve Mikoyan’ı “ani bir eleştiriye tabi kıldı”ğını anlatan Benediktov, özellikle Molotov’a dair değerlendirmenin kendisine hâlâ adaletsiz göründüğünü vurguluyor.

Stalin’in aynı yıl, SSCB Bakanlar Kurulu Başkanlığı için, Belarus KP MK eski birinci sekreteri P. K. Panomarenko’yu önerdiğini açıklayan Benediktov, esasında atama kararının “birkaç Politbüro üyesi tarafından imzalandığını” fakat Stalin’in ölümünün görevlendirmeyi engellediğini söylüyor.

P. K. Panomarenko için “Savaş sırasında başkomutanlığa bağlı partizan hareketi kurmay başkanlığını yürütmüştü. Sağlam, kendi ayakları üzerinde duran bir karaktere sahipti” diyerek sözlerini şöyle sürdürüyor: “Aynı zamanda ko-

lektivist ve demokrat idi. Geniş yığınların sevgisini kazanmayı, onların dostluk içinde çalışmasını örgütlemeyi becerebilen birisiydi. Stalin, herhalde Panomarenko'nun kendi yakın çevresine dahil olmayışını, pozisyon sahibi biri olmasını ve asla sorumluluğu başkalarının omuzlarına atmaya çalışmamasını da hesaba kattı.”

“Belki de Stalin’in başlıca hatası da” diyor Benediktov, “Kendi yerini almaya layık birini hazırlamayı beceremeyişi ya da vaktinin yetmeyişi oldu. Vakti yetmedi çünkü bu konuda belirli önlemler almıştı: 19. Parti Kongresinde Merkez Komitesi Prezidyumu çok genişletildi, Başkanlığa P.K. Panomarenko aday gösterildi, bakanların ‘genç dublörleri’ türünden bir ‘deney’ yapıldı... fakat heyhat, sonunda her şey farklı gelişti.”

Kruşçev, 20. Kongre ve antistalinist kampanya, Kruşçev ve ardıllarının yönetim tarzı, iktisadi, toplumsal, bilimsel cephelerde ve bürokraside ortaya çıkan yeni gerçekler gibi konularda çarpıcı gözlem ve değerlendirmelere sahip. Benediktov, söyleşi döneminde ‘91 yıkımını öngören vurgusuyla da dikkat çekiyor.

O, elçilik ve emeklilik yıllarında, ‘50’ler sonrası hakkında çok düşünmüş, keza Batılı “Kremlinolog” ve “Sovyetologlar”ın Stalin dönemine dair değerlendirme ve kitaplarına “yeterince aşına” bir insan olarak konuşuyor.

Benediktov’a göre Stalin, Kruşçev’in “sloganları ve programının küçük burjuva özünü herkesen önce kavramış”, ne var ki “ülkeyi ve dünya sosyalizmini” Kruşçev ve aynı soydan “gayri Bolşevik” tipte kişilerin yönetime gelmesinden koruyacak önlemler almayı başaramamıştı. Eğer, diyor Benediktov, “Stalin, sosyalizm için potansiyel olarak tehlikeli olan şeyleri önlemedeki kendine has sağlamlık ve tutarlılığını göstermiş olsaydı, bütün bunlardan kaçınmak mümkündü.” O’na göre, Kruşçev gibiler emekli edilerek bu mesele çözülebilirdi.

Kruşçev’in Stalin’e karşı söyleminde, keza sen ve belirgin hatalar yapılmış “temizlik” hareketine dair sözlerinde bir inandırıcılık görmeyen Benediktov, “Hruşçov’un adımları yüksek ahlaki kategorilerden epeyce uzak ve gayet maddi siyasal çıkarlarla belirleniyordu...” diyor.

“Hruşçov’un eylemlerinin ana eksenini iktidar mücadelesi, parti ve devlet aygıtlarında tekelsel bir konum mücadelesiydi ve sonunda bunu başarıp iki büyük mevziyi birden elde etti. SBKP

MK Birinci Sekreterliği ve SSCB Bakanlar Kurulu Başkanlığı...”

Kruşçev’in başlangıçta zor durumda olduğunu, çünkü Politbüro’nun çoğunluğunun onu desteklemediğini, tersine başkaca önde gelen parti ve devlet kadrolarının da Kruşçev hakkında olumlu bir fikir taşımadıklarını, O’nu esasen “üzerinde uzlaşılan bir figür, geçici bir adam” olarak gördüklerini, Kruşçev’in bunu çok iyi anladığını söyleyen Benediktov, yerel parti ve devlet aygıtlarında da Kruşçev’in “yenilikçiliği”ne oldukça şüpheli bakıldığını vurguluyor.

20. Kongre’de yaratılan havanın ve sonraki antistalinist kampanyanın bu durumu ortadan kaldırmayı amaçladığını, “kirli politikacılar”ın “kendi çirkin işlerini haklılaştırmak için”, “belgelere çok fazla sahtekarlık ve konjonktürelilik karıştırdıklarını” vurgulayan Benediktov; (Parti ve devlet organlarındaki) “‘muhalefeti’ zayıflatmak, rakiplerini kötü göstermek, toplumsal bilincin Stalin’e karşı bir ruhla kitlesel yağmalanmasını gerçekleştirmek gerekiyordu. Marksist-Leninist yaklaşımın titiz bilimsel gerçekliğine ters düşen maceracı küçük burjuva hayalcilik için gereken zeminin hazırlanmasını kastediyorum. Stalin’in karalanması ve onun ‘baskıları’na kurban gidenlerin rehabilitasyonu kampanyası bu amaçlar için idealdi. Üstelik rehabilite edilenlerin bir kısmı parti ve devlet aygıtında görevler aldı ve doğal olarak Hruşçov’un dayanağı haline geldi” diyor.

Benediktov, faşizmin yenilgiye uğratıldığı savaş yıllarının ve ardından ekonominin yeniden inşası sürecinin yol açtığı büyük gerilimin Kruşçev’e manevra yapabileceği bir alan açtığını söylüyor.

“İnsan insandır, gevşemek ister, ailesine kişisel uğraşlarına biraz vakit ayırmak ister, bazıları yüksek mevkilerin itibarının, imtiyazlarının nimetlerini tatmak ister” diyen Benediktov, ekliyor: “Bu insani etken, merkezde ve özellikle taşradaki yöneticilerde Hruşçov’a desteği büyük ölçüde genişletti ve güçlendirdi.”

“Ben de o zamanlar hiç de ‘Stalinist’ olmadığını saklamıyorum. Hruşçov, benim de daha çok hoşuma gidiyordu. Ayrıca ben onun zamanında daha fazla serbestlik kazanacağımı, hedeflediğim programı daha çabuk gerçekleştireceğimi sanıyordum. Ancak bu beklentiler doğru çıkmadı. Bakanların hareket serbestliği, Hruşçov zama-

nında görünür biçimde daraldı ve her düzeyde talepkârlık ve sorumluluk da düştü. İş hakkında daha az, hayatın çeşitli nimetleri hakkında daha çok düşünmeye başladık. İşte tam da o zaman bir çatlama oluştuğunu, bu çatlağın daha sonra Hruşçov'un ardılları zamanında aparatın kitlelerden kopmasına yol açtığını ve tepki olarak da geniş halk katmanlarının da, emekçilerde aparata karşı bir düşmanlığın doğurduğunu düşünüyorum. Böyle bir şey '30'larda, '40'larda, '50'lerde yoktu" saptamasını yapıyor Benediktov.

"Stalin eleştirisi, parti devlet aparatı çalışanlarının belirli bir kesiminin, özellikle bürokratizme ve kitlelerden kopmaya eğilimli kesiminin hoşuna gitti. Gerilimli emek ritmi ve katı disiplinden yorulan bu kesimler, Hruşçov'un 'yeni tarz'ını sakın, hafiflemiş bir hayat umutlarıyla ilişkilendirdiler. (...) Birçok entelektüel, kapitalizmde daha rahat yaşayabileceğini düşündüğü için sosyalizmi affedemez. (...) Bu insanlar için daça ve otomobil, birden fazla kuşağın halkın mutluluğu için uğruna mücadele ettiği sosyalizmin yüksek ideallerinden çok daha önemlidir" diyor.

Kruşçev'in Politbüro çoğunluğunu görevden uzaklaştırarak durumunu sağlamlaştırdığını vurgulayan Benediktov, onun bu tasfiyede en önemli yardımı general Jukov'dan gördüğünü, Jukov'un "Politbüro üyelerinin çoğunluğunu neredeyse açıkça askeri güç kullanmakla tehdit ettiğini" söylüyor ve gelişmeleri şöyle değerlendiriyor: "... Hruşçov'un tekelci egemenliğinin sonuçları açıktır. Ülkemiz Leninist çizgisinden saptı, temposunu yitirdi, on milyonlarca ve uluslararası yönünü de ele alırsak, yüz milyonlarca insanın çıkarı zarar gördü."

Kruşçev Birinci Sekreter olunca daha önce SSCB Bakanlar Kurulu Başkanlığı için ilk adımlar atılan Panomarenko'nun "önce Kazakistan'a, ardından 1955 yılında diplomatik görevlere, Polonya Büyükelçiliğine, sonra da Hollanda'ya gönderildiğini söyleyen Benediktov, "Burada bile fazla çalıştırılmayarak tehlikeli 'ekibin' çabucak emekli edildiği"ne dikkat çekiyor.

Benediktov'a göre; "Görüşlerini sağlam bir biçimde ve sonuna dek savunmaya yetenekli insanlardan kurtulmaya başlayan bizzat Hruşçov oldu. En acı gerçeği açıkça söylemeye alışmış olan birçok Stalinci halk komiseri, tedricen makamlarını terk etti."

"Adam kayırmacılık ve gösterişçilik, tıpkı bir pas gibi parti ve devlet mekanizmasını yemeye başladı.(...) Sonuç ortada: Parti ve devlet yönetiminin verimliliği düştü, insanlar iktidar kuruluşlarına güvenlerini yitirdiler, toplumda bunalım işaretleri büyümeye başladı."

Benediktov, söyleşinin değişik anlarında bir dizi iddiaya cevap verirken, kendini iki dönem arasında kıyaslamalar yapmaktan da alıkoyamıyor. İşte onlardan bazıları:

"O adam ('30'lu yıllar -bn) hakkında ne derlerse desinler, o zamanki atmosfer, düzeni belirleyen şey korku, baskı ve terör değildi. Aksine, uzun yüzyıllardan beri ilk kez kendilerini hayatın efendileri olarak hisseden, ülkeleri, partileriyle samimi olarak gurur duyan, yöneticilerine derin bir inanç besleyen halk kitlelerinin devrimci coşkusunun güçlü dalgasıydı."

"Halkımızda yetenekli, cesur, yaratıcı ve dürüst olan ne varsa özgürleştirdiğimiz, ön plana sürdüğümüz için ilerledik ve bunun için dünyada hiçbir ülkenin altından kalkamayacağı sınavlar aştık." (Stalin döneminde kazanılan iktisadi başarıları) "Ekstansif, nicel etkenler sayesinde elde ettiğimizi sananlar yanılıyor. '30'lu, '40'lı ve '50'li yıllarda hem sanayide, hem de tarımda niceliğe değil niteliğe vurgu yapıyordu: Kilit rolü oynayan, belirleyici önemdeki göstergeler, yeni teknolojinin uygulanması sayesinde emek üretkenliğindeki (verimliliğindeki) artış ve üretim maliyetindeki düşüştü. Bu iki etken ekonomik büyümenin temelini konmuştu, tam da bunlara bakarak ekonominin yöneticileri değerlendiriliyor ve terfi ettiriliyordu, tam da bu etkenler doğrudan Marksist-Leninist öğretinin temellerinden çıkan başlıca önemdeki göstergeler sayılıyordu.(...)"

"Aynı şeyi toplumsal alan hakkında, toplumdaki ideolojik-siyasal iklim hakkında da söylemek mümkündür. Sovyet insanların temel kitlesi hayatından memnundu, geleceğine iyimserlikle bakıyor ve yöneticilerine inanıyordu."

"Fakat Hruşçov, Stalin değildi. Kötü kaptan en iyi gemiyi karaya oturtmakta yeteneklidir. Böyle de oldu. Kaptanlarınız önce verilen tempoyu yitirerek rotadan çıktılar, daha sonra bir uçtan ötekine savruldu. Ve en sonunda dümeni hepten elden geçirerek ekonomiyi çıkmaza soktular."

"Tepede her şey baş aşağı çevirilince tabanda da işler yürümez. Dolayısıyla ben ekonomik ve

toplumsal süreçlerin toplumda artmış olan kendiliğindenliğe, sıradan emekçilerin disiplin, bilinç ve sorumluluklarının gerilemesine, bugünlerde ‘anti sosyalist davranışlar’ olarak adlandırılması moda olan şeyin artmasına hiç şaşmıyorum.”

“Burada iş sadece halkımızın kadim yeteneği, yurtseverliği ve devrimci coşkusunda bitmiyor. Son on yılların deneyiminin gösterdiği gibi, işlerin düzenli ve doğru örgütlenmesi olmadığı zaman, yetenekli insanların ortaya çıkarılması, ilerletilmesi ve teşviki yönünde Bolşevik bir sistem olmadığı zaman, bütün bu harika nitelikler neredeyse tümüyle yitirilmiştir.”

“İşin özü şu ki, halkın içinde en yetenekli ve ahlaki temelde en sağlıklı öğelerin birkaç kuşağının yaratıcı potansiyeli, dar kafalı ideoloji ve psikoloji tarafından harcandı, yiyip bitirildi. Bunun için çok ağır bir bedel ödemek gerekecek ve ödemekteyiz.” “İstedığınız fabrika müdürüne sorun, planın yerine getirilmesi ve kaliteli mal üretimi için ilk elde neye ihtiyacı vardır? Muhtemelen şöyle yanıt verir -normal bir maddi-teknik donanım, tedarikçilerin bütün yükümlülüklerini yerine getirmesi. Ve şimdi, tam da bunlar geri plana itilerek, yerini maliyet göstergelerine ve kar peşinde koşmaya bıraktı.” Benediktov, bir dönem elçilik yaptığı Yugoslavya ile ilgili gözlemlerini anlatırken, toplumsal ve ulusal çelişkileri derinleştiren “piyasa modeline dikkat çekerek adeta Sovyetler Birliği’ne ve ‘90’lı yıllardaki gelişmelere ayna tutuyor.

“Şanslıyız ki, piyasa modelinin ‘eksileri’ şimdilik küçültülmüş-dondurulmuş varyantıyla kendini gösteriyor, demek mümkün. Daha kararlı ve daha tutarlı hareket edilen ve bizim daha yeni girdiğimiz yolun çoğunun geçilmiş olduğu Yugoslavya’daysa bu ‘eksiler’ kendini bütün gücüyle gösterdi bile. Piyasa etkenlerinin kendiliğindenliği ekonominin farklı dalları arasında, ülkenin bölgeleri arasında keskin oransızlıklara yol açtı, ülkenin bilimsel-teknik altyapısı umutsuzca eskiyor, tam bir ‘grup bencilliği’ ekonomiyi kasıp kavuruyor. Yugoslavya savaş sonrasında nüfusun yaşam düzeyini ciddi biçimde

yükseltmiş, belli malların üretimde ve bir dizi hizmetlerde bariz başarılar elde edebilmişse de, bu gelişme sağlıklı bir temelde ve kaçınılmaz olarak patlayıcı bir ortam ve ulusal bunalım yaratan etkenler sayesinde oldu ki, bu durumdan ülkenin önde gelen ekonomistleri açıkça bahsediyorlar.

‘Piyasa sosyalizmi’ dizginsiz enflasyona, nüfusun ani toplumsal farklılaşması ve kutuplaşmasına (ki bu konuda Yugoslavya bazı kapitalist ülkelerin düzeyini geçti), kitlesel işsizliğe ve doğal olarak geniş emekçi katmanlarının özellikle işçilerin (ki grevleri çoktan olağan bir olay haline geldi) artan memnuniyetsizliğine yol açtı. Hiç kuşku duymuyorum ki, piyasa kendiliğindenliğinin önündeki bütün barajlar açılırsa bizi de böyle bir perspektif ve belki de daha kötüsü bekliyor...”

Sovyetler Birliği’nin 20. Kongre sonrası girdiği yolda ideolojik-siyasi yönetimi nedeniyle iktisadi, toplumsal ve bilimsel alanlarda niteliksel gerileşimine, dev gövdeli içten çürümüş bir ağaca dönüşüne ışık tutan gözlem, analiz ve değerlendirmeler sunan Benediktov’un şu sözleriyle kitapla maceramızı sonlandırabiliriz:

“Profesör ve edebiyatçı için Stalin, elbette ‘despot’ ve ‘diktatördü’, öncü işçiler için ve o dönemde yaşamış birçok sade insan içinse büyük ve bilge bir insandır. Halkın iyiliği için çalışmış ve bugün ‘iyice semirmiş’, bürokratlaşmış ve geniş kitlelerden kopmuş olan ‘yöneticileri’ de aynı şeyi yapmaya zorlamıştır.”

“Tarihsel gerçekler er ya da geç nasılsa yüzeye çıkacak (...) Resmi mahkûm etmelere ve ifşaatlara karşın değişik çevrelerde ve özellikle sıradan işçiler, kolhozcular, askeri personel arasında -o zamanki durumu gazete yazılarından değil kendi deneyimiyle bilen eski kuşak arasında-Stalin’in hala çok sayıda yandaşı vardır. Ne Hruşçov ne de bugünkü yöneticiler hakkında halkta böylesi derin ve vefalı bir hatıra kalmayacaktır ve kalamaz, bunlar her yerde kendi ‘halkçılıkları’nı afişe etmiş olmasına rağmen.”

Ergenekon Davası Ve Devrimci Olanaklar

Haluk Erdem

Türkiye'nin kapitalist düzeni ve burjuva siyasal rejimi dönüşüm sancılarının iyice azdığı bir dönemden geçiyor. Bu dönüşümün özlü ifadesi, yeni sömürge Türkiye'nin bir mali-ekonomik sömürge haline getirilmesidir. Sömürgecinin bu biçiminde ülkedeki ekonomi ve maliye emperyalist tekellerin doğrudan denetim ve yönetimine geçer. İşbirlikçi burjuvazi bu tekellerin yerli ortağı haline gelir. Devlet aygıtı da emperyalist tekellerin ve ortaklarının çıkarlarını teminat altına almak ve korumak amacıyla uygun olarak yeniden düzenlenir.

Türkiye'nin iktisadi sistemi ve politik rejimi belli başlı üç büyük dönüşüm yaşamıştır.

Birincisi; yarı-sömürge Osmanlı İmparatorluğundan arta kalan topraklar üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması,

İkincisi; İkinci paylaşım savaşının hemen ardından başlayan yeni sömürge dönemi,

Üçüncüsü; Emperyalist küreselleşme ile başlayan 2000'in ilk yıllarından itibaren hızlanan mali-ekonomik sömürgeleşme süreci.

Her dönemin kendine özgü burjuva iktisadi düzeni, siyasal rejimi ve sınıf ilişkileri oluşmuştur.

Burjuva Cumhuriyetin kuruluşu: Sovyet devriminin yarattığı ortam ve desteği ile Türk ulusal burjuvazisi Kürt feodal beyleri ile ittifak içinde yoksul köylülerin gerilla savaşını arkalayarak Osmanlı'dan arta kalan ve kendine bırakılan topraklar üzerinde emperyalistlerin desteğindeki Yunanistan'ın işgaline karşı mücadelenin önderliğini ele geçirerek ve işgalci emperyalistleri geri çekilmeye zorlayarak her bakımdan zayıf

ve güçsüz temeller üzerinde Osmanlı hanedanlığına son vererek bir cumhuriyet inşa etmeye girişti. Türk burjuvazisi oldukça zayıf-cılızdı. Ekonomik alt yapıyı burjuva dönüşüme uğratacak sermaye birikiminden yoksundu. Ne feodal toprak ağalığına yönelecek burjuva gelişmenin önünü aşmaya yeltendi, ne de bir burjuva demokrasisi inşa etmeyi hedefledi. Bunların yerine Ermenilerin daha önce soykırımdan geçirilmesi ve ardından Rum nüfusun göçertilmesi ile ele geçirdikleri sermaye ile palazlanmaya girişti. Aynı zamanda emekçi köylü ve işçi sınıfını en vahşi sömürü koşullarına mahkûm etti. Aşağıdan burjuva dönüşümü yapma güçsüzlüğü nedeniyle, yukarıdan burjuva dönüşümlerle ideolojik-politik hegemonya kurmaya çalıştı. Kürt varlığını inkâr ederek onları katliamlarla boyunduruk altına aldı. İktidardaki burjuvazinin (bürokrat-yönetici elit) kendisini ve çevresini palazlandırarak devlet eliyle kapitalist temeli güçlendirmeye kendini vakfettiği bir dönemdi bu. İşçi ve köylüler kölelik koşullarında çalıştırılıyor, tek parti diktatörlüğü altında her türlü demokratik hak ve özgürlükler hiçe sayılıyordu. Tek din, tek dil, tek ulus, tek mezhep dayatmasıyla gerici-ırkçı-asimilasyoncu faşizan bir burjuva diktatörlük hüküm sürüyordu. 1930'larda ve ikinci savaş boyunca faşist hükümetler iş başına getirildi ve devlet aynı dönemde Nazilerin payandası olarak kullanıldı.

Yeni sömürgeleşme dönemi: İkinci paylaşım savaşı sonrası Alman faşizminin önderliğindeki faşist cephenin işçi önderliğindeki güçlerce ezilmesinin ardından Türk burjuvazisi ABD güdümüne girdi.

Türkiye ekonomisi yeni sömürge ilişkiler temelinde kapitalist dünya pazarına yeni ve daha sıkı bağlandı. Sanayi ve ticaret burjuvazisinin gücü arttı. Tarımdaki kapitalistleşme bir ölçüde hızlandı. Devletin ekonomi içindeki yeri ve ağırlığı korundu. Ekonomi kapitalist metropolün ucuz gıda ambarı ve emek yoğun sanayi üretimi ile kapitalist emperyalizmin çıkarlarına uygun olarak düzenleniyor, gelişkin sanayi mamullerine bağımlı hale getiriliyor, devletten devlete borçlanma yoluyla sermaye ihracı emperyalist sömürü ve bağımlılığın başlıca unsurlarından biri haline geliyordu. Bu bağımlılık ilişkileri içinde gümrüklerle korunaklı iç pazarda at oynatan işbirlikçi burjuvazi güç kazanıyordu. Yeni sömürgeleşme dönemine girilmesiyle birlikte tek partinin her şeye kadir olduğu rejimde değişiklikler yapılması kaçınılmazdı. Sınırlı da olsa sömürücü burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin farklı kesimlerine politika yapma hakkı tanındı. Fakat bu bir başka sınırlamayla at başı yürüyecekti. Farklı burjuva partiler hükümet olmak için yarışacaklardı ama parlamento ve hükümetin devlet aygıtını yasama ve yürütme yoluyla yönetme yetkisi emperyalizmin çizdiği çerçevenin ötesine geçmemeliydi. Süreç içinde buna uygun kurumlaşmalar yaratıldı. Giderek devlet yürütmesi ile parlamenter hükümetler arasında bağ zayıflatıldı. Bu devletin emperyalizmin çıkarları doğrultusunda yeni sömürgeci temelde düzenlenmesinin gereği idi. Parlamenter sistem ordunun vesayeti altına alınacak, ordu ABD çıkarlarına tabi kılınacaktı. Böylece parlamento ABD hegemonyasına sınır koymaya kalktığında ordu yönetime el koyacaktı. Bu ABD'nin yeni sömürgeci üzerinde hegemonyasının klasik biçimiydi. Türkiye'nin NATO'ya girişi ve kontrgerillanın NATO ilişkileri çerçevesinde oluşturulması ABD hegemonyasının hızla yerleşmesine ve devlet kadroları düzeyinde somutlaşmasına zemin hazırladı. ABD'ye bağlı ordu devletin yönetici gücü olarak giderek hakim kılınacaktı. 1960 askeri darbesi bu yöndeki ordu hegemonyasını anayasal statüye kavuşturdu. 71 ve 80 askeri darbeleri de bu hegemonyanın faşist yönde perçinlenmesini sağladı. Devlet SSCB'ye karşı emperyalizmin uç beyi ve içerde de her türlü ilerici-devrimci gelişmeyi ezecek biçimde bir iç savaş makinesi olarak örgütleniyordu.

Mali-ekonomik sömürgeleşme süreci:
1980'lerde girilen emperyalist küreselleşme

süreci ile başladı. Ama esas olarak SSCB ve Doğu Bloku ülkelerinin yıkılmasından sonra hız kazandı. Çünkü bu yıkımla birlikte birer dünya tekeli olmaya başlayan uluslararası tekellerin önünde artık ciddi bir engel kalmamıştı. Devasa büyüyen tekellerin doymak bilmeyen kâr hırsı ve yayılmasının önündeki en büyük siyasi engelin (Soyvet Bloku) kalkması bir avuç emperyalist devlet ve tekelin dünyanın geri kalanına yeni tipte sömürgeci boyunduruk tutmasının koşullarını olgunlaştırdı. Mali oligarşi dolaşımının önüne dikilmiş bütün siyasi sınırlan tuzla buz etmeye başladı. Buna direnmeye yeltenen dünün yeni sömürgeci ya da SSCB varlığı ve desteğiyle yarı bağımlı, bağımsız kalmayı başaran devletleri askeri saldırılar ve işgalle tehdit etti. Balkanlar'da Yugoslavya'nın parçalanması, Afrika'da Somali'ye müdahale, Afganistan ve Irak işgalleri bu tehditlerin boş olmadığını ortaya koyan başlıca örneklerdi. Kosova'da, Irak'ta, Afganistan'da olduğu gibi emperyalistlerin askeri ve politik himayesinde "himayeci sömürgeci" inşa edildi. Eski yöneticiler askeri zorla alaşağı ediliyor yerine emperyalistlerin yeni dönem çıkarlarına tam uyumlu yöneticiler atanıyordu. Nihayet "istikrar" sağlandığında "özgür seçimler"le "demokratik" süreç işletilecekti. "Himayeci sömürgecilik" emperyalist küreselleşme sürecinin en çıplak, vahşi, açık, doğrudan sömürgecilik hedefinin göstergesiydi. Fakat ülkelerin birer mali-ekonomik sömürge haline dönüştürülmeleri için her zaman askeri zor gerekli değildi. Emperyalizme yeni sömürgeci bağlarla bağlı olan devletlerin işbirlikçileri kimi engeller çıkarsalar da sonuçta bir "askeri zor"a gerektirmeden kapılarını mali oligarşinin egemenliğine ardına kadar açtılar. Sonuçta her ikisi de aynı amacın iki farklı biçimde gerçekleşmesiydi. Birinde emperyalist ordular sermayenin çıkarıma kapıları zorla kırıyor, diğerinde kapılar ardına kadar açılıyordu. Türkiye'de bu sürecin içinden geçti/geçiyor. Ekonomik temelde kapıların ardına kadar açılmasıyla gerçekleşen dönüşüm elbette siyasi üst yapıda da karşılık bulacaktı. Ordu yönetiminde merkezileşmiş devlet yapısı mali oligarşinin ve yerli ortakların çıkarları doğrultusunda yeniden organize edilmeli, ordu-devlet uluslararası sermayenin doğrudan kontrolüne alınmalıydı.

Sömürgeleşmenin doğası gereği emperyalizm doğrudan iç hegemonya unsuru haline geldi. Üretim, ticaret ve mâliyede kontrol neredeyse

tümüyle uluslararası tekellere geçti. Sanayi üretiminin üçte birinden fazlası, ticaretin yarısından çoğu, bankalarının ve sigorta şirketlerinin yanına yakını, borsanın üçte ikisinden daha büyük bölümü uluslararası tekellerin elindedir artık. Dış ticaret büyük oranda onlar tarafından gerçekleştirilmektedir. İşbirlikçi tekelci burjuvazi uluslararası tekellerin bir unsuru, bir uzvu haline gelmiştir. Orta ve daha büyük burjuvazi uluslararası tekeller ve onların bir parçasına dönüşmüş işbirlikçi tekellerden oluşan sermaye oligarşisine çok daha fazla tabi hale gelmişlerdir. Devlet özelleştirmeler yoluyla üretim-ticaret-bankacılık eksenli ekonomik işlevlerden önemli oranda arındırılmıştır. Ekonomi politikaları mali oligarşinin uluslararası temsilcileri IMF ve DB tarafından belirlenmektedir. Piyasanın yönetimi her birinde bir ya da bir kaç uluslararası tekelin egemen olduğu özerk kurullara bırakılmıştır. MB de özelleştirilerek mali oligarşinin yönetim ve denetimine alınmıştır. Ekonomi emperyalist metropolün ucuz hammadde ve tarımsal ürün deposu (yeni sömürgeci temelde işbölümü) olmaktan uluslararası sermaye yatırımları için ucuz işgücü deposu (mali-ekonomik sömürgeleşme) olacak biçimde dönüşüme uğratılmıştır. Buna bağlı olarak tarımsal ürün ihracına ve geri teknik temeldeki zayıf sanayiye dayalı ekonomide yapısal değişim gerçekleşmeye başlamış, tarımda kapitülasyon ve sanayide sermaye merkezleşmesi ve kısmi yoğunlaşma küçük ve orta üretici ve tüccarların mülksüzleşmesine büyük bir hız katmıştır. Ucuz işgücü temelinde vahşi kapitalist sömürü yoluyla da her yıl emperyalist tekellerce milyarlarca dolarlık vurgun yapılmaktadır.

Mali-ekonomik sömürgeleşme doğrultusunda ekonomik yapının dönüştürülmesi nispeten sorunsuz gerçekleşti. Çünkü egemen sınıfların bütün bölükleri bu konuda ortaklaşmıştı. Buna karşın siyasi dönüşüm hiç de kolay olmayacaktı.

Bunun birçok nedeni ileri sürülebilir. Yine de asıl neden egemen sınıf ve tabakaların devlet üzerindeki hegemonya kavgası ve emperyalistler arası rekabetin coğrafyamızdaki izdüşümü olduğunu belirlemek gerekir. Ekonomik temeldeki değişim ve dönüşümler ne denli düz, sarıh bir görünüm arz etse de bunun politik arenasındaki yansıması bu denli çıplak ve açık biçimde ortaya çıkmamaktadır. Politika karmaşıktır. Sınıf çıkarları tarihsel miras ve içinde yaşanan

toplumsal dokunun çeşitli kılıkları altında boy gösterir.

Rejim Krizi Ve Yarılma

Türk burjuva faşist rejimi, büyüyen Kürt ayaklanmasının basıncı altında rejim krizine saplandı. Bu, rejimin ırkçı temelini sarstı. Bu sarsıntıının içinde demokratik Alevi hareketi de boy gösterdi. Alevilerin Kürt özgürlük hareketi ile birleşmesini engellemek için, bir yanda Alevilere düzen içi yollar kısmen açık tutuldu, diğer yandan katliamlarla devrimci yönde gelişmesi engellenmek istendi: Bu politika rejim krizini derinleştirmekten başka bir sonuç doğurmadı. Cumhuriyetin kuruluşunda Diyanet eliyle devlet kontrolünde tutulan, 1960'lardan itibaren ilerici, devrimci gelişmeye karşı devlet kontrolünde geliştirilen, 1980'lerde resmi ideolojinin bir unsuru haline getirilen siyasi İslam hem palazlanan tekel dışı burjuvazinin, hem de ekonomik yıkıma uğrayan kitlelerin büyüyen ilgisi ile birlikte devlet yönetiminden pay isteyecek kadar güçlenince rejimin sınırlarının bir başka noktadan patlamasına yol açtı. Yanı sıra, Batı'da anti-faşistlerin, devrimcilerin yükselttiği demokratik haklar mücadelesi, politik özgürlüğün elde edilmesine yönelik verilen kararlı mücadele de rejimin çerçevesini zorlayan unsurlardan biri oldu.

Ordunun MGK eliyle belirleyici yönetici güç olduğu ırkçı faşist rejim aşağıdan politik özgürlük mücadelesinin basıncı altında uzun süreli bir krize saplanırken; uluslararası tekellerin ve yerli ortaklarının baskısı altında değişime zorlanıyordu. Rejim krizi ve devletin yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimler egemen sınıf ve tabakalarını, iki ana kampa ayırdı. 1960'lardan 1990'lara kadar tam bir işbirliğine dayanan işbirlikçi burjuvazi ile ordu arasında konsensüs bozulmaya başladı. Sermaye oligarşisi ordunun devlet yönetme tekelinin kırılarak devletin sermayenin yeni yönelimine uygun olarak yeniden organize edilmesini istiyordu. Ordu ise mali-ekonomik sömürgeleşmeye engel olmuyor ama devleti yönetme tekelini, bazı mevzi çekilmelere razı olmakla birlikte terk etmek istemiyordu. Sermaye oligarşisi aşağıdan basıncın yarattığı rejim krizini kimi liberal açılımlar ve ordunun rejim üzerindeki vesayetinin aşılmasını içeren "değişim" programı ile aşmayı hedeflerken, ordu "bölücülük" paranoyası yaratarak, ırkçı

milliyetçi kışkırtma ve siyasal İslama karşı kemalist laikliği bayraklaştırarak kitleleri kendi etrafında toplamaya çalışıyordu.

Türk ordusu ABD'ye sadakatle bağlıydı. Böyle olmakla birlikte ilişkiler çok çetrefilli bir süreçten geçiyordu. "Kürt paranoyası" nedeniyle Irak işgaline yönelik 1 Mart tezkeresi sürecinde generallerin yeterince atak davranmaması; Güney'de bölgesel Kürt Yönetiminin giderek federe devlete dönüşme ihtimali; Kerkük petroleri üzerinde Kürtlerin söz sahibi olma olasılığı ve PKK'nin komuta sahasını bölgede özgürce oluşturması ABD ile Türk ordusu arasındaki çatlağı arttıran kimi etmenlerdi.

2001 ekonomik krizi patlak verdiğinde Türk burjuva siyasal sistemi tam bir çürüme ve çıkmaz içine girmişti. Mevcut hükümet AB'nin bütün dayatmalarına karşın yeterince cüretkâr davranmıyor ve ABD'nin Irak'ı işgale yönelik hazırlıklarına yeterince destek vermiyordu. Bu koşullar altında AKP, hem halkın diğer burjuva partilere duyduğu şiddetli tepkiyi arkalayarak hem de emperyalistlerin ve işbirlikçi tekelci burjuvazinin kabul edilebilir bir aktörü olarak ortaya çıktı. Sermayenin çıkarlarına uygun olarak AB yönelimli adımları hızlandırdı. ABD'nin Irak işgaline bazı yalpalanmalardan I sonra tam destek verdi. BOP'un ABD'ce görevlendirilmiş aktörlerinden birisi oldu. Siyasal İslamın emperyalizme yedeklenmesinde ABD için önemli bir rol üstlenmişti. Buna karşı İran ve Filistin söz konusu olunca radikal siyasal İslam daha cepheden tutum alma noktasında ayak sürüyordu. Keza sermaye oligarşisi de AKP'nin devlet içindeki İslami kadrolaşmaya hız vermesinden ve AKP etrafında toplaşan tekel dışı büyük burjuvazinin devlet olanaklarından giderek daha fazla faydalandırılmasından rahatsızdı.

İktidar ayrıcalığının elinden kayıp gitme olasılığı ordu içinde cuntacı eğilimleri güçlendiriyordu. Buna karşın bir darbe ile iktidara el koyma koşulları, sermaye oligarşisi ve ABD'nin destek olmaması nedeniyle oluşmuyordu. Darbe koşulları oluşturmak ve ABD'yi desteğe mecbur etmek için ordu içinde yeni arayışlar boy verdi. Bir yandan ırkçılık ve laiklik temelinden halkı cepheleştirerek AKP'yi zayıflatma yolunda ilerlenecekti. Diğer yandan sokağa salınmış kontrgerilla grupları üzerinden provokasyonlar, saldırılar, psikolojik harp vb. araç ve yöntemlerle "ulusalcılık" ve laiklik bayrağı altında saflaştırı-

lip faşistleştirilerek militarize edilen kitleler üzerinden darbe ortamı hazırlanacaktı.

2004'deki başarısız darbe planları daha sonra basına yansığında ordu içindeki farklı eğilimlerin varlığını da ortaya çıkardı. Dönemin Genelkurmay Başkanı'nın CLA istihbaratı ile suikasttan kurtulması bunun örneklerinden biridir. Bu devletteki yarılmanın orduya da sirayet ettiğini gösteren kanıtlardan biriydi. Darbe o gün için engellense de ordunun darbeci kanadı varlığını ve ordu içindeki egemenliğini korudu.

2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri gerilimi yükseltti ve 27 Nisan Ordu muhtırası bu gerilimin doruk noktasını oluşturdu. Ne var ki ABD'den darbe sinyali almayan ordunun ne daha ileri gidecek bir iradesi, ne de iç birliği vardı.

Ordu darbe yapamayınca AKP'nin seçim hamlesini kabul etmek zorunda kaldı. Cumhuriyet mitingleri ile oluşturulan psikolojik-ideolojik ortam; CHP-DSP ittifakı, MHP'ye tam destek yoluyla yaratılan laik-antilaik saflaşmasıyla ve cumhuriyeti koruma yaygarasıyla AKP'nin oyları azaltılarak, kolunun kanadının kırılacağı hesaplanıyordu. Seçimler bu beklentileri hüsrana uğrattı. Bu politik arenada ordu lehine olan güç dengesinin sermaye oligarşisi lehine yön değiştirmesi bakımından zeminin daha da güçlenmesi anlamına da geliyordu. Güç dengesindeki bu kaymaya karşı ordu bütün gövdesiyle daha ileri gitmenin önünde engel olmaya devam ediyordu.

Bu bir "yenişememe" durumuydu. Ama bu durum sürdürülemedi. Bir yandan ordu içi merkez kaç eğilimler yeni arayışlara girişiyor; bir yandan Kürt gerilla hareketinin eylemleri artıyordu, bir yandan ekonomik kriz beklentisi yeni adımlar atmaya gerektiriyordu. Sonuçta ABD'de sürece daha çok müdahil olmaya başlamış ve orduyu ABD yanlısı net bir karar vermeye zorlamıştı. Böylece "yenişememe" durumu ABD himayesinde bir "uzlaşma"yla sonuçlandı.

Ergenekon davası belirli bir aşamadan sonra bu "uzlaşma"nın unsurlarından biri haline gelmiştir.

Boyunda İlmik

Ergenekon dava dosyasında kurumsal bir yapı olarak kontrgerilla sanık sandalyesine oturtulmuyor. Dahası iddianamede Ergenekon'la TSK, MİT ve emniyet arasında organik bir ilişkinin

tespit edilmediği ileri sürülüyor. Oysa bunun gerçeği yansıtmadığı dava dosyasına konan onlarca gizli devlet belgesiyle yine aynı iddia sahipleri tarafından gözler önüne serilmektedir. Bütün kirli-karanlık eylem kararlarının MGK'da onaylandığı, ayrıca MİT, Genelkurmay ve kuvvet komutanlıklarının, emniyetin kurumsal olarak işlenen suçların sorumluları oldukları bu belgelerle bir kez daha kanıtlanmıştır. “Devlet bütünlüğü”nün kaybolması daha önce işaret edilen “devlet yarılması”, bütün devlet kurumları gibi kontrgerilla ve orduda da kendini hissettirmiş ve Genelkurmay cephesi 2007'nin sonbaharına kadar iç yalpalanmadan sonra bir karar vermeye zorlanmıştır. Zorlayıcı gücün ABD olduğu ortadadır. Ergenekon davası kontrgerillanın tasfiyesi amacına değil, ABD eksenini dışına savrulmuş kesimlerin elimine edilmesine yöneliktir. Bu kişilerin bir zamanların en has Amerikancıları olmaları bu gerçeği değiştirmez.

Ordu bir darbeyle yönetime el koyamadı. 2007 seçimlerinde MHP-CHP koalisyon taktiği de tutmadı. Bu kez ordunun isteği doğrultusunda yargı harekete geçirildi ve AKP hakkında kapatma davası açıldı. Sermaye oligarşisinin ABD ve AB'nin baskısı bir kez daha AKP'yi ipten kurtardı ama ip boynunda kaldı.

Ergenekon davası ordunun boynuna atılmış bir kementtir. Yalnızca emekliler değil görev başındaki üst düzey komutanlar da suçlamalara her an muhatap olabilirler. Hizadan çıkanın ipi çekilebilir. Diğer yandan AKP'nin durumu da iç açıcı değil. Anayasa Mahkemesi'nden kapatma karar çıkmasa da mahkeme onu “laiklik karşıtı odak” ilan etti. Bu da AKP'nin boynundaki kement oluyor. Cumhuriyet arabasına koşulan bu iki at ipleri de sıkı sıkıya arabacı ABD'nin elindedir. Sermaye oligarşisi elbette şimdilik durumdan memnundur. Çünkü bu yeni durum hem AKP'yi “aşırılıklar”dan caydıracak hem de orduyu belirli adımlar atılırken fazla gürültü çıkarmamasına neden olacaktır.

Rejim Krizi Aşıldı mı?

Egemen yönetici blok ordu ve sermaye oligarşisinin ABD himayesinde uzlaşması, bu uzlaşmanın sermaye oligarşisi lehine olan güç dengesi kaymasını biraz daha geliştirmesi rejim krizinin aşılması anlamına gelmez. Rejimi krize sokan temel dinamik Kürt sorunudur. Bu sorun çözülmediği gibi sorunu çözmeye yönelik bir prog-

ram da henüz ufukta görünmemektedir. Elbette Demokratik Alevi Hareketinin taleplerini, politik İslamcı tabanın beklentileri kadar faşist devlet yapılanmasının tasfiyesine yönelik bir adımdan da söz edilemez. Kısacası krize giren sömürgeci-ırkçı-faşist asimilasyoncu yapı yerli yerinde duruyor; bu yapının değişmesi için mücadele edenler ve talepler ileri sürenler de.

Sorun böyle bir kriz var mı yok mu değil, bu “kriz nasıl aşılacak” sorusuna verilecek yanıttır.

Bugüne kadar rejim krizine üç partinin üç ayrı programda yanıt vermeye çalıştığı söylenebilir. Sermaye oligarşisinin “değişim” partisi ‘demokratik bayrağını yükseltiyor, ordu partisinin “ulusal” partisi ırkçı faşizm merkezli laiklik bayrağını sallıyor ve devrimin antifaşist partisi özgürlük bayrağını dalgalandırıyor. Ne denli farklı renklerde görünürlerse görünsünler bütün politik akımlar bu üç partinin çekim alanının bir yerinde, uzağında ya da yakınında yer alıyordu. Örneğin Kürt partisi devrimi rafa kaldırmıştı ama antifaşist cephenin başlıca unsurlarından, en önde duranlardan biriydi. Ya da HKP, TKP gibi partiler söylemleri ne olursa olsun ordu partisinin eksenine kaymışlardı.

Bugün tarafların pozisyonunda değişiklik meydana gelmiştir. Ordu partisinin rejim krizine yönelik “ırkçı-milliyetçi” politikası iflas etmiştir. Sermaye oligarşisi de ordunun kimi taleplerini dikkate alan bir programa gerilemiştir. Böylece sermaye oligarşisinin “değişim” programının çerçevesi de daraltılmıştır.

Egemen bloğun yeni pozisyonu budur. Buna karşın krizin hangi yönde aşılacağı ya da hangi yöne evrileceği krize konu olan tarafların nasıl tutum alacağı ile belirlenecektir. Örneğin Kürt ulusal demokratik hareketi ulusal varlığın tanınması yerine bireysel hakların genişletilmesine razı olacak mıdır? Bu gerçekleşmediği sürece aşılacak bir yana krizin daha da içinden çıkılmaz bir hal alacağı aşikârdır. Çünkü bu “ez-çöz”den sonra “değişim”in de çözümsüzlüğünü ortaya koyacaktır. Kürt ulusal hareketinin askeri saldırılarıyla ve kitle serhıldanlarıyla ortaya koyduğu irade ve yüksek başarı düzeyi KUH'nin ulusal hakları kazanma rotasından sapmak yerine, rotada ısrar ve hızı üst düzeye çıkarma kararlılığını göstermektedir. Keza demokratik Alevi hareketi temel taleplerinden vazgeçecek midir? Vazgeçmek bir yana bu talepler doğrultusunda

seslerini daha gür çıkarmaya başlamışlardır. Ya da boynundaki ilmekten sonra politik İslamın beklentilerini karşılamaktan uzaklaşan AKP ile birlikte bu kesim de taleplerini bütünüyle bir kenara mı bırakacaktır? Dahası 12 Eylül faşist anayasasının değiştirilmesini isteyen milyonlar onun sermayenin çıkarları doğrultusunda ve ordu ile “uzlaşma” çerçevesinde revize edilmesini kolayca sindirecekler midir?

Görüleceği gibi egemen blokun şimdilik uzlaşması rejim krizinin aşılması anlamına gelmediği gibi, rejim krizinin aşılmaması bu uzlaşmanın da geçiciliğini ortaya koyar.

Rejim Krizi Nasıl Aşılacak: “Değişim” Mi, Devrim Mi?

Sahne üç parti görünmeye devam ediyor. Biri, “ulusalci” parti bugün gerileme sürecinde. O nedenle asıl olarak sahnede “değişim” partisi ile devrim partisi, daraltılmış değişim programı ile politik özgürlükler programı karşı karşıyadır. Açık ki ne denli zayıflatılmış olursa olsun devrimci partinin tutumu belirleyici olacaktır. Çünkü politik özgürlük programının uygulanması dışında taleplerini dile getirenlerin temel sorunlarını çözme yeteneğinde bir program yoktur. Kürt ulusal hareketinin dinamizmi rejimin temellerinde deprem etkisi yapmaya devam ediyor. Nicel zayıflığı Batı’da devrimcilerin başlıca dezavantajı olsa da nesnel devrimci olanaklar onun başlıca avantajıdır. Her şeyden önce gelişen aşamada tek dil, ulus, din, mezhep esasına göre şekillenmiş bir devlet yapısının esnetilmesi zordur. Bu zorluk salt bu yapının katılığında değil, talepler ileri sürenlerin o yapının esneyebileceğinden öte daha geniş beklenti içinde olmasından kaynaklıdır. Pansuman tedbirlerle çözüm üretme dönemi geride kaldı. Buna peyderpey dünyayı saran ekonomik kriz korkusu ve işçi hareketindeki artan canlılık, ekonomik krizin tetiklenmesi kuvvetle muhtemel dinamikler ve faşizme karşı birikmiş yılların öfkesini ekleyin, nesnel olanaklardan kast edilenin ne olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Rejim krizi daraltılmış “değişim” programı ile mi yanıtlanacak, yoksa rejim krizi devrimci krize mi itilecek, kritik soru budur. Sonuçta belirleyecek olan bu iki karşıt iradenin tutumu olacaktır. “Değişim” partisinin liberal sözcülerinin antifaşist, devrimci hareket üzerine bunca gelişmelerinin, karşı devrimci propagandayı sol-

liberal jargonla şiddetlendirmelerinin nedeni budur. Kürt hareketi, demokratik Alevi hareketinin, işçi hareketinin, antifaşist partilerin ve devrimcilerin burjuvazinin “değişim” programının reddi temelinde ve politik özgürlük programı üzerinde objektif olarak, talepleri itibarıyla buluşmasından ve bu buluşmasının, öznel olarak da gerçekleşmesinden burjuvazi son derece korkmaktadır. İşte bu nedenle antiemperyalizm ve devrim iddiası, politik özgürlük mücadelesi burjuva “değişim” cephesinin stratejisinde ana darbenin doğrultusu haline getirilmekte, ideolojik saldırı ve politik tecritle kitleler nezdinde itibarları zedelemek istemektedir. Seslerinin kitlelerle buluşması, kendilerine olan güvenlerini sarsarak engellemek istemektedir. “Umut kırma” yönünde açılmış bir cephe bu. Ne var ki rejimin esneme kabiliyetinin zayıflığı bu cephenin başlıca handikabıdır. Nitekim Kürt ulusal hareketinin askeri ve siyasi başarıları karşısında ordu ve hükümetin askeri ve siyasi yeni saldırı kararları almakta gösterdiği uyum bu cephenin gönüllü silahşorlarını hayal kırıklığına uğratmıştır.

Ergenekon Davası Karşısında Tutum Ne Olmalı?

İşte böyle bir anda devrimci partinin görevi ortaya çıkan her temel politik gelişmeyi rejim krizinin derinleştirilmesi, krizin devrimci bir krize doğru zorlanması için bir vesile haline getirmektir.

Ergenekon dava dosyası bu yönde atılacak adımların başlıca konularından biri olduğu kadar, bu yönde büyük olanaklar sunmaktadır. Bu dosya kimi sahte belgelere, devrimcilere yönelik yalan yanlış kara çalmalara karşın, “devlet gerçeği” hakkında resmi belgelerle dolu adeta bir hazine olarak karşımızda durmaktadır. Türk halkımıza şırınga edilmiş ve edilmeye devam eden şovenizm zehrinin akıtılması için kullanılacak belgelerin ardı arkası yok. “Vatan için” Kürt kardeşlerine karşı savaşmaya gönderilen Türk halk gençliğimizin gerçekte hangi kirli çıkarlar uğruna harcadığı, yüzlerce “resmi kanıt” belge ile ortaya serilebilir. Askeri komutanlarının uyuşturucu üretim ve ticaretinin nasıl başlıca sorumluları oldukları, mafyanın gerçekte devletin organik bir parçası olduğu; halklarımızın çocuklarını gözlerini kırpmadan ölüme gönderenlerin yetkilerini ve apoletlerini basamak yaparak nasıl ev-arsa-işletme zengini haline

geldikleri gösterilebilir. Laiklik çığırkanlığıyla generallerin düzenlediği cumhuriyet mitinglerine katılanlara, bu laiklik sevdalılarının Hizbullah gibi bir canavarı nasıl kendi elleriyle yaratıkları devlet belgeleriyle açıklanabilir. “Cumhuriyet ve laiklik” adına bu ırkçı-faşistlerin tez-gâhına düşen Alevilere, peşine takıldıktan generallerin Alevileri “yabancı-misyoner” olarak nasıl fişlediği, takibe aldığı belgelerle ortaya konabilir. Ya da faşizm yıkılmadan parlamenter mücadele yoluyla politika sahnesinde rol oynayabileceğini düşünen iyi niyetli insanlara generallerce parlamenterlerin, hükümetin, bakan ve başbakanın nasıl aşağılandığı; buna karşın generallerin nasıl dokunulmaz kılındığı ve kendilerini yasa üstü konumunda gören bir yönetici zümre gibi davrandıktan ifade edilebilir. 2005 Newroz provokasyonunda olduğu üzere linç saldırısı ve provokasyonlarının hiçbirinin tesadüf olmadığı, devlet güçlerince planlandığı iddianamedeki savlarla halka ulaştırılabilir. Ve onlarca cinayet, katliam ve provokasyon belgeleri halkın ilgisine sunulabilir.

Savcı, Ergenekon’u devlet içinde bağlantılan olan ama devletle organik ilişkisi olmayan bir çete olarak mı gösteriyor? O halde yapılması gereken ısrarla gizlenen gerçeğin üzerine gitmek, Ergenekon’un kontrgerillanın bir parçası, kontrgerillanın da devletin ta kendisi olduğunu ortaya sermektir. Önceden belirttiğimiz gibi bunun kanıtlan dosyada bulunabilir ve o bulunanlardan hareketle yeni gerçeklerin açığa çıkmasına ön ayak olunabilir.

Sermaye oligarşisi ile ordunun uzlaşması nedeniyle çerçevenin şimdiden çizildiği söylenebilir. O halde hedef o çerçeveyi aşmaktır. Bu da ancak kitle hareketi oluşturarak hükümet üzerinde baskı kurarak başarılabilir. Hükümetin foyası ancak bu yoldan dökülebilir. Örneğin 12 Eylül darbecilerinin yargılanmaları için mücadeleyi yükseltmek; örneğin Lice katliamının sorumlularının ve genel olarak Kürt coğrafyasında işlenen suçların ve suçluların soruşturulması için çaba sarf etmek; örneğin gözaltında kaybedilenlerin peşine düşmek, bütün o çetelerle mücadele söylevlerinin içi kofluğunu açığa çıkarabilir.

“Yiyin birbirinizi” politikası, politikasızlığın bir başka adıdır, ya da kendi kendini taca atılmaktan başka bir anlama gelmez. Bu meydanı burjuva papağanlara bırakmak değilse nedir?!

Ergenekon davasını basamak yaparak onu rejim

krizini devrimci krize zorlamanın unsurlarından birine dönüştürme mücadelesini AKP’ye yedeklenme korkusu ile reddetmek, nesnel devrimci olanaklara karşı kör ve kötürüm olmaktan başka bir anlam ifade etmez. Yasalcı antifaşist partilerin bu konulardaki zaafı anlaşılabilir fakat devrimci parti ve örgütlerin tarafsızlığı tam bir aymazlıktır. Bu sessizlik, bu tavırsızlık düpedüz apolitizmin bir biçimidir.

Türkiye keskin bir dönüşüm sürecindedir. Dönüşümün hangi yönde ve nasıl zorlanacağı devrimci iradenin hangi düzeyde kuşanılacağına bağlıdır. Böyle bir anda, kitleleri burjuva devlet gerçeği hakkında burjuvazinin iç kavgası sonucu ortaya saçılmış “devlet sırları” üzerinden aydınlatmak ve harekete geçirmekten uzak durmak politik tasfiyeciliğin ta kendisidir.

Demokrasi Aldatmacası Mı, Politik Özgürlük Mü?

Öyle görünüyor ki önümüzdeki dönem temel tartışma gündemi bu ikilem etrafında şekillenecektir. Politik iradeler bu ikileme verdikleri yanıta göre yan yana ya da karşı karşıya geleceklerdir. Ergenekon’un sınırlandırılması, daha ileri noktalara ulaşmasının engellenmesi için kontrgerillanın planlı-sistemli provokatif eylemleri kadar, kendilerine dokunulması tedirginliği içinde şuursuzca saldırılara girişen kesimlerinin faaliyetleri de içinden geçtiğimiz sürecin başlıca unsurlarından biri olmaya devam edecektir. AKP-Ordu arasındaki laiklik-antilaiklik çekişmesinin de biteceği sanılmasın, çekişmenin gündemden geri noktalara savrulması “uzlaşmanın hangi şekilde süreceğine bağlı olacaktır. AKP şimdilik “laikçi”lere malzeme vermemek için azami dikkat gösterecektir. Bunlar bir yana bir bütün olarak egemen burjuva blok faşist devlete daha kaim bir “demokrasi” sıvası çekerek rejim krizini aşma yolunda hamleleri yapmada daha heveskâr davranacaktır. Kontrgerillayı dağıtmak yerine, onun sokağa salınmış unsurlarını, farklı yönlerde kaymış olanları, ABD eksenine dışına çıkmış olanları dağıtma; 12 Eylül faşist anayasasının burjuva demokratik bir anayasa ile değiştirmek yerine, sermaye oligarşisinin çıkarları doğrultusunda revize edilmesi, böylece “cumhuriyetin temel prensipleri”nin başında gelen “tek millet” esasına dokunulmaması; devletin faşist unsur ve kurumlardan arındırması yerine uçlaşanlarının törpülemesi ve asıl gövde-

nin yeni ihtiyaçlara uygun olarak düzenlemesi ve bütün bunların “AB reformları” tantanasıyla propaganda edilmesi, politik gündemin öne çıkan/çıkacak unsurları oldu/olacaktır. Bir yandan Kürt Ulusal Demokratik Hareketine yönelik şiddetli saldırılar hız kazanarak devam edecek ama diğer yandan “bireysel haklar” daha çok dile getirilecektir. Zaten birincinin politik amacı İkinciye razı etmek içindir. Kürt sorununda bir taraf “bireysel haklar” mı, “kolektif (ulusal) haklar” mı ikileminde iradesini, karşı tarafa kabul ettirmek için mücadeleyi boyutlandıracaktır. Devlet askeri saldırılarla politik öncünün idaresini kırmaya yönelirken “bireysel haklar”, “AB reformları”, “ekonomik yatırım” vb. yollarla da Kürt ulusunu öncüsüyle birleşmiş iradesini parçalamayı hedeflemektedir. Keza Alevilerin temel demokratik taleplerini kabul etmek yerine -örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın dağıtılması- onları sistemin parçası haline getirmek -örneğin Diyanet’te büro açmak- bir başka tartışma ikilemi olmaya adaydır. Demokratik hak ve özgürlüklerin, toplantı, yürüyüş, söz, basın, örgütlenme haklarının teminat altına alınması yerine, temel gerici faşist yasalara dokunmadan “demokratik adımlar” atılıyor görüntüsü yaratarak kitlelerin demokrasi özlemini faşist devlete çekilecek sıvanın harcı haline getirme çabası da başlıca konulardan biri olacaktır.

Görülecektir ki, ister toplumsal farklılaşmalar temelinde -ulusal, dinsel, mezhepsel- süregelen çelişkiler ister sınıfsal farklılaşmalar temelinde -ki gerçekte birincisi ikincinin örtük biçimidir- etki eden çelişkilerin çözümünün ilk elde gelip dayandığı konu politik özgürlük sorunudur. Dahası egemen burjuvazi içinde debelendiği rejim krizini “demokrasi” manevrasıyla aşmaya çalışmaktadır. Proletaryanın sınıf temsilcisinin bugün odaklandığı bütün gayreti ise “politik özgürlük”den yoksun bir “demokrasinin” sahteliğini kitlelere göstermektir. Bir başka deyişle ortaya çıkan her politik gelişmeye bu doğrultuda müdahale etmek ve

a-Emperyalizmle kölece bağların kesilmesi,

b-Faşist kurum ve yasaların lağvedilerek faşist kadroların tasfiyesi,

c-Kürtlerin bir ulus olarak tanınması ve buna uygun olarak haklarının teminat altına alınması, d-Alevilerin demokratik taleplerinin karşılanması,

e-Diyanet’in lağvedilerek dinin bireysel konu olarak kabul edilmesi,

f-Söz, basın, toplantı, örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan her türlü engelin kaldırılması yönünde müdahale etmek, yani politik özgürlük elde edilmeden emperyalist tekellerin iç hegemonik güç haline geldiği, faşist kurum ve kadroların işbaşında olduğu, Kürtlerin “ulusal” haklarının tanınmadığı, demokratik hak ve özgürlüklerin zapturapt altında tutulduğu, Alevilerin demokratik taleplerinin hiçe sayıldığı bir yerde “demokrasi” söyleminin bir lafazanlıktan, aldatmacadan öte bir anlam taşımadığını göstermektir. Rejim krizini devrimci krize doğrultmak bu yoldan gerçekleşebilir.

İşte egemen burjuvazinin bu sahte, aldatıcı “demokrasi” bayrağını onun elinden çekip almak, “demokrasiyi” asıl sahiplerine teslim etmek için yegâne yol politik özgürlük mücadelesini yükseltmektir. Çünkü ancak bu yoldan burjuvazinin “demokrasi” maskesi indirilebilir ve ancak bu yoldan politik özgürlüğün olmadığı yerden demokrasiden söz edilemeyeceği gösterilebilir.

Ergenekon davası tam da bu mücadelenin bugünkü odak noktasıdır. Ona tavırsız kalmak burjuva planlara tavırsız kalmak, milyonların burjuvazinin peşine takılmasına tavırsız kalmak; politik özgürlük mücadelesinin dışına düşmek, apolitikleşmek, stratejiden yoksunluk kadar taktikten de yoksun olmak demektir.

Meseleyi devrime havale etmek; milyonları burjuvazi karşısında politik olarak silahlandırmaktan uzak durmak, yalnızca milyonları değil kendini boş avuntularla aldatmaktan başka bir işe yaramaz. Ve berbat bir lafazanlık ve tasfiyecilikten öte bir anlama gelmez. Devrim gökten inmez, yerden göğe yükselir. Lafazanlıkla devrimci çaba arasındaki fark budur. Gerisi mi? Gerisi “tasfiyeciliğe yatmak”tır.

Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi Ve Kemalizmin İki Yönü

NOT: Bu yazı, 1991’de yayımlanan “Türkiye’nin Toplumsal Maddi Gerçekliği ve Devrimci Strateji” başlıklı kitabın (A. Can) ilk bölümüdür. “Kemalizmin komünistçe eleştirisine” çokça ihtiyaç duyulan bu günlerde bu yazıyı komünist hareketin tarihsel süreci içinde yapılmış bir çözümleme olarak yayımlıyoruz. İlerleyen sayılarımızda Kemalizme dair başkaca tahlil ve eleştirilere de yer vereceğiz.

* * *

Başkent İstanbul dahil İmparatorluk topraklarının büyük bölümünün emperyalist Yunan, İngiliz, Fransız ve İtalyan orduları tarafından işgal edildiği koşullarda kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin (A-RMHC), başlangıçtaki amaçları arasında “Hükümet-i Osmaniye’nin tehlike-i inhilaline karşı hilafet-i İslamiye ve Saltanat-ı Osmaniye’nin bekası esas maksadı teşkil ettiği”(1) belirtilmişse de, söz konusu direniş hareketinin, emperyalist orduların kovulmasına ve zamanla Hilafet ve Saltanat’ın tasfiyesine, Hanedan mensuplarının ülkeden çıkarılmasına varan antiemperyalist ilerici bir milli burjuva hareketi olduğu inkar edilemez. Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin oluşturulmasında baştan itibaren önemli bir rol oynayan Mustafa Kemal’in tutarsız davranışları, Osmanlı Saltanatı’nın korunacağını vaat eden “Türkiye’nin başında Hilafe-i İslam olacak ve bir hükümdar Sultan bulunacaktır” şeklindeki demeçleri, bir taraftan işgal kuvvetlerin ülke toprakla-

rından çıkarmaya çalışırken, diğer taraftan işgalci emperyalist devletlerle uzlaşmanın, anlaşmanın yollarını araması, devrimin toprak devrimine dönüşmemesi, burjuva kurtuluş hareketi aşamasında kalması, burjuva demokrasinin kurulmaması, Kürt ulusuna kendi kaderini tayin hakkının tanınmaması ve üzerindeki baskıların korkunç boyutlarda artması, bu hareketin antiemperyalist ve ilerici yönünün bulunduğu hususunda bizi tereddüte düşürmemelidir.

Bu gibi tutarsızlıklar Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin önder gücü olan milli burjuvazinin sınıfsal karakterinden ve hareketin emperyalist işgal ordularını yurttan kovmak gibi ortak bir hedeften ayrı olarak herhangi bir programa dayanmıyor olmasından kaynaklanıyordu. A-RMHC’yi olduğu gibi TBMM’yi oluşturan güçler de heterojendi. Bunlar farklı sosyal kökenlere sahip oldukları gibi, farklı düşünceler de taşıyorlardı ve söylemeye gerek yok ki bir parti içinde örgütlenmiş değillerdi.

Bu güçlerin kendi aralarındaki mücadelesinden M. Kemal ve çevresindekiler galip çıktı. Çünkü M. Kemal, egemen İslam ideolojisinin iflas etmesinden, uşaklaşmasından da yararlanarak, milli burjuva sınıfın tüm gereksinimlerini iyi saptamış, burjuva hukukun ve milliyetçilik düşüncesinin yeni düzeni sağlamlaştırmakta oynayacağı rolü kavramış, şeriata ve dine dayalı ideolojik şekillenmeye karşı çıkmıştı.

İslam dini ve hukuku burjuva gelişmenin önünde engeldi. İslami güçlerin iktisadi zayıflığı veya geriliği bundan da kaynaklanıyordu. Dahası, İslami otoriteler bütün prestijlerini yitirmiş, İngiliz emperyalizmin korumacılığına sığınmışlardı. Böyle olduğu içindir ki, Hilafet ve Saltanat M. Kemal tarafından “keyfi” bir biçimde ortadan ikiye ayrılırken kimse bu hareketi “sapık” olarak değerlendirmede. Osmanlı Hanedanı kovulup Halife seçimle tayin edildi. Bir süre sonra M. Kemal kendi seçtiği halifeyi de kovdu. Buna karşı çıkan da olmadı.

Şunu hemen belirtmek yerinde olur: Türk Ulusal Kurtuluş Hareketi (TUKH) tutarlı bir reform ve demokrasi programına hiçbir zaman sahip olmadı. TUKH, SSCB’ye en yakın gözüktüğü dönemde bile salt ikiyüzlü bir politika izledi. Yani o, burjuva demokrasisini sadece lafızda benimsedi.

Milliyetçilik, Türk ticaret burjuvazisine, eşraf takımına, aydınlarına, Osmanlı düzeni bürokratlarına, kısmen toprak ağalarına tamamen yabancı bir kavram değildi. Kuşku yok ki Jön-Türk ve İttihat ve Terakki Hareketi de burjuva hareketlerdi. Ve M. Kemal bu hareketlerin doğrudan mirasçısı durumundaydı.

Emperyalist işgal orduları kovulacak ve Türk milli burjuvazisi kendi ülkesinin, bu arada Kürdistan’ın önemli bir bölümünün de, efendisi olacaktı. Devlet gücünü kullanarak -ki Osmanlı Devleti’ni yıkıp tamamen yeni tipte bir devlet kurması demokrasi olgusunu dışta bıraksa da, Türk burjuvazisinin en radikal girişimini oluşturur- palazlanacak ve güçlü bir sermaye birikimi yaratacaktı.

Burjuvazi, M. Kemal’den veya Kemalist devletten önce de vardı. Ama sermaye hiç de istenen düzeyde değildi. Nitekim bu durumdan duyduğu rahatsızlığı açıkça belirten M. Kemal, Türk burjuva sınıfının sermaye bakımından güçlendirilmesi, bir başka deyişle, iktidardaki burjuvazinin devlet erkine dayanarak sermaye yapması gerektiği konusundaki kararlılığını 1923 yılında yaptığı bir konuşmada şöyle ifade ediyordu: “Bizde büyük araziye kaç kişi maliktir? Bizde arazinin miktarı nedir? Tetkik edilirse görülür ki, memleketimizin vüsatına nazaran hiç kimse büyük araziye malik değildir. ... Kaç milyonerimiz var? Hiç. Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman değiliz. Bilakis memleketimizde birçok milyonerin, hatta milyarderin yetişmesine çalışacağız.”

Osmanlı ekonomisini sömürgeleştirmiş emperyalist tekellerle işbirliği halinde olan yerli komprador sınıf hemen hemen bütünüyle çeşitli Hristiyan azınlıklardan oluşuyordu. Ve bu sınıf savaş yıllarında da işgalci güçlerle işbirliği içinde bulunduğu için, Ankara’da kurulan yeni iktidarın bütünüyle dışında kaldı.

Bir burjuva harekette, proleter ölçülere uygun bir tutarlılıkta, ilericilik, demokratlık ve yurtseverlik (antiemperyalizm) arayanlar, bunu bulamayınca, bu durum çoğu kez onlarda, söz konusu harekette güdük kalmış da olsa, mevcut olan olumlu yönleri toptan inkâra yönelen bir zihniyetin oluşumuna yol açar. Bunun tersi de mümkündür: Adı geçen burjuva hareketin ilk yıllarında ortaya çıkan anti-emperyalist ve ilerici yönlerinden hareketle, süreç içinde, özellikle iktidarı ele geçirdikten sonra hızla gericileşen egemen burjuvaziye hayatı boyunca göğsüne takıp gururla taşıyabileceği ve bunun verdiği rahatlıkla halkı daha kolay sömürebileceği bir “devrimcilik” yahut “ilericilik” madalyası vermek!

Türkiye’de Kemalist hareketin antiemperyalist olup olmadığı çok tartışılmıştır. Bizce sorunun bu tarz konuluşu dahi sakattır. Çünkü 1920’lerden 1940’lara veya daha sonraki yıllara hep aynı biçimde damgasını vuran homojen bir Kemalizm’den bahsetmek mümkün değildir. Kemalizm’i kendi evrim sürecinden koparıp soyut bir tarzda ele almamız halinde varacağımız sonuçların sağlıklı olmayacağı kuşkusuzdur. Zira Kemalizm, baştaki kısmi ilerici ve antiemperyalist özelliklerine rağmen zamanla dönüşüme uğrayan, devrimci barutunu tamamen tüketen, demokrasi adına halka demokrasinin en iğrenç karikatürü olan bir Uranlığı reva gören ve emperyalist sermayenin güvenini kazanmaya çalışan halk düşmanı bir hareketin gerici, şoven ideolojisidir.

M. Kemal’in gerçekleştirebildikleri nelerdir? 1) İşgal ordularının ülkeden çıkarılması, 2) Saltanat ve Hilafet makamlarının lağvı, tamamen yeni tipte burjuva bir devletin kurulması, İslami-feodal Osmanlı hukukunun yıkılması, burjuva hukukun benimsenmesi, 3) Dine dayalı eğitim ve yargı sisteminin kaldırılması, 4) Laikliğin benimsenmesi, tarikatların yasaklanması, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, 5) Aşarın kaldırılması, 6) Savaş yıllarında İttihat ve Terakki yönetiminin tek taraflı olarak ve fiilen kaldırdığı kapitülasyonların resmi olarak kaldırılması, vb.

M. Kemal'in, nüfusun ezici çoğunluğunun okur yazar olmadığı o günkü koşullarda eğitime önem vermesinin ve Batı ölçülerine uygun bir eğitim düzeyini tutturmaya çalışmasının, İmparatorluk devrinde devlet dili olan Osmanlıca'yı atıp Türkçeyi egemen kılmasının, Latin alfabesini, ölçü birimlerini ve takvimini kabul etmesinin, Türk burjuva sınıfının çıkarları doğrultusunda ileriye doğru atılmış önemli adımlar olduğu inkâr edilemez. Bütün bu yapılanlar kapitalist gelişmeyi hızlandırmaya yarıyordu.

"Kan ile yapılan inkılâplar daha muhkem (sağlam) olur, kansız inkılâp ebedileştirilemez" diyen M. Kemal, çağdaş burjuva toplumun imkânlarından yararlanmaktan dahi çok uzak, yoksulluk, işsizlik, topraksızlık gibi sorunlara eklenen, devlet ve ağa baskısı altında inleyen geniş halk yığınlarının temel hiçbir sorunuyla ilgilenmemişken, köylünün başından fesi çıkartıp şapkayı giydirmek için kan dökmüş, devlet terörü estirmiştir. Ortaçağ toplumuna ait bir dizi sömürü biçimi, mülkiyet ilişkisi ve ilkel gelenek varlığını koruyorken, bunlara karşı ciddi reformlara girişmemiş, ilerleme ve medenileşmeye karşı beslenen düşmanlığın sembolü olarak telakki ettiği köylünün fesini ortadan kaldırmak için kanlı bir savaş açmıştır. Şapkaya direnen geniş köylü yığınları asılarak, ağır hapis cezalarına çarptırılarak yola getirilmeye çalışılmıştır.

Kısacası, ortaçağ gericiliğinin toplumsal maddi temellerine dokunmayan M. Kemal, çoğu kez bu tip gülünç "devrim"lerle yahut devrimcilik gösterileriyle yetinmiştir.

Bu gibi sözde büyük devrimlerle övünenlerin hâlâ var olduğunu bir yana bırakalım. Fakat bu girişimleri nasıl açıklamalı? Sorunu M. Kemal'in kapris küpü bir insan olmasıyla açıklayabilir miyiz? Hiç kuşkusuz sorunu böyle açıklayanlarız. Bu hareketleriyle belki de M. Kemal, burjuva yaşam tarzını, burjuva kıyafet anlayışını suni bir biçimde Anadolu köylüsüne aşılama istiyordu. Harp Okullarının da Türk subayına bugünlerde suni bir biçimde verilen "salon kültürü"nü, o günlerde M. Kemal çevresine çok daha hararetli bir biçimde empoze etmek istiyordu. Bunların halkın gerçek ihtiyaçlarıyla uzak yakın bir ilişkisi yoktur, fakat bunlar Türk burjuvazisinin "gelişme", Batı burjuvazisi gibi olma arzusunu gösterir.

Osmanlı Saltanatı yerine kurulan yeni Cumhuriyet ne tür bir cumhuriyettir?

23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM'nin üyeleri genel oy hakkının kullanıldığı bir seçimle, hatta herhangi bir seçimle mebus seçilmiş değillerdi. 18 Mart 1920'de İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'ın kapanması üzerine kurulan TBMM'nin üyeleri tamamen atama yoluyla belirlenmiştir.

Burada amacımız, yukarıda kasaca anlatıldığı biçimde kurulan ilk meclisin halkın gerçek iradesini ne ölçüde temsil ettiğini tartışmak, yahut atama sisteminin' keyfilikleri üzerinde durmak değildi. Atama yoluyla da olsa, kurulan ilk meclisin içinden, cumhuriyet yönetimi adı altında yeni tarzda bir diktatörlük kurma gayretlerine karşı çıkan bir grup mebusun (İkinci Grup) oluşturduğu muhalefet nedeniyle, M. Kemal'in 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince, meclisin feshi için mebusların 2/3'ünün oyu gerekiyorken, bunu açıkça hiçe sayarak, yani bir nevi darbe yaparak, mebus oylarının salt çoğunluğuyla bu meclisin feshi yoluna gittiğinin belirtilmesi de değildir. Burada esas ve belki de her şeyden daha da önemli olan, bu olayı "devrimlere direnen gerici güçlerin etkisiz hale getirilmesinde ileriye doğru atılmış jakobence bir adım" olarak adlandıran ve bununla da yetinmeyip her çatışmada M. Kemal'e mutlaka devrimci bir misyon yükleyen Kemalist tarihçilerin palavralarına kısaca da olsa değinmektir.

Gerçekte emperyalizme karşı tutum sorunundan tutun da, gerçek anlamda burjuva demokrasisinin gereklerini yerine getirme, kişi hak ve özgürlüklerini teminat altına alma doğrultusundaki çalışmalarda bu grup (İkinci Grup) daha tutarlı, daha demokrat davranmıştır. Dolayısıyla, M. Kemal'in Birinci Meclis'i tasfiye etmesi, devrimin güdükleştirilmesi doğrultusunda atılmış bir adım olarak değerlendirilmelidir. Ve yine, Kemalist burjuvazinin demokrasi anlayışının ne denli "sağlıklı" olduğunun bir örneği TKP önderlerine karşı gerçekleştirilen komplo ise, bir diğer örneği de İkinci Grup liderlerine karşı gösterilen tahammülsüzlüktür.

"Bakü'da Türkiye İştirakiyun Komitesi Heyeti Merkeziye reisi Mustafa Suphi Bey ve Aza'dan Mehmet Emin Yoldaşlara" hitabetiyle M. Suphi'ye yazdığı mektupta, "memleketin ve milletimizin her taraftan emperyalist ve kapitalist hücumlara maruz" kaldığını ifade M. Kemal, "gerek şahsen ben ve gerekse bütün rufeka-i mesaim (çalışma arkadaşlarını) ekseriyeti renç-

ber ve köylüden ibaret olan milletimizin istiklalini tesis ve temin gaye-i yegânesi takip” ettiğini belirtmiştir. Ve kendileriyle (TKP) aynı amaçları paylaştıklarını ifade ettikten sonra, TBMM’ye tam yetkili bir temsilci göndermelerini istemiştir.(2) Fakat, yurda gelen TKP heyetini (M. Suphi ve 14 yoldaşı) Karadeniz’de boğduran M. Kemal, bununla demokrasi prensipleri arasında herhangi bir çelişki görmemiştir. Gerçek TKP’nin önderlerini katleden M. Kemal’in sahte bir TKP kurdurup, işçi ve emekçi yığınlarını aldatmaya çalışması da “normal” karşılanmaktadır. Türk burjuvazisinin “Cumhuriyet”le birlikte öngördüğü “demokratik” yönetim bundan ibaret olmuştur.

Özetle, Kemalist burjuvazinin demokrasi düşmanlığı, işçi sınıfı ve onun temsilcilerine karşı gösterdiği düşmanlıktan ibaret değildir. Kemalistler, demokrasi isteyen burjuva güçlere karşı da aynı düşmanlığı göstermiştir. Üstelik bütün bunları ihtilalcilik adına yapmışlardır. Ancak gerek işçi sınıfı ve onun siyasi temsilcilerine, gerek yurtsever köylü direniş örgütü olan Kuvva-i Seyyareye ve Kürt ulusuna, gerekse Birinci Meclis’teki burjuva demokrat güçlere karşı girilen tasfiye ve imha hareketleri, devrimin kapsamının daraltılmasının ve cılızlaştırılmasının belli başlı aşamaları olarak kabul edilmelidir.

Giderek yerleşmeye başlayan yeni rejimin, burjuva demokrasinden çok uzak olan yarı-askeri bir diktatörlük olduğu konusunda dönemin bütün burjuva muhalefet güçleri hemfikirdiler. Gene bahsi geçen muhalefet partilerinin programlarında bir dizi genel demokratik istem formüle edilmiştir. Fakat bir altüst oluş süreci yaşanıyor olduğundan, sosyal ve siyasal yaşamın pek çok diğer yönü gibi, bu burjuva partilerin politik eğilimleri ve özellikle hangi kesime dayanacakları yeterli bir netlik kazanmamıştır. Bir geçiş dönemi yaşanıyordu ve yerleşememişlik olgusu, birçok şeyin saydamlaşmamasının baş nedenini oluşturuyordu.

İlk meclisteki 2. Grup’un emperyalizme karşı tutum ve demokrasi konusunda 1. Grup’tan (M. Kemal grubundan) daha radikal bir çizgi izlediğini söylemek mümkündür. 2. Grup’un liderlerinden H. Avni’nin*, M. Kemal diktatörlüğüne karşı çıkarken sarf ettiği “Cumhuriyet ancak hürriyet ile olur. Hürriyete istinat etmeyen cumhuriyet iğfalkârdır”(3) şeklindeki sözlerini burjuva demokrat bir çizgide samimi kabul edebili-

riz. Fakat aynı şeyi iktidarı paylaşma konusunda M. Kemal’le anlaşmazlığa düşmüş ve bir ölçüde de “mecburen” demokrasi bayraktarlığına soyunmuş A. Fuat Cebesoy, R. Orbay, K. Karabekir vs. gibi diğer muhalifler için söyleyemeyiz.

Ve hiç kuşku yok ki, partilerin gerçek niteliğini açığa vuran, onların programları veya liderlerinin vaatleri olmaktan ziyade, sınıf çatışmaları esnasında kimin tarafını tuttuklarıdır; hangi sınıfın çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini gösteren pratik tutumlarıdır. Fakat partilerin gerçek tutumlarının anlaşılabilmesi için, üzerinde söz söyleyebileceğimiz bir faaliyeti gerçekleştirebilmiş olmaları gerekir. Kemalist yönetime veya M. Kemal’e karşı çıkan bütün burjuva muhalif güçler hiç de gerici sayılmazlardı, ama tümünün ilerici, burjuva demokrat olduğunu söylemek de güçtür. Örneğin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası-TPCF’nin gerçekte burjuva demokrat olup olmadığını, liderlerinin beyanlarına uygun hareket edip etmeyeceğini kesin olarak saptayabilmemiz için onun bir parti olarak faaliyet göstermiş olması gerekir. Hâlbuki Kemalist diktatörlük buna izin vermemiştir.

Bir demokrat olarak Türkiye’de demokrasi mücadelesine ciddi katkılarda bulunan yazar Zeke-riya Sertel ise, 1925 yılı başlarında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kuruluşu üzerine şu değerlendirmeyi yapıyor: “Halk Fırkası halkın bu ilk şaşkınlık ve heyecan devrinde gördüğü mutlak mutavaattan (bağlılıktan) mağrur ve hodbin (bencil) bütün zaferi benimsedi ve hariçte kalanlara kıskanç bir nazarla bakmaya başladı. Bu inhisarcı (tekelci) zihniyet derhal bir aksül amel (tepki) yaptı ve memleketin her tarafında taraf taraf muhalefet cereyanları baş gösterdi. İşte bugünkü yeni fırka bu cereyanın mahsulüdür.”(4)

TPCF ile CHF arasında esasta bir farklılık bulunmadığını söyleyen Z. Sertel sözlerine şöyle devam ediyor: “Yalnız CHF iki dereceli intihabat (seçim) taraftan olduğu halde TPCF bir dereceli intihabat taraftandır. Birinci fırka reis-i cumhura veto hakkının verilmesine taraftar olduğu halde diğeri muhaliftir. Birinci biraz merkeziyetçi, ikinci biraz daha adem-i merkeziyetçidir. Birinci şehremanetinin ve belediye reislerinin merkezden tayin edilmesini, diğeri halk tarafından intihabat edilmesini tercih etmektedir.” Devamla, “Onların (TPCF’nin) tek bir endişeleri vardır, ve bütün bu yeni cereyan bu endişe-

den doğmuştur: Diktatörlüğün, istibdadın önüne geçmek. Eski fırka zaferi, istiklali, hatta vatani ve milliyetperverliği benimsediği için yavaş yavaş İttihat Terakki zihniyetini almaya başlıyordu. Bu zihniyetin manasız ve hailesiz (engelsiz) ilerlemesi memlekette bazı tehlikeler ihdas edebilirdi. Reis-i cumhura fazla hak verilmesi bir gün bu makama gelecek eşhasın tahakküm ve istibdadını intaç (sonucunu doğurma) edebilirdi.”(5)

Takrir-i Sükûn dönemiyle birlikte, yeni bir terör dalgası estiren Kemalist iktidar, bir yandan ayaklanan Kürtleri acımasızca katlederken, öte yandan muhalif hiçbir gücün kalmaması, aykırı hiçbir sesin çıkmaması için yeni zorbalıklara başvurmuştur. Muhalefetin kaygıları bütünüyle gerçek olmuş, giderek yeni bir İttihat Terakki yönetiminin kurulduğu gözlemlenmiştir.

İstiklal Mahkemeleri yeniden işlemeye başlamış, insanlar sorgusuz sualsiz idama mahkûm edilmiş, katliamdan kurtulabilen Kürtler Batı’ya sürülmüş, iktidar uşağı birkaç gazeteden başka bütün gazeteler kapatılmıştır. (1931’deki açıklamalarına göre, bir celladın 12 yıl zarfında tek başına astığı insan sayısı 5216’dır.)

Türk egemen sınıfların her ne kadar bugün artık Türkiye’de Kürtler yoktur diyorlarsa da, dün kadar bütün Kürt ayaklanmaları veya katliamları sırasında hep şunu söylemişlerdir: “Kürtler medenileşmeye karşı çıktıkları için ayaklanıyor. İster istemez bir de biraz sert tedbirlere başvurmak zorunda kalıyoruz.” (Ne yazık ki bu yalanlar, özellikle 1925’te TKP ve Şefik Hüsnü tarafından da benimsenmiş ve Şefik Hüsnü, Kemalist hükümeti Kürtlere karşı savaşında içtenlikle desteklemiştir.)

1921’den 1937-38 Dersim Katliamına kadar Kürt halkı, Kemalist rejime ve Türk jandarmanın zulmüne karşı toplam 19 kere ayaklanmış ve bu ayaklanmalar her seferinde kanla bastırılmıştır.(6) Geride kalanlar zorla sürülmüş ve bu amaçla özel kanunlar çıkarılmıştır. (14 Haziran 1934 gün ve 2510 sayılı İskân Kanunu ile 25 Aralık 1935 gün ve 2884 sayılı Tunceli’nin Yönetimi Hakkında Kanun). İğrenç bir diktatörlük ve terör rejiminin başı olarak M. Kemal’in Kürt halkına reva gördüğü zulmü ve vahşeti anlatmakta kalem aciz kalır. M. Kemal’in Kürtleri yok etmekte kullandığı yöntemlerin iğrençliği Hitler’in yöntemlerinden hiç de aşağı kalmaz. Türk “medeniyeti”nin Kürdistan’ı fethetmesi bu

iğrenç katliam, sürgün ve yağmalar sayesinde mümkün olmuştur. M. Kemal savaş yıllarında TBMM’deki konuşmasında (1 Mayıs 1920), çıkarlarını savunmakla sorumlu oldukları milletin tek bir unsurdan ibaret olmadığını, söz konusu halkların kardeş halklar olduğunu, çıkarlarının bir olduğunu ve kendilerinin bu halkların ırkı, içtimai ve coğrafi hukukuna saygılı olduklarını söylerken tam bir ikiyüzlülük örneği sergiliyordu. Çünkü aynı M. Kemal, kısa bir süre sonra Türkiye’de Türklerden başka kimsenin bulunmadığını ve hatta bütün milletlerin Türklerden, bütün dillerin de Türkçeden türediğini iddia edecek ve bu iddialarına Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi aracılığıyla resmiyet kazandıracaktı. Bütün eski medeniyetlerin (Sümer, Hitit, Mısır, Yunan ve Roma) kurucularının Türkler olduğu, M. Kemal’in önderliğinde çalışan “tarihçi ve bilim adamları” tarafından hiçbir şüpheye mahal bırakılmayacak şekilde ispatlanmış olacaktı(!) M. Kemal’den feyz alan Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt ise, 1930 yılında şunları söylüyordu: “Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk’tür. Öz Türk olmayanların bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.”(7)

Sıkıyönetimle daha da karikatürleşen Cumhuriyet rejimi, işçiler, geniş köylü yığınları, Kürt ulusu ve demokrasi isteyen güçler için tam bir baskı rejimine dönüşüyordu. A. Fethi Okyar’ın da açıkça ifade ettiği gibi, “Tek parti devri bütün hususiyetiyle işlemeye başlamış ve politik hayat seçimden seçime müntahib-i sanilerin (iki dereceli seçimdeki ikinci seçmenler) sandıklara attığı, önceden ellerine verilmiş isimlerin sayılmasından ibaret olmuştur.” 1927 yılında ise o güne kadar fiilen yapılan şey, resmileşmiş, milletvekili adaylarının tek seçiciliği M. Kemal’e bırakılmıştır.

Düzen aleyhtarı muhalefetin bir hayli kabarması ve Halk Fırkası’nın geniş kitlelerden hızla tecrit olması, adının nefretle anılması sonucu son derece aldatıcı bir siyasi manevranın ürünü olarak yakın arkadaşlarına kurduduğu Serbest Fırka’ya, M. Kemal ancak üç ay tahammül edebilmiştir. M. Kemal hem düzen aleyhtarı muhalefeti eritmek, hem de ikinci bir ata sahip olmak istiyordu. Fakat sahte bir muhalefet partisi de olsa Serbest Fırka’ya sarılan halk yığınları M. Kemal’in hesaplarını altüst etmiş ve onu, kurduğunu partiyi kapatmak zorunda bırakmıştı.

Merkezi bir çaba ve örgütlenme olmaksızın, pek çok ilde halkın kendiliğinden SCF'yi kurduğu görülünce, memleketi saray bahçesinde kurduğu sofralardan yönetmeye alışmış M. Kemal paniğe kapıldı. SCF'nin 1930'da İzmir'de düzenlediği mitinge 50 bin kişi katılmış -ki bunun görülmemiş bir kalabalık sayıldığını belirtelim ve çıkan olaylar sırasında polis tarafından öldürülen çocuğun cesedini Fethi Okyar'ın ayaklan altına serenerler; "Bu ilk şehidimiz, gerekirse daha da veririz, yeter ki bizi bunlardan kurtar" demişlerdir. Despotluk rejimini sürdürmekten, ikinci bir partiye sahip olmaktan ve halkın demokrasiye olan özlemiyle alay etmekten başka bir niyet taşımayan M. Kemal, iktidarı yitirebileceği korkusuna düşmüştü; gerçekten de, kısa bir süre sonra SCF'nin ruhuna fatiha okuyacaktı.

Yukarıda belirtilen çerçevede emperyalizm ve gericiliğe karşı mücadele eden, fakat öte yandan Kemalizm'den ileri olan ne varsa (proleter ve burjuva) onu ezen, göstermelik bir burjuva siyasi çoğulculuğa bile şiddetle karşı koyan, burjuva demokrasisi ve toprak devrimi imkânlarını ortadan kaldıran, gerici-şoven ve son derece katı burjuva bir diktatörlük kuran bir hareketin siyasi yönünü ve onun mutlak önderi olan M. Kemal'in siyasi eylemini çok kısa olarak özetledikten sonra, TUKH'nin iktisadi politikasını ve Osmanlı döneminde ülkeye giren ve bağımsızlıktan sonra da faaliyetine devam eden emperyalist sermaye karşısındaki tutumunu ve dönemin ekonomik yapısını inceleyebiliriz.

Görünüştaki bağımsızlığına rağmen, emperyalist sermayenin siyasi ve ekonomik olarak büyük bir egemenlik alanına sahip olduğu Osmanlı İmparatorluğunun miras bıraktığı ekonomik düzen, siyasi bağımsızlık kazandıktan sonra da çok köklü bir biçimde değişmedi. Yapılan değişiklikler şundan ibaretti: Savaş yıllarında İttihat ve Terakki yönetimi tarafından fiilen kaldırılmış kapitülasyonların resmen kaldırılması, sonraki yıllarda tütün tekelinin, demiryollarının, tramvay, su-havagazı, elektrik şebekelerinin millileştirilmesi, bazı yeni gümrük ayarlamaları, sanayi teşvik kanunu, yerli malların tüketiminde kullanılan teşvikler vs.

Emperyalizme karşı mücadelede ve demokrasiyi savunma konusunda Kemalist burjuvaziden çok daha radikal, tutarlı ve uzun erimli olan küçük burjuva devrimcilerin günümüzde antiemperyalizm adına yapabildikleri pek çok şey vardır ve

nitekim yaptıklarını görüyoruz da. Fakat sonuçta, proletaryanın önderlik etmediği ve sosyalizmin kuruluşuyla teminat altına almadığı milli kurtuluş hareketlerinin varıp varacağı yer emperyalist dünya ekonomisinin girdabıdır. Türk milli burjuvazisi, bu tip küçük burjuva devrimcilerin radikal antiemperyalist program ve düşüncelerine baştan itibaren sahip olmadığı için, iktidarının daha ilk yıllarında emperyalist sermayeye gülcükler yollamış, "kızıl haydutlar" a hiç mi hiç benzemediği konusunda güvenceler vermiştir. Bağımsızlık Savaşı'nın zaferiyle birlikte, emperyalist tekellerin de ülkeden kovulduğu iddiası, maddi gerçeklere rağmen ileri sürülebilen bir iddiadır ve şüphesiz buna ancak çocuklar inanabilir. Gerçek şu ki, emperyalist sermaye kovulmadığı gibi, ortak yeni yatırımlar devam etmiş ve dahası, Ankara Hükümeti, Osmanlı Hanedanınının 85 milyon altın lira tutarındaki borcunu ödemeyi üstüne almıştır.

1920-1930 yılları kurulan 201 anonim şirketin 66'sında yabancı sermayenin pay sahibi olduğu saptanmıştır. Yabancı sermaye ile işbirliği içinde kumlan şirketlerin 31,5 milyon TL sermayeye sahip oldukları ve bunun, 73 milyon TL olan toplam sermayenin yüzde 43'ünü oluşturduğu hesaplanmıştır.(8)

Yine 1924'te yabancı bankaların Türkiye'deki toplam mevduat içindeki payı yüzde 78, toplam krediler içindeki payı ise yüzde 53'tür.(9)

(1920'lerde bankaların ekonomik yaşamda bugünkü gibi bir ağırlıkları yoktu. Toplam banka mevduatı ve sermayesi önemsiz sayılırdı. Aşağıdaki veriler incelenirken bu durum dikkate alınmalıdır.

Öte yandan sömürge ve yarı-sömürgelerde verilen ulusal kurtuluş mücadeleleri sonucu kurulan burjuva devletlerin bağımsızlıklarının, emperyalist dünya ekonomisinden tam bir yalıtılmışlıkta ifadesini bulduğu anlar çok azdır. Tam yalıtılmışlığın olmadığı her statüyü bir bağımlılık durumu olarak görmek de yanlıştır. Bu iki durum arasındaki belirli geçiş sürecinin varlığını inkar eden formel mantığa sahip olmadığımızı; Türkiye'nin yeni bağımlılık durumuna işaret ederken, bunu "M. Kemal'den sonra ortaya çıkan bir sapma" olarak görmediğimizi, fakat bağımlılık durumunun çok yönlü nicel bir birikim üzerine meydana geldiğini, ayrıca bağımlılığın sadece şu ya da bu oranda kurulan ekonomik ilişkilere dayanmadığını veya ekonomik alanla

sınırlı olmadığını, mali, diplomatik ve askeri alanı da kapsadığını ileri sürdüğümüzü tekrar belirtelim.)

1923'te Türkiye'deki yabancı banka sayısı 13'tür. Kuruluş yıllarında göre sıralanan bu bankalar şunlardır: Banque Ottoman (1863), Credit Lyonnais (1875), Banque de Salonique (1888), Deutsche Orient Bank (1906), Deutsche Bank (1909), Banco di Roma (1911), Banca Commerciale Italiana (1919), Marmarosch Blanc (1919), Hollantse Bank Uni/Felemenk Bahrisefit (1921), American Express Co. (1922), Ionian Bank (1922), Banque Française des Pays d'Orient/Memalik-i Şarkiye (1922), Commercial Bank of the Near East/Şark-ı Karip (1922).

Bunlara 1924 ve 1925'te şu bankalar eklenmiştir: Hrissoveloni (Romen-1924), Banque Belge pour l'Etranger (1924), Umumi Ticaret-i Hariciye (Fransız-1925), SSCI Ticaret-i Hariciye (1925), Banca Orientale Italiana (1925).

1928'de, daha önce belirtilen 66 yabancı sermaye ortaklı anonim şirketlerden ayrı olarak tespit edilen yabancı sermayeli limited şirketlerin, sermaye miktarlarını, hangi ülkeye ait olduklarını ve sayılarını gösteren tablo aşağıdadır:

Sermayeli	Sayı	Ülke
57 mil Sterlin sermayeli	31	İngiliz
903 mil Frank sermayeli	21	Fransız
285 mil Dolar sermayeli	12	ABD
195 mil Mark sermayeli	8	Alman
745 mil Lire sermayeli	12	İtalyan
286 mil Florin sermayeli	5	Hollanda
70 mil Ruble sermayeli	5	Rus(SSCB)
40 mil Frank sermayeli	5	Rus
425 mil Lei sermayeli	4	Romen
156 mil Frank sermayeli	6	Belçika
128 mil Frank sermayeli	3	İsviçre
7 mil Kron sermayeli	1	İsveç

1926-1933'teki yeni yabancı özel sermaye yatırımları ve bunlarının kâr, faiz ve diğer transferleri aşağıdadır (Tablo 2).

Yıl	Yeni yatırımlar (Milyon TL)	Kâr ve Faiz Gelirleri	Diğer Gelirler	Toplam transferler
1926	6.5	8.3	4.0	12.3
1927	5.3	8.3	4.0	12.3
1928	8.0	7.0	4.7	11.7
1929	12.0	6.0	3.9	9.9
1930	1.2	7.3	4.5	11.8
1931	0.8	1.5	2.0	3.5
1932	4.2	0.5	3.5	4.0
1933	1.1	1.0	1.4	0.3

Tablo incelendiğinde açıkça görüleceği gibi, Cumhuriyetle birlikte yabancı sermayenin ülkeye girişi kesinlikle engellenmemiş, aksine yeni yatırımlar 1930'lara kadar artarak sürmüştür. Kemalist iktidarın, emperyalist şirketlere tanıyan imtiyazları kaldırdığı şeklindeki sözler gerçeği yansıtmamaktadır. Dahası, TBMM yabancı sermayeye tanıyan birçok imtiyazı onaylamış ve Türkiye'yi yabancı sermaye için cazip kılmaya çalışmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türkiye'nin doğal kaynaklarının işletilmesi için, yabancı sermayeye 400 adet imtiyaz verilmiş, imtiyaz almak için müracaat eden naylon şirketler dahi geri çevrilmemiştir. İsmet İnönü, konuyla ilgili olarak takip ettikleri politikayı şöyle özetliyor: "Bize müracaat edenlere sorduğumuz ilk şey, ne kadar müddetle işletmeye başlayacaksınız, sorusundan ibarettir."

Verilen bütün imtiyazların gerçekleştiği de söylenemez; bunların büyük çoğunluğunun, çeşitli borsalarda yalnızca spekülasyonu yapıyordu. Alman araştırmacı yazar Kruger, Türk yöneticileri için hiç de onurlu sayılmayacak söz konusu politikanın o günkü sonuçları hakkında aşağıdaki değerlendirmeyi yapıyor: "Lozan Antlaşması'nın daha mürekkebi kurumadan, İstanbul ve Ankara Avrupa'nın her yerinden, hatta ABD'den gelen büyük spekülör ordularının işgaline uğradı; bunlar akla gelebilecek her türlü araca başvurarak, özellikle de fiyat kırarak sipariş verildikten sonra, bu bayların çoğunun en küçük sözleşmeyi bile yerine getirecek mali destek ve güçten yoksun, önemsiz komisyoncu-

lar olduğu anlaşıldı. Bu durum Türk yönetimi için çok utanç verici sonuçlar doğurdu.”(12)

“Zannolunmasın ki ecnebi sermayesine hasımız” diyen ve bunu ispatlarcasına, önüne gelen her yabancı komisyoncuya imtiyaz veren M. Kemal’in, Türkiye’nin sanayileşmesi doğrultusunda politikasında başarılı olduğu da söylenemez. “Kaç milyonerimiz var? Hiç!” diyerek memnuniyetsizliğini ifade eden ve milyoner yaratıcılığına soyunan M. Kemal’in, başta kendisi olmak üzere epeyce milyonerin ortaya çıkmasını sağladığı doğrudur; fakat kayda değer bir sanayileşme gerçekleştirilememiştir. Ulusal gelir içindeki sanayi ve tarımın payı ve yine çalışanların sektörel dağılımı ile ilgili verilere geçmeden, Kemalist burjuvazinin milyoner olma yarışının o günkü manzarası hakkında, yine M. Kemal’in en hızlı savunucularından biri olan Y. K. Karaosmanoğlu’nun bile, “dünkü Milli Mücadeleciler ve o günkü devrimciler kadrosunu bir kazanç ve menfaat şirketi karakterini taşımaya” başladığını söylemesi ve devamla “kimi arsa spekülasyonları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü türlü şekillerde komisyonculuk peşine düşmüştür” dediğini belirtelim.(13)

	1927	1935
Tarım	80.9	76.4
Sanayi	8.9	11.7
Hizmetler	10.2	11.9

1927’de çalışan nüfusun yüzde 80.9 gibi ezici çoğunluğunun tarım alanında çalışmasına karşın sanayide istihdam edilen işgücü oranı toplam işgücünün ancak yüzde 8.9’u kadardır. Sektörler arasındaki büyük farkın 1935 yılında da varlığını koruduğun görüyoruz.

1923-1932 yılları arasında ulusal gelirdeki tarım ve sanayi sektörlerinin payını gösteren tablo aşağıdadır (Tablo 3).

Yıllar	Tarım	yüzde	Sanayi	yüzde
1923	379,3	38,8	126,1	13,2
1924	573,3	47,6	118,8	9,9
1925	733,0	48,6	147,7	9,7
1926	820,7	49,0	166,3	10,1
1927	608,5	41,4	191,6	13,0
1928	724,0	44,3	188,8	11,6
1929	75,2	51,9	204,5	9,9
1930	723,2	46,8	180,2	11,4
1931	632,4	45,5	175,8	12,9
1932	470,9	40,2	165,2	14,1

İttihat ve Terakki Fırkası’nın 1913 yılında çıkardığı Sanayi Teşvik Yasası, Kemalist burjuvazi tarafından kapsamı genişletilerek uygulamaya devam edilmiş ve yerli burjuva sınıfın sermaye bakımından güçlendirilmesi için olağanüstü bir çaba harcanmıştır. Sanayi Teşvik Yasası’nın (Kemalistlerce uygulanan) belli başlı özellikleri şunlardır: Yerinde görülen girişimler için 10 hektara kadar karşılıksız arazi verilmesi, sanayi kuruluşlarına yurt dışından sağlanan malzemelerin indirimli taşınması, yıllık üretimin yüzde 10’u kadar hükümet desteğinin sağlanması, haberleşme hizmetlerinin ve motor gücünün hükümet tarafından karşılıksız olarak sağlanması, kamu kuruluşlarına, yerli firmaların ürünlerinin fiyatlarının ithal malları fiyatlarına oranla yüzde 10 oranında daha yüksek olsa bile, yerli malları tercih etme zorunluluğunun getirilmesi, devlet kuruluşlarının ürettiği bir dizi malın bu kuruluşlara indirimli olarak satılması, bu kuruluşların gelir ve gümrük vergilerinden ve harçlarından muaf tutulması vb.

Ancak bütün bu teşvikler karşısında, 1923’te 126,1 milyon TL ile ulusal gelirin yüzde 13,2’sini oluşturan sanayi kesimi, 1923’de 165,2 milyon TL ile ulusal gelirin yüzde 14,1’ini teşkil etmektedir.

Kısacası, 1923’ten 1932’ye kadar sanayi sektörünün ulusal gelir içindeki payı ancak yüzde 1,1 oranında artış göstermiştir. Bu oran, bahsi geçen yıllarda kayda değer bir sanayileşmenin gerçekleştirilemediğinin en açık göstergesidir.

Toprak devrimine dönüşmeyen Türk Milli Burjuva Devrimi, feodal toprak mülkiyetine karşı hemen hiçbir ciddi reforma girişmemiş, topraktaki feodal mülkiyet düzenini ve feodal üretim ilişkilerini korumaya devam etmiştir. Hatta Cumhuriyet’in ilanı ve Medeni Hukuk’un benimsenmesi feodal toprak mülkiyetine meşruluk ve yasallık kazandırmış, dolayısıyla onun daha da sağlamlaşmasına yol açmıştır. Toprak ağaları, yozlaşan tımar sisteminin çöküşüne paralel olarak çeşitli biçimlerde ele geçirdikleri toprakların, M. Kemal hükümetinden tapularını almışlardır. “Devrim”in feodal toprak ağalarının yaşamında yaptığı en önemli değişiklik buydu(!)

Toprakta özel mülkiyet hakkını tam olarak öngören 1926 tarihli Medeni Kanun’dan önce, Osmanlı toprak düzeninin temelini oluşturan tımar sisteminin 16. yüzyıldan başlayarak çözülmeye başladığı,

19. yüzyılın sipahilerin ortadan kalktığı ve onların yerini mültezim, bey ve tefeciden oluşan ayan sınıfının -ki sömürücü bir sınıf olmanın ötesinde yönetici, egemen bir sınıfı meydana getiriyorlardı- aldığı, Osmanlı yönetim mekanizması içinde varlığını sürekli olarak koruyan Kürdistan'daki özel toprak mülkiyetinden (mirlere ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan toprak ağalarına ait olan) ayrı olarak, toprakta genel olarak özel mülkiyete olanak veren 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi'nin çıktığı unutulmamalıdır.

Kemalist devrimin tarım alanında yapabildiği, bir miktar miri araziyi (Feodal büyük toprak mülkiyetine hiç dokunmamıştır. 1925 Diyarbakır Ayaklanması sırasında gerçekleşen kısmi toprak dağıtımının ise amacı çok farklıydı.) veya bağ ve bahçeyi, göçmen, göçebe, topraksız ve az topraklı köylü ailelerine dağıtmak, Kürdistan'dan Batı'ya sürülen Kürt köylülerine, topraklarına karşılık düşecek araziler vermek ve 1925'te aşarı kaldırmak olmuştur.

1923-1938 yılları arasında dağıtılan toprak miktarına ait verileri incelemeye geçmeden önce, aşarın kaldırılmış olmasının, gerekli diğer tedbirlerle desteklenmediği için köylülerin yaşamında çok önemli bir iyileştirmeye yol açmadığını belirtelim.

1924'te toplam bütçe gelirlerinin yüzde 22'sini aşar vergisi oluşturuyordu. Ancak bu vergi aracılığıyla devletin eline geçen toplam meblağın yüzde 20'si mültezime (devlete ait vergiyi götürü olarak üstüne alıp toplayan kişi) geçiyordu.

Köylü daha önce mültezime karşılıksız olarak verdiği ürünü, bu kez yine kendisine son derece pahalıya mal olan bir para miktarı karşılığında veriyordu; çünkü mültezim aynı zamanda tefeci idi ve köylü tefeciye muhtaçtı.(16)

Her şeye karşın, aşarın kaldırılması tarihsel açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

Kürt ulusunun sürülmesine bağlı olarak gerçekleşen toprak dağıtımının, feodal mülkiyete karşı girişilmiş bir reform olarak değerlendirilemeyeceği her türlü kuşkunun ötesindedir. Burada yapılan, Türkleştirmek amacıyla Batı Anadolu'ya sürülen Kürt köylülerine zorla kovuldukları topraklarının, toprak olarak bedelinin ödenmesinden ibarettir. Bu amaçla, yalnızca 1923-1934 yılları arasında 122.937 dönüm toprak dağıtılmıştır.

1923-1934 yılları arasında, Batı'ya sürülen Kürt köylülerine, mübadillere (Türkiye'deki Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirilen Türkler), muhacir ve mültecilere ve topraksız köylülere dağıtılan toprak miktarı şöyledir: (Tablo 4)

TABLO 4 (17)			
	Arazi (dönüm)	Bağ (dönüm)	Bahçe (dönüm)
a) Şark mültecileri (sürgün edilen Kürt köylüleri)	122.937	-	-
b) Mübadil*	4.482.567	98.608	160.300
c) Muhacir ve mülteci**	1.450.280	58.814	8.356
d)Topraksız köylüler	731.450	-	-
TOPLAM	6.787.234	157.422	168.656
*99.709 hane ve 380.243 nüfus			
**58.027 hane ve 247.295 nüfus			

Bu dönemde dağıtılan toprağın büyük bölümünün mübadil, muhacir ve mültecilere verildiği, topraksız köylüye verilen toprak miktarının çok önemsiz olduğu yukarıdaki tablodan kolayca anlaşılmaktadır. Dağıtılan 6.787.234 dönüm toprağın % 87,4'lük bölümünü oluşturan 5.932.487 dönümlük toprak, yalnızca mübadil, mülteci ve muhacirlere verilmiştir. Yine aynı yıllarda dağıtılan toplam 157.420 dönüm bağ ve 168.659 dönüm bahçenin bütünü bu kesime verilmiştir. Topraksız yerli köylüye dağıtılan toprak miktarının % 10,7'lik bölümünü oluşturmaktadır.

1934-1938 yılları arasında 2510 sayılı kanun hükümlerine göre dağıtılan toprak miktarı ise şu kadardır: (Tablo 5)

TABLO 5(18)		
	Aile adedi	Dekar
1) Muhacir ve mülteciler	28.536	1.151.690
2) Naklolunan şahıslar (Sürülen Kürtlerin resmi dildeki adı)	2.426	149.021
3) Topraksız veya az topraklı yerli çiftçiler	48.411	1,517.235
4) Göçebeler	7.886	129.388
5) Su taşması ve yer kayması gibi felakete uğrayanlar	1.436	52.491
TOPLAM	88.695	2.999.825

Ayrıca, 1940-1944 yılları arasında, Maliye Bakanlığına bağlı gezici komisyonlar tarafından

619 köyde, 197.000 nüfuslu 53.000 aileye toplam 875.000 dekar toprak dağıtılmıştır.(19)

Özetle, yapılan hesaplamalara göre 11-12 milyon dekar toprağın bahsi geçen yıllarda Kemalistler tarafından dağıtıldığı saptanmıştır. Ve bu miktar, o günün Türkiye’inde 14.5 milyon hektar olduğu tahmin edilen toplam işlenen toprağın yüzde 8’ine yakın bir bölümü oluşturmaktadır.

Dağıtılan toprağın, göçmenlerde aile başına ortalama 4, topraksız ve az topraklı köylülerde 3.1 ve göçebelerde, 1,7 hektar olduğu saptanmıştır. Açıktır ki, dağıtılan söz konusu kıraç toprak, ortalama bir geçim için gerekli olandan oldukça azdır.(20)

Toprak alanında yapılanların yeterli olmaktan çok uzak oluşu, köylünün toprak sorununu çözmekte ciddi bir öneme sahip olmayışı, toprak dağılımını gösteren söz konusu yıllara ait istatistikî verilerden anlaşılacağı gibi, günümüzde hâlâ bir köylü ve toprak sorununun varlığını koruyor olmasından da anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, dönemin siyasi, ekonomik, hukuki vb. uygulamalarından kolayca görüleceği gibi, başlangıçta antiemperyalist ve ilerici bir muhteva taşıyan Türk Milli Burjuva Hareketi süreç içinde devrimci barutunu bütünüyle tüketmiş ve hızla gericileşmiştir. Emperyalist işgal ordularına karşı çıktığı, kapitülasyonlara son verdiği, Saltanat ve Hilafet Makamı’nı yıktığı, dine dayalı eğitim ve hukuk sistemini kaldırdığı, laikliği benimsediği, aşarı kaldırdığı vb. için, tarihsel olarak ilerici ve antiemperyalist bir rol oynayan, hatta pek çok milli kurtuluş mücadelesine ilham veren Kemalist devrim, çok kısa bir zaman zarfında bu niteliği yitirmiş, işçilere köylülere karşı savaşan, toprak devrimini inkâra yönelen, Kürt ulusunun ve diğer azınlıkları zorla boyunduruk altında tutan, soykırım ve göçe zorlamalarla benliklerini yok etmeye çalışan, demokrasi isteyen bütün güçlere karşı düşmanlık kusan gerici bir akım haline gelmiştir.

Kemalist burjuvaziyi bu savaşa iten şey ne soyut bir devrimcilik veya ulvi idealler, ne de basit bir pazar sorunuydu. Kemalist burjuvaziyi -her milli burjuva hareketin bağrında taşıdığı tutarsızlıklara, zaafllara sahip olsa da- emperyalist işgalcilere ve Osmanlı Saltanatı’na karşı koymaya götüren nedenler hiç kuşkusuz bu sınıfın maddî çıkarlarıydı. Hareket zamanla şoven ve ilhakçı bir yöne de kaymıştır ve bu yan hiç de önemsiz

değildir. Kemalist burjuvazinin Kürt ulusal sorununu karşısındaki tutumu ikiyüzlü ve gericidir. Ancak emperyalizme karşı verilen silahlı mücadele içinde sağlanan Türk ve Kürt birliğinin Kemalistlerce suistimal edilmesi, ilk sıralardaki vaatlerine karşın Kemalistlerin bu konuda ikiyüzlüce davranmaları ve Kürtlere ulusal haklarını vermemeleri, bu birliğin başlangıçtaki ilerici niteliğini karartmayacağı gibi, Kemalist hareketin bir mazlum milletler hareketi olmaktan çok bir fetih, bir ilhak hareketi olduğu anlamına da gelmez. Emperyalizme karşı mücadelenin genel bilançosuna katkıları bakımından, ilk yıllarda bu hareket antiemperyalist ve ilericidir.

Kemalistlere, dünya çapında en büyük desteği veren Bolşevikler de, Türk komünistleri de sorununa bu açıdan bakıyorlardı ve yaklaşımlarında temel hiçbir farklılık yoktu.

Bugün adeta zehir hafiyeliğe soyunan ve öküz altında buzağı arayan orijinalite meraklısı bazı grup ve aydınların iddia ettiği gibi, Bolşeviklerin Kemalistlere vermiş oldukları desteğin biricik nedeni, dar ulusal çıkarıcılıkla bir tutulan, emperyalizme karşı savaşta bu vesileyle basit bir soluklanma fırsatı yakalama değil, -bunun ulusal çıkarıcılıkla bir ilgisi olmadığı gibi, tek başına bu bile hafife alınamaz- adı geçen ulusal kurtuluş mücadelesinin genel muhtevası veya emperyalizme karşı dünya çapında yürütülen savaşa katkılarıdır. Bolşeviklerin bu tutumunda, ilkesizliğin, ulusal çıkarıcılığın veya pragmatizmin izleri aranamayacağı gibi, Kemalizme karşı beslenen hayalciliğin izleri de yoktur. Keza, Bolşeviklerin bu tutumu, Kemalist burjuvazinin, proletaryaya, halka ve ilerici güçlere karşı verdiği gerici savaşta onu destekleme şeklinde de yorumlanamaz.

Lenin, Türkiye’deki antiemperyalist mücadele için şunları söylüyordu: “... Türk işçi ve köylüleri, çağdaş milletlerin yağmaya karşı direnişinin hesaba katılması gereken bir şey olduğunu ispat etmiştir. Türkiye, emperyalist devletlerce yağma edilmeye öyle bir şiddetle karşı koydu ki, içlerinden en kabadayı olanı bile elini ondan çekmek zorunda kaldı.”(21)

Çin devriminin, emperyalizmin hakimiyetine karşı girişilen mücadele aşamasını tamamlayıp toprak devrimi aşamasına vardığını söyleyen Stalin, Çin devriminin Kemalist devrimden bu yönüyle farklı olduğunu belirtiyor ve şunları ifade ediyordu: “Türk devrimi (Kemalistler) için

ayırt edici nitelikte olan, gelişmesinin ikinci aşamasına geçmeye teşebbüs dahi etmeksizin, ilk adımda, gelişmesinin birinci aşamasında, yani burjuva kurtuluş hareketi aşamasında kalmış olması gerçeğidir.”(22)

Kemalist devrimle ilgili bir başka değerlendirmesinde Stalin yine şunları söylüyordu: “Kemalist devrim bir üst tabaka devrimidir, milli ticaret burjuvazisinin devrimidir. Bu devrime, yabancı emperyalistlere karşı mücadele içinde varıldı ve devrimin daha sonraki gelişmesi, esas olarak köylü ve işçilere karşı, evet, toprak devrimi imkânlarına karşı yöneliyor.”(23)

“Orada, yani Türkiye’de emperyalizme karşı mücadele Kemalistlerin cılız kalan bir antiemperyalist devrimiyle sona erebildi.”(24)

Adı geçen dönemde, Türk komünistleri de soruna esasen doğru bir biçimde yaklaşmış, bir yandan proletaryanın örgütsel, ideolojik bağımsızlığını koruyarak iktidar ve sosyalizm perspektifiyle yığınları kazanmaya, ulusal kurtuluş savaşının önderliğini ele almaya çalışmış, öte yandan satılmış Osmanlı Saltanatı’na karşı devrimci bir biçimde kurulan TBMM’yi meşru bir mücadele ve ittifak zemini olarak kabul etmişlerdir. TKP’nin o günkü koşullarda TBMM’yi meşru bir mücadele zemini olarak tanıması yanlış olmadığı gibi, doğru ve gerçekçiydi. Ve M. Suphi, hiçbir zaman TKP’nin devrimci programını TBMM’ye kurban etmedi. TKP’nin Şefik Hüsnü dönemindeki oportünist-şovenist çizgisi ise tam bir tutum farklılığını, bir çizgi değişikliğini yansıtıyordu, tekrarlırsak; Kemalizmin tarihi, aynı zamanda Kurtuluş Savaşı yıllarının milli burjuva sınıfının gericileşmesinin ve işbirlikçi bir sınıf haline gelmesinin tarihidir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki (her dikkatli okuyucunun kolaylıkla fark edebileceği gibi), biz burada Kemalizmin kuramsal olarak kendi başına veya her yönüyle incelemeyi hiçbir zaman düşünmedik. Onu, yakın tarihi, sosyo-

ekonomik ve sosyo-politik gelişmeleri etkilediği ölçüde ele aldık. Amacımız bununla sınırlı olduğu için, onun pek çok unsurunu baştan itibaren dışta bıraktık.

Dipnotlar

- 1-Mete Tunçay, Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s. 341
- 2-M. Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar, s. 229
- 3-M. A Ulaş’ın Bazı Nutukları, s. 19
- 4-M. Tunçay, Tek Parti Yönetiminin Kurulması, s. 121-126
- 5-M. Tunçay, age, s. 125
- 6-M. Tunçay, age, s. 127-128
- 7-Lucien Ranbout, Kürtler, s. 41
- 8-Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, s. 37
- 9-Yahya S. Tezel, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, s. 114
- 10-M. Tunçay, age, s. 201
- 11-Yahya S. Tezel, age, s. 177
- 12-M. Tunçay, age, s. 204
- 13-Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, s. 86
- 14-Y. S. Tezel, age, s. 101
- 15-Y. Kepenek, age, s. 53
- 16-Bkz. Korkut Boratav, Türkiye İktisadi Tarihi, s. 40-41
- 17-Ömer Lütfi Barkan, Türkiye’de Toprak Meselesi, s. 455
- 18-Ö. L. Barkan, age, s. 455
- 19-Ö. L. Barkan, age, s. 455
- 20-Y. Kepenek, age, s. 72
- 21-Lenin, Stalin,..., Türkiye Üzerine, s. 117
- 22-Lenin, Stalin,..., age, s. 138
- 23-Lenin, Stalin,..., age, s. 140
- 24-Lenin, Stalin,..., age, s.142

*H. Avni (Ulaş), Kürtlerin 1921 Koçgiri İsyanı sırasında çocuk, kadın, yaşlı demeden soykırıma uğramalarını meclis kürsüsünden protesto etmiş ve katliamcılarının cezalandırılmasını istemiştir.

Genç Sen: Yeni Bir Araç Doğuyor

Üniversite öğrencileri toplumsal muhalefetin en dinamik kesimlerinden biridir ve kimi zaman da bir ateşleme fitili olarak boy gösterir. Bu nedendir ki; Türkiye'de de mücadelenin en önemli dönemeçlerinde üniversiteli gençlik hareketi kendini belirgin biçimde hissettirmiş, hatta dönem dönem hareketin sürükleyici gücü olmuştur. Üniversitelilerin aydın özellikleri, öğrenci hareketinin her zaman var olan toplumsal sistemi sorgulama ve alternatifini üretme ve bunun için mücadele etmelerini ağılamıştır.

Öğrenci hareketleri, dönemin ihtiyacına bağlı kalarak da değişik örgüt modellerinin yaratıcısı olmuşlardır. Gençliğin; canlı, dinamik, eskiyene karşı mücadele ve yeniyi arama özellikleri onu toplumun diğer kesimlerinden ayırt etmiştir. Gençlik tutucu değildir. Yıkma-bozma, yenisinden yapmak genç olmanın gereğidir.

Türkiye'nin yakın tarihine baktığımızda üniversite merkezli olan ve devrimci demokrat niteliğe sahip ilk örgüt Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)'dur. FKF yerellerden kurulmuş daha sonra da merkezleşmiş ve binlerce öğrenciyi kucaklamış bir örgüttür.

İlk Fikir Kulübü 1956'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kuruldu. Daha sonraki yıllarda başta Ankara ve İstanbul'da olmak üzere çeşitli fakültelerde kurulan 12 Fikir Kulübü 1965'te federasyonlaşarak Fikir Kulüpleri Federasyonu ismini aldı. FKF bir taraftan öğrencilerin akademik demokratik talepleri için mücadele etti. Diğer taraftan ise NATO'ya Hayır Haftası, 6. Filo'nun kovulması, İstanbul Üniversitesi işgali, Kommer'in arabasının ya-

kılması gibi onlarca antiemperyalist eylemin de örgütleyicisi oldu. Ancak 1969'da FKF içindeki sosyalist gençler FKF'nin 4. Olağanüstü Genel Kurulunu toplamış ve Fikir Kulüpleri Federasyonu adını, Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF) olarak değiştirmiş, kısa adını da DEV-GENÇ olarak saptamıştır. Bu sadece bir isim değişikliği değil aynı zamanda örgütün niteliğinde bir değişikliğe tekabül etmiştir. Dev-Genç doğrudan devrimci kitle mücadelesini örgütleyen ve demokratik devrim mücadelesine soyunan bir örgüt olarak kurulup gelişmiştir.

Dev-Genç başta üniversiteli gençlik olmak üzere gençliğin kitlesel ve birleşik mücadele aracı olmuştur. Sosyalist gençlerin hem fikirselsel hem de mücadele pratiği bakımından farklılıklarını barındıran Dev-Genç, '72'den sonra THKP-C çizgisinin hakim olmasıyla homojenleşmiş ve darlaşmaya başlamıştır. '74 sonrası dönemde gençliğin politik gruplaşmalarına bağlı olarak çok sayıda politik kitlesel gençlik derneği kurulmuştur.

En yakın öz örgüt deneyimi ise 80'lerin ikinci yarısında yaygınlaşan Öğrenci Dernekleridir. 1987'de dernekler yasasındaki değişikliğe karşı çok büyük eylemler örgütleyen derneklerde, '91-92 yıllarında gençlik hareketi geriye çekilirken grupçuluk artmaya başladı ve bölünmeler yaşandı. Bu durumla bağlantılı olarak erimeye başlayan derneklerin bir kısmı kapandı bir kısmı ise daralarak kitlesel nitelikten koptu. 1996'da yükselen gençlik dalgasını kucaklamak amacı ile dernekler politikası yeniden güncellenmişse de Türkiye çapında yeterince işlevsel sonuçlar

elde edilememiş, bu girişim kısmi canlanmalarla sınırlı kalmıştır. Çünkü hem '91 hem '96 sonrası yaşanan saldırılar denekleri nesnel olarak zayıflatmıştır. Bunun yanı sıra politik grupların taktik yetenek gösterememesi, içe dönük ve dar grupçu tarzları, tekkeci demokratik kitle örgütü anlayışları da etkili olmuştur. Öğrenci hareketi derneklerden sonra ise uzunca bir zaman öğrenci öz örgütünden yoksun kalmıştır.

Şimdi öğrenciler, yeni bir öz örgüt yaratma döneminde. Bu topraklarda ilk defa bir öğrenci sendikası kuruldu. Ancak bu dönemin ayırt edici yanı bir gelişim potansiyeli taşımakla birlikte; geniş, kitlesel, yaşadığı tıkanıklığı aşmış bir hareketin henüz gelişmemiş olmasıdır. Kuşkusuz bu durum, şimdinin öz örgütü olma iddiası taşıyan Genç Sen için yazının ilerleyen bölümlerinde tartışacağımız bazı sorunları da beraberinde getirmiştir.

İlk Öğrenci Sendikası 100 Yıl Önce Kuruldu

Öğrencilerin sendikal örgüt biçimleri Avrupa'dan Latin Amerika'ya birçok ülkede mevcuttur. Bazı örnekler verecek olursak;

Fransa'nın tüm üniversitelerinde örgütlü olan UNEF (Fransa Ulusal Öğrenci Birliği-Union Nationale des Etudiants de France) öğrencilerin kurduğu ilk sendikal örgüttür. Siyasi partilerden bağımsız olan örgüt, faaliyetlerini öğrencilerin maddi ve manevi çıkarlarının savunulması etrafında yoğunlaştırmaktadır. 1907 yılında kurulan ve en köklü öğrenci sendikası olan UNEF, bir taraftan öğrencilerin hakları için mücadele ederek burs alma, yurt bulma, sınavlarla ilgili sorunların çözümüyle ilgilenirken; diğer taraftan aşın sağ ile mücadele, kadın hakları ve liberal küreselleşmeye karşı mücadele gibi temel toplumsal gündemlerle de doğrudan ilgilidir. UNEF deyince Fransa'da 2006'da gündeme gelen iş yasası CPE'ye karşı düzenlenen ve katılım sayısı milyonları bulan eylemler, üniversite işgalleri ve yasayı çöpe atan öğrenci mücadelesini vurgulamadan geçemeyiz.

NUS (National Union of Students-Ulusal Öğrenci Sendikası), Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda'daki lise ve üniversitelerde faaliyet yürüten, merkeze bağlılık bildirmiş olan ve üyelik aidatı ödeyen yerel öğrenci örgütlerinin meydana getirdiği bir konfederasyondur. Hemen he-

men bütün lise ve üniversitelerde toplam 600 üye kuruluşa sahip olan örgüt bu şekilde 7 milyonun üzerinde öğrencinin çıkarlarını temsil etmektedir. NUS, dünyanın en büyük öğrenci örgütlerinden birisidir. NUS gerek öğrenci sendikalarına gerekse bireysel düzeyde öğrencilere araştırma, temsil, eğitim ve uzman danışmanlığı sunuyor. Konfederasyon üç çekirdek değere sahip olma iddiasında: Eşitlik, demokrasi ve kolektivizm.

ESU (Avrupa Öğrenci Sendikası), öğrenci sendikalarının bir üst kuruluşudur. ESU, esasen Avrupa merkezli ancak Avrupa'yı da aşan 36 ülkeden 47 üyeye sahiptir. Bu ülkeler arasında; İsveç, Norveç, Polonya, Portekiz, İtalya, Almanya, Fransa, Hırvatistan, Macaristan, İsrail, Gürcistan, Kıbrıs gibi onlarca ülkeyi saymak mümkün.

Üyelik, şu koşulları taşıyan tüm ulusal öğrenci sendikalarına açıktır:

-Demokratik, temsil sistemine dayalı ve bağımsız,

-Siyasi görüşünden, dininden, etnik veya kültürel kökeninden, cinsel yöneliminden ve sosyal aidiyetinden bağımsız olarak tüm öğrencilere açık olan,

-Aktivistleri ve yöneticileri öğrenci olan,

-Demokratik seçimler gerçekleştiren.

Hem ulusal düzeyde, hem de uluslararası üst kuruluşlar ile dünyasal çapta yıllardır öğrenci sendikası mevcut.

Öyle ki ilk örnek olan UNEF bizden tam 100 yıl önce kuruldu. Bizler ise bugün ilk defa bir öğrenci sendikasını tartışıyor ve kuruyoruz.

Türkiyenin İlk Öğrenci Sendikası Genç Sen

Genç Sen projesinin ilk ortaya atıldığı günden bugüne en çok tartışılan iki soru:

“Neden sendika? Nasıl bir sendika” oldu. Kuşkusuz değişik öğrenci örgütlerinin bu soruya verdiği cevaplar farklılaşmakta, bu farklılık ise sendikaya yaklaşımda da baştan farklı anlayışların açığa çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum bazı gençlik örgütlerinin tümünden sendikanın dışında kalması, bazı grupların ise sendikada birleşmesi ama sendikayı algılamadaki farklılıklar nedeni ile Genç Sen içinde çatışan anlayışlar

olarak kendini var etmesi sonucunu doğurmuştur. Şimdi bu iki soruya cevap arayalım.

Neden Sendika?

Sendikalar, işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını düzeltme mücadeleleri içerisinde işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadele örgütleri olarak doğup gelişti. Bu yanıyla sendikalar elbette işçi sınıfının örgütüdür, ama 'yalnızca' onun örgütü değildir artık. Birlik, mücadele ve dayanışma örgütü olarak tanımlayabileceğimiz sendikalar Türkiye'de de yıllarca sadece işçilerin örgütü olarak hayat buldu.

Egemenler bu coğrafyada her zaman halk örgütlerinin düşmanı olmuştur. Bu nedenle her kesimin örgüt ve örgütlenme hakkını engellemeye çalışmıştır. İşçi sınıfı tarihsel mücadelesi ile sendikal örgütlenme hakkını kazanmıştır. Ancak egemenler bu hakkı sadece işçilerle (ve patronlarla) sınırlamak istemişlerdir ve diğer hak ve menfaat birliği taşıyan kesimlerin sendikal örgütlenme hakkını yok saymışlardır. Bilinçlerde de sendika yalnızca işçilerin örgütüdür algısını yaratmıştır. Bu algı, kamu emekçilerinin sendikal örgütlenme haklarını kazanmak için verdikleri uzun mücadelelerinin ardından KESK'in kuruluşu ile kısmen değişti. Fakat işçi ve emekçi örgütlenmesi olarak görülen sendika, başkaca ortak hak ve menfaati bulunan kesimler bakımından da kullanılacak bir mücadele aracı olarak görülmedi, görülüyor. İşte bu nedenle sıkça "öğrencinin sendikası mı olur?" sorusu ile karşı karşıya kalmıyor. Sendika aracı sadece ücretli işçiler tarafından kullanılabilir gibi dar bir algı, uzunca süre 'öğrencilerin sendikası olmaz' fikrinin temelini oluşturdu. Oysa öğrenciler de gerek akademik, gerekse ekonomik haklarını savunmak için sendika kurabilirler. Kapitalist sistemle öğrenci gençlik arasında derinleşen çelişkiler böyle bir aracı daha da yakıcı bir ihtiyaç haline getirmektedir.

Devletin saldırısı (yasallık) bakımından ele alındığında ise, devletin imza attığı uluslararası sözleşmelerde (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Ekonomik ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi vb.), "herkesin çıkarlarını korumak için sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı vardır" şeklinde öğrenci sendikalarının da yasallık kazandıran bir maddenin olduğunu görüyoruz.

Öğrenci sendikasına dair çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Sendikanın sadece proleter bir örgüt olduğu ve öğrencilerin proleterleştiği tespiti, öğrenci sendikasına da iki farklı yaklaşımı geliştirmiştir.

Devrimci Proleter Gençlik (DPG) tarafından savunulan birinci görüşe göre, neoliberal ekonomi politikaların eğitim alanındaki yansımalarına bağlı olarak öğrenciler proleterleşmekte ve bu değişime bağlı olarak talepleri de değişmektedir. Küçük burjuva, yarı aydın özellikleri gösteren öğrenci gençliğin proleterleşme sürecine girmesi talepsel açıdan yalnızca geleneksel kavramlaştırmayla "akademik, demokratik, dar ekonomik" talepleri değil, aynı zamanda doğrudan sınıfsal-siyasal taleplerin de daha fazla içerikli olacağı yeni bir düzlemi ifade eder.

Sonuç olarak da proleterleşen öğrencileri bir proleter örgüt biçimi olan sendikada örgütlemek gerekir.

Öğrenci Kolektifleri ise DPG'nin tam zıttı bir noktadan yaklaşarak, "öğrencilerin emek-üretim sürecinin dışında olduğunu-olması gerektiğini" söylemektedir. Üniversiteler neoliberal dayatmalarla, piyasalaştırma ve metalaştırma süreçlerinden temelden etkilenmişlerdir, öte yandan üniversitelerin kapitalist üretim süreci içerisindeki yerlerinde meydana gelen dönüşüm öğrencilerin kimliğinde kimi tahrifatlara neden olmuştur, ancak sınıfsal konumlarında herhangi bir değişim ortaya çıkartmamıştır. Öğrenciler emek-sermaye çelişkisinin "doğrudan" etkilenmemesiyle birlikte "öğrencilik kimliği gereği" sınıfsal kimlikleri hala küçük burjuvalıktır. Yani öğrenciler hala proleterleşmemiştir!

Mücadele, neoliberalizmin dayattığı müşteri ya da işçi kimliğine karşı "muhalif öğrenci kimliğinin" oluşturulması mücadelesidir. Öğrenciler bakımından işçileşmek-müşterileşmek kavramlarını kabul etmek ve bu tespate bağlı olarak bir proleter örgüt biçimi olan sendikayı kullanmak önsel olarak neoliberalizmin bu saldırılarını kabullenmektir. Oysa asıl olan bu politikalara karşı mücadele etmek ve öğrencilerin işçileşmesini-müşterileşmesini engellemektir.

Şimdi, bizim bakımımızdan ise neden sendika sorusunun cevabını arayalım.

Yüzyılın başında çok az sayıda öğrenci - özellikle üniversite öğrencileri- vardı. Bunlar da genellikle üst ve orta sınıf ailelerden geliyorlar-

dı. Dolayısıyla öğrenci olmaktan kaynaklanan sorunlar önemsizdi. Ve kümelenmeler ideolojik-politik eğilimlere göre oluyordu. Öğrencilerin aydın karakteri ve bundan dolayı ideolojik tercih yapmaları belirleyici idi. Ama bu tercihler de salt ilerici-devrimci yönde olmuyordu tabii; devrimciler olduğu gibi liberaller, dinciler, militaristler vb. hep olmuştur.

Yüzyılın ikinci yarısında öğrenci gençlik artık büyük bir tabaka olmuştur. Alt sınıflara mensup gençlerin de genellikle öğrenci olması demektir bu. Dolayısıyla öğrenci gençliğin öğrenci olmaktan kaynaklı sorunları bu dönemde yaygın olarak boy göstermiştir. '68 dahi, bir politik başkaldırı olmasına karşın, birçok ülkede genellikle öğrenci sorunlarından başlayan hareketlerden almıştır ilk itilimini.

Bugün emperyalist küreselleşme sürecine bağlı olarak yeni bir dönüşüm yaşanıyor öğrenci gençliğin yapısında. Eğitim hakkının gaspı, fırsat eşitsizliğinin derinleşmesi, emekçilerin yoksullaşmasının etkileri, eğitimin paralı olmasıyla öğrencilerin okumak için çeşitli işlerde çalışmaya başlaması, okul sonrası yaşamın çoğunlukla işçi ve işsiz olmakla karakterize olması vb. nedenlerle öğrenci gençliğin ana gövdesi işçi sınıfına yaklaşıyor. Öğrenci gençliğin küçük bir bölümü burjuvazi tarafında konumlanırken, büyük bir çoğunluğu işçi sınıfı ile kader birliğine doğru itiliyor. Bu nesnel bir süreçtir.

Öğrenci gençlik, yer yer çeşitli üretim projelerinde yer almasına; önemli bir kısmı bir yandan okurken diğer yandan çalışmasına; meslek liseleri, MYO'lar gibi alanlarda emek sömürsüne maruz kalmasına karşın, yani bir bölümü öğrenci-işçi haline gelmesine karşın, buradan onun bir tabaka olarak proleterleştiği sonucu çıkmaz. Üniversiteli ve liseli gençliğin ana gövdesi üretim sürecinin dışındadır. O ayrı bir toplumsal tabakadır ve aydın gençlik özelliklerini de taşımaktadır. Bu nedendir ki öğrenci gençliğin akademik-demokratik mücadelesi, üniversitenin "özerk ve demokratik" olması talebi hala günceldir. Lâkin şimdi işçi sınıfına yakınlaşıyor, kapitalizmle öğrenci gençliğin büyük çoğunluğu arasındaki çelişkiler keskinleşiyor, öğrencilerin sınıf atlama imkânları hızla tükeniyor. Bütün bunlar, öğrenci gençliğin proleterleşmesi sonucunu değil, öğrencilikten kaynaklanan sorunları için yığınlar halinde mücadeleye katılmasının olanaklarını artırmakta ve somut olarak işçi sı-

nıflım mücadelesine yakınlaştırmaktadır. Çünkü en rakıcı ve genel öğrenci talepleri ekseninde gelişerek hareketler ekonomik akademik mücadele şiarlarında durmayıp, nesnel ve kaçınılmaz olarak emperyalist politikalarla ve devletle çatışmak zorunda kalacaktır. Bu durumun birinci sonucu hareketin politikleşme eğilimi taşıyacağı, ikinci sorunu ise bu politikleşmeye de bağlı olarak işçi sınıfı mücadelesinin yanında saf tutacağıdır.

Öğrenci gençlik için tariflediğimiz bu değişiklik emen bitmeyecek bir süreçtir. Çünkü Türkiye'de henüz neoliberal politikalara ilişkin pek çok yasa kalkmış değildir. Ve bu yasalar gündeme geldikçe içerik ve talepler bakımından Yunanistan ve Fransa'dakilere benzer öğrenci gençlik hareketleri patlak verecektir. İşte öğrencilerin kitlesel ve esnek bir örgüt biçimi olan sendikaya bu yüzden ihtiyacı vardır.

Somut durum üzerinden tartışacak olursak: Sendika ihtiyacı, uzun süredir öğrencilerin akademik-ekonomik-demokratik talepleri için mücadele edecekleri, en geniş öğrenci kesimine hitap edecek bir öz örgüt yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. İsmi sendika olması ve biçim bakımından yeni olması bu örgütü, daha önce öğrenci gençliğin yarattığı ve yıllarca hareketin örgütlenmesinde önemli bir yere sahip olan öğrenci öz örgütlerden işlevsel olarak farklı kılmamaktadır. Yazının girişinde de belirttiğimiz gibi öğrenciler yıllardır değişik örgüt biçimlerini kullanmışlardır. Bugün ise yeni bir aracı, öğrenci sendikası Genç Sen'i yarattı ve deniyor.

"Neden sendika?" sorusuna bir diğer gerekçe olarak öğrenci gençlikte son dönemde somut olarak belirginleşen hareketlenmeyi gösterebiliriz. 3 Kasım Ankara mitingi, 2008 Taksim 1 Mayıs gibi büyük eylemlerin genç yüzü, çeşitli ekonomik talepli ve katılım sayısı binleri bulan öğrenci eylem ve tepkileri, şovenizmin doruğa çıktığı dönemde başta ODTÜ olmak üzere üniversitelerden yükselen kardeşlik çağrıları, işçi sınıfı ile dayanışmanın iyi bir örneği olan ve '68 ruhu canlanıyor mu?' sorusunu akıllara getiren Boğaziçi Üniversitesi'nin merkezinde durduğu 'Büyük Tuzla Yürüyüşü', 6 Mayıs anmalarına damgasını vuran liseliler bir gelişme potansiyeli taşıyan olası bir dalganın işaretleridir.

Bugün politikleşen bir gençlik damarı mayalanmaktadır. Gelişme potansiyeli taşıyan öğrenci hareketini kucaklayacak, kapsayıcı bir örgüt

ihtiyacının olduğu bir sırada öğrenci sendikası projesi ortaya atılmıştır. Kuşkusuz aracın yeni olması ve derneklerde olduğu gibi gerek grupçu ve kitlelere yabancı siyaset tarzıyla yıpranmamış olması, taze bir başlangıç yapmak için bir avantaj oluşturmuştur. Ayrıca Avrupa ve Latin Amerika ülkelerindeki öğrenci sendikalarının mücadeleleri bir örgüt biçimi olarak öğrenci sendikası fikrine bir yakınlık oluşturmuştur. Yıllardır Fransa'daki öğrenci sendikası UNEF, Şili'deki liseli öğrencilerin sendikasının yaptığı eylemler ve kazanımları, o örgüt biçimini ve deneyimlerini daha fazla inceleme ve öğrenme isteğini de beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'in desteklediği bir girişim olarak Genç Sen tartışmaları başlamıştır. DİSK'in önerisi olması Genç Sen girişiminin daha kapsayıcı ve birleştirici olmasını sağlamış ve daha baştan bir-iki öğrenci grubunun dar bir çalışması olmaktan çıkartmıştır. Bunun yanı sıra, bir işçi sendikaları konfederasyonu bünyesinde kurulması, işçi-öğrenci örgütleri arasındaki etkileşim ve birlik olanaklarını da objektif olarak güçlendirmiştir.

Nasıl Bir Sendika?

1- Bütün Öğrencilerin Sendikası

Sendikal tipte bir örgüt, öğrencilerin öğrenci olmaktan kaynaklı yaşadıkları her türlü soruna çözüm üretmeyi kendine amaç edinmek zorundadır. Bir sendikal (ekonomik-akademik) örgütün hedefinde sadece sosyalizme inanan, demokrat, ilerici fikirlere sahip olan kişiler değil, bütün öğrenciler vardır-olmak zorundadır. Ekonomik-akademik örgütü, siyasi parti ve örgütlerden ayıran temel fark burada yatar.

Politik öğrenci örgütleri ile bir sendikanın talepleri de, örgütlenme biçimleri de birbirinden farklıdır. Ekonomik-akademik örgüt ile politik örgüt iki farklı kategoridir. Fakat birbiri ile sıkı bağ içindedir. Sendikal örgüt, öğrenci olan herkesi örgütlemeyi hedeflerken, politik örgüt, savunduğu ideoloji ve politikayı sahiplenen öğrencileri öncelikli olarak örgütlemeyi hedefler. Ama bu durum sendikal örgütün toplumsal konularla, politik örgütünse akademik demokratik talepli gündemlere ilgisiz kalacağı anlamına gelmez. Sendikal örgüt, ekonomik-akademik mücadelenin temel aracıdır, politik mücadeleninse tali bir aracıdır. Politik örgüt ise tam tersi.

Sendikal örgütler politik öznelerden bağımsız var olamazlar, mutlaka içinde daha ileri bilinçli özneler olmak zorundadır. Ancak politik örgütler de ekonomik-akademik örgütten beslenir. En geniş öğrenci kesimi içinden kendi ideolojisine yakın ya da yakın olanlara temas etme ya da kendi politikasını taşıma olanağına sahip olur. Politik örgütün, kendini örgütlenme biçimlerinden biri de daha esnek kitle örgütleri içinde çalışma yürütmektir.

Politik bir örgütün temel amacı “sosyalizm propagandası yapmak, gençleri sosyalizm ile buluşturmak” ise mücadele gündemleri de buna bağlı olarak belirlenecektir. Sendikanın temel amacı öğrencilerin hakları için mücadele etmek olacaktır. Yani farklılık taşıyacaktır. Çünkü daha başından kendini başka bir kategoride tanımlamıştır. Bu durumda doğal olarak herhangi bir politik gündeme iki örgütün müdahale tarzı ve biçimi farklı olacaktır ya da iki örgütün öncelikli gündemleri de yer yer farklılaşacaktır. Sendika içinde çalışma yürüten sosyalistlerin bu farkı gözeten bir bilinçle yaklaşması gerekecektir. Kuşkusuz bu durum, sendikanın içinde belli ideolojilerin hakim olmasının önünde engel değildir. Sosyalistlerin, içinde çalışma yürüttüğü bir sendikanın içinde sosyalist ideolojin propagandasını yapması kadar doğal bir şey yoktur. Hatta bir sosyalist için tercih meselesi değil zorunluluktur. Ancak burada ince bir çizgi vardır. Politik örgüt kendi ideolojisini öz örgüte taşıyacak ancak kendisi ile aynılaştırmayacak, onun esas niteliklerinde tahrifat yapmayacak.

Sendikayı kendi örgütüne benzetmeye çalışmak, bir süre sonra o politik örgütün bir başka kopyası anlamına gelecektir. Oysa o örgütün aslı varken kopyasına kimsenin ihtiyacı yoktur. Asıl politik örgütün kopyası haline gelen sendika bir süre sonra ekonomik-akademik örgüt olma vasfını yitirecektir. Nitekim öğrencilerin 90'larda kullandığı öğrenci dernekleri benzeri sorunlar nedeni ile işlevini yitirmiştir. Çeşitli üniversitelerde salt örgütler ittifakı ya da tek bir örgütün tekelinde ve onun politikaları doğrultusunda hareket eden alt örgütler haline gelmiştir. Öğrenci hareketinin düşüş yaşadığı 90'ların sonlarında ise bu durum derneklerin darlaşmasına ve işlevinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Yakın geçmişin deneyimi olan dernekler bu bakımdan daha ayrıntılı bir inceleme konusu olmayı da hak etmektedir.

2- Bir Okul Olarak Sendika

Bütün öğrencilerin örgütü olmayı hedefleyen bir sendika, bütün öğrencilerin sorunları ve talepleri ile ilgilenmek ve bu sorunları mücadelesinin konusu yapmak zorunda. Gündemi ağırlıklı olarak salt öğrencilerin daha ileri bölüklerinin gündem ve sorunlarından oluşan bir sendika, öğrenci kitlelerine mal olamaz.

Bugün öğrencilerin kendi sorun ve talepleri için birlikte mücadele etme ve kazanımlar elde etmeye ihtiyacı vardır. Sendika, öğrencilerin örgütlenme bilincini geliştirmeye hizmet etmek zorundadır.

Bir öğrenci, sendikada örgütlü olduğunda, kendisi gibi olanlarla birlikte mücadele yürüttüğünde değişim yaratabildiğine ve kazanabildiğine inanması gerekir.

Sendika, bir öğrencide “ben şu sorunumu sendika aracılığıyla çözerim” duygusunu yaratmak zorundadır. Yani sendikayı çözüm gücü ve başı sıkıştığında başvuracağı adres olarak görebilmesi gerekir. “Kendi başı sıkıştığında gelip sorununu çözüp gider” gibi dar bir düşünüşe düşmemek gerekir. Bu örnekte; birincisi salt kendi talebi için bile olsa sorunun çözümü için harekete geçmesi, ikincisi bunu yaparken sendika ile yani bir mücadele örgütü ile temasa geçmesi bizim üstünde durmamız gereken nokta. Bu öğrencinin, artık başkalarının hak ve çıkarları için de mücadele eder hale gelmesi sendikanın içindeki ileri unsurlara kalmış bir noktadır. Yani sendika; ileri unsurların, geniş öğrenci kesimi ile temas edeceği ve onları değiştirip dönüştürebileceği, bilinç kazandırabileceği bir adrestir.

3- Esnek Ve Kapsayıcı

Mücadele gündeminin kapsayıcılığının yanı sıra örgütlenme biçimindeki esneklik ve kapsayıcılık da önemlidir. Sendika, bütün öğrencilerin taleplerini savunmanın yanı sıra yine bütün öğrencilerin söz ve karar hakkına sahip olduğu bir örgüt olmak zorunda. Bunun için, her öğrencinin, örgüt içinde kendini özne olarak görebilmesi gerekir. Bunun koşulları yaratılmadığında ise sendikayı ve mücadelesini sahiplenme düzeyinde zayıflık açığa çıkacaktır. Sendika demokratik karar alma mekanizmalarına sahip olmalı ve sosyalistler de bu mekanizmaların uygulanması için mücadele etmeli.

Sosyalistlerin kitlelerle birlikte politika yapmak-

tan korkmaması gerekir. Politik öğrenci örgütlerinde son yılların hastalığı, kitlenin geri talep ve bilincinden korkmak bu nedenle hep en ileri unsurları seçmek ve sadece onlarla temas etmektir. Bununla da ilişkili olarak politik öğrenci örgütleri kendi içine kapanmış, darlaşmıştır. Evet, kitle geri bilinci ile gelecektir sendikaya. Zaten sosyalistlerin görevi, onları değiştirmek ve daha ileriye taşımak değil midir? O zaman kitlenin geri bilinci ya da taleplerinden kaçmak, ya da bu taleplerin ifade edileceği alanları yaratmaktan korkulmaması gerekir. Oysa kitleye tepeden bakan, küçümseyen bakış açısı, kitleye inisiyatif alanı açmaktan hep korkacaktır. Ancak sosyalistlerin şunu aklından bir an bile olsa çıkarmaması gerekir; kitlelerle birlikte politika yapmadan bir kitle örgütü olunamaz.

Kitlelerle birlikte politika, dönüştürmenin ve etkileşimin yoludur. Geniş kitleyle birlikte politika yapmak, bu kitlenin içindeki en diri, dinamik, ileri unsurların sosyalizme kazanılması için de sağlam bir zemin sunar.

Bir alışkanlık haline gelen darlaşmış örgüt çalışması biçimini değiştirmek gerekir. Bu değişimi gerçekleştirmek içinse ufkumuzun sınırlarına hücum etmek zorundayız.

4- Sokağın Dilinden Konuşan

Sendika salt devletin yasaları ile bağlıdır, ya da salt fiili meşru mücadele ederek var olur gibi yüzeysel tespitler ve buna bağlı tartışmalardan kaçınmak gerekir. Bu toptan ret eden ya da toptan kabule dayanan algı, çeşitli olanakları mücadelenin ihtiyaçlarına seferber etmemize de engel olacaktır. Sendika, dernek, vakıf vb. demokratik kitle örgütleri var olan kanunlardan hukuki dayanak alır. Bu yasalar da hiçbir zaman egemenler tarafından ezilenlere sunulmuş değildir. Yıllarca ezilenlerin verdiği mücadeleler sonucunda kazanılmış haklardır. En yakın örneği emekçi memurların sendikal örgütlenme haklarını düzenleyen 4688 sayılı kanundur. Emekliler, emekçi köylüler ve diğer ezilen kesimlerde benzeri hakları için hala mücadele etmektedir.

Zorla bastırılan ve yok sayılan örgütlenme hakkı, ancak fiili meşru mücadele yolundan elde edilebilir. Bu mücadelenin hedefleri arasında tabii ki bu hakkın yasal güvenceye bağlanması da bulunur.

Bugün öğrenciler de sendikal örgütlenme hakla-

rını elde etmek, bunu yasalarla teminat altına almak için mücadeleye ilk adımı Genç Sen ile atmışlardır. Öğrenciler de bu yasal hakkı elde etmek için kuşkusuz fiili meşru mücadele hatından yürüyecektir. Genç Sen girişimi ortaya ilk atıldığından beri zaten fiili ve de meşru bir çalışmadır. Sokağın dilinden konuşmayan, haklar kazanarak bunları teminat altına almayan bir öğrenci sendikasının ömrü çok uzun olmayacaktır.

Genel olarak sendikaların, özel olarak da Genç Sen'in temsil ettiği kitlenin çıkarlarını kapitalist düzen karşısında savunabilmek ve kazanmalarla ilerleyebilmek için yaslanabileceği temel kanal, sokaktır.

5- Toplumun Diğer Kesimleri İle Dayanışan

Genç Sen, öğrencilerin akademik-ekonomik-demokratik taleplerinin yanı sıra toplumun diğer kesimlerinin sorunları ve mücadeleleri ile dayanışma içinde olmalıdır. Kürt ulusal demokratik hareketinden, sınıf hareketine, antifaşist hareketten, antiemperyalist harekete ezilenlerin mücadelelerinin birleşme eğilimi taşıdığı günümüz koşullarının da, Genç Sen özel bir anlama sahiptir. Öğrenci sendikası, işçi sınıfı ve ezilenlerin diğer kesimlerinin mücadelelerinin birleşmesi bakımından da olanaklar taşımaktadır.

Genç Sen Kimin Sendikası?

Genç Sen çeşitli gençlik gruplarını bir örgüt içinde birleştirdi. Şu an aynı sendikanın çalışmasını yürütüyor, aynı ismi telaffuz ediyor isek de herkesin sendikası hala farklı. Kimisi için Genç Sen devrimci öğrencilerin sendikası, kimisi için (örgütlerin ittifakından oluşan) birleşik bir örgüt. Oysa Genç Sen, yazının başından beri ifade etmeye çalıştığımız gibi sadece devrimci öğrencilerin örgütü değildir, olmamalıdır da. Hedefimiz, bütün öğrencilerin kendini ifade edebileceği bir örgüt yaratmak olmalıdır. Devrimci öğrencilerin kendine adres olarak görebilecekleri ve örgütlenebilecekleri devrimci öğrenci örgütleri mevcuttur. Bugünün ihtiyacı tam da bu nedenle devrimci olmayan öğrencileri örgütleyecek, kendi hak ve talepleri etrafında harekete geçirebilecek bir örgüttür. Bugün için daha başından devrimci öğrenci sendikası gibi bir tanım sendikanın hedef kitlesini ve işlevini daraltmaktadır. İşte bu nedenle 'Genç Sen kimin sendikasıdır?' sorusunun cevabı; hakları için, sorunlarına karşı mücadele etmek isteyen bütün

öğrencileridir.

Genç Sen 'Birleşik' Bir Öğrenci Örgütü Müdür?

Ekim Gençliği (EG) tarafından, gençlik hareketinin temel sorununu olarak 'birleşik bir öğrenci örgütünün olmaması' tespiti yapılıyor. Hal böyle olunca gençlik hareketinin temel sorunu olan birleşikliği gidermenin yoluna bakılıyor. EG için hâlihazırda bir çok politik öğrenci örgütünü de yan yana getiren Genç Sen, birden öğrenci örgütlerinin çatı örgütü olma rolünü üstleniyor. Bu algıya göre ise sendika, tek tek öğrencilerin değil tek tek örgütlerin bulunduğu/birleştiği bir yer. Evet, sendika çalışması bir grup öğrenci tarafından değil örgütlü öğrenciler öncülüğünde başladı. Sonuç olarak, birden fazla politik gençlik örgütü de sendika çalışmasının etkin bir parçası oldu ve sendika içinde birlikte hareket eder hale geldi. Ancak bu durumu, tek tek örgütlerin birliği değil, örgütlü öğrencilerin diğer öğrencilerle öğrencilik ortak paydasında buluşabileceği bir örgüt olarak yorumlamak gerekir.

Sonuç olarak çok sayıda politik öğrenci grubunun sendikada yer alması bir olumluluktur. Ancak hedeflenmesi gereken, örgütlerin değil öğrencilerin birliğinden oluşan, bütün öğrencilerin; politik örgütlerde örgütlü olup olmadığından bağımsız olarak eşit düzeyde söz sahibi olduğu bir sendika yaratmak olmalıdır. Genç Sen'in her üyesi "örgütlü"dür, sendikada örgütlenmiştir. Bu gerçeği her sendika üyesi pratikte görebilmelidir,, sendikanın organik bir parçası olduğunu hissetmelidir. Sendika üyeliğinin önüne, politik örgütlere üyeliği geçiren ve sendika içinde politik gençlik örgütü üyelerine adeta "ayrı bir hukuk" talep eden yaklaşımlar; fiilen sendikanın tasfiyesine, politik örgütlerin bileşkesine dönüştürülmesine yol açar. Dolayısıyla lafızdaki görünümünün aksine, düpedüz tasfiyeci bir yaklaşımdır.

EG, örgütler ittifakı olarak algıladığı Genç Sen'i aynı zamanda 'reformist' örgütlerle 'ideolojik' mücadele alanı olarak görüyor. Kendisine biçtiği bu misyon gereği olarak da 'birleşik kitlesel devrimci Genç Sen için mücadele platformu' kurarak 'ideolojik' mücadeleye soyunuyor. Ama biz biliyoruz ki EG'nin gerçek derdi geniş öğrenci kesimini etkileyip mücadeleye çekmek değildir. Bu örgütün kendini var ediş tarzı ve esas beslendiği kaynak küçük burjuva rekabetçiliktir ve enerjisinin büyük bir kısmını da dev-

rimci hareketle mücadeleye ayırmaktadır. Toplamda sendika ile kurdukları ilişki; bir kitle örgütü anlayışından yoksun, tamamen politik körlüğe ve ezbere dayalıdır. Geçtiğimiz bir yılda bu örgütün alanlardaki pratiğine şöyle bir bakacak olursak bu tanımlamalar daha anlaşılır olacaktır. Bu örgüt, taban inisiyatifi sözcüğünü dilinden hiç düşürmemiştir, ama gerçekte tabana incek hiçbir pratik politika geliştirmemiştir. Hatta bu yönlü adımları da toplantıları tüzüğün uygulanmasını engelleyerek baltalamışlardır. EG'nin sendikayla ilişkilenişi nesnel olarak sendikayı sabote edicidir. "Taban çalışması" lafı taban çalışmasından kaçmanın, "reformizme karşı devrimci mücadele" lafı devrimci hareketle küçük burjuva rekabetçiliğin, "birleşik kitlesel militan bir devrimci gençlik hareketi yaratmak" lafı da gençlik hareketinin çıkarlarını gözetmemenin kamuflijıdır.

Genç Sen'in Kuruluş Süreci

Genç Sen, DİSK'in 11. Genel Kurul kararıyla 2000 yılında ortaya çıktı. Bu, bir işçi sendikası tarafından öğrenci gençliğe uzanan bir köprü olarak anlamlı bir girişimdi. Bu girişim, öğrenci gençlik tarafından sahiplenildi ve Genç Sen, öğrenci örgütlerinin öncülüğünde ete kemiğe büründürüldü. Genç Sen'den önce, ilk defa Devrimci Proleter Gençlik (DPG) öğrenci sendikası girişiminde bulundu. Sendika üzerine yaklaşık iki yıl çeşitli tartışmalar yürüttü. Ancak geniş öğrenci kitlelerinin ve öğrenci örgütlerinin gündemi olamadı. Dar bir girişim olarak kaldı. 2006 yılında ise DİSK tarafından Genç Sen projesi ortaya atıldı. Bir süre çeşitli öğrenci örgütleri ile görüşmeler yapıp projeyi anlattı. Ardından 'Neden sendika? Nasıl bir sendika?' soruları etrafından çeşitli forumlar düzenlendi. İlk başlarda birden fazla ilde canlılık ve ilgi uyandıran öğrenci sendikası fikri, bir süre sonra sadece İstanbul ile sınırlı kaldı. Ortada bir proje vardı fakat şekilsiz, hareketsiz ve politikasız kalmıştı. İlk başlarda oluşan ilgi, bu gibi nedenlerden dolayı sönmüldü.

"Bir sendika, üniversitelerden, hareketin içinden kurulup gelmeli" idi ortak kanı. Ancak darlaşmış, geniş kitleleri kucaklamaktan uzaklaşmış öğrenci örgütleri, 'üniversitelerden kurulmalı' ortak kanısına rağmen uzunca bir süre alanlarda bunu sağlamak için -sınırlı çabalan saymazsak hiçbir girişimde bulunmadı. Yaklaşık bir yıl

boyunca üniversitelerde, en geniş kesimle sendikayı ve politikalarını tartışmak, sendikayı inşa etmek gerekirken özellikle İstanbul'da alanlardan kopuk yapılan toplantılar, yılsonuna doğru sendika tartışmalarını kısır bir döngü içine soktu. Şekilsiz, kuralsız bir toplam, sendika girişimini bir arpa boyu yol aldırmanın verimsiz tartışmalara sürükledi demek abartı olmaz. İlk başta oluşan ilgiye rağmen, sendikayı örgütleyemeyen girişimciler bir süre sonra içe döndü. Genç Sen politik öğrenci örgütlerinin dar grupçu yaklaşımları ve çatışmalarının alanı oldu. Karar alamayan, bu nedenle hareket kabiliyeti olmayan bir örgüt girişimi haline geldi. Sürekli biz kimiz, neyiz, nasıl karar alacağız, nasıl yürüyeceğiz soruları etrafına sıkışan ve kimlik bunalımı yaşayan sendika girişimi, artık yeni bir rota ya girmek zorunda kaldı.

Sendika, 'üniversitelerden örgütlenmeli' hattında yürüyemeyince, kuruluş sürecine ilişkin hemfikir olunan bu yoldan dönmek zorunluluğu açığa çıktı. Ya bu yolda ısrarcı olup sendika fikrinin sönmünlmesine göz yumulacak ya da sendikanın kuruluş sürecini başlatıp, sendika somut bir forma büründürülecekti. Örgütün biçiminin, organlarının, üyelik sisteminin tanımlanması gerekiyordu. Çünkü bu yapılmadan Genç Senlilik diye bir kimlik yaratmak mümkün değildi. Genç Senli olmak isteyen bir öğrencinin organik bağ kuracağı bir örgüt yoktu ortada. Olmayan bir örgütte de katılımcılık ve demokrasi boş laflardan öteye gitmez hale gelmişti.

Politik örgütlerde genelde hakim olan içe dönük ve kitlelerden kopuk tarzın bir engel olmaktan çıkarılamaması, sürecin rekabetçi ve sorumsuz tartışmalarla tıkanmaya doğru gitmesi, yapılarının politik gruplar arası kısır tartışma platformu görünümü kazanması vb. başlangıçta düşünülen yoldan aynen ilerlemeyi olanaksız kıldı. Tam da bu kritik noktada sosyalist gençler taktiklerini değiştirip sendikanın kuruluş sürecini başlatma kararını alıp buna göre bir yol çizdiler. Ancak bu taktiği doğru bulmayan bazı öğrenci örgütleri eski tarzda devam konusunda ısrarcılıklarını korudular. Bu durum ise sendika içindeki farklılıkların ve kutuplaşmalarının daha da belirginleşmesine neden oldu.

2007'nin son aylarında kuruluş tartışmaları başladı. Bütün sendika girişiminin olduğu illerden gelen girişimcilerle merkezi bir toplantı örgütlendi ve kuruluş süreci resmen başlatıldı.

Ancak bu süreç deyim yerinde ise tüzük savaşlarına döndü. Bir öğrenci sendikası tüzüğü değil sanki komünist bir partinin tüzüğünü ve devrim programını hazırlarmış gibi yapılan tartışmalar ve “benim dediğim tek doğru” anlayışı kutuplaşmayı derinleştirdi. DPG, bir taraftan ‘tüzük hiçbir öneme sahip olmayan bir kağıt parçası’ derken diğer taraftan da sekter yaklaşımları ile bütün hazırlık sürecini tüzük tartışmalarına sıkıştırmaktan da geri durmadı. Bu sekterliğin doruk noktası genel kurulda, genel kurul iradesini tanımayıp, salonu terk etmeleri oldu. Bolca kitle inisiyatifi ve iradesinden dem vurup, genel kurulda yüzlerce öğrencinin iradesini hiçe sayıp salonu terk etmesi ise, bu örgütün trajedisi olarak tarihe geçti. Sekter yaklaşımları nedeniyle her alanda tecrit olan bu örgüt, bir süre sonra yaptığı hatanın farkına varmış olsa gerek ki; bugün tavrını ve tarzını değiştirme çabası içine girmiştir.

Ekim Gençliği ise bütün hazırlık sürecini dışardan izleyip, sadece kendi bazı çalışmalarında daha geniş bir kesimi bir araya getirme ihtiyacı duydukça Genç Sen'e başvurdu. Önerileri kabul edilmediği anda ise sendika girişimini deyim yerinde ise unutmuştur. Genel Kurula kadar hiç bir ön hazırlık safhasında görülmeyen Ekim Gençliği, toplantıları takip etme lütfunda bulunmayıp, sendika için bir taşı yerinden oynatmayıp, Genel Kuruldan bir gece önce tüzük yazıp Genel Kurula sunma aymazlığını göstermiştir.

Bütün bu sekter yaklaşımlara rağmen, sendikanın kurulması noktasında irade birliği taşıyan örgütler ve öğrenciler tarafından harcanan çaba ile bir aylık bir hazırlığın ardından 15 Aralık 2007'de ODTÜ'de yapılan genel kurulla Genç Sen ete kemiğe büründü. Böylelikle kuruluş sürecinin ilk hedefi başarı ile tamamlanmış oldu.

Genel Kurulun ardından, sendikanın organlarının oluşum süreci ve üyelik çalışmaları başladı. Sendika tanıtım çalışmaları ve üyelik kampanyası ile yaklaşık bir buçuk yıldır birikmiş olan potansiyel, örgütlü bir güç haline dönüştürüldü.

Genç Sen yaklaşık bir yılı geride bıraktı. “Başka bir üniversite mümkün” diyerek çeşitli kampanyalar organize etti. Daha ucuz ve kaliteli yemek, sosyal ve kültürel ihtiyaçların giderilmesi, kampus ya da şehir içi ulaşım zamlarına karşı mücadele gibi çeşitli çalışmalar yaptı. İşçi grevlerinde yerini aldı. Son olarak ise Üniversiteler Sosyal

Forumu ismiyle, 30'u aşkın üniversiteden öğrencinin katılımı ile eğitimden toplumun sorunlarına kadar onlarca konunun tartışıldığı bir forum örgütledi.

Geride bıraktığımız dönemin kuşkusuz onlarca deneyimi mevcut. Önümüzdeki yıl Genç Sen'i binlerce öğrenci ile buluşturmak için bu deneyimleri iyi analiz etmek zorundayız.

Bu yıl alanlarda sıkça karşılaştığımız sorun; grupsal rekabete dayanan tüzük karşıtlığı oldu. Tüzük nedir? Bir örgütün işleyiş kurallarının yazılı metnidir ve örgütün en yüksek organının (Genel Kurul) kabul ettiği tüzüğe herkes uymak zorundadır. Uymayanlar, özellikle de bilinçlice uymayanlar ve uymamayı alışkanlık haline getirenlerin bu tavrı örgütün varlığını dinamitlemek anlamına gelir. Bir sonraki Genel Kurul'da yeterli çoğunluğu sağlayarak değişiklik yapmak tüzüğü beğenmeyenlerin tek meşru yoludur. ‘Tanımayız’ demek ise hiç bir şekilde meşru değildir ve tam bir sorumsuzluk ve laubaliliktir.

Nitekim var olan tüzük de bu amaçla hazırlanmıştır. Ancak yer yer anlatmaya çalıştığımız, sendika içindeki farklı anlayışlar kendilerini tüzük karşıtlığı olarak ifadelendirdiler. Bir sendikaya neden ihtiyaç olduğunu ve de nasıl bir sendikanın gerektiğini çözümleyemeyen örgütler bakımından, tüzük günah keçisi ilan edildi. Sorunu kitle örgütüne yaklaşımlarında değil de tüzük maddelerinde aradılar. Ne yazık ki bu uğraş sonuç vermedi, veremezdi de. Tüzük karşıtlığı yerine, bu arkadaşlarımız enerjilerini (kendi perspektifleri doğrultusunda) kitle çalışmasına ayırsalar ve var olan işleyişi tıkama gayretine girmeselerdi, sendikaya daha fazla katkı sağlamış olurlardı.

Grupsal çıkar çatışmasının sonucu olarak birçok alanda gerilimler yaşandı. Bundan sonra da yaşanmaya devam edecektir. Ta ki sendika politik örgütlerin kitlesini aşıp, geniş öğrenci kesimlerine sahipleninceye kadar.

Bazı politika örgütleri tarafından sendika polemik arenası olarak görülüyor. Sosyalist gençler, yeri geldiğinde polemik yapacaklar ancak bütün işi, bu örgütler gibi polemik yapmak olmaya-cak/olmamalıdır. Sosyalist gençler aynı zamanda sendikanın inşası ve sağlıklı büyümesi için en geniş kitle ile temas etmeye çalışmalı, enerjisini esas olarak buna ayırmalıdır. Sendikanın önündeki tıkaçlar ancak bu yolla çözülecektir.

Çalışmanın örgütler arası tartışmalara sıkıştığı her alanda yüzümüzü kitleye dönmek zorundayız.

Kısır ve anlamsız polemiklerin geri planında yatan anlayış mücadelesinin somutlaştığı esas nokta da burasıdır. Genç Sen politik örgütler arası bir ittifak, tartışma, eylem birliği platformu mu olacak? Yoksa en geniş öğrenci kitlesinin örgütüne mi dönüşecek? Genç Sen geniş kitlelerin mücadelesine öncülük etmedikçe, aktif üye sayısını misliyle arttırmadıkça, bu sorunun pozitif bir çözümü mümkün olamayacaktır.

Bir yıllık çalışmanın yarattığı bazı olumlu örneklerle daha yakından bakarak bu aracın taşıdığı potansiyeli daha iyi anlamak mümkündür. Genç Sen bugün hiçbir politik öğrenci örgütünün sahip olmadığı yaygınlığa sahiptir. Kısa bir sürede 30’u aşkın ilde, 37 üniversitede örgütlenmiştir. En büyük üniversitelerden en ücra kentlere kadar yayılmıştır. Hatta özel üniversitelerde bile örgütlenmeye başlamıştır. .Bu yaygınlık ve ilgi, Genç Sen’in taşıdığı potansiyele işaret etmektedir.

Genç Sen, grupsal çıkar çatışmalarının olmadığı, özellikle bazı küçük illerde hızlı bir şekilde büyümüştür. Öyle ki bugün sendikanın en fazla üyesi, büyük üniversitelerden birinde değil Denizli Pamukkale Üniversitesi’ndedir. Bu üniversitede, sendika adına rektörlükle görüşmeler yapılmıştır. Rektörlük tarafından da muhatap alınan bir kurum olmuştur. İç çatışma ve gerilimin olmamasının yanı sıra, yapılan çalışmaların niteliği de bu ve benzeri alanlardaki büyümede doğrudan etkilidir. Özellikle yerel sorunlar üzerinden yapılan politikaların etkili sonuçlar doğurduğunu geçen yılki sınırlı pratikte görmüş olduk. Örneğin Mustafa Kemal Üniversitesi’nde daha fazla ve kaliteli yemek talepli eylemler, Pamukkale Üniversitesi’nde öğrencilere emlakçısız ev bulma, şehirde tiyatro talebi vb. çalışmalar sendikayı büyüten çalışma örnekleridir.

Yeni bir mücadele dönemine girdik. Özellikle bu yıl Genç Sen çalışmasını üniversitelerdeki politik çalışmanın merkezine koyan sosyalist

gençler, kuşkusuz artık sendika çalışması ile geçen yılki gibi ilişkilenecekler. Bu yıl hem bir demokratik kitle örgütünde çalışma noktasında kendi sınırlarınızı hem de Genç Sen’in geldiği sının aşmak için ilişkileneş düzeyimizi değiştirmek zorundayız. Özellikle yerel politika üretmek, hak alıcı sonuçlar elde etmeyi hedefleyen eylemler yapmak izleyeceğimiz temel rotadır. Bunun yanı sıra Genç Sen politikayla birlikte sosyal dayanışma yanını güçlendirilmelidir.

Genç Sen deneyimini tartışırken şu psikolojiden ve yaklaşımdan çıkılmalı. “Acaba tutar mı?”, “Bu kadar örgüt bir arada, buradan bir iş çıkmaz...”, “Sadece gerilim yaşanıyor ilerleyemiyoruz...” Evet, bu ve benzeri onlarca soru ve tespit var kafalarda. Ancak bir genç önce “Başaramıyoruz, niye olmuyor?” sorusunu değil “Nasıl yaparım da başarırım”ı tartışmalı.

Olmuyor-yapamıyoruz demeden önce şu sorulara cevap vermek anlamlı olacaktır. Yukarıda sıkça tartıştığımız, dar grup hastalıkları ile ne kadar mücadele ettik, kitlelerle politika yapmak kavramını ne kadar hayata geçirebildik? Yüzümüzü gerçekten kitleye ne kadar döndük? Kitlelerin somut sorun ve talepleri için Genç Sen’i ne kadar devreye sokabildik?

Sonuç olarak; gün geçtikçe yakıcılaşan parasız, demokratik eğitim, nitelikli iş ve istihdam talepleri, öğrencilerin kitleler halinde mücadeleye akabileceğine işaret ediyor. Yükselen ve politikleşen bir öğrenci hareketinin ayak seslerini duyuyoruz. Peki, bu hareketi kim kucaklayacak? Genç Sen tutmaz, büyümez diyen arkadaşlarınızın ya da Genç Sen çalışması dışında kalan, politik öğrenci örgütlerinin bu soruya başka bir cevabları ya da alternatifleri var mı? Sosyalist gençler bu hareketi kucaklamaya kendini hazırlıyor mu? Bu hareketi kucaklamak, yönetmek ve devrimci kanallara yöneltmek iddiasını taşıyor mu? Bu hareket hangi mücadele araç ve biçimleri ile kucaklanacak? İşte tam da bu sorulara verilen cevaplarda Genç Sen anlam kazanmaktadır.

Alternatif Tarih Okumaları - VIII

Bizans-Anadolu: Dinler-Halklar-İsyanlar

Giriş

Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasının toplumsal mücadeleler tarihini ezilenler cephesinden yazarken, Doğu Roma (Bizans) imparatorluğu altında yaşayan ezilenlerin isyanlarına da mutlaka yer verilmelidir. Bu isyanlar, çevrede yaşayan diğer halkları etkiledikleri gibi, daha sonradan bu toprakları fetheden Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarında yaşayan halkları ve bunlarının isyanlarını da etkilemiştir. Kemalist resmi tarih, Selçuklu ve Osmanlı devletlerini benzersiz (biricik) olarak görmesinin, bunların Bizans devletinden miras aldıkları üretim ilişkilerini, devlet geleneklerini vb. yadsımasının yanı sıra, tarihi Anadolu tarihi olarak değil, Türk tarihi olarak gördüğü için, halkların tarihi etkileşimini, kültürel bağlarını da yadsır. Ezilenlerin tarihini materyalist açıdan incelerken, mutlaka Bizans'ın ve bu imparatorluk altındaki halkların isyanlarının da tarihe içerilmesi gerekir. Bu sadece burjuva resmi tarih yorumundan kopuşmak için değil, yaşadığımız coğrafyanın isyan tarihini bütünsel kavrayabilmek için de bir gerekliliktir. Bu sayıda genel bir bilançoyla girişeceğimiz bu işi, önümüzdeki sayı, Paulikanlar, Tondraklar, Bogomiller gibi özgün halk hareketlerini inceleyerek sürdüreceğiz. Resmi tarihin "Kahpe Bizans"ının sadece Konstantinapol'de hüküm süren imparatorlardan ibaret olmadığını, Bizans'ta da ezilenlerin çok zengin direniş ve mücadeleleri olduğunu göreceğiz.

Kavimlerin Kesiştiği Coğrafya Anadolu Ve Doğu Roma-Bizans

Doğu ile Batı, Asya ile Avrupa arasında köprü vazifesi gören Anadolu, tarih boyu bu geçiş güzergâhı nedeniyle fetih, işgal, istila ve hegemonya mücadelelerine konu olmuştur. Kendi toprakları üzerinde yaşayan halklar sayesinde köklü uygarlıklar yetiştirmesinin yanında tarih boyu süren kavimler göçü ile halklar, dinler, kültürler, gelenekler harmonisi, eşsiz toplumsal zenginlikler barındırır.

Çok gerilere gitmeksizin bir örnek verilirse; Perslerin imparatorluk sürecinde İran'dan çıkıp Yunan site devletlerini kendisine bağlamasında Anadolu, fetih zincirinin ilk halkasıdır. Makedon kralı büyük İskender'in tersine yolculuğunda, Pers İmparatorluğuna son verip Hindistan'ı boydan boya kat eden istila hareketinde yine Anadolu, Doğu'nun istilasına açılan kapıdır. Büyük imparatorluklar kurmanın yolu bugünkü emperyalist yayılcılığın prototipi ve ilkel yöntemleri ile dünya ticaret yollarını denetimi altında tutmaktan geçer. Anadolu ise kıtalar arası bağlantı coğrafyası, Asya-Avrupa ticaret yolu üzerinde verimli Mezopotamya topraklarının devamıdır. Dünya imparatorluğunu ele geçirmek en önemli ticaret yollarını denetimi altına almaya bağlı ise; her devlet Anadolu topraklarını mutlaka kendi topraklarına katmayı hedefleyecektir.

Asurlar, Uralar, Hititler dönemine uzanmaya gerek kalmaksızın yaptığımız bu tahlil daha sonraki tarihi dönemlerde çok daha belirgin biçimde ortaya çıkan gelişmelerle uyum içindedir... Daha eskilere gitmesek de geçerken bir hatırlatma yapmayı yararlı buluyoruz: En bilinen savaşlardan birisi olan Troya Savaşı o sıralarda yeni bulunan demir madeni ile ilgilidir. Bilindiği gibi demiri ilk bulan ve işleyen Hititlerdir. Savaş teknolojisine getirdiği yeniliklerin cazibesi Yunan site devletlerini Anadolu'yu yani Hitit topraklarını; yani demir cevheri yataklarını ele geçirme savaşıma çekmiştir. Bu büyük savaşta Hititlerin de Truvalıları desteklemesine bakıldığında Truva'nın düşmesinin, Anadolu'nun istilasına kapıyı açacağına görülmüş olduğu sonucuna varmak mümkündür.

En genel bakışla Anadolu, İ.Ö. 400-300'lü yıllarda Perslerle Büyük İskender; İ.Ö. 1. - İ.S. 1. yy'larda Partlar ile Romalılar; İ.S. 3. yy'dan itibaren Romalılarla Perslerin yerini alan Sasaniler arasında kesintisiz istila savaşlarına konu olmuştur. 600-700 yıllık bu uzunca dönemde Anadolu'da kent devletleri ve yerel krallıklar hüküm sürmekte, büyük devletler ve imparatorluklar arası hegemonya mücadelelerinde bir o yana bir diğer yana dahil olmaktadır. Sık sık el değiştiren Anadolu coğrafyasında yine aynı sıklıkta küçük devletler, yerel krallıklar kurulmakta ve yıkılmaktadır...

Roma İmparatorluğu sonrası Anadolu, Bizans-Sasani; Sasanilerin yıkılmasından sonra ise Bizans-Arap ve Bizans-Selçuklu devletleri arasında gelir-gider. Bizans başkenti Konstantinopolis'in en son Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle Bizans-Osmanlı çekişmesi de sona erer, Bizans (Doğu Roma) devri kapanır. Ama Anadolu üzerine kavgalar, savaşlar kimi zaman devletler arası, kimi zaman bir devletin hükümranlılığı altında sınıf mücadeleleri biçiminde sürer, asla kapanmaz!

Doğu Ve Batı Roma

Roma İmparatorluğu Kuzey'den göçebe-barbar Cermen akınlarına karşı koymakta zorlanınca imparatorluğun merkezi 330 yılında Konstantinopol'e-İstanbul'a taşındı. Yeni devletin adı bundan böyle Bizans ya da Doğu Roma İmparatorluğu adıyla tarihe geçer. Kurucusu Büyük Konstantin, başkenti de İstanbul'dur.

Bu yıllarda Anadolu'da Roma'ya bağlı yerel krallıklar hüküm sürmektedir. Doğudan Sasani

akınlarına karşı sınır boylarına Ermeniler yerleştirilmişti.

Merkezi Kilikya olan Ermeni krallığı Kuzey ve Kuzeydoğu Anadolu hattında Sasanilere karşı barikat işlevi görüyordu. Kendilerini Romalı, olarak kabul eden Yunanlar, Rumlular, Süryaniler, Ermeniler büyük halk topluluklarını oluşturuyorlardı.

Hristiyanlığın ortaya çıkışından sonra ilk havari-lerin sığmadıkları yerler de Anadolu topraklarıydı. Ezilenlerin ve yoksulların dini propagandasıyla misyonerlik Antakya'dan başlamış, daha sonra Kapadokya, Efes, İznik ve Kadıköy konsülleri ile Anadolu'ya yayılmıştır. Çok tanrılı pagan dinlerin yaygın olduğu Anadolu halkları arasında Hristiyanlık hoşgörü ile karşılanmış, imparatorluğun yasaklama ve takibatlarına karşı koruma görmüştür. Doğu Roma ve Batı Roma imparatorlukları arasındaki siyasi rekabet ve hegemonya mücadelesi Hristiyanlık üzerinden de sürmüştür. Henüz resmen kabul edilmemişken de her iki devlet kilise yönetimlerini denetim altına almaya çalışmakta, dini önderlerin papalık ve patriklik seçimlerine müdahale etmektedirler. Önemli dinsel ayrılıklarda, dini-felsefi tartışmalarda mezhepleşmeye doğru giden ayrışmalarda siyasi çıkarılara göre tavır alıyor, destekliyor ya da yasaklıyorlardı.

Batı Roma'da Papalık kurumu yerleştikçe iktidarın organik parçası haline geliyor, kilise egemen sınıfın bileşeni, Hristiyanlık devlet ideolojisine dönüşüyordu. Doğu Roma ile Batı Roma arasında temel sorunların başında egemen sınıfların sarayla ilişkisi, toprak mülkiyetinde saray ile aristokrasinin rekabeti gelmektedir. Batı Roma'da topraklı aristokratlardan oluşan senato ve onunla ittifak yapan kilisenin devlet yönetiminde söz sahibi olmaları Doğu Roma-Bizans'ın toprak mülkiyetinde sarayın egemenliğini güvenceleyen bir mülkiyet biçimini geliştirmesini koşullandırıyordu.

Bizans İmparatorluğu toprağın mülkiyet hakkını elinde tutan, kullanım haklarını satan-kiralayan bir iktisadi yapı oluşturdu. Köylülüğün "özgürleşmesini" sağlayan küçük toprak mülkiyetini koruyup kollamaya önem verdi. İsteddiği zaman askere alma ve düzenli vergi kaynağı olarak hizmet gören özgür köylü topluluklarının mülkiyetini yasal güvenceye aldı.

Bir feodal beyin bağımlısı olmak üzere "özgür-

lük”ten ayrılanları, ayrıca bunları “koruması” altına almaya kalkan toprak sahiplerini cezalandıran yasalar çıkardı. Yoksulların topraklarının satın alınmasını yasakladı. Tarımsal üretimi teşvik için toprağı “kolon”lara ayırdı ve özgür topraksız köylüyü bu topraklara yerleştirdi. Çiftçilik ve doğal olarak tarım yaygınlaştı, gelişti. Toprak üstünde feodal kısıtlamalara bağlı olmaksızın, doğrudan doğruya mülkiyet hakkına sahip özgür köylü toplulukları sayıca arttı. Bizans ordusunun temeli ve tükenmez kaynağı, imparatorluk erkinin dayandığı güç kendi toprakları olan bu bağımsız köylülerdir.

Doğu Roma'da Devlet Yapısı Ve Din

Feodal devletin yüz yüze olduğu en önemli sorun merkezileşme sorunudur. Siyasi merkez için yukarıdan aşağıya düzenli işleyen bir bürokrasi, merkezi hazine için gelir sürekliliğini sağlamak üzere taşra ve yerellerden merkeze doğru akan vergilendirme ağı ve bu iki temel mekanizmanın aksamadan yürümesini güvenceleyecek düzenli ordu, feodal devletlerin gereksindiğı ve evrensel karakterde geçerli olan unsurlardır. Bizans devletin Batı Roma'dan daha uzun yaşamasının nedenlerinden bir tanesi bu zorunlu mekanizmaları daha yetkin biçimde işletmeyi başarmış olmasıdır.

Doğu Roma imparatorluğunun toprak mülkiyeti sistemi, özgür köylüleri sayıca arttırırken topraklı aristokrasiyi ekonomik açıdan zayıflatıyordu. Gelişkin ticari faaliyetler ise mali-tüccar aristokrat bir tabaka yaratmıştı. Bizans imparatorları toprak aristokrasisi ile mali aristokrasiyi birbirine karşı kıskırtarak dengelemeyi de genellikle başarıyorlardı.

Hristiyanlık ve kilisenin gelişmesi; yaygınlaşması da Batı Roma'dakinden farklı bir seyir izler. Doğu Roma-Bizans toprak mülkiyetinde izlediğı temel iktisadi politikayı kiliselere de uyguladı. Batı'da olduğu gibi büyük mülk sahibi olamadı Doğu Kiliseleri; mülkiyet ayrıcalığı tanınmadığı gibi iç işleyişinde de özerkliğini koruyamadı. Bizans imparatorları kilise hiyerarşisine doğrudan müdahale eder durumdaydılar: Önemli görüş ayrılıkları ve temel Hristiyan doktrinlerinin saptanmasında siyasi sonuçları ve çıkarlarına göre imparatorlar mutlaka müdahil olurlardı. Bizans'ın aşırı merkezîyetçi ve katı politikaları nedeniyle devlet erkine boyun eğmiş, teslim olmuş bir Doğu Hristiyanlığı tarzı da

gelişmişti.

Batı'da yaşanan köle ayaklanmalarından sonuçlar çıkaran Doğu Roma, sömürenlerle sömürülenler arasındaki çelişkiyi örtecek ve manevi, siyasi birliği sağlayacak arayışlara girdi. Bu niyetle kiliseyi devlete, imparatorluk nüfusunu devlet kilisesine bağımlı kılacak girişimlerde bulundu. 533'te kilise ile devletin birliğini vurgulamak üzere Konstantinopolis'te bir konsül topladılar. Sasanilerin Zerdüştiliğı devlet dini ilan eden örneklerini izleyerek Doğu Kilisesini devlet kilisesi haline getirerek, Hristiyanlığı resmi din düzeyine yükselttiler.

Anadolu'nun pagan inanışındaki halkları Bizans'a boyun eğen, Bizans'ın resmi dini, devlet ideolojisi haline gelen Hristiyanlıkla yollarını ayırmaya başlıyor, ezilenlerin, yoksulların dini olarak benimseyip iman eden inançlı Hristiyanlar bu aşamadan sonra muhalif mezhep ve dini-köktenci hareketlere yüzlerini dönüyorlardı.

Devlet erkine boyun eğen Doğu Hristiyanlığı Bizans İmparatorluğunun resmi öğretisi olmuştu, doğal olarak rahipler ve piskoposlar da toplumsal ve kamusal işler gören devlet görevlileri durumuna geliyorlardı.

Doğu Hristiyanlığının üstlendiğı resmi ideoloji ve siyasi-manevi birlik sorumluluğı, karşı yönden farklı sınıflar, halklar ve toplumsal kesimlerin özel çıkarlarını ve siyasi-ideolojik düşüncelerini temsil eden mezhep ayrışmalarını tetikledi. Hristiyanlığın temel öğretilerinin yorum farklılıkları ve manevi ayrılıklar biçiminde ortaya çıkan bu ayrışmaların kökeninde gerçekte ideolojik ayrılıklar, ekonomik-siyasal-toplumsal çıkar farklılıkları yatmaktadır.

İki Parti; Yeşiller Ve Maviler

Bizans imparatorluk geleneğı tek bir soy kökenine bağılı değildi. Farklı halklara mensup toplulukların Romalı ortak kimliğini benimsemiş olmaları Bizans saray yönetiminde farklı kavimlerden sülalelerin imparatorluk tacını giymelerine imkân veriyordu. Örneğın Jüstinyen devri imparatorları Makedon kökenlidirler (565-610); Herakliyus Sülalesi (610-717) Kartacalı; İzorya Sülalesi (717-867) adını aldığı İzorya yöresindedi (bugünkü İçel-Silifke bölgesi). 867-1081 arası dönemdeki Bizans imparatorları Makedonya'ya yerleşmiş bir Ermeni sülaleye mensupturlar. Bu bazen karışıklıklara yol açar, aslen

Ermeni olmalarına karşın Makedonya'ya yerleştikleri için Makedonya Sülalesi diye de yansıtılır. İstanbul Latinleri, İznik Grekleri 1453'te Osmanlılarca kesin olarak ortadan kaldırılışına kadar Bizans'ı temsil etmiş, Doğu Roma'ya ait Anadolu'nun hakimi olmuşlardır.

Bizans sarayında soy gözetmeyen bu gelenek sık sık ve kolayca imparatorları tahtından indiriyor, aşağıdan ayaklanma yoluyla ama daha yaygın olarak saray içi darbe ve entrikalarla, derebeyi ayaklanmalarıyla ya da doğrudan askeri darbelerle Bizans tahtı ve tacı el değiştiriyordu.

Konstantinopolis yalnızca bir başkent değildi. Bu kent devletle özdeşleşmiş, her şeyiyle Bizans'ın sembolüydü. Taşra kentlerinden göçle aşırı kalabalıklaşması sarayı huzursuz ediyordu. Göçü önleyici ve başkente girişleri yasaklayıcı tedbirler sonuç vermiyor, halkın akışı engellenmiyordu.

Şehir kendi dönemiyle kıyaslandığında benzersiz bir örgütlülüğe sahipti. Nüfus mahallelere göre ayrıştırılmış ve "deme"lere göre örgütlenmişti. "Deme"ler Bizans siyasetinde "anayasal güç" anlamında bir yere sahipti. "Hizip" ya da "parti"lere bölünmüş "deme"ler aracılığıyla halk egemen sınıflara karşı çıkabiliyordu. "Deme"lerin ortak bir programları, bütünsel öğretileri yoktu. Bu nedenle geçerli dinsel inançlarla, yürürlükteki yasalarla, mülk sahibi sınıfların çıkarları ile çatışacak bir düşünce sistemi geliştiremiyorlardı. İç çatışmalarda, saray içi kavgalarda, imparatoru azletme ya da yeni imparator "seçmede", "deme"ler egemen sınıf klikleri tarafından "bindirilmiş kıtalar" olarak kendi çıkarları için seferber ediliyorlardı. Varlıklı sınıflar dönemin propaganda araçlarıyla kendilerinin çıkarlarıyla halkın çıkarlarının bir ve aynı olduğu izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Halk ise uğradığı haksızlıkların farkındaydı ve hiyerarşik yapısı olmayan, önderleri, programı, bütünlüklü bir öğretisi de bulunmayan "deme"lerle imparatoru, orduyu, bürokrasiyi suçlayabiliyor, radikal eylemlere girişerek isteklerinin yasallığını dayatabiliyor ve elde edebiliyordu.

Hipodrom halkın yönetime "katılma", yönetsel sorunlarını imparatora, bakanlara, yüksek görevlilere iletme yeri idi. Bazen ayaklanmalar da buradan başlardı. Spor karşılaşmaları rakip takımlar değil, rakip "parti"ler, tarzlar, inanışlar arasındaki mücadele olarak kabul ediliyordu. Dinsel-felsefi semboller yüklenmişti Hipodro-

ma; halkın kilisenin penceresinden gördüğü dünyanın minyatürüydü. Hipodromları meydana getiren unsurlar dünyanın dinsel simgeleriydi. Arena yeryüzüydü, özgün mimarilerinde çevresindeki içi su dolu hendekler denizleri simgeler. Dikilitaşlar, gökkubbenin direkleridir. Alanın daireselliği doğa olaylarındaki döngüselligi anlatır. Bir "parti"nin desteklediği yarışmacının zaferi, taraftarlarına, inançlarının rakip "parti"nin inançları karşısındaki üstünlüğüymüş gibi görünür. Anadolu Hristiyanlığı eski pagan inanış ve geleneklerin derin izlerini taşır, sporcuların giysilerindeki renkler de kozmik-mistik anlam yüklenmeleri ile ayrılır. Geleneğin tarihi çok eskilere dayanır. Arenalardaki spor karşılaşmaları için taraftarlara ayrılan renkler zamanla ortaya iki "parti" çıkardı. Profesyonel sporcuların giysilerine göre "yeşiller" ve "maviler", bunlar "deme"leri temsil ederlerdi. Zengin zanaatçılar, tüccarlar, mali aristokratlar genellikle "yeşiller"in desteğini arıyorlardı. Bu "parti" papalık aleyhtarıydı ve ayrılmacı eğilimdeydi. Topraklı aristokrasi ise, papalık yanlısı, Katolik Roma Kilisesi yandaşı "maviler"den destek görüyordu. Yeşiller ve maviler arasında, halkın örgütlendiği "deme"ler olarak yerleşik siyasal programları olmamasına karşın, egemen sınıflar tarafından özel olarak kışkırtılan büyük bir nefret vardı. Her iki "parti"nin de sarayda temsilcileri vardı, art arda gelen imparatorlar, bu hiziplerden birini ya da diğerini desteklerlerdi. Monarşik yapı "parti"ler arası düşmanlıklara yansıyan "deme"lerin üyeleri arasındaki bölünmeyi onaylıyordu, çünkü bu bölünmüşlük monarşiyi güçlendiriyordu. Her iki "parti"nin taraftar kitleleri aynı toplumsal tabakaya aitti, aralarındaki farklar ve düşmanlıklar önderleri ve temsilcilerinden kaynaklanıyordu, "parti" kitleleri arasında çıkar farklılığı yoktu, oysa onları önderlerinden ayıran derin sınıf farkları mevcuttu. Egemen sınıfların tipik böl ve yönet politikasının Bizans versiyonudur uygulanan.

"Deme"lerdeki uyumsuzluk ve "parti"ler arasındaki nefrete karşın zaman zaman sömürüye, adaletsizliklere, uygulanan şiddete karşı birleşiyorlar, imparatora, devlet görevlilerine, varlıklı sınıflara karşı savaşmak yalnızca bu dönemlerde ortak programları haline geliyordu. Bir imparatorun devrilmesi, nefret edilen kamu görevlilerinin değiştirilmesi, sömürücü-varlıklı sınıflarının mülklerinin yağmalanması gibi amaçlarla halk eyleme geçiyordu.

Demelerin Birleşmesi Ve Nika Ayaklanması

Jüstinyen döneminde (527-565) Bizans yeni bir karanlıklar ve yenilgiler, bunalımlar çağı yaşıyordu. Asil ya da aristokrat sınıftan olmayan sıradan bir Makedon köylüsü olan Jüstinyen sahip olduğu en önemli özellikler cesaret ve hırs sayesinde, atak bir dış politika izlemeye karar vermişti. Saldırgan ve fetihçi siyasetle, kaybedilmiş toprakları tekrar Bizans'a kazandırmak istiyordu. Ancak başkent siyaseti karışık, yeşiller ve maviler her an patlamaya hazır, "deme"ler huzursuzdu. Gergin ortamı geride bırakıp sefere çıkamazdı. Bir fırsatını bulup bu engeli ortadan kaldırmalıydı.

Jüstinyen, mavilerin tarafını tutuyordu. Maviler de bundan aldıkları destekle rakiplerine şiddet uygulamaya kadar varan pervasızlıklar sergiliyor, imparatora sevgilerini gösteren etkinlikler sergiliyorlar, Jüstinyen de arenada onları sağma oturarak "ödüllendiriyordu." İmparatorla yakınlıklarına karşın halk çıkarları baskın geldi ve Maviler bu kez rakip "parti" Yeşillerin hapse atılan üyelerinin serbest bırakılmasını talep ettiler, imparatoru da yasaları çiğnemekle suçladılar. Saray yöneticilerini şaşırtan ve ürküten biçimde iki rakip "parti" saraya karşı güçlerini birleştirdi. "Deme"ler renk adları ile bölününce yönetmek kolaydı, ama kendi aralarında anlaşıp harekete geçince önlerinde hiçbir kuvvet duramazdı. Maviler ve Yeşiller ayaklandılar ve bütün şehir sarayın belli yöneticilerine karşı nefretini kustu, bakanların idam edilmelerini istediler...

Silahlı ayaklanmaya henüz dönüşmemişken Jüstinyen elebaşlarının yakalanıp idam edilmeleri için karşı saldırıya geçti. "Deme"leri denetlemekle görevli askerlerin idama götürdükleri ayaklanmacıları iki partinin üyeleri kurtardı. Halk silahlandı ve çatışmalar yayıldı. Ayaklanmacılar hapishaneleri basıp tüm mahkûmları serbest bıraktılar. Yakaladıkları hükümet görevlilerini öldürdüler. Düşman şehrine girmişçesine her yeri ateşe verdiler. Varlıklı kesim karşı kıyılarına kaçtı. İmparator Jüstinyen ve karısı ile bazı senatörler sarayda kuşatıldılar. Ayasofya, Zevksippos Hamamları, imparator sarayı ile Mars alanı arasındaki tüm bölge, Konstantinos Meydanında boydan boya uzanan, sayısız saray ve zenginlerin mülkleri tamamen yakıldı. Ayaklanmacıların sloganı "Zafer kazan/Yen" anlamına gelen "Nika" idi. Ayaklanma tarihe de Nika Ayaklanması olarak geçti.

Zalimlere, zenginlere ve imparatora duydukları nefretle birleşen halk "Nika" çılgınlıkları ile şehrin aristokratlara, asillere, resmi görevlilere, tüccarlara ait olan bölgelerini yakıp yıktı. Jüstinyen kiralık askerlerle ayaklanmayı bastırdı. "Deme"ler siyasi bir programa, amaca bağlı harekete geçmemişlerdi. Birikmiş öfkenin patlaması ve devrimci şiddete dönüşmesi ile sınırlı kalan bir ayaklanmayı yaşanan. Kiralık askerlerin cezalandırıcı saldırılan da çok şiddetli oldu, Atmeydanı'nda 30.000 ayaklanmacı topluca kılıçtan geçirildi. Ana kuvvetler yenilip dağılmasına karşı yangınlar, silahlı baskın ve gösteriler uzun bir süre devam etti. İmparatorluk halkın saraya duyduğu nefrete, kaygı içinde tanık olmuştu.

Yenilgi sonrası yasaklama fermanları peş peşe geldi. En küçük itaatsizlik sertlikle cezalandırıldı. Basit hırsızlıklarda bile eller kesiliyordu. Halkın silah taşınması yasaklandı, özel kişilerin silah imal etmesi, devlete ait silah fabrikalarında çalışanların da halka çakıdan başka şey satması yasaklandı. Silah yasağı uzun sürmedi, çünkü halkın örgütlendiği "deme"ler bir yandan iç iktidar kavgaları için taraflarca seferber edilirken, bir yandan ordunun asker ihtiyacı için insan kaynağıydı. Nika İsyanından sonra halk yeniden silahlandı ve eski düzene dönüldü.

Bizans'ta Devlet Yaşamı, İslam Akınları

Bizans İmparatorluğu devlet olarak sürekliliğini korurken, sarayın değişik sülalelerin eline geçmesi ve taht değişiklikleri dini-siyasi kabul ve tercihlerde de hızlı değişikliklere neden oluyordu. Doğu-Batı Roma ayrılığı ve bunun bir uzantısı olarak Roma kilisesi-Bizans kilisesi, Papalık-Patriklik yani dini-siyasi ayrışma, Bizans'ı giderek Doğu devleti haline getiriyordu. Latin dilinin yerini Grekçe, Latin kültürünün yerini de Grek kültürü alıyordu. Bürokraside Latin Unvanlar kaldırılmış, Helenik unvanlar yerleşmişti. Anadolu'da Grekçe önceleri kilise diliydi, ordunun gövdesi Ermeni ve Anadolu halkları tarafından oluşturulmaya başlanınca komuta dili de Grekçe oldu. 6. ve 7. yy'dan itibaren Grekçe tüm Anadolu'da konuşulan bir dil haline geldi. Paralel olarak Anadolu'da VI. yy. itibariyle putperestlik de ortadan kalkmış oluyordu. Kiliselerin çoğalması, Hristiyan din adamlarının yaygınlığı, manastır ve dini merkezlerin ağırlığının artması Anadolu'nun Hristiyanlaşmasını yansıtır. Hristiyanlığın ilk yıllarında Anadolu pagan-

ları bu tek tanrılı dini “ateistler” diyerek küçüm-süyorlardı. Pagan dinlerin ortadan kalkması ve tek tanrılılık ve Hristiyanlık Anadolu’da tek kültürlülük yönünde bir gelişmeye işaret eder. Doğu kilisesinin Ortodoksluğu benimsemesi, diğer mezheplere düşmanca davranması da dini-mezhepsel farklılıkların ortadan kalkmasına yol açıyordu. Ortodoksluk aynı zamanda Bizans ve Anadolu’da milliyetle karışıyordu.

6. yy. Bizans toplumu savaşlar, yoksulluk, vergi sömürsü, resmi yolsuzluklar, yöneticilerin yasaları çiğnemeleri vb. nedenleriyle dünyevi yaşamdan uzak arayışlara yöneliyordu. Paganizm ile Hristiyanlık arasında Helenik felsefe ile yetiştirilmiş aydın kuşkuculuğuna karşı Hristiyan gizemciliği ya da karamsarlık fikirleri halka daha yakın görünüyor, içinde buldukları ruh halini daha dolaysız yansıtıyor, kolay anlaşılıyordu.

Halkın geniş bir kesiminde karamsarlığın bir belirtisi, şeref ve serveti küçümsemeye birlikte, inziva yaşamına, etkin yaşamdan el etek çekmeye duyulan eğilimdi. Doğulu edilgenlik ve karamsarlık kavramları ve inziva yaşamı, doğaya yönelme Hristiyanlıkla birleşince, örgütlü manastır yaşamını ortaya çıkardı. İnsanların bir inziva merkezine çekilerek keşiş yaşamını benimsemeleri, tanrı sevgisinden çok, çaresiz kalmış bireyi ezen gerçekliğe karşı bir tür protesto niteliği taşımaktaydı. Ailelerinden ve toplumsal yükümlülüklerinden kaçmak isteyen şehirliler, haksız yere mahkûm olmuş asker kaçakları, tembeller, yaşamaktan usanmış insanlar manastırlara akın ediyorlar ve aralarında bir ayırım gözetilmeden hepsi kabul ediliyorlardı.

Ortaya çıkan bu münzevilik, dilenci olarak yaşam süren keşişlerin sayısının artması devletin hem örgütlenmesini bozuyor, hem de üretimden uzaklaşma eğilimi vergi ve ürün bakımından devleti sıkıntıya sokuyordu.

Kilise ile birlikte imparatorluk iki koldan harekete geçtiler; münzevilik yasaklandı, manastırlar üretici yaşamla bütünleştirildi. Kilise, keşişleri bağınaz bir ordu halinde örgütledi, kilise hiyerarşisinde yararlı bir silaha dönüştürdü.

Bu eğilimle radikal ve şiddetli mücadele sonraki yüzyıllarda ikona kırıcılık biçiminde yaşanacaktır.

Arap Yarımadasında İslamiyet’in doğuşu, feodalizmin ihtiyacına yanıt veriyordu. Cihat savaşları örtüsü ile fetih ve istila savaşları İslam devleti ile Bizans’ı karşı karşıya getirdi. Müs-

luman Arap egemen sınıfı topraklarını genişletmek, birikmiş zenginliklere el koymak, ticaret yollarını denetimi altına almak, limanları ve liman kentlerini ele geçirmek istiyordu. İslam ordusu İskenderiye, Antakya ve Kudüs’ü zapt ettiğinde, bunun Bizans bakımından en “hayırlı” sonucu İstanbul Patrikliğinin Bizans kilisesinin yegâne temsilcisi haline gelmesi oldu. Anadolu toprakları bundan böyle Arap-İslam ordularının fetih alanı haline geldi. 712’de İstanbul kapılarına dayanan ilk İslam ordusunu Kadıköy bataklıklarının sıtma hastalığı bozguna uğrattı.

Bizans’ın defalarca yıkılmanın eşiğine gelip, küllerinden tekrar doğması sarayın soy-sülale değişimine açık olmasından kaynaklanmaktadır. Her imparatorluk sülalesi Bizans’a gençlik aşısı yapmıştır. Batı Roma’da kölelik düzenini çözen feodal beyler düzeni, Bizans’ta topraklı aristokrasiyi iktidarın doğrudan yürütücülüğünden uzak tutma siyaseti izlemeye götürdü. Keza kiliselerin de ellerinde tuttukları geniş arazilerle derebeyleşmeleri ve iktidar ortağı haline gelmeleri engelleniyordu. Diğer yandan Bizans sarayı kiliseyi devlete bağlamış, Hristiyanlığı devlet dini yapmıştı. Bundan dolayı topraklı aristokrasinin saraya karşı çıkışlarında onun yanında yer almıyordu.

Topraklı aristokrasi başkent dışında, Anadolu kentlerinde de yönetimin dışında tutuluyordu. Böylece, nihayetinde tabii ki egemen sınıf olarak toprak aristokrasisinin çıkarlarını temsil eden Bizans devleti, Avrupa’daki tarzda bir feodal iktidar parçalanmasına, derebeyliklere parçalanmaya karşı duruyordu. Bizans devleti merkeziyetçiliği güçlü tutmak için kentleri askeri kolordu tarzında örgütlemiş, askeri komutanları da baş yönetici olarak atamıştı. Ordu hiyerarşisi ve merkeziyetçiliği aracılığıyla kentleri doğrudan saraya bağlı hale getirmişti. Toplanan vergiler kısa yoldan ve aracısız hızla hazineye aktarılabilirdi. Bu örgütlenmenin bir yararı da Arap-İslam saldırılan sırasında onaya çıkmış, kentlerin ayrı ayrı ve birleşik savunmalarında işlevli olmuştu. Siyasi yönetim ikincil unsur olarak düzenlenmiş ve o da askeri komutana bağlanmıştı. Bunun da sakıncaları vardı elbette, komutanları aşırı güçlendiriyordu ve Bizans tarihinde askeri darbeler ve ordu isyanları çok sık karşılaşılan olaylardandı.

Azerbaycan, İran, Mezopotamya ve Suriye Arap-İslam orduları tarafından ele geçirilince

Bizans topraklarının bu sınırları güvensiz hale geldi. 8. yy'nın askeri bölge-eyalet tarzındaki yönetimler sınır boylarında yaygınlaştırıldı. Büyük vilayetler, savunulması daha kolay birimler halinde parçalandı. Bu model dış tehlikelere karşı bir tedbir olarak işe yararken, büyük bölgeleri elinde tutan askeri komutanların aşın güçlenmeleri ve saraya meydan okuyacak kudrette olmaları da önlenmiş oluyordu. Aynı uygulamaya arazi yapısı için de başvuruldu, büyük arazilerin tek elde toplanmasını önleyici yeni tedbirler alındı, Bizans'ın temel dayanağı vergi ve asker kaynağı küçük toprak mülkiyeti ve özgür köylülük koruma altına alındı.

İkona Kırıcılık Ve İç Çatışmalar

8 yy. Bizans'ının içinde bulunduğu umutsuzluk, karamsarlık atmosferi, tüm halkın dini bağnazlık, batıl inanışlarla puta tapıcılığa dönüş çağrışımını yapan, kutsal kabul edilen resimler ve ikonalara bağlanma-tapma eğilimine yol açtı. Kutsal resimlerden mucize beklentileri, dünyevi işlere karıştırma vb... İmparatorluğun asıl gerekçeleri bunlar değildi elbette. Kilise ve manastırlar çoğalmış, servetleri artmıştı. Kilise mülklerinin vergi muafiyeti hazine gelirlerini azaltıyordu. Rahiplerin, din adamlarının sayısı sürekli büyüyordu, çiftçiler ve zanaatçılar, orduda askerler, devlet hizmetinde memurların kadrosu daralıyor, insan bulmak zorlaşıyordu. Dinin ve din adamlarının halk üzerindeki nüfuzu imparatorluğun otoritesinin zayıflatacak düzeye gelmişti. Doğu kültüründe özellikle İslam etkisi ile resim, heykel gibi ürünlere düşman olan Anadolu kökenli İzoryalı (Silifke) Leon döneminde dini ve siyasi nedenlerle "İkona kırıcılık" (Iconoclast) kampanyası başlatıldı.

Resimler yasaklandı, kaldırıldı, toplatıldı ve imha edilmeye başlandı. İmparatorluğun her köşesinde büyük karışıklıklar patlak verdi. İstanbul'da şiddetli gösteri ve çatışmalar, Yunanistan'da kısa sürede bastırılan bir ayaklanma, İtalya'da büyük bir ayaklanma çıktı. Suriye kilisesi yasaklamayı şiddetle protesto etti. Papa Hristiyanlık âlemini ayağa kalkmaya çağırdı. Patrik azledildi, ruhban okulları denetim altına alındı. Çatışma imparatorluk dini ile devlet vesayetinden kurtulmak isteyen kilise arasındaydı. Ama gerçekte daha derinlerde yaşanan iç gerilim ve iktidar mücadelesinin bir yansımasıydı yüzeyde yaşanan. Her iki tarafın arkasında bü-

yük toplumsal kuvvetler yer alıyordu. Çatışma şiddetlendikçe saflaşmada sınıflar netleşiyor, esasında yaşananın devlet-halk çatışmasından başka bir şey olmadığı belirginleşiyordu.

Leon'un yerine geçen İzoryalı Konstantin V ikona kırıcılığını daha sistematik ve daha şiddetli biçimde sürdürdü. Manastırlar ya kapatıldı, ya da kışlaya çevrildi, mülklerine el konuldu. Din adamları hapse atıldı, sürgün edildi, bazıları işkence ile öldürüldüler. Kalabalık gruplar halinde Atmeydanı'nda toplanan halkın önünden geçirilerek aşağılandılar, hakarete uğratıldılar. Resim kırıcılığına karşı çıkan yüksek devlet görevlileri ya idam edildiler ya da sürgüne gönderildiler. Patrik Konstantin dahi idam edildi.

726'da başlayan ikona kırıcılık imparatorluğun her köşesini yangına çevirmişti. Halkın yoksulluğu, umutsuzluğu ve kapıldığı karamsarlıkta yatan batıl inançlara eğilim, Bizans'ın otoritesini sağlamlaştırmak için ruhban sınıfını tasfiye saldırısını getirmişti. 60 yıl süren karışıklık, iç kargaşa ve düşmanlıkları derinleştirmişti. Bu arada İslam ordularının tekrar Chrysopolis'e (Üsküdar) dayanmaları, üst üste yenilgilerle onur kırıcı anlaşmalara imza atmak zorunda kalmış olmaları imparatoru geri adım atmaya zorladı. 787'de İznik Ruhani meclisinde alınan kararla ikona-resim ibadeti yasağı kaldırıldı.

9 yy. başında ikona kırıcılık kavgasının yeni dönemi başladı. İlk dönemi imparatorluk karşısında kazandığı bir zaferle kapattığını düşünen Bizans kilisesi, özgürlüğünü genişletmek, devletin nüfuzunu sarsmak pahasına etkinliğini arttırmak istiyordu. Doğu'da İslam fetihleri, Batı'da Slav tehdidi ile bunalmış, içte saray darbesi ile tahta oturan Nicophore dönemi yine iç karışıklık ve felaketlerle çalkalanıyordu. Zaten zayıflamış durumda olan imparatorluğun bir de kilisenin ataklarına göz yumması beklenemezdi. 815'te bu kez Ayasofya'da toplanan bir Ruhani Meclis ile resim yasakları tekrar yürürlüğe girdi. Birinci yasaklama döneminin çatışma ve kavgaları yeniden tüm Bizans'ı sardı. Halkın içinde bulunduğu umutsuz yoksulluğu ve saraya olan nefretini bu dini-siyasi mücadeleye seferber etmede rahipler sınıfı yine başarılıydı. İkona kırıcılık karşıtı çatışmaların başını her yerde rahipler ve din adamları çekiyordu. Batı Kilisesi-Roma'daki Papa'ya yanaşmayı, onun desteğini de almayı deneseler dahi Bizans Kilisesi büyük bir şiddetle ezildi. Kapatılan manastırlar

ve ruhban okulları, el konulan mülkleri, sürgüne gönderilen, idam edilen din adamları... Daha kısa süren ikinci dalga İkona kırıcılık 843 yılında kaldırıldı.

Kilise kendisini her iki ikona kırıcılık dalgasını geriletmiş, zafer kazanmış olarak görse de; bu dönemlerin asıl bariz sonucu, imparatorun nüfuzu ve otoritesi karşısında kilisenin daha itaatkâr hale gelmiş olmasıdır.

Thomas Ayaklanması Ve Köylülüğün Devrimci Hareketi

Bizans'ın içinde bulunduğu dış tehdit ve savaşlarla iç karışıklıklar farklı sınıfları imparatorluğa karşı ayaklanmada cesaretlendiriyordu. 9 yy'da İslam orduları ile savaşlarda büyük arazilere sahip olan komutanlar askeri kuvvetlerini ekonomik güçle birleştiriyorlardı. Büyük toprak sahipleri haline gelen komutanlar özgür köylülerin haklarını kısıtlıyor, topraklarını ele geçiriyor, ayrıca ellerindeki askeri kuvvetlerle üzerlerinde şiddet uyguluyorlardı. Özellikle sınır boylarını tutmakla görevli Ermeni komutanlar imparatorluk karşısında da bağımsız hareket etme imkânına sahip oluyorlardı. Bu yeni askeri topraklı aristokrasiye karşı hak ve özgürlüklerini ve topraklarını savunmak amacıyla yerleşik köylüler silaha sarıldılar. Thomas adında Slav kökenli bir asker ayaklanmanın başına geçti.

Makedonya ve Trakya köylüleri, Yunan şehirlerinin "deme'leri ve köleler, donanma kuvvetleri ayaklanmaya katıldılar. Hareket büyük toprak sahiplerine karşı olmakla yetinmeyip sarayı da karşısına aldı ve iktidarı ele geçirmeyi hedefleyen siyasal-toplumsal bir devrime dönüştü.

Küçük mülk sahibi çiftçi ve köylüler, serfler büyük toprak sahiplerine, erler subaylara, askeri birlikler komutanlarına karşı ayaklandılar. Yoksulluk içinde kıvranan Anadolu halkları da Thomas Ayaklanmasını desteklediler. Thomas saraya vergi verilmesini kaldırıyor, toprak sahiplerinin mülklerine el koyup halka paylaşıyor, egemenlerin zulüm düzenini ortadan kaldırmayı vaat ediyordu. Ayaklanma iki yıl sürdü, oldukça sert çatışmalarda kesin sonuç alamadıkça saflar çözülmeye başladı. Bulgar kralı Omurtag, Bizans'la savaş halinde olmasına karşın Thomas Ayaklanmasına katılan Bulgar köylülerinin isyanını bastırdı. Diğer yandan imparatorun af vaadi ayaklanmacıları çözdü ve Thomas'ı

yakalayıp teslim ettiler. Thomas işkence edilecek öldürüldü, ayaklanma yenildi, ama bu ayaklanmanın uzantısı çalışmalar yirmi yıla yayılarak yer yer devam etti. Ayaklanmaya katılan Arap, Hintli, Mısırlı, Asurlu, Med, Abhaz, Vandal, Alan, Geldani, Paulikanlar, Athinganoi tarihinin mensup Çingenelere bakıldığında isyanın yaygınlığı hakkında bir fikir veriyor.

Yaklaşık bir asır sonra 10. yy'da yeni bir köylü isyanı patlak verdi. Bizans köylüsü ağır vergiler ve serflik görevlerinin altında eziliyordu. Özgür köylülerin toprakları da ellerinden alınıyordu. 928 yılındaki kötü hasat isyan kıvılcımı oldu. Köylüler feodal beylere karşı ayaklandılar. Hareketin başında Bakır elli Basileios vardı. Bir söylentiye göre Basileios'un daha önceki bir isyan girişiminde elini kesmişler, kaçıp kurtulduktan sonra uçuna kılıç takılı bir bakır el kullanmaya başlamıştır. İsyân bazı aralarla altı yıl sürdü, sonunda yenildi. Ama bu isyanın bazı önemli kazanımları oldu. En önemlisi imparatorun çıkardığı bir yasa ile feodal beyler el koydukları bütün toprakları asıl sahiplerine vermek zorunda kaldılar.

***

Aşağı sınıflar, halk tabakası ve köylülerin üst üste ayaklanmalarının yenilgi ile sonuçlanması özellikle Anadolu'daki feodal aristokrasiyi güçlendirmişti. Büyük arazileri ellerinde toplamışlar, yönetim merkezlerini ele geçirmişler, kendilerine bağlı askeri birlikler ve ordu komutanlıkları ile kurdukları ilişkiler sayesinde büyük güç ve nüfuz sahibi olmuşlardı. Soyluluk ve askeri görevler nedeniyle vergi muafiyetinden yararlanıyorlar, böylelikle hazine gelirlerinin azalmasına yol açıyorlar, hatta askerlere verilen Tımar arazilerine el koyuyorlar, ordunun asker kaynağını kurutuyorlardı. Özgür köylüler ve halk, imparatorluğun zorbalıkları ve yüksek vergiler nedeniyle derebeylik aristokrasisine yakın duruyorlar, topraklarından vazgeçmeye ve bu asiller sınıfının koruması altına girmeye razıydılar.

İmparatorluk giderek güçlenen ve iktidar gücünü tehdit eden bu toprak aristokrasisine karşı saldırıya geçti. Topraklarının zoralımı ve eski sahiplerine iadesi, küçük mülkler biçiminde dağıtılması, yeni vergi kanunları, askeri yükümlülükler vb. içeren yasalara karşı derebeyler ayaklandı. Anadolu bu sefer de varlıklı sınıfların arasındaki şiddetli savaşlara sahne oluyor, savaşın insan gücünü oluşturan yoksullar egemenler

arası savaşta kıyıma uğruyordu. Bardas Skleros adlı bir büyük derebeyi ayaklanmanın başındaydı ve etrafına işsizler, serseriler, çapulculardan büyük bir ordu toplamıştı. Yangın Anadolu'yu sardı, birkaç hafta içinde Küçük Asya'ya egemen oldu ve İstanbul'u tehdit etmeye başladı.

İmparator, derebeyi Skleros'a karşı, derebeyi Phocas'la işbirliği yaparak ayaklanmayı bastırdı. Fakat otoriteyi sağlayan İmparator Vasil II, tüm aristokrasiyi hedefleyen yeni yasalar çıkarmaya kalkınca ayaklanma yeniden başladı. Bu kez iki düşman derebeyi Skleros ile Phocas imparatora karşı birleşti. İstanbul önlerinde yaşanan savaşlardan sonra Chrysopolis'te yenilen Phocas ve Skleros teslim oldular. İlk bakışta Bizans'ın Anadolu'da isyan eden derebeylerini ezmeye çalıştığı sanılabiliirdi. Savaş alanındaki galibiyeti derebeylik aleyhinde yasaların izlenmesi, büyük arazi sahipliğinin sınırlandırılması, derebeylerin yüksek vergilerle ezilmesi, ordu üzerindeki nüfuzlarının atılması vb. fayda sağlamadı. Karışıklık ve iç kavgalar devam ederken 11. yy'da bir derebeyi sülalesi Commenesler (Kommenler) imparatorluğun başına geçmeyi başardılar ve yaklaşık 130 yıl hüküm sürdüler (1057-1185).

Katolik-Ortodoks Ayrışması

Kilise üzerinde ne kadar sıkı denetim uygulanıyor olsa da bu sürekli olamazdı. Zira Bizans'ın da ona ihtiyacı vardı ve çıkarlar karşılıklıydı. Din aristokrasisi Bizans için toprak aristokrasisinden daha az tehlikeli değildi. İmparatora sadık bir Patrik ne kadar büyük hizmetlerde bulunursa, muhalif bir Patrik de o derece tehlikeli olabilir, işleri zorlaştırabilirdi. İstanbul Patrikliği, geniş yetkileri, kilisenin tartışmasız otoritesi, emrindeki papaz ordusu, sahip olduğu siyasi etki ile büyük bir siyasi güç demektir. Büyük arazileri elinde tutan, vakıf yoluyla sürekli genişleyen, vergiden muaf bu kesim büyük mali kaynaklar oluşturmuş ekonomik bir güçtü de!.. Hazinesinin gelirini azaltması ve bu hazır kaynakların atıl kalması imparatorluk ile kilise arasında her ihtilaf ve kavga konusuydu.

Papalıkla ilişkiler de 11. yy'da tekrar gerildi. Roma, Bizans'ı yutmak, Papalık Patrikliği ele geçirmek istiyordu. Aynı hesaplar hiç kuşkusuz Bizans ve Patrik tarafı için de geçerliydi. Yüzyıllar boyu bu siyaset devam ediyor, güçlenen taraf zayıf olanı yok etmek için fırsat kolluyordu. 7-8-9. yy'lar da kiliselerin birliğini sağlama

girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Sözde gerekçeler siyasi ve ekonomikti. Doğu ve Batı, Ortodoks ve Katolik kiliseler birbirlerinin mülklerine, birikmiş göz kamaştırıcı servetlerine ve tartışmasız siyasi nüfuzlarına göz koymuşlardı.

Kesin ayrılığı kıskırtan olay Patrik Michel Cerovlarios'un Güney İtalya yönetimlerinde ağırlık kurmak istemesiyle başladı. Patrik, Doğu'nun Papası gibi yetki ve nüfuz kullanmak isterken, Papalık buna şiddetle karşı çıkarak Patrik'i aforoz etti. Karşılıklı suçlamalar sürerken Patrik, imparator Konstantin IX. üzerinde uyguladığı basınçla ayrılığı siyasileştirerek resmileştirdi. İpler tamamen kopmuş, Doğu Kilisesi ile Batı Kilisesi bir daha birleşmemecesine ayrılmışlardı (1054).

Bunun sonuçları Bizans bakımından oldukça ağır oldu. Grek kültürü hegemonyasındaki Bizans, Latinlerden saygı görmez hale geldi. İtalya üzerindeki Bizans etkisi ortadan kalktı, Batı ile bağlar kesildi, arada hiçbir şeyin dolduramayacağı siyasi-dini bir uçurum oluştu.

Çöküşe Doğru

Başında bir derebeyi sülalesinin bulunduğu Bizans'ta iktidarı elinde bulunduran kesimin ayrıcalıklarını korumak istemesi doğal olarak diğer derebeylerin baskı altına alınmasını gerektirecekti. Kaldı ki bunun da bir yaran yoktu, imparatorluk parçalanma ile yüz yüzeydi. Ordu komutanlıklarını kendi tarafına çekmeyi başaran derebeyler illerde başkaldırıyor imparatorluktan bağımsız derebeyi yönetimleri-devletler kurmaya girişiyorlardı.

İshak Komnen 1184'te Kıbrıs'ta bağımsızlık ilan etti; Gabras Trabzon'da... Büyük derebeyi aileleri Bizans'tan birer parça koparıp kendi devletlerini kuruyorlardı. Bu arada halk, yoksullar, özgür köylüler dışarıdan gelen Arap istilalarına, İslam yayılmacılığına karşı çıkmıyor, Asya'dan büyük topluluklar halinde gelip Anadolu'ya yerleşen Türk göçerlerini hoşgörü ile karşılıyorlardı. Halk Bizans'tan kopuyor, yeni ve farklı bir otorite, yönetim, ideoloji, kültür altında yaşamayı adeta kurtuluş umudu olarak görme eğilimine giriyordu.

Bizans'ın parçalanma süreci İstanbul'un Haçlı ordularınca işgal edilmesiyle derinleşti. Bizans İmparatorluğu toprakları üzerinde bir dizi feodal beylik oluştu. İstanbul'da Latin İmparatorluğu,

İznik Grek İmparatorluğu, Selanik Krallığı, Filibe ve Atina Dukalıkları, Dimetoka ve Edremit Beylikleri, Bodonitza Markiliği, Negrepont Beyliği, Mora Prenslığı, Ege adalarını içine alan Naksos Dukalığı, Cerigo Markiliği, Limni Büyük Dukalığı, Santorin Beyliği... Ereğli'den Kafkaslara kadar uzanan, başkenti Trabzon olan ve 1461'e kadar devam eden Grek Devletini de listeye dahil etmek gerekir. Epir'de, Rodos'ta, Alaşehir'de, Korint'te ve daha birçok bölgede irili ufaklı devletler kuruldu.

Bizans aristokrasisi ve yüksek kilise mensuplarından arta kalanları toplayarak, kendisini "resmen", "Romalıların İmparatoru" ilan eden Teodor Laskaris ve İznik Grek imparatorluğu Bizans'ın mirasını sürdüren devletti ve 15 Ağustos 1261'de İstanbul'u ele geçirerek Bizans İmparatorluğunu yeniden tesis edecekti.

10. yy'da başlayan Türk göçmen akını 11. yy'da hızlanıyor, Anadolu Selçuklu Devleti ile Türkler Anadolu'nun yerleşik kavimi durumuna geliyorlardı artık.

* * *

Bizans'ı çöküşe götürecek son büyük darbe 14. yy ortalarındaki Zelotesler Ayaklanmasıydı. "Kızgın Bağnazlar" anlamına gelen Zelotesler, aşağıdan sınıflar ve köylülerden oluşuyordu. Harekete önderlik eden toplumsal tabaka ise denizcilerdi. Hedeflerinde aristokrasi vardı, özel topraklarının ve kilise mülklerinin dağıtılmasını istiyorlardı. Hareketin merkezi Thessalenike (Selanik) idi, ama kısa sürede Bizans'ın hemen tüm şehir ve küçük yerleşim bölgelerine yayıldı. Ayaklanmanın zirvesinde olduğu 1342-49 yılları arasında yedi yıl boyunca Selanik bağımsız cumhuriyet biçiminde plebler tarafından yönetildi. Kilisenin ve "patrici"lerin mallarına el konuldu, soyluların ayrıcalıkları kaldırıldı, yoksul tabakalar aleyhine ve aristokrasinin çıkarına olan yerleşik gelenekler yıkıldı.

Zelotesler'in temel ilkesi 'genel/ortak yarar' idi. Bu ilkenin mülksüz topluluklar hesabına büyük arazilere el koyma hakkı tanıdığını savunuyorlardı. Radikal bir hareket olarak nitelense de Zelotesler merkezi iktidarı, Bizans sarayını devirmeyi amaçlamıyorlardı. Bizans'tan ancak radikal reform taleplerinde bulunuyorlar, toprak

mülkiyetinin mülksüzlerin yararına yeniden tahsisini talep ediyorlardı.

Zelotes ilkelerine göre; "Yöneticiler, zenginleri mülklerinden yoksun bırakabilir, bunları toplumsal amaçlarla kullanabilir, hatta ortak yarar adına şiddete başvurabilirler"di. Geleneklerin ve yazılı yasalarının kutsallığını tanımayı reddediyorlardı. Reform programlarına göre "aşağı sınıfların vergilerini azaltan, borçlarını kaldıran" yeni emirler yayınladılar. Büyük mülklere getirdikleri sınırlamaları kiliseye de uyguladılar, özellikle manastırların servetlerine el koydular, onlara ancak kıt kanaat geçinmelerine yetecek kadar mülk bıraktılar. Vergi muafiyetlerine son verdiler, kiliselere ya da manastırlara miras bırakılmasına izin veren yasaları kaldırdılar. Kilisenin yüksek görevlilerini atama yetkisini ellerine aldılar. Siyasal programları radikal demokrasiyi andırıyordu; kitle gösterileri düzenliyor, kamu görevlilerini seçim yoluyla belirliyor, herkese eşit hak tanıyorlardı.

Zeloteslerin öğretileri ayaklanma esnasında, devrimci savaşım içinde oluşmuştu. Davalarının haklılığına inanarak yargılanma aşamasında kendilerini şöyle savunurlar: "Kilisenin toprağını alıp birçok yoksulu doyurmuş olmamızda gariptenecek ne var? Bu hareketimiz manastırlara bir zarar vermeyecektir, çünkü onların gereksinmelerine yetecek kadarını bıraktık; vaktiyle bunları bağışlayanlarının isteklerine de aykırı olmayacaktır. Onlarının istediği, Tanrıyı hoşnut etmek ve yoksullara yardımcı olmak değil miydi? Yoksulların damlarını aktarır ve kırık dökük evlerini onarırsak, özgürlük için dövüşenlerin tarlalarına ve otlaklarına bakarsak, nasıl yasağı çiğnemiş oluruz ki? Kendi zenginliğimizi çoğaltmıyoruz, evlerimizi süslemiyoruz; buyrukları verirken hep ortak yaran göz önünde tutuyoruz."

Tarihe erken doğmuş bir hareket olarak Zelotesler de yenildiler. Ama bu öyle bir yenilgiydi ki, galipler zafer kazanmış sayılmıyorlardı; Zelotesler Ayaklanması Bizans'ın ekonomik ve siyasi yapısını düzeltmek için hiçbir olanak bırakmadı; imparatorlukta reform yapabilecek hiçbir gerçek güç kalmamıştı. Bizans çürümüşü, her bakımdan ömrünü tamamlamış, yenilenme-toparlanma imkânı kalmamıştı.